

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

GAVSİYYE RİSÂLESİ TERCÜME VE ŞERHLERİ LİTERATÜRÜ

Yüksek Lisans Tezi

NAZİRE KIRMIZI

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

GAVSİYYE RİSÂLESİ TERCÜME VE ŞERHLERİ LİTERATÜRÜ

Yüksek Lisans Tezi

NAZİRE KIRMIZI

Danışman: YRD. DOÇ. DR. M. NEDİM TAN

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı TASAVVUF Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi Nazire KIRMIZI'nın GAVSİYYE RİSÂLESİ TERCÜME VE
ŞERHLERİ LİTERATÜRÜ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 1.06.2017 tarih
ve 2017-12/44 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans
Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 19/06/2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. M.NEDİM TAN	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. SAFİ ARPAGUŞ	
3.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. REŞAT ÖNGÖREN	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı: Nazire KIRMIZI

Ana Bilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri

Programı: Tasavvuf

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. M. Nedim TAN

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans - Haziran 2017

Anahtar Kelimeler: Gavsîyye, Abdülkâdir Geylânî, İbnü'l-Arabî, Tasavvuf Tarihi Literatürü, Şerh.

ÖZET

Abdülkâdir Geylânî ve İbnü'l-Arabî'ye atfedilen *Gavsîyye Risâlesi* gerek üslûbu gerek muhtevâsı dolayısıyla XIV. yüzyıldan günümüze kadar farklı kültür coğrafyalarında ve farklı tasavvuf muhitleri içerisinde tercüme ve şerh edilmiş, hakkında geniş bir literatür oluşmuştur. Hacim olarak kısa bir risâle olmasına rağmen içerdiği tasavvufî konuları “insân-ı kâmil” düşüncesi etrafında îzâh etmesi ve İbnü'l-Arabî terminolojisiyle “fehvânî hitap” yani Allah ile karşılıklı konuşma içerikli bir metin örgüsüne sahip olması Hint ve Osmanlı kültür coğrafyalarında oldukça rağbet görmesine vesile olmuştur. İki bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde *Gavsîyye*'nin üslûbuna, muhtevâsına ve âidiyetine değinen eserlerin ve risâleyi konu alan çalışmaların tahlili yapılmış, eser etrafında ortaya çıkan akademik görüşler incelenmiştir. Ayrıca Osmanlı ve Hint kültür coğrafyalarında yazılan tercüme ve şerhler hakkında literatür bilgisi verilmiş, çalışmada temel alınan tercüme ve şerhlerde ilgili muhtevânın ne şekilde işlendiği değerlendirilmiştir. İkinci bölüm ise Osmanlı döneminde yazılan ve daha önce çalışılmamış olan tercüme ve şerhlerin çeviri yazısını içermektedir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Nazire KIRMIZI

Department: Basic Islamic Sciences

Programme: Sufism

Supervisor: Assistant Professor M. Nedim TAN

Degree Award and Date: Master-June 2017

Keywords: al-Ghawthiyya, ‘Abd al-Qādir al-Jīlānī, Ibn al-‘Arabī, Sufi Literature, Commentary.

ABSTRACT

Al-Ghawthiyya which is attributed to ‘Abd al-Qādir al-Jīlānī and Ibn al-‘Arabī, has been translated and commented by various communities in the different geographical regions due to its wording and content, since XIV century until today. Even though it is a short epistle; since it explains the sufi terminology of the with the idea of the perfect man and has a text structure that consists of a dialog with Allah -al-hitāp al-fahwānī by the terminology of Ibn al-‘Arabī- it has become pretty popular in the cultural area of Indian and Ottoman. This work has two main chapters. In the first chapter of the work; the works that have written about *al-Ghawthiyya*’s wording, content and the state of belonging and also the academical thoughts emerging around of the epistle have analyzed. In addition; the literature information about the works that written in the cultural area of Indian and Ottoman is given. Also, the usage of the contents from the main translations and commentaries is perused. In the second part of the work; the transcriptions of the translations and commentaries that written during the Ottoman period and has never been researched before are given.

İçindekiler

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
KISALTMALAR	v
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ.....	5
I. Gavsıyye'nin Âidiyetine İlişkin Literatür	5
A. Hint Coğrafyasında Yazılmış Farsça Şerhler Açısından Gavsıyye'nin Âidiyeti	5
B. Osmanlı Dönemi Kaynakları Açısından Gavsıyye'nin Âidiyeti	10
C. Muhtevâsı Açısından Gavsıyye'nin Âidiyetine İlişkin Tartışmalar	14
D. Günümüz Literatüründe Gavsıyye'nin Âidiyeti Hakkındaki Görüşler	18
II. Osmanlı Döneminde Yazılmış Gavsıyye Tercüme ve Şerhleri	26
A. Abdülatîf b. Feyzullâh el-Eyyûbî'nin <i>Terceme-i Gavsıyye'si</i>	26
1. Müellifi	26
2. Neşri ve Nüshaları.....	26
3. Muhtevâsı.....	28
B. Ahmed Reşîd'in <i>Avniyye fî Tercemeti'l-Gavsıyye'si</i>	29
1. Genel Bilgiler	29
2. Nüshaları	30
3. Muhtevâsı.....	30
C. Abdullâh Salâhî Uşşâkî'ye Atfedilen <i>Terceme-i Gavsıyye-i Hazret-i Şeyh</i>	35
1. Genel Bilgiler	35
2. Nüshası.....	35
3. Muhtevâsı.....	35
D. Mütercimi Bilinmeyen <i>Gavsıyye-i Muhyiddîn-i Arabî</i>	36
1. Genel Bilgiler	36
2. Nüshaları	36
3. Muhtevâsı.....	36
E. Mütercimi Bilinmeyen <i>Terceme-i Gavsıyye-i Sultân Abdülkâdir el-Geylânî</i>	38
1. Genel Bilgiler ve Nüshası	38
2. Muhtevâsı.....	38
F. Ahmed Muhtar'ın <i>Gavsıyye Tercemesi ve Şerhi</i>	39
1. Müellifi	39

2. Nüshaları ve Neşirleri	40
3. Muhtevâsı.....	41
G. Hasan Cafer Ergin'in <i>Risâle-i Gavsîyye Tercümesi</i>	44
1. Müellifi	44
2. Nüshası.....	44
3. Muhtevâsı.....	44
H. Diğer Gavsîyye Tercümesi ve Şerhleri	45
III. Gavsîyye Risâlesi'nin Üslûbu ve Muhtevâsı	48
A. Üslup	48
B. Muhtevâ.....	53
İKİNCİ BÖLÜM.....	60
METİN NEŞİRLERİ.....	60
I. Abdüllatif b. Feyzullah el-Eyyûbî'nin Terceme-i Gavsîyye'si.....	60
II. Ahmed Reşîd en-Nakşibendî'nin Avniyye fî Tercemeti'l-Gavsîyye'si	79
Zeyl-i Avniyye Terceme-i Gavsîyye	101
III. Abdullâh Salâhî Uşşâkî'ye Atfedilen Terceme-i Gavsîyye-i Hazret-i Şeyh.....	105
IV. Mütercimi Bilinmeyen Gavsîyye-i Muhyiddîn-i Arabî	111
V. Mütercimi Bilinmeyen Terceme-i Gavsîyye-i Sultân Abdülkâdir el-Geylânî.....	121
VI. Ahmed Muhtar'ın Gavsîyye Tercemesi ve Şerhi.....	126
VII. Hasan Cafer Ergin'in Risâle-i Gavsîyye Tercümesi.....	171
Ek: Abdülganî Nâblusî'ye Atfedilen Farklı Bir Gavsîyye Risâlesi'nin Tercümesi	180
SONUÇ	189
KAYNAKÇA.....	191
Çeviri Yazı Metinler İçin Kavram İndeksi	197
Çeviri Yazı Metinlerde Geçen Âyetler İndeksi.....	199

KISALTMALAR

age.	: adı geçen eser
agm.	: adı geçen makale
b.	: bin
bkz.	: bakınız
blm.	: bölümü
c.	: cilt
çev.	: çeviren
der.	: derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Bakanlığı
ed.	: editör
H.	: hicri
haz.	: hazırlayan
H.z.	: Hazret
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
krş.	: karşılaştırınız
ktp.	: kütüphanesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nr.	: numara
nşr.	: neşreden
ö.	: ölümü
s.	: sayfa
S.	: sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
tahk.	: Tahkik eden
TDK	: Türk Dil Kurumu
trc.	: tercüme eden
ty.	: tarih yok
vd.	: ve diğerleri
vr.	: varak
Yay.	: yayınları
yy.	: yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Tasavvufî eserler tek bir hakîkate açılan farklı kapılar olarak görülebilir. Metinlerde işlenen konular ne kadar farklı olursa olsun aslında tek bir hakîkate işâret edilmek istenmiştir. Bu sebeple tasavvufî bir metin üzerine yapılan çalışma kişiyi sadece orada işlenen konularla sınırlandırmaz; tasavvufun bütün konularına, bu sahada telif edilen bütün eserlere, yapılan bütün çalışmalara kapı aralayabilir. Tasavvuf sahasında yapılacak bir çalışma bu ilmin konusunu, ilkelerini, amacını anlama; tarihini öğrenme; bu ilmi inşâ edenleri tanıma; hakkında söylenilen sözleri kavrama imkânı sunar. Biz de bu çalışmada *Gavsîyye Risâlesi* özelinde tasavvuf tarihine bakarak ulaşabildiğimiz ve ilgi kurabildiğimiz bilgileri aktardık.

Abdülkâdir Geylânî ve İbnü'l-Arabî'ye atfedilen *Gavsîyye Risâlesi* Osmanlı ve Hint kültür coğrafyasında oldukça ilgi görmüş bir metindir. Gerek muhtevâsı gerek üslûbu gerekse âidiyetiyle farklı dönemlerde tartışma konusu olan *Gavsîyye Risâlesi*'ni şerh ve tercüme ederek öne çıkaranların yanı sıra metindeki içeriği ve üslûbu eleştirenler de mevcuttur. Modern öncesi dönemde içerik bakımından tartışılan eser günümüzde de âidiyeti bakımından çeşitli çalışmaların konusu olmuştur. Ancak kaynaklarda ve kütüphane kayıtlarında her iki sûfiye de atfedildiği görülen *Gavsîyye Risâlesi*'nin kim tarafından telif edildiği mevcut bilgilerden hareketle net olarak çözülebilmüş bir mesele değildir.

Çalışmamızın birinci bölümünde *Gavsîyye Risâlesi*'nin Hint coğrafyasında kimler tarafından hangi sûfiye atfedilerek şerh ve tercüme edildiğine ilişkin bilgiler ve kütüphane kayıtlarındaki mevcut durum aktarılmıştır. Aynı şekilde risâlenin Osmanlı coğrafyasında kime atfedilerek şerh ve tercüme edildiği, kaynaklardaki mevcut durum ve yakın tarihte *Gavsîyye Risâlesi*'nin âidiyetiyle ilgili yapılan çalışmalar tahlil edilmiştir. Amacımız belli bir görüşü savunarak gerekçelerini ortaya koymak olmadığı için burada mevcut kabullerin dayandığı noktaları tespit edip aktarmaya ve kaynaklardaki bilgileri olduğu gibi yansıtmaya özen gösterdik.

Çalışmanın ikinci bölümünde varlığını tespit ettiğimiz ve kütüphanelerde ulaşabildiğimiz *Gavsîyye* ile ilgili sekiz metnin çeviri yazısını hazırladık. Konumuzu Osmanlı dönemiyle sınırlandırmamıza karşılık daha önce çalışılmış metinleri kapsam

dışında bıraktık. Eserlerin kütüphanelerdeki bütün nüshalarını temin etmeye gayret gösterdik ve mümkün mertebe nüsha mukayesesi yaparak kayda değer farklılıkları metin üzerinde belirttik. Kime âit olduğu tespit edilebilen metinlerin müellifleri hakkında ulaşabildiğimiz bilgileri aktardık. Mütercimi belli olmayan metinlerde *Gavsiyye* konularının ne şekilde işlendiğini dikkate alarak hangi dönemde telif edilmiş olabileceklerini ve içerikteki mutâbakattan hareketle metinler arasındaki bağlantı ve süreklilikleri değerlendirdik.

Bu çalışma tasavvuf literatürü açısından büyük bir iddia taşımasa da benim açımdan tasavvuf tarihine açılmama vesile olması sebebiyle paha biçilemezdir. Çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren, tavsiyeleri ile ufkumu genişleten, takıldığım her meselede yardımını esirgemeyen ve yönlendirmeleriyle tezin mevcut hâlini almasını sağlayan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nedim TAN'a, kişisel kütüphanesinden çokca faydalandığım, gerektiğinde kitaplarını vermekten imtinâ etmeyen, danıştığımız meseleler hakkında bilgi ve birikimini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Ercan ALKAN'a, çalışmamı tamamlamam konusunda maddî ve mânevî her türlü desteği için eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Nazire KIRMIZI

Mayıs, 2016

GİRİŞ

Muhtevâsından ziyâde kime âit olduğu meselesiyle akademik çevrelerde ilgi uyandıran *Gavsiyye Risâlesi* gerek Osmanlı coğrafyasında gerekse Hint coğrafyasında hakkında yazılan tercüme ve şerhlerle dâima rağbet gören bir risâle olmuştur. Geçmişte çokça mütedâvil olmakla birlikte modern dönemde de alıcı bulması *Gavsiyye Risâlesi*'nin sûfî muhitlerin ilgisini çeken konular ihtivâ ettiğini göstermektedir. *Gavsiyye Risâlesi* hacim olarak kısa bir metin olmasına rağmen Allah-insan, Allah-âlem, insan-âlem ilişkisi bağlamında mücâhede, fenâ, fakr gibi tasavvufun temel meselelerini öne çıkarması sebebiyle üzerine çokca şerh yazılmıştır. Her şerhde *Gavsiyye Risâlesi*'nin farklı bir yönü gösterilmeye çalışılmış, her şârih anladığı bâtinî mânâyı muhâtaplarına göre ortaya koymuştur. Böylece *Gavsiyye Risâlesi* etrâfında şekillenen geniş bir literatür oluşmuştur. İlgili literatürün bir araştırma çerçevesinde ortaya çıkarılması hem bizim açımızdan eğitici olması, hem de mevcut akademik birikimi bir üst noktaya taşıyarak tamamlayıcı olması ümidiyle bu çalışmaya giriştik.

Çalışmamız esnasında geçmişte ve günümüzde yazılan *Gavsiyye Risâlesi* tercüme ve şerhleriyle karşılaştıkça cevaplamak durumunda kaldığımız temel soru şu oldu: *Gavsiyye Risâlesi*'nin farklı dönem ve coğrafyalarda bu denli ilgi görmesinin sebebi nedir? Hint coğrafyasında Abdülkâdir Geylânî ve Kâdirîliğin bölgedeki etkisi dolayısıyla *Gavsiyye Risâlesi*'nin Geylânî'ye atfen tanınması ve yaygınlaşması bu konuyu kısmen açıklığa kavuşturabilir. Ancak bu coğrafyada Geylânî'nin her eseri bu denli ilgi görmüş değildir. Osmanlı coğrafyasına bakıldığında ise metnin aynı zamanda İbnü'l-Arabî'ye atfen okunması *Gavsiyye*'nin tedâvülü açısından tarîkat kültürünün belirleyiciliğini ikinci planda bırakmaktadır. Nitekim eserin Arap coğrafyasında tanınmaması ve herhangi bir Arapça şerhine rastlanmaması bunu göstermektedir. Bu durumda denilebilir ki, *Gavsiyye Risâlesi*'nin tanınma ve yaygınlaşma sebebi kime âit olduğuyla ilgili değil, işlemiş olduğu muhtevâ ve biraz da üslûbuyla alakalıdır.

Gavsiyye Risâlesi'nin muhtevâsına bakıldığında, insân-ı kâmil düşüncesi ile gündeme gelen meselelerin metnin tamamına sirâyet ettiğini görmek mümkündür. Ancak müellifin bu doktrini ispat etmek ya da sistematüğini ortaya koymak gibi bir çabası yoktur, o sadece müşâhede ettiği hakîkatleri beyân etmeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken de müellif, “insân-ı kâmilin mâhiyeti nedir?” sorusunu doğrudan değil dolaylı

olarak yanıtlamakta ve okuyucusunu irşâd edecek nasihatler vermektedir. Müellif insân-ı kâmilin kimliğini ve niteliklerini dile getirirken İslâm düşüncesinin temel hareket noktaları olan Allah-insan, insan-âlem ve Allah-âlem arasındaki ilişkileri belli vurgular ve öğütler çerçevesinde muhâtabına sunmaktadır.

Gavsîyye Risâlesi'nin genelinde öne çıkan bir başka mesele ise fakr ve fenâ konularıdır. Müellif birçok tasavvufî konuya değinmekle birlikte aslında hepsinin özünde fakr ve fenâyı merkeze almakta, bu kavramların niteliklerini anlatmaktadır. Kişinin benlikten ve ikilikten geçerek Hakk'a ve vahdet bilincine ulaşması nihâî hedeftir. Nitekim müellif bunu eserin sonunda namaz-mîraç münâsebetiyle ortaya koyar. Böylece risâlenin başından sonuna kadar anlatılan “fakr, fâka, fenâ, mücâhede, müşâhede, sefer-i bâtın, kurb, terk-i mâsivâ” gibi tasavvuf kavramlarının amacının aslında namaz-mîraç ilişkisinde kendini gösteren mertebenin idrâki olduğunu ifâde etmektedir.

Gavsîyye Risâlesi, müellifin Allah ile karşılıklı konuşmasından oluşan bir eserdir. Bu özelliğiyle eser, tasavvuf tarihi açısından ilham ve vâridât kavramlarına örnek teşkil eder. Tasavvufî literatürde çok sık karşılaşılmayan bu üslûbun tercih edilmesi ve metnin İbnü'l-Arabî ya da Abdülkâdir Geylânî'ye nispet edilmesi risâlenin sûfî çevreler tarafından özel bir ilgi görmesini sağlamış gözükmektedir. Abdülkâdir Geylânî'nin, eserlerinde sıklıkla muhâtaplarına öğüt verici, vaaz nitelikli bir üslup tercih etmesi sebebiyle *Gavsîyye*'nin ona âidiyeti söz konusu edilirken, *Meşâhidü'l-Esrâri'l-Kudsiyye* adlı eserinde “fehvânî hitâb”ın bir örneğini vermesi dolayısıyla metnin İbnü'l-Arabî'ye âit olabileceği fikri doğmuştur.

Günümüzde de *Gavsîyye Risâlesi* üzerine yapılan tercüme ve şerh çalışmaları¹ bulunmaktadır. İnternet ortamından ulaşılabilen bu eserler *Gavsîyye Risâlesi*'nin günümüz tasavvufî çevrelerine de hitap ettiğini göstermekle birlikte çalışmamızın kapsamını Osmanlı dönemi ile sınırlandırdığımız için bunları araştırmamıza dâhil etmedik. Bu çalışmayı yapmaktaki amacımız *Gavsîyye Risâlesi*'nin Osmanlıca tercüme

¹ Örneğin bkz. Ahmed Hulûsi, “*Gavsîyye*” *Açıklaması*, İstanbul: Kitsan, 2014; Ahmet Kayhan, *Adem ve Alem*, <http://www.ahmetkayhan.org/Kitaplar.aspx?ID=6> (19.11.2015); Necdet Ardiç, *Risâle-i Gavsîyye Şerhi*, yy, ty; Mehmet İzzet Aslın, *Risâle-i Gavsîyye Şerhi-Açıklaması*, <http://www.mehmetizzetaslin.com/?SyfNmb=4&pt=Kitaplar%C4%B1> (19.11.2015); Abdülkadir Geylânî, *Füyûzat-ı Rabbaniye* (çev. Celâl Yıldırım), İstanbul: Bedir Yay., 2001, s. 9-19.

ve şerhlerinin ortaya konması ve bu bağlamda risâle etrâfında teşekkül eden tasavvufi muhayyilenin irdelenmesidir. Bunu yaparken daha önce hazırlanmış olan Muhammed Nûru'l-Arabî'nin *Dürretü's-Seniyye fî Şerhi Risâleti'l-Gavsîyye*² adlı risâlesini ve Cabbârzâde Muhammed Ârif'in *Atiyye-i Sübhâniyye Şerh-i Gavs-ı Geylâniyye*³ adlı risâlesini çalışmamızın kapsamı dışında bıraktık. Bu çalışmada çeviri yazısını hazırladığımız Abdüllatîf el-Eyyûbî'nin *Terceme-i Gavsîyye*'si, Ahmed Reşîd'in *Avniyye fî Tercemeti'l-Gavsîyye*'si ve buna yazmış olduğu zeyl, Abdullâh Salâhî'ye atfedilen bir tercüme ve müellifini tespit edemediğimiz iki tercüme bulunmaktadır. Ayrıca Ahmed Muhtar'ın *Gavsîyye Tercümesi ve Şerhi*'ni ve Hasan Cafer Bey'in yarım kalmış *Gavsîyye Risâlesi* şerhini çalışmamıza dâhil ettik. Bu bağlamda Abdülganî Nablusî'nin Osmanlı döneminde *Gavsîyye* adıyla tanınan *Münâcâtü'l-Hakîm* adlı risâlesinin kim tarafından yapıldığı tespit edilemeyen tercümesine de yer verdik. Araştırmamız esnasında Farsça ve Urduca tercüme ve şerhlerden yararlanmakla birlikte konunun sınırlarını korumak adına ve farklı bir çalışmanın alanı olması sebebiyle bu eserleri tez kapsamı dışında bıraktık. Okumalarımız esnasında Ahmed Muhtar'ın, *Gavsîyye Tercümesi ve Şerhi* diğer adıyla *İlhâmât-ı Kâdiriyye Tercümesi*'nde Velî Mülûk Şâh'ın Farsçası ve Çağatay Türkçesi bulunan *Gavsîyye Risâlesi* şerhini kaynak olarak kullandığını tespit ettik. Bu sebeple Velî Mülûk Şâh'ın eserini de çalışmamız kapsamına almakla birlikte çeviri yazısı Çağatay Türkçesi ve Farsçasıyla beraber farklı bir çalışmanın konusu olduğu düşüncesiyle yer vermedik.

Bu çalışma iki ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm geçmişten günümüze *Gavsîyye Risâlesi*'nin üslup, muhtevâ ve âidiyetine değinen eserlerin ve risâleyi konu alan çalışmaların tahlilini içermektedir. Bu bağlamda *Gavsîyye Risâlesi*'nin içerdiği konuları tahlil ederek neşre hazırladığımız metinlerde bu konuların ne şekilde işlendiğini ve *Gavsîyye* etrâfında şekillenen tasavvufi muhayyileyi inceledik. İkinci bölüm ise ulaşabildiğimiz ve daha önce çalışılmamış tercüme ve şerhlerin çeviri yazısından oluşmaktadır. Çalışmadaki öncelikli hedefimiz *Gavsîyye Risâlesi*'nin mevcut tercüme ve şerhlerini tespit etmek oldu. Bu yüzden tespit ettiğimiz eserlerin kütüphanelerde bulunan bütün nüshalarını temin etmeye gayret gösterdik. İlk aşamada

² Muhammed Nûr el-Arabî, *Muhyiddin İbn Arabî'nin Gavsîyye Risâlesi Şerhi* (çev. Mahmut Kanık), İstanbul: İz, 2010.

³ Süleyman Özgüç, *Cabbârzâde Muhammed Ârif Bey ve "Atiyye-i Sübhâniyye" İsimli Eseri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2013).

ulaşılabildiğimiz *Gavsîyye Risâlesi* tercüme ve şerhlerini, nüsha farklılıklarını da belirtecek şekilde neşre hazırladık. İkinci aşamada ise tezin birinci bölümünü oluşturan *Gavsîyye* ile ilgili literatürün değerlendirilmesine yoğunlaşarak, neşre hazırlanan tercüme ve şerhlerin müellifleri ve nüshaları hakkında bilgi verip bu metinlerde *Gavsîyye*'nin ihtivâ ettiği konuların ne sûrette işlendiğini inceledik.

Çeviri yazı hazırlanırken eserlerin kütüphanelerde bulundukları koleksiyonların baş harfleri kısaltma olarak kullanılmış, meselâ Osman Ergin koleksiyonunda bulunan nüsha OE ile gösterilirken Hacı Mahmud Efendi koleksiyonunda bulunan nüsha HM ile gösterilmiştir. Nüshalardaki eksiklikler rumuzları belirtilerek “-”, fazlalıklar “+” işâretleriyle verilmiş, farklılıklar ise hiçbir işâret kullanılmaksızın sadece rumuz belirtilerek dipnota yazılmıştır. Anlam bakımından bir değişikliğe sebebiyet vermeyen “ve, ki, de/da” gibi bağlaçlar ile “buyurmuşlar/buyururlar/dedi ki/der ki” gibi değişiklikler dipnotta gösterilmemiştir. Bütün metinlerin sayfa ve varak numaraları metin içerisinde verilmiş olup tek bir nüshasını esas aldığımız neşirlerde numaralar kalın köşeli parantez [] içerisinde verilmiş, iki nüshasını esas aldığımız eserlerde ise varak numaraları kalın köşeli paranteze ilâveten diğer nüsha için kalın küme parantezi {} ile gösterilmiştir. Metinlerde yer alan âyetler, hadîsler, sûfî sözleri ve bazı Arapça ibârelerin köşeli parantez içerisinde tercümeleri verilir ulaşılan hadîs ve sûfî sözlerinin kaynakları dipnotta gösterilmiştir. Abdüllatîf el-Eyyûbî'nin *Terceme-i Gavsîyye*'sinde, Ahmed Reşîd'in *Avniyye fî Tercemeti'l-Gavsîyyesi*'nde ve eseri İbnü'l-Arabî'ye atfeden tercümede mütercimlerin metne yaptığı eklemeler farklı bir fontla gösterilmiştir. Metinler okunurken sıklıkla çeşitli sözlüklerden faydalanılarak bazı tasavvufî kavramlar, günümüzde kullanılmayan kelimeler ve kalıplar ile tarihî birtakım kullanımlar hakkında dipnot düşülmüştür. Yine metin içerisinde geçen kişi ve yer isimleri araştırılarak hakkında ulaşılabilen bilgiler dipnotta verilmiştir. Arapça ve Farsça kelimeler aslına uygun olarak yazılmış, uzun sesliler harf üzerinde “^” işâretiyle, ق ve غ harflerinin uzun sesleri harf üzerinde çizgiyle “ā, ū” şeklinde yazılmıştır. Sakin ٱ harfi apostrof “ ’ ” ile, sakin ع harfi ise ters apostrof “ ‘ ” ile gösterilmiştir. İmlâsında tereddüt ettiğimiz kelimeler için ise çoğunlukla *Kubbealtı Lugatı*'nın yazımı esas alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

I. Gavsıyye'nin Âidiyetine İlişkin Literatür

Gavsıyye Risâlesi'nde, klasik dönem teliflerinde olduğu gibi hamdele-salvele kısımlarının bulunmaması ve herhangi bir ön bilgi verilmeksizin ya da mukaddime yazılmaksızın doğrudan metne başlanması, eserin mevcut durumundan hareketle müellifinin tespitini güçleştirmiştir. Bunun yanı sıra “Muhyiddîn” lakabının hem Abdülkâdir Geylânî'ye hem de İbnü'l-Arabî'ye atfediliyor olması eserin çeşitli kayıtlarda her iki sûfiye birden nispet edilmesi sonucunu doğurmuştur.⁴ Mevcut kayıtlardaki karışıklık ve sebepleri göz önünde bulundurularak *Gavsıyye Risâlesi*'nin âidiyeti farklı araştırmacılar tarafından ele alınmış, çeşitli gerekçelerle Abdülkâdir Geylânî'ye veya İbnü'l-Arabî'ye âit olma ihtimalleri değerlendirilmiştir.⁵ Lakap meselesinin doğurmuş olduğu karışıklığın yanı sıra *Gavsıyye Risâlesi* tasavvuf muhiti içinden ve dışından farklı kesimlerce muhtevâ itibâriyle değerlendirilmiş ve âidiyeti hakkında birtakım görüşler ortaya çıkmıştır.⁶

A. Hint Coğrafyasında Yazılmış Farsça Şerhler Açısından Gavsıyye'nin Âidiyeti

Gavsıyye Risâlesi'nin tercümeleri ve metin üzerine yazılan şerhler özellikle Hint ve Osmanlı coğrafyalarında karşımıza çıkmakta olup Hindistan bölgesindeki metinler Osmanlı'ya kıyasla çok daha erken dönemde dikkate değer bir yekün ortaya koymuştur. Bu iki farklı coğrafya üzerinden ulaşan tercüme ve şerhler, *Gavsıyye*

⁴ Yusuf Zeydan, *Abdülkâdir Geylânî Divanı* (haz. Mustafa Utku), Bursa: Sır, 2005, s. 104.

⁵ *Gavsıyye*'nin İbnü'l-Arabî'ye mi yoksa Abdülkâdir Geylânî'ye mi âit olduğu risâlenin muhtevâsı ve kütüphane kayıtlarındaki durum açısından ilk olarak Yusuf Zeydan tarafından etraflıca değerlendirilmiştir. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde bahsedeceğimiz üzere Dilâver Gürer de Yusuf Zeydan'dan iktibasla *Gavsıyye*'nin Abdülkâdir Geylânî'ye âit olduğunu savunmakta ve Zeydan'ın görüşlerine *Gavsıyye*'nin Türkiye Kütüphanelerindeki kayıtlarını, tarihî kaynaklarda *Gavsıyye*'nin muhteviyâtına dâir polemikleri ekleyerek âidiyet meselesi hakkındaki literatürü zenginleştirmektedir. Yine aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız Necip Mâil Herevî de çalışmasında Yusuf Zeydan'ın savunduğu görüşler bağlamında kendini konumlandırmakta ve *Gavsıyye*'nin Farsça yazılmış tercüme ve şerhlerini makalesine ekleyerek bu konudaki literatürü bir üst noktaya taşımaktadır.

⁶ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi “Muhtevâsı Açısından Gavsıyye'nin Âidiyetine İlişkin Tartışmalar” başlığı altında verilecektir.

Risâlesi'nin hangi muhitler tarafından okunduğu ve kime atfedildiği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla ilgili metinlerin âidiyet meselesi bağlamında değerlendirilmesi *Gavsiyye* hakkındaki literatür açısından önem arz etmektedir.

Gavsiyye Risâlesi üzerine yazılmış tespit edebildiğimiz en eski şerh XIV. yüzyıl sûfîlerinden Gîsûdırâz'ın,⁷ *Cevâhiru'l-Uşşâk* adlı eseridir. Bu eser Hint coğrafyasındaki tasavvufî kültür açısından risâlenin dikkate değer bir yeri olduğunu göstermektedir. Ayrıca şârihin risâleyi Abdülkâdir Geylânî'ye atfetmesi âidiyetinin tespiti bakımından önemli bir bilgidir. Eserde *Gavsiyye*'nin önce Arapça metni cümleler halinde verilmiş ardından her cümle Farsça şerh edilmiştir. *Gavsiyye*'nin başında yer alan besmele ve hamdelerin tefsirini yapan müellif, salavâtı da açıklayarak *Gavsiyye*'nin قَالِ الْعَوْثُ الْأَعْظَمُ، الْمُسْتَوْهَشُ عَنْ غَيْرِ اللَّهِ الْمُسْتَأْنَسُ بِاللَّهِ cümlesi ile şerhe başlamaktadır. Gerekli gördüğü kavramlar hakkında detaylı açıklamalar yapan Gîsûdırâz, Farsça şiirlere de yer vererek hacimli bir şerh telif etmiştir.⁸

Gîsûdırâz'ın şerhinden sonra yazılmış Sirâceddin Abdullâh Behlûl Sûfî Şüttârî'nin (ö. 1010/1601) *Sevânihu's-Sûfiyye Şerh-i Risâle-i Gavsiyye*'si de erken dönem şerhlerinden olma özelliğine sahiptir. Esere hamdele-salvele ile başlayan şârih, müellifin ve risâlenin ismini mukaddimede zikretmez. Burada *Gavsiyye*'yi Abdülkâdir Geylânî'nin mîracı olarak tanımlayan Şüttârî'nin, eseri *Risâle-i Mi'râciyye*⁹ olarak adlandırması da dikkate değer bir noktadır.¹⁰ “*Kavlühû*” ifâdesiyle *Gavsiyye*'nin önce Arapça metnini aktaran şârih, konuyla alâkalı şiirlere de yer vererek eseri şerh etmektedir.¹¹ Tetkik ettiğimiz mecmuanın sonunda hicrî 1162-1182 tarihleri arasında Abdüşşekûr Hâfız Keşmirî tarafından istinsah edildiğine dâir ferağ kaydı

⁷ Ebü'l-Feth Sadrüddîn Seyyid Muhammed b. Yûsuf el-Hüseynî ed-Dihlevî, Hindistanlı bir Çiştî şeyhidir. 1321'de Delhi'de doğan Gîsûdırâz, 1422'de vefat etmiştir. *el-Ma'ârif, Şerh-i Ta'arruf, Terceme-i Âdâbü'l-Mürîdîn, Şerh-i Temhîdât, Şerh-i Risâle-i Kuşeyriyye* eserlerinden bir kısmıdır. Geniş bilgi için bkz. K. A. Nizami, “Gîsûdırâz”, *DİA*, XIV, s. 94-95.

⁸ Bu eser Urduçaya tercüme edilerek basılmıştır. Bkz. Muhammed Hüseyin Gîsûdırâz, *Cevâhiru'l-Uşşâk* (trc. Ahmed Hüseyin), Lahor: Progressive Books, 2000. Ayrıca bkz. Gîsûdırâz, *Cevâhiru'l-Uşşâk* (haz. Nezir Muhammed Han), Haydarâbâd: Ahd-ı Âferîn, 1943.

⁹ Abdülkâdir Geylânî'ye atfedilen böyle bir eser mevcuttur. Bkz. Abdülkâdir Geylânî, *Hakk'ın Nuruna Mirac* (haz. Muhammed Bedirhan), İstanbul: Hayy, 2011. Katip Çelebi *Mi'râcü'l-Latîfi'l-Meânî* adlı bir eseri Abdülkâdir Geylânî'ye atfetmektedir. Bkz. Katip Çelebî, *Keşfü'z-Zünûn*, II, s. 1738.

¹⁰ Yazmanın son varacağına “*Risâle-i Mi'râc tamâm şod*” notu düşülmüştür.

¹¹ Sirâceddin Abullâh Behlûl Şüttârî, *Sevânihu's-Sûfiyye Şerh-i Risâle-i Gavsiyye*, Müze ve Kütüphane-i Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî, nr. 10685, vr. 1^b-26^a. Bu esere ulaştığımız site için bkz. <http://dlib.ical.ir/faces/home.jspx> (30.09.2015)

bulunmaktadır.

Abdullâh b. Hasan el-Mekkî'nin *Neşâtü'l-Aşk* adlı eseri de *Gavsîyye Risâlesi*'ne yazılmış Farsça şehlerden biridir. Müellif yazdığı mukaddimede, *Gavsîyye*'yi, Abdülkâdir Geylânî'ye nispetle şerh ettiğini zikreder. *Gavsîyye Risâlesi*'nin metnini önce tercüme edip daha sonra açıklamalar yapan Mekkî, âyet, hadîs ve kelâm-ı kibâr iktibaslarında bulunmaktadır. Münzevî'nin aktardığı katalog kayıtlarının hacmi dikkate alındığında bu eserin Hindistan bölgesinde meşhur olduğu anlaşılmaktadır.¹²

Velî Mülûk Şâh es-Sıddıkî'nin kayıtlarda yine *Neşâtü'l-Aşk* ismiyle kaydedilmiş olan eseri *Gavsîyye Risâlesi*'ni Abdülkâdir Geylânî'ye nispet eden şerhlere dendir.¹³ Türkiye kütüphanelerinde biri Farsça diğeri Çağatay Türkçesi olmak üzere iki nüshasına ulaştığımız¹⁴ bu eserin bazı yazma nüshaları Taşkent'tedir. Eserin Farsça metni ile Çağatay Türkçesine yapılan tercümesi Taşkent'te birlikte yayınlanmış olup bu baskının dış kapağında *Menâkıb-ı Gavsîyye ve İlhamât*, iç kapağında *Menâkıb-ı Hazret-i Gavsü'l-A'zam*, eserin içinde *Risâle-i Gavsîyye* isimleri yazılıdır.¹⁵ Bir sonraki başlık altında ayrıntılı olarak değineceğimiz üzere Ahmed Muhtar el-Belhî'nin büyük

¹² Hindistan coğrafyasında yazılmış tercüme ve şerhler hakkında görülebilen en temel kaynak Ahmed Münzevî'nin *Fihrist-i Müşterek* adlı eseridir. Kataloğun 3177-3188 numaralı eserleri *Gavsîyye* hakkındadır. Ahmed Münzevî başta Velî Mülûk Şâh'tan bahsetmekle birlikte *Gavsîyye*'nin diğer tercüme ve şerhlerinin kayıtlardaki durumunu 36 nüshayı değerlendirerek verir. Ayrıca 3755 numaralı kayıta Abdullâh b. Hasan el-Mekkî'nin *Neşâtü'l-Aşk* adlı *Gavsîyye* şerhinin 16 nüshasını değerlendirir. Ancak Münzevî *Cevâhiru'l-Uşşâk* ve *Sevânihu's-Sûfiyye Şerh-i Risâle-i Gavsîyye*'den bahsetmez. Bunun muhtemel sebebi bu eserlerin İran kütüphanelerinde bulunmasıdır. Bkz. Ahmed Münzevî, *Fihrist-i Müşterek Nüshahâ-yı Hattî-yi Fârisî-yi Pakistan*, Lahor, 1984, III, s. 1718-1722, s. 2067-2069.

¹³ Ahmed Münzevî Velî Mülûk Şâh'ın eserinden bahsederken *Mükâlemât-ı Gavs-ı A'zam*, *Şerh-i İlhamât-ı Gavsîyye*, *Risâle-i Kudî* gibi isimlerinin de olduğundan bahseder. Bkz. Münzevî, *age*, III, s. 1718-1722. *Cevâhiru'l-Aşk* ve *Neşâtü'l-Aşk* adlı eserlerin basımı hakkında bkz. Ârif Nevşâhî, *Fihrist-i Nüshahâ-yı Hattî-yi Fârisî*, Tahran: Mîrâs-ı Mektûb, 2012, IV, s. 638-639. Ârif Nevşâhî ve aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız Necip Mâil Herevî verdikleri bilgileri *Fihrist-i Müşterek*'e dayandırmaktadır.

¹⁴ Çağatay Türkçesi nüsha için bkz. Velî Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsîyye Tercemesi*, İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Blm, nr. 487, vr. 11^a-69^b. Bu mecmuada *Sülûk-ı Nakşibendiyye ve Kâdiriyye* tercümesi ve *Menâkıb-ı Kâdiriyye* bulunmaktadır. Farsça nüsha için bkz. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsîyye*, Süleymâniye Kütüphanesi, H. Hüsnü Paşa Blm, nr. 775, vr. 1^b-81^a. Bu mecmuada ayrıca Şemseddin es-Sivâsî'nin, *Nakdû'l-Hâtır* adlı Kehf suresi tefsiri bulunmaktadır.

¹⁵ Necdet Tosun, *Türkistan Dervişlerinden Yadigar*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2011, s. 91. Eserin bir nüshası Türkiyat Enstitüsü, nr. 37'de bulunmaktadır. Eserde 2-78. sayfalar arasında Farsça metin hemen arkasından Çağatay Türkçesi tercüme yer almaktadır. Bu matbû nüsha ile kütüphanelerimizde bulunan Farsça ve Çağatay Türkçesi nüshalar mutâbıktır.

ölçüde istifâde ettiği Velî Mülûk Şâh, *Gavsîyye* şerhine uzun bir mukaddime yazmıştır. Bu mukaddime şârih, Abdülkâdir Geylânî'nin “*benim ayağım evliyâların boynu üzerindedir.*” sözüne yer vermekte ve bu bağlamda Abdülkâdir Geylânî'nin gavslik ve kutupluk mertebesinde bahsetmektedir.¹⁶ Çağatay Türkçesi nüshanın mukaddimesinde şöyle bir not bulunmaktadır:

“Hazret-i îşân Gavsü'l-A‘zam razıyallâhü anhü'ning risâleleri Arabî ibâretî de irdi. Hadîs-i kudsî kelâmının mazmûnı da fakîr Arabî'den Farsî'ge mübeddel kıldım. Farsî'den Türkî'ge mübeddel kıldım.”¹⁷

Münzevî, *Fihrist-i Müşterek*'te Velî Mülûk Şâh'ın XVI. yüzyıl müelliflerinden olduğu bilgisini *Ulemâ-yı Hind* adlı bir çalışmaya atıf yaparak vermektedir. Eğer bu bilgi doğru ise eserin Çağatay Türkçesi'ne çevrilmesinin Velî Mülûk Şâh'dan daha sonra gerçekleşmiş olma ihtimali vardır. Münzevî *Fihrist-i Müşterek*'te şerhe âit 23 nüshayı değerlendirmektedir. Eserin Çağatay Türkçesi'ne tercüme edilmesi, Ahmed Muhtar el-Belhî'nin bu eserden istifâdeyle *Gavsîyye Risâlesi*'ni şerh etmesi ve şerh ettiği eserin Farsçaya çevrilerek Bombay'da basılması tasavvufî literatürde risâlenin yaygınlığının anlaşılması açısından önemlidir.¹⁸

Ahmed Münzevî, katalog çalışmasında hayatları hakkında herhangi bir bilgi vermemiş olmakla birlikte mevcut nüshalarına atıf yaparak *Tercüme-i Abdürrezzak, Şürûh-ı Abdülkerim Ensârî Çeştî*, Abdülvâhid'in *İlhâmât*'ı gibi *Gavsîyye* ile ilgili eserleri de zikreder.¹⁹ Ayrıca Herevî, *Gavsîyye*'yi Abdülkâdir Geylânî'ye atfeden Pakistan'da Urduca yayınlanmış iki eseri daha zikreder. Bu eserlerden biri Muhammed Feyyâz diğeri Muhammed Ziyâullah Kâdirî tarafından yazılmıştır.²⁰ Elimizde herhangi bir nüshası bulunmamakla birlikte tabakat kitaplarından isimlerini tespit edebildiğimiz Mevlânâ Tayyib es-Sindî, Şeyh Abdullâh es-Sindîlevî, Şeyh Alî Kâdirî el-Kûkenî, Şeyh Muhammed b. Hasan el-Lâhurî'nin de *Gavsîyye Risâlesi*'ne yazmış oldukları şerhler mevcuttur.²¹ Bu eserler de Hint coğrafyasında eserin ne denli mütedâvil olduğunu

¹⁶ Velî Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsîyye Tercemesi*, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 487, vr. 11^b-12^a.

¹⁷ Mülûk Şâh, *age*, vr. 12^a.

¹⁸ Abdülbâkî Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, İstanbul: Gerçek yayınevi, 1969, s. 188.

¹⁹ Ahmed Münzevî bu müelliflerin hayatı hakkında herhangi bir bilgi vermemiş ancak eserlerin mevcut nüshaları hakkında tanıtıcı bilgiler aktarmıştır.

²⁰ Bkz. Necip Mâil Herevî, “Mukaddime-i Musahhih”, *Resâilü İbn Arabî*, Tahran: İntişârât-ı Mevlâ, 1988, s. XLIII.

²¹ Abdülhay b. Fahreddin et-Tâlibî, *İ'lâm bi-men fî Târihi'l-Hind mine'l-A'lâmi'l-Müsemma bi-*

göstermesi açısından önemlidir. Bütün bu eserlerin yazıldığı tarihler dikkate alındığında *Gavsiyye Risâlesi*'nin Osmanlı kaynaklarından daha eski bir dönemde Abdülkâdir Geylânî'ye atfedilerek şerh edildiği ve esere dâir bir şerh geleneğinin doğduğu görülmektedir.

Gavsiyye Risâlesi, her ne kadar Hindistan bölgesinde çoğunlukla Abdülkâdir Geylânî'ye atfedilerek tercüme ve şerh edilmişse de metni İbnü'l-Arabî'ye nispet eden örneklerle de karşılaşılmalıdır. Nitekim Necip Mâil Herevî ilgili çalışmasında, içerisinde İbnü'l-Arabî'ye âit on risâle bulunan bir mecmuayı neşretmiş ve bu risâleler hakkında tanıtıcı mukaddimeler yazmıştır. Mecmuada bulunan risâlelerden biri de XVII. yüzyıl sûfîlerinden Hasan Geylânî'nin²² İbnü'l-Arabî'ye nispet ederek tercüme ettiği Farsça *Gavsiyye Risâlesi*'dir. Hasan Geylânî *Gavsiyye Risâlesi*'nin mâhiyetini açıklayan uzun bir mukaddime ve hâtîme yazarak eseri tercüme etme sebebini şu şekilde açıklamaktadır: “*Dervişlerden bir kısmı benden Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'ye âit Risâle-i Gavsiyye'yi -Arapça bilmeyen dervişler bu risâledeki mârifetten istifâde etsinler diye- tercüme etmemi istediler.*” Bu gerekçe *Gavsiyye Risâlesi*'nin Hasan Geylânî ve mensup olduğu tasavvufî muhit tarafından İbnü'l-Arabî'ye atfedildiğini ve yine bu çevre tarafından ilgi gördüğünü göstermektedir. Ayrıca mütercim, risâleye yazdığı hâtîmede *Gavsiyye Risâlesi*'ni “*Mensûb est be Şeyh-i Ekber*” ifâdesiyle yine İbnü'l-Arabî'ye nispet etmektedir.

Hasan Geylânî'nin, mukaddimesinde *Gavsiyye*'nin birtakım şâthiyeler içerdiğini ve dolayısıyla erbâbı olmayan kimseler tarafından okunmasının sakıncalı olacağını belirtmesi, *Gavsiyye* hakkındaki polemiklerden haberdâr olduğunu göstermektedir. Şâthiye vurgusunun diğer metinlerden farklı olarak bu eserde yapılmış

Nüzheti'l-Havâtır ve Behceti'l-Mesâmi' ve Nevâzır, Beyrut: Dâr-ı İbn Hazm, 1999, IV, s. 359; V, s. 576; VI, s. 765, 797.

²² Hasan Geylânî el-Lenbânî el-İsfahânî'nin vefat tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte XVII. yüzyıl sonu XVIII. yüzyıl başlarında yaşadığı bilinmektedir. Geylânî'nin babası Hüseyin el-Lenbânî 27 Ağustos 1717 tarihinde vefat etmiştir. Geylânî, Nureddin Hamza b. Abdülmelik Beyhakî'nin mürididir. *Divân-ı Hasan Geylânî, Salâmân ve Absâl Tercümesi* diğer eserleridir. Necip Mâil Herevî, Geylânî'nin XV. yüzyıl sûfîlerinden olduğunu söylemişse de ileride bahsi geçeceği üzere Geylânî'nin XVII. yüzyıl sûfîlerinden olduğu Muhammed Mâlmîr tarafından delilleriyle ispat edilmeye çalışılmıştır. Bkz. Muhammed İbrahim Mâlmîr, “Nakd-i Nüşahâ-yı Hattî vü Çâbî-yi Risâle-i Gavsiyye”, *Mecelle-i Danişkede-i Edebiyât ve Ulûm-i İnsânî*, Tahran: 1387, sayı: 186, s. 143-145.

olması da bu muhitin tasavvufî tavrı hakkında fikir vermektedir.²³ Müellif, şathiye vurgusu sebebiyle verdiği tavsiye üzerine ayrıca şu açıklamayı yapmıştır: “*Bu ilim hâl ilmidir, kâl ilmi değil; görmektir, işitmekle değil; burada iş, yapmakla veya olmakladır, söylemekle değildir. Söylenilen ilimden maksat zaten yapmaktır. Amel, ihlas ve niyetle tamam olur. İhlas ve niyet ise salihlerin sohbetinin bir neticesidir.*”²⁴ Ayrıca mütercim mukaddimesinde tecellî türleri ve mertebeleri, insân-ı kâmil, keşf ve müşâhede üzerinde geniş bir şekilde durmaktadır.²⁵

B. Osmanlı Dönemi Kaynakları Açısından Gavsîyye'nin Âidiyeti

Osmanlı coğrafyasında, *Gavsîyye Risâlesi* ile ilgili ilk karşılaşılan kayıt, tespit edebildiğimiz kadarıyla Kâtip Çelebî'nin (ö. 1067/1657) *Keşfü'z-Zünûn*'undadır. Kâtip Çelebî *Gavsîyye Risâlesi*'ni أولها كاشف الغمة [٦٣٨] سنة [٥٦١] للشیخ محي الدين محمد بن علي ابن عربي توفي سنة [٦٣٨] أولها كاشف الغمة... الجیلانی توفي سنة [٥٦١] ifâdeleriyle hem İbnü'l-Arabî'ye hem de Abdülkâdir Geylânî'ye atfetmiştir.²⁶ Yine XVII. yüzyıl sûfîlerinden Abdullâh Bosnevî (ö. 1054/1644) *Fusûs Şerhi*'nde *Gavsîyye Risâlesi*'ni İbnü'l-Arabî'ye nispet ederek metinden iktibasta bulunmaktadır.²⁷

Osmanlı Müellifleri'nde Abdullâh Salâhî Uşşâkî'ye (ö. 1197/1783) atfen bir *Gavsîyye* şerhi kaydedilmiştir. Bir sonraki başlık altında değineceğimiz üzere

²³ Aşağıda bahsedeceğimiz üzere İbn Azzûz da *Seyfû'r-Rabbânî* adlı eserinde *Gavsîyye Risâlesi*'nin muhtevâsı ile ilgili polemikleri değerlendirirken bu sözlerin ehli tarafından anlaşılabileceği konusunda Hasan Geylânî ile aynı bakış açısına sahiptir.

²⁴ Bu konuyla ilgili olarak mütercim, şu ifâdeyi de eklemektedir: و بدیخت کسی بود که وی را علم دهند و عمل ندهند، و Bedbaht o kimsedir ki ona ilim verilmiştir ama amel verilmemiştir; amele muvaffakiyet verilmiştir ancak ihlas verilmemiştir; sâlihlerin sohbetine yol verilmiştir ama kabul verilmemiştir. Bkz. Hasan Geylânî, “Risâle-i Gavsîyye” (tahk. Necip Mâil Herevî), *Resâilü İbn Arabî*, Tahran: İntişârât-ı Mevlâ, 1988, s. 23.

²⁵ Geylânî, *age*, s. 24-34. Muhammed Mâlmîr'in makalesinde zikredileceği üzere Hasan Geylânî'nin bu konular üzerinde durarak eseri açıklaması onda İbnü'l-Arabî değil Necmeddîn-i Dâye'nin (ö. 654/1256) *Mirsâdü'l-İbâd* adlı eserinin etkisini göstermektedir.

²⁶ Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zünûn* (haz. Şerefettin Yaltkaya, Rifat Bilge), İstanbul: Maarif Matbaası, 1941, I, s. 879.

²⁷ قال الشيخ رضي الله عنه في رسالة الغوثية حاكيا عن خطاب الحق للغوث وهو نفسه قال لي يا غوث قلت لبيك رب العرش قال ما ظهرت في شيء كظهوري في الإنسان قلت يا رب هل لك مكان قال أنا مكان المكان وليس لي مكان سوى الإنسان *Şeyh radıyallâhu anh Gavsîyye Risâlesi*'nde Hakk'ın Gavs'a doğrudan hitâbını hikâye etmektedir. Hak Teâlâ bana: “Yâ Gavs!” diye buyurdu. Ben de “Buyur arşın Rabbi!” dedim. Buyurdu ki: “İnsanda zâhir olduğum gibi hiçbir gayrı nesnede zâhir olmadım.” Ben de dedim ki: “Yâ Rabbi! Senin mekânın var mıdır?” Buyurdu ki: “Ben mekânın mekânıyım. Bana mekân yoktur insandan başka.” Bosnevî'nin bu alıntısında her ne kadar müellif ismi geçmese de buradaki “Şeyh”in İbnü'l-Arabî olduğu açıktır. Bkz. Abdullâh Bosnevî, *Tecelliyâtü Arâisi'n-Nüsûs fî Manassâti Hikemi'l-Fusûs*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1290/1873, II, s. 347.

ulaşılabildiğimiz nüshada risâlenin İbnü'l-Arabî ya da Abdülkâdir Geylânî'ye âidiyetine dâir herhangi bir bilgi yer almazken Mehmet Tahir Bey, (ö. 1344/1925) eseri “*Hazret-i Şeyh-i Ekber'in Gavsîyye Risâleleri'nin şerhidir.*” ifâdesiyle İbnü'l-Arabî'ye atfen kaydeder.²⁸ Ayrıca Bursalı Mehmed Tâhir *Tercüme-i Hâl ve Fezâil-i Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî* adlı eserinde *Gavsîyye Risâlesi*'ni yine İbnü'l-Arabî'nin eserleri arasında kaydetmiştir.²⁹

Son dönem Kâdirîlerinden ve tarîkatin âdâb-erkânına dâir yekünlü eserler telif eden Mehmet Rif'at Efendi (ö. 1269/1852) *Neḫhatü'r-Riyâzi'l-Âliye fî Beyânı Tarîkati'l-Kâdiriyye* adlı eserinde Kâdirî tarîkati erbâbından kabul ettiği İbnü'l-Arabî hakkında bir bahis yazmış, bu kısımda *Gavsîyye Risâlesi* hakkında şunları söylemiştir:

“Ve *Gavsîyye* nâmıyla çend varak bir te'lifleri dahi vardır ki Cenâb-ı Hak'la muâmelât-ı ma'nevîyesin beyân eder.”

Bu ifâdeden anlaşılacağı üzere Rif'at Efendi *Gavsîyye Risâlesi*'nin İbnü'l-Arabî'ye âidiyeti konusunda herhangi bir şüpheye sahip değildir.³⁰ Ahmed Sâfi Bey (ö. 1344/1926) de muhtelif konulardan bahsettiği derleme eseri *Sefînetü's-Sâfi*'de *Gavsîyye Risâlesi*'nden alıntı yaparak risâleyi aynı dönemde yaşadığı ve tanışık olduğu Ahmed Avni Konuk ve Bursalı Mehmet Tahir Bey gibi İbnü'l-Arabî'ye atfetmektedir.³¹

Mevcut Osmanlı dönemi tercüme ve şerhlerinde de Geylânî ve İbnü'l-Arabî ayrımı görülmektedir. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde ilgiyle okunan eser, yapılan tercüme ve şerhlerin büyük bir kısmında İbnü'l-Arabî'ye değil Abdülkâdir Geylânî'ye atfedilmektedir. Aşağıda detaylı bir şekilde tavsif edip metinlerini neşredeceğimiz Abdüllatîf el-Eyyûbî, Ahmed Reşîd, Ahmed Muhtar el-Belhî ve daha önce neşredilmiş olan Cabbarzâde, *Gavsîyye Risâlesi*'ni Abdülkâdir Geylânî'ye atfen tercüme ve şerh etmiştir.³² Mütercimini tespit edemediğimiz bir eserde ve Nûru'l-

²⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, I, s. 105.

²⁹ Bursalı Mehmed Tâhir, *İbn Arabî Hazretleri* (haz. Tahir Galip Seratlı), Konya: Kardelen, 2011, s. 49. Ayrıca bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Terceme-i Hâl ve Fezâil-i Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn-i Arabî* (nşr. Tüccarzâde İbrâhim Hilmi), İstanbul: Kütüphâne-i İslâm ve Askerî, 1316, s. 48.

³⁰ Adalet Çakır, *Mehmed Rif'at Efendi'nin Neḫhatü'r-Riyâzi'l-Âliye'sinde Abdulkâdir-i Geylânî ve Kâdirîlik*, İstanbul:İSAM, 2012, II, s. 859

³¹ Bu alıntı *Sefînetü's-Sâfi*'nin üçüncü cild 214. sayfasında bulunmaktadır. Bkz. Serap Aktaş, “*Ahmed Sâfi Bey'in Sefînetü's-Sâfi Adlı Eserinde Bektaşîlik*” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1999), s. 77.

³² *Büyük Mutasavvıf Abdülkadir Geylânî* adlı eserde de *Gavsîyye Risâlesi* Abdülkâdir Geylânî'nin

Arabî'nin *Dürretü's-Seniyye fi Şerhi Risâleti'l-Gavsiyye* adlı şerhinde ise *Gavsiyye* metni İbnü'l-Arabî'ye nispet edilmiştir. Bu risâleler arasında bizi en eski tarihe götüren Abdullâh Salâhî'nin *Gavsiyye Risâlesi*³³ tercümesinde ise herhangi bir isim zikredilmemekle birlikte Mehmed Tahir Bey'in, Salâhî'ye nispet edilen *Gavsiyye Risâlesi*'ni İbnü'l-Arabî'ye atfettiğini yukarıda zikretmiştik.

Son dönem şârihlerinden Ahmed Avni Konuk (ö. 1938) *Mesnevî* ve *Fusûs* şerhlerinde *Gavsiyye Risâlesi*'nden iktibaslar yapmış, bu alıntılarının birinde “Şeyh-i Ekber” ifâdesini kullanarak *Gavsiyye*'yi İbnü'l-Arabî'ye nispet etmiştir.³⁴ Yapmış olduğu iktibasları ve bunlar üzerinden îzâh ettiği beyitleri aynı zamanda *Gavsiyye Risâlesi*'nin de bir şerhi olması ve dönem sûfîlerinin metni okuma biçimine örnek sayılması bakımından burada zikretmeyi uygun bulduk:

Mesnevî'nin, این جهان از بی جهت پیدا شدست / نه زبی جای جهانرا جا شدست “*Bu cihân bî-cihetten peydâ olmuştur; öyle ki, cihâna mahalsizlikten mahal olmuştur.*” meâlindeki beytinin îzâhını Hakk'ın varlığının bir had ve sınırı olmadığı ve Hakk'a bir mekân belirlemenin mümkün olamayacağı şeklinde yapan Konuk, *Gavsiyye*'nin şu cümlesini örnek gösterir: “*Yâ Gavs-ı A'zam! Ben mekânın mekânıyım ve benim için mekân yoktur.*”³⁵ Aynı şekilde, بس سری که مغز آن افلاک بود / اندر آخر خواههء لو لاک بود “*İmdi, bir sır ki o feleklerin içi oldu, sonda “levlâk”ın efendisi oldu.*” anlamındaki beyti insân-ı kâmil bağlamında îzâh ederken *Gavsiyye*'nin şu cümlesini aktarır: “*Yâ Gavs-ı A'zam! İnsan benim sırrımdır ve ben insanın sırrıyım. Eğer insan benim indimde olan mertebesini bilse, nefeslerinden her bir nefeste, “Bu günde mülk ancak bana mahsûstur.” der idi.*”³⁶ Ayrıca yine insân-ı kâmil meselesi çerçevesinde bir beyti îzâh ederken *Gavsiyye*'nin şu

eserleri içerisinde sayılmış ve kitabın yazarı Mustafa Ertuğrul tarafından kısaltılarak tercümesi verilmiştir. Bkz. Mustafa Ertuğrul, *Büyük Mutasavvıf Abdülkadir Geylânî*, İstanbul: Gayret Kitabevi, 1948, s. 25-28.

³³ Aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alacağımız *Terceme-i Gavsiyye-i Sultân Abdülkâdir el-Geylânî* adlı kime âit olduğu tespit edilemeyen tercümeyle değinmek gerekir. Nüshanın herhangi bir yerinde isim zikredilmemekle birlikte sonuna 1063 (m. 1652/1653) tarihi not düşülmüş olup bunun dışında bir kayda yer verilmemiştir. Birkaç yer dışında Arapça metnin aktarılmadığı bu tercümede Salâhî'ye atfedilen tercümedeki gibi orijinal metne olabildiğince bağlı kalınmış, alıntı yapılmamış ve açıklamalara başvurulmamıştır. Eğer nüsha sonundaki kayıt dikkate alınacak olursa, *Gavsiyye*'nin Salâhî öncesi dönemde –en azından XVII. yüzyıl başlarından itibaren– tercüme konusu edildiği söylenebilir.

³⁴ A. Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı vd.), İstanbul: Kitabevi, 2008, IX, s. 344.

³⁵ Konuk, *age*, III, s. 191.

³⁶ Konuk, *age*, III, s. 273.

cümlesini vermiştir: “Ben: “Yâ Rab! Melekleri ne şeyden yarattın?” diye sordum. Hak Teâlâ buyurdu: “İnsanın nûrundan yarattım ve insanı da benim zuhûrumun nûrundan yarattım.”³⁷ İnsân-ı kâmilin Allah ism-i câmi‘inin mazharı olduğunu ele alırken,

“Yâ Gavs! Benim harem-i zâtıma girmek istersen, mülke, melekûta ve ceberûta iltifât etme! Zîrâ âlem-i mülk, âlimin şeytanıdır; ve melekût, ârifin şeytanıdır; ve ceberût, vâkıfın şeytanıdır. Kim ki bunlardan birine râzı olursa o benim indimde matrûdlardan olur.”

ifâdelerini aktararak meseleyi şerh etmiştir.³⁸ Hakk’ın ucb ve kibri sevmediği, mütekebbir kullarını adâlet ve intikâmıyla; günâhını itirâf etmiş mahcûb kullarını ise fazl ve keremiyle müjdelediği şeklinde şerhettiği *ورا بيباد خستهء افتاده را / مرهمش سازد شه ويدهد* [Ve eğer düşmüş hastayı bulursa, Şah ona merhem yapar ve atâ verir.]³⁹ ve *دادى* [Hak verdin ve belâdan kurtuldun. Sen düşman idin, ehl-i vilâdan oldun.]⁴⁰ beyitlerini Gavsîyye’den yaptığı şu alıntıyla desteklemiştir: “Ey Gavs! Günâhkâr kullarıma fazl ve keremim ile müjde ver ve mütekebbirlere de *adl ü azâbım ile müjde ver.*” Ayrıca Konuk, *Fusûs* şerhinde de “İnsanın göklerdeki tasarrufu ne sûretle olur?” sorusuna cevâben *Gavsîyye Risâlesi*’nden şu iktibası yapar:

“Allah Teâlâ bana buyurdu: Yâ Gavs-ı A‘zam! İnsan benim sırrımdır ve ben onun sırrıyım. Eğer insan, benim indimde olan mertebesini bilse, bugün mülk ancak benimdir, der idi.”⁴¹

Ahmed Muhtar’ın eserinin müstensihlerinden Abdülbâkî Gölpınarlı (ö. 1982) da *Gavsîyye Risâlesi*’nin İbnü’l-Arabî ve Abdülkâdir Geylânî’ye atfedildiğini söyleyerek *100 Soruda Tasavvuf* adlı eserinde *Gavsîyye Risâlesi*’nden alıntı yapmıştır.⁴² İsmail Fennî Ertuğrul (ö.1946) ise *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn-i Arabî* adlı eserinde *Gavsîyye Risâlesi*’ni Abdülkâdir Geylânî’ye atfederek metinden iktibasta bulunur.⁴³

³⁷ Konuk, *age*, IX, s. 343-344.

³⁸ Konuk, *age*, VIII, s. 490.

³⁹ Konuk, *age*, VIII, s. 277.

⁴⁰ Konuk, *age*, VIII, s. 488.

⁴¹ Bkz. Konuk, *Fusûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın) , İstanbul: İFAV, 2014, I, s. 48; IV, s. 235.

⁴² Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, s. 15. *Melâmîlik ve Melâmîler* adlı kitabında Nuru’l-Arabî’nin eserleri hakkında bilgi verirken *Gavsîyye Risâlesi* şerhini “Şeyh-i Ekber’in *Gavsîyye Risâlesi*’nin şerhidir. Büyükçe bir kitaptır.” şeklinde tanıtmaktadır. Bkz. Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931, s. 289.

⁴³ ““Ey Gavs-ı a‘zam! İnsanın cismi, nefsi, ruhu, işitmesi, görmesi, ayağı, dili... Bunların hepsinde ben

İsmail Fennî Ertuğrul ile aynı dönemde yaşayan Mehmed Ali Aynî de Abdülkâdir Geylânî hakkında telif ettiği *Les Grandes Figures de L'Orient Un Grand Saint de L'Islam Abd-Al-Kadir Guilânî* adlı eserinde *Gavsiyye*'yi Abdülkâdir Geylânî'ye atfederek Fransızcaya tercüme etmiştir.⁴⁴

Gavsiyye üzerine Osmanlı döneminde kaleme alınan metinlerde, tercümelerde, şerhlerde ve çeşitli kaynaklarda *Gavsiyye Risâlesi*'nin âidiyeti doğrudan tartışılmamış, Abdülkâdir Geylânî ve İbnü'l-Arabî'den birine veya her ikisine nispet edilmekle birlikte bununla ilgili herhangi bir gerekçe sunulmamıştır. Ancak verdiğimiz son misallerden anlaşılacağı üzere özellikle vahdet-i vücûd ve insân-ı kâmil konularıyla ilgili olarak *Gavsiyye Risâlesi* İbnü'l-Arabî merkezli bir perspektifle değerlendirilmiştir.

C. Muhtevâsı Açısından Gavsiyye'nin Âidiyetine İlişkin Tartışmalar

Geçmişten günümüze farklı müellifler ve muhitler tarafından iki farklı Abdülkâdir Geylânî portresi çizilmiş ve onun şahsiyetine dâir farklı kabuller ortaya konmuştur. Meseleye tasavvuf tarihi dışı bir perspektifle yaklaşan yazarlar, Abdülkâdir Geylânî'nin vâiz, hatip, muhaddis ve Hanbelî yönüne vurgu yaparken tasavvufî muhitler tarafından kabul edilen Abdülkâdir Geylânî tablosu bundan oldukça farklıdır. Sûfî çevreler nazarında Abdülkâdir Geylânî menkıbelere konu olan tarîkat pîri, ârif-i billâh, bâzu'llâhi'l-eşheb, kerâmet ve tasarruf sahibi bir zât olarak bilinmekte ve bu yönüyle müridleri ve muhibleri tarafından teveccüh görmektedir. Abdülkâdir Geylânî hakkında ortaya konulan bu iki farklı kabul, *Gavsiyye Risâlesi*'nin âidiyeti meselesinde de kendini göstermektedir. *Gavsiyye Risâlesi*'nin muhtevâ itibâriyle şerîata muhâlif birtakım ifâdeler içerdiğini, dolayısıyla bu risâlenin Abdülkâdir Geylânî gibi şerîata sıkı sıkıya bağlı bir sûfiye âit olamayacağını söyleyenler⁴⁵ olduğu gibi *Gavsiyye*'yi

ona kendim zâhir oldum, o ancak Ben'im ve Ben onun gayrı değilim.' 'Ya Rab! Sana en yakın olan namaz hangisidir?' 'Benden başkasının bulunmadığı ve kılanın onda gâib olduğu namazdır.'" İsmail Fennî Ertuğrul, *Vahdet-i Vücûd ve İbn-i Arabî* (haz. Mustafa Kara), İstanbul: İnsan, 2008, s. 65. Ayrıca bkz. İsmail Fennî Ertuğrul, *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn Arabî*, İstanbul: Orhâniye Matbaası, 1928, s. 53-54.

⁴⁴ Mehmed Ali Aynî, *Les Grandes Figures de L'Orient Un Grand Saint de L'Islam Abd-Al-Kadir Guilânî*, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1938, s. 182-190. Bu eser Türkçeye tercüme edilmiştir. Bkz. Mehmed Ali Aynî, *İslâmın Büyük Velisi Abdülkadir Geylânî* (çev. Tahir Yücel), İstanbul: Büyüyen Ay, 2016.

⁴⁵ Abdülkâdir Geylânî, *Risaleler* (haz. Dilaver Güner), İstanbul: İnsan, 2013, s. 64-65. Dilaver Güner *Gavsiyye Risâlesi*'ni Abdülkâdir Geylânî'ye nispet ederek risâlenin tercümesini eser içerisinde vermektedir. *Gavsiyye Risâlesi*'nin âidiyeti hakkındaki görüşleri de ele alan Güner, bizim de

Abdülkâdir Geylânî'nin ermiş olduğu velâyet mertebesiyle ilişkilendirerek ona isnad edenler de olmuştur.

Gavsîyye'nin muhtevâsına dâir tartışmalarla erken dönemlerde karşılaşılmaktadır. Bu tartışmanın geçtiği en eski metin tespit edilebildiği kadarıyla Ebu'l-Ferec el-Vâsîtî'nin⁴⁶ (ö. 744/1343) *Tiryâku'l-Muhîbbîn* adlı eseridir. Bu eserde Vâsîtî:

أخبرني الشيخ الزاهد العارف محمد ابن عدنان المشهدي المعروف بابن الصناديقي الشريف البغدادي عن الشيخ الصالح المعمر البركة يوسف أبي زكريا العسقلاني الحنبلي، أنه سأل من الشيخ البركة محمد ابن علي بن إدريس البعقوبي أحد أركان طريق القوم عن الذي يسمع في هذه الأزمنة وينقل عن لسان الشيخ عبد القادر الجيلاني قدس الله سره من الشطوحات والكلمات المشوبة بالعجب والدعوى والتجاوز وغير ذلك من الألفاظ التي يرددها الشرع مثل قوله إنه يقول قال لي ربي يا غوث الأعظم: أكل الفقير أكلي، وقوله: للخضر إن كنت قلت لموسى إنك لن تستطيع معي صبرا فأنت أن تستطيع معي صبرا، وقوله: أنا أحفظ مريدي رديا فأنا جيد، وقوله: قدمي على رقة كل ولي الله، وقوله: للميت قم بإذني، وأمثال ذلك هل وقع ذلك وأمثاله منه وهل هذا صحيح وله وجه عند العارفين، فقام منزعا وجلس، ثم قال: جلست مع الشيخ عبد القادر وأقامت معه ونمت معه وسافرت معه، فوالله ما رأيته تحرك بحركة ولا سمعته تكلم بكلمة تخالف الشرع الشريف.

diyerek Abdülkâdir Geylânî'den şerîata muhâlif birtakım sözler nakledildiğini *Gavsîyye Risâlesi*'nden bir cümlelerin de içinde bulunduğu misallerle nakletmekte ve bunların doğru olmadığını, Şeyhü'l-Bereke Muhammed b. Ali b. İdris el-Ba'kübî'den⁴⁷ nakille aktarmaktadır. Muhammed el-Ba'kübî, Abdülkâdir Geylânî ile beraber bulunduğu süre zarfında ondan şerîata muhâlif hiçbir söz duymadığını, hiçbir hareket görmediğini, Geylânî'ye atfedilen bu sözlerin o dönemde mevcut olmadığını, yeni yeni ortaya çıktığını söylemektedir.⁴⁸ Bu kayıt Abdülkâdir Geylânî'nin kişiliği ile şathiye tarzı sözleri bir araya getirmekten kaçınan tavrın erken dönemlerden itibâren mevcut olduğunu göstermektedir. Ancak aynı dönemde Hindistan coğrafyasında *Gavsîyye*

kendisinden istifâdeyle tezimizde yer verdiğimiz Vâsîtî, Karamânî ve Reşîd Rızâ'nın görüşlerini aktarır, eseri İbnü'l-Arabî'ye atfeden müelliflerin adını zikreder ve son olarak Yusuf Zeydan'ın bu konu hakkındaki görüşlerini aktararak Zeydan'ın haklılık payı olduğunu ancak mevcut verilerden hareketle risâlenin kesin bir şekilde Geylânî'ye atfedilemeyeceğini belirtir. Ayrıca bkz. Güner, *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul: İnsan, 2013, s. 124-127.

⁴⁶ Abdurrahman Ebu'l-Ferec el-Vâsîtî, 1273 yılında doğmuş, 1343 yılında Bağdâd'da vefat etmiştir. Ahmed b. İbrâhim el-Fârûsî (ö. 694/1294)'den Rıfâiyye hırkası giymiştir. Vâsîtî, *Tiryâku'l-Muhîbbîn fî Tabakâti Hırkati'l-Meşâyihî'l-Ârifîn* adlı eserinde Ahmed er-Rifâî'nin menkıbelerini kaleme almıştır. Bkz. Ebu'l-Ferec Vâsîtî, *Tiryâku'l-Muhîbbîn*, Kahire: Matbaatü'l-Behiyye, 1305/1887; Mustafa Tahralı, "Ahmed er-Rifâî", *DİA*, II, s. 130.

⁴⁷ Bu zât Abdülkâdir Geylânî'nin yakın çevresinden Ali b. İdris el-Ba'kübî'nin (ö. 619/1222) oğullarındandır.

⁴⁸ Vâsîtî, *age*, s. 55.

üzerine Gîsûdırâz'ın (ö. 825/1422) bir şerh yazması farklı üslupların mevcûdiyetini ortaya koymaktadır.

Konuya ilişkin bir başka örnek de İmâm-ı Rabbânî'nin (ö. 1034/1624) *Mektûbât*'ındandır. Hâşim el-Kişmî (ö. 1041/1631),⁴⁹ İmâm-ı Rabbânî'ye gönderdiği mektubunda sûfilerin Hakk'ın kelâmını işitmelerinin, O'nunla konuşmalarının ne anlama geldiğini Abdülkâdir Geylânî'ye attığı *Gavsîyye Risâlesi*'ni de örnek göstererek sormaktadır. İmâm-ı Rabbânî verdiği cevapta doğrudan *Gavsîyye*'yi konu almaksızın genel itibâriyle *Gavsîyye*'nin üslûbu olan ilhâmât, vâridât, fehvânî hitap konularını karşı tarafa îzâh etmeye çalışır. Böyle bir konuşmanın gerçek olduğunu ortaya koymak veya bunun mümkün olamayacağını dolayısıyla bunu söyleyenlerin doğru yolda olmadıklarını söylemek yerine konuya uzlaşmacı bir bakış açısıyla yaklaşan İmâm-ı Rabbânî, bu işitme fiilinin doğrudan ses ve harflerle biçimlenmiş kulakla işitme şeklinde olmadığını, ancak işitildiği varsayılan kelâmın mânâsının ruhsal olarak algılanıp misâl âleminde ses ve harflere bürünmek sûretiyle lafzî kelâm şeklinde mümkün olabileceğini söyleyerek meseleyi açıklamaktadır. Bu mektuptan anlaşıldığı kadarıyla İmâm-ı Rabbânî ve çevresi tarafından *Gavsîyye Risâlesi*'nin varlığı bilinmekte ve metin Abdülkâdir Geylânî'ye atfedilmektedir. Şerîat dışında kalan her meseleyi ortaya koymayı görev bilen İmâm-ı Rabbânî, *Gavsîyye Risâlesi*'nin âdiyeti hakkında herhangi bir şüphe, üslûbu ve muhtevâsına ilişkin herhangi bir sakınca görmemiş olmalıdır ki bu konuya mektupları arasında yer vermemiştir.⁵⁰

Daha sonraki dönemlerde bu mesele bir reddiyenin konusu olur. Ali b. Muhammed el-Karamânî *Hakku'z-Zâhir* adlı eserinde Abdülkâdir Geylânî'yi ehl-i sıdk, ashâb-ı hırka, asrının büyük sûfilerinden, mücâhede ehli bir zât olarak tasvir ettikten sonra polemikçi bir üslup sürdürerek torunlarından ve takipçilerinden bazı kimselerin Geylânî'ye âit olmayan küfür içerikli birtakım sözleri ona isnad ederek naklettiğini, ancak Abdülkâdir Geylânî'nin onların bu ithamlarından hâl ve sözleriyle uzak olduğunu belirtir. *Gavsîyye Risâlesi*'nden alıntılar yaparak bu risâleyi Abdülkâdir Geylânî'nin torunu Abdüsselâm'ın⁵¹ uydurduğunu ve bu risâlenin itikâdı bozan, küfür içerikli, boş

⁴⁹ İmâm-ı Rabbânî'nin halifelerindendir. Hayatı ve eserleri için bkz. Necdet Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İnsan, 2005, s. 48.

⁵⁰ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât-ı Rabbânî Tercümesi* (haz. Ali Kaya vd.), İstanbul: Yasin yay., 2010, III, s. 492-494.

⁵¹ Karamânî bahsi geçen eserde Abdüsselâm hakkında da uzun bir bahis yazmış, Abdüsselâm'ın bazı

ve zayıf sözler ihtivâ ettiğini şu ifâdelerle aktarır:⁵²

أجمع أهل الصدق من أصحاب الخرقه ورجال الطريقة على أن الشيخ عبد القادر رحمه الله من كمل صوفية عصره، ومن أهل المجاهدات والأتعاب الشاقة في الطريق كالرياضات والجوع والسهر والعري والسياسة وترك اللذائذ والإستراحة والصيام والقيام والتمسك بآثار السلف الصالح حسب الإمكان، إلا أنه ابتلى بجماعة من أحفاده وأتباعه، فكذبوا مشرب طريقته، ودسوا عليه العظائم، ونقلوا عنه ما لا ينقل من الكلمات المكفرة والمعتقدات الفاسدة، وكل الظن إنه بريء الساحة منها لما شاع عنه من صلاح الحال وصحة المقال، وأول من فتح هذا الباب في طريقته أحفاده، ومنهم عبد السلام الذي سبق ذكره فإنه انتحل عن لسان الشيخ كلمات سماها الغوثية والمعراجية نقل فيها أن الشيخ قال: ... وفي هذه الغوثية من الكلمات الزائفة والمعتقدات الفاسدة والقلقة المكفرة ما يظهر للعيان أن الشيخ مبرأ منها، لأنه من علماء الأمة وأوليائها، ويمثل هذه الكلمات لا يقول سوى سفلة الجهلة من الضالين الذين لا يعرفون نظام الكلام ولا يتقيدون بالأحكام.

Karamânî'nin, Abdülkâdir Geylânî'nin hatip, vâiz, zâhid ve Hanbelî yönüne vurgu yaparak onun menkıbelere konu olan şahsiyetini reddeden ve ona atfedilen şathiye türünden sözlerin aslında ona âit olmadığını ileri süren bu eseri Muhammed Mekkî İbn Azzûz⁵³ (ö. 1853/1915) tarafından reddiyeye konu edilmiştir. İbn Azzûz, Karamânî'nin bu eserine *es-Seyfû'r-Rabbânî* adlı eseriyle cevap vermektedir. Meseleyi tarikat perspektifinden değerlendirerek ârif, fâzıl, mürşid-i kâmil, Gavsü'l-A'zam Abdülkâdir Geylânî portresini kabul eden İbn Azzûz, Karamânî'nin adı geçen eserde öne sürdüklerini eleştirir. Müellif eserinde öncelikle Karamânî'nin *Gavsıyye Risâlesi* hakkında söylediklerini olduğu gibi aktarmış, ardından *Keşfü'z-Zunûn*'u da misal göstererek *Gavsıyye Risâlesi*'nin Abdülkâdir Geylânî'ye âit olduğunu savunmuştur.⁵⁴ İbn Azzûz'a göre *Gavsıyye Risâlesi*'nde şerîata muhâlif hiçbir söz bulunmamaktadır. Ancak âriflerin sözleri erbâbı tarafından anlaşılacağı ve ehl-i tarîk olmayanlar bu

âlimler tarafından tekfir edildiğini söyleyerek güvenilir biri olmadığını savunmuştur. Bkz. Alî b. Muhammed el-Karamânî, *Hakku'z-Zâhir*, yy, ty, s. 19-24. Konu hakkında ayrıca bkz. Çakır, *Abdülkâdir Geylânî ve Kâdirilik*, I, s. 205-206.

⁵² Karamânî, *age*, s. 30-33. Risâlenin Abdülkâdir Geylânî'ye âit olmadığını savunanlardan biri de Reşîd Rızâ (ö. 1865-1935)'dır. O da *Gavsıyye Risâlesi*'nin uydurma bir eser olduğunu ve hayranları tarafından ona nisbet edildiğini söylemektedir. Bkz. Süleyman Uludağ, "Abdülkâdir-i Geylânî", *DİA*, I, s. 236.

⁵³ Ebû Abdillâh Muhammed el-Mekkî b. Mustafâ b. Muhammed b. Azzûz el-İdrîsî el-Hasenî, Tunus'un Cezayir'e yakın güneybatı bölgesindeki Nefta'da doğmuştur. Hasenî nisbesiyle anılmış olmasından şerîf sülâlesine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Büyük dedesinden dolayı İbn Azzûz lakabıyla şöhret bulmuştur. İlk öğrenimini ailesinin mensup olduğu tarikat çevresinde tamamlamış, babası vefat ettikten sonra Azzûziyye tarikatının şeyhi olmuştur. İbn Azzûz akâid, tefsir, hadîs ve fıkıh gibi dinî ilimlerin yanı sıra matematik, astronomi ve şiirle de ilgilenmiştir. Bahsi geçen kitabı İstanbul'da telif etmiştir. Bkz. Adil Bebek, "İbn Azzûz", *DİA*, XIX, s. 342-343.

⁵⁴ Muhammed Mekkî İbn Azzûz, "Seyfû'r-Rabbânî", *Sırru'l-Esrâr ve Mazharu'l-Envâr* (tahk. Ahmed Ferid el-Mezîdî), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007, s. 445-446.

sözlerin hakikatini anlayamayacağı için bu tür sözleri küfür olarak nitelendirir. Müellif konuyla ilgili olarak Abdülganî Nablusî'nin de şu nazmını verir:⁵⁵

كَلَامُنَا نَعْرِفُهُ نَحْنُ وَمَنْ يَعْرِفُنَا
وَإِنَّمَا يَفْهَمُهُ فِي النَّاسِ مَنْ يَفْهَمُنَا
وَلَمْ يَكُنْ يَجْهَلُهُ إِلَّا الَّذِي يَجْهَلُنَا
وَمَنْ يَرُدُّهُ فَلْيَكُنْ مَلَاذِمًا مَجْلِسَنَا
أَوْ مَجْلِسًا لِكُلِّ مَنْ تَلَمَّذَهُ الصَّدُقُ لَنَا
وَقَلْبُهُ مَعْتَقِدٌ وَيَحْسُنُ الظَّنَّ بِنَا

Biz ve bizi tanıyanlar sözlerimizin mâhiyetini biliriz.

Bizi anlayan kişi sözlerimizdeki mânâyı da anlar.

Bizi bilmeyenden başkası o sözlere cahil olmaz.

O sözleri anlamak isteyene bizimle sohbet lazımdır.

Ve meclisimizde bulunan her müride sıdk, kalp ile bağlılık ve bizim hakkımızda hüsn-i zan lazımdır.

İbn Azzûz bu itikatta olan kimselere, kendilerinden ilimde üstün zâtların sözlerine sıdk ile yaklaşp onlara teslim olmaları tavsiyesinde bulunmaktadır. Aynı zamanda İbn Azzûz, *Gavsîyye Risâlesi*'nin Karamânî'nin iddia ettiğinin aksine şerîata muhâlif sözler içermediğini ispat için risâlenin bazı cümlelerini vererek uzun açıklamalar yapmıştır. Yaptığı şerh, Karamânî'nin kitabında *Gavsîyye Risâlesi*'nden yapmış olduğu alıntılarla sınırlıdır. Şâzeliyye tarîkatine mensup olan İbn Azzûz'un açıklamalarında tasavvufî tavrının etkileri bulunmakta olup Osmanlı ve Hint coğrafyalarında farklı bakış açılarıyla şerh edilen *Gavsîyye*'nin Şâzelî kültürdeki algılanışını göstermesi açısından özellikle eserin bu kısımları dikkate değerdir.⁵⁶

D. Günümüz Literatüründe Gavsîyye'nin Âidiyeti Hakkındaki Görüşler

İbnü'l-Arabî'nin eserleri hakkında yaptığı bibliyografik çalışmasıyla tanınan Osman Yahyâ (ö. 1997), *Gavsîyye Risâlesi*'ni İbnü'l-Arabî'nin eserleri arasında

⁵⁵ İbn Azzûz sûfî sözlerinden misaller vererek bu konuyu îzâh eder. Bkz. *age*, s. 446-448. Daha önce bahsi geçen Hasan Geylânî'nin de *Gavsîyye Risâlesi*'ne yazmış olduğu mukaddimede eserin muhtevasının anlaşılmasına dâir bu bağlamda açıklamaları olmuştur. Bkz. Hasan Geylânî, *age*, s. 23-24.

⁵⁶ İbn Azzûz, *age*, s. 448-458. Şiirin devamı için bkz. Abdülganî Nablusî, *Divânü'l-Hakâik ve Mecmûu'r-Rekâik* (tahk. Muhammed Abdülhâlık Zenâtî), Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009, s. 498-499.

saymakla birlikte eserin Abdülkâdir Geylânî'ye de nispet edildiğini söylemekte, İbnü'l-Arabî ve Abdülkâdir Geylânî'ye atfedilen nüshalar hakkında bilgi vermektedir. *Gavsiyye Risâlesi*'nin kulun yaratıcısıyla konuşmasını içeren “ezoterik” bir metin şeklinde nitelendiren Yahyâ, bu tarz bir metnin daha çok Abdülkâdir Geylânî'yi hatırlattığını zikreder.⁵⁷

Dârü'l-Kütübi'z-Zâhiriyye'deki tasavvufî kitapları kataloglayan Riyâz el-Mâlih, *Fihrisü Mahtûtâtî Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye*'de *Gavsiyye Risâlesi*'nin müellifini İbnü'l-Arabî olarak kaydetmektedir. Ayrıca *Gavsiyye* hakkında Riyâz el-Mâlih şöyle bir not düşmüştür:

كلام يفيد بأن المؤلف وصل إلى مقام الغوثية وفيها أنه ظهر له شبحان في خلوته بجبل الفتح سنة عشر وستمائة.

Müellifin 610 yılında Fetih dağındaki halveti esnasında ulaştığı gavsiyet makâmında kendisine keşf olunan kelâmıdır.

Mâlih bu bilgiye nereden ulaştığını belirtmemiştir ancak bir yazma nüshadan hareketle böyle bir bilgiye yer vermiş olması muhtemeldir.⁵⁸

Gavsiyye Risalesi'nin âidiyeti ilk olarak Abdülkâdir Geylânî hakkında araştırmaları bulunan Yusuf Zeydan tarafından etraflıca değerlendirilmiştir. Zeydan'ın bu değerlendirmesi kendisinden sonra bu konu hakkında yapılan çalışmaları etkilemesi açısından önemlidir. Zeydan, *Gavsiyye*'yi Geylânî'ye atfederek *Divân-ı Abdülkâdir Geylânî* adlı kitabında neşretmiş, yazma nüshaları hakkında bilgi vermiş ve niçin Abdülkâdir Geylânî'ye atfettiğini maddeler halinde açıklamıştır:

1. *Gavsiyye Risâlesi*'nde her ibârenin başında bulunan “Gavsü'l-A‘zam” ifâdesi Abdülkâdir Geylânî'ye âit olup İbnü'l-Arabî bu lakapla tanınmamaktadır.

2. İbnü'l-Arabî'nin naz makamında yazı yazdığı bilinmemektedir. Bilinen eserleri incelendiğinde üslup benzerliği taşıyan bu tür bir eser bulunmamaktadır.

3. *Gavsiyye Risâlesi* ile Abdülkâdir Geylânî'nin diğer eserleri arasında

⁵⁷ Osman Yahyâ, *Histoire et Classification de l'œuvre d'Ibn Arabî*, Damas 1964, s. 275, nr. 194.

⁵⁸ Muhammed Riyâz el-Mâlih, *Fihrisü Mahtûtâtî Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye*, Dımaşk: 1978, I, s. 643. Riyâz el-Mâlih, İbnü'l-Arabî hakkında yazdığı kitabının *Gavsiyye* bahsinde bu bilgiye yer vermez. Bkz. el-Mâlih, *eş-Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn Arabî*, Abu Dhabi: Heyetü Abu Dhabi, 2007, s. 341-342.

muhtevâ bakımından benzerlikler mevcuttur.⁵⁹

Necip Mâil Herevî yukarıda değinildiği üzere Hasan Geylânî'nin tercümesinden hareketle *Gavsîyye Risâlesi*'ni İbnü'l-Arabî'ye atfetmekle birlikte katalog kayıtlarında metni Abdülkâdir Geylânî'ye atfeden eserleri de zikreder.⁶⁰ İbnü'l-Arabî ve eserleri hakkında yapılmış çalışmalara atıf yapan Herevî, Asin Palacios ve Muhsîn Cihângirî'nin kitaplarında *Gavsîyye Risâlesi*'nin İbnü'l-Arabî'nin eserleri arasında zikredilmediğini belirtir.⁶¹ Herevî, *Gavsîyye*'yi İbnü'l-Arabî'ye atfeden Osman Yahya ve Riyâz el-Mâlih'in kayıtlarını da değerlendirir. *Gavsîyye Risâlesi*'nin Hindistan coğrafyasında çoğunlukla Abdülkâdir Geylânî'ye atfedilerek tercüme ve şerh edildiğini kabul eden Herevî -Zeydan'ın ilgili yorumlarını dikkate alarak- bu nispetin "Muhyiddîn" lakabından kaynaklandığını düşünmekle birlikte risâlenin İbnü'l-Arabî'ye âidiyetinin de bir delili olduğunu savunur. Çünkü geçmişte ve günümüzde "Muhyiddîn" lakabının kullanıldığı eserler İbnü'l-Arabî'nin eserleri arasında kaydedilmektedir.⁶² Herevî, "Muhyiddîn" lakabını gören bu bölge sûfilerinin Abdülkâdir Geylânî'ye olan teveccühlerinden dolayı dikkatsizlikle risâleyi Abdülkâdir Geylânî'ye atfettiklerini belirtir. Nitekim Herevî'ye göre Abdülkâdir Geylânî'nin *Kasîde-i Gavsîyye (Hamriyye)* adlı bir eserinin olması da *Gavsîyye Risâlesi*'nin yanlışlıkla ona nispet edilmesine yol açmıştır.

Herevî, risâlenin İbnü'l-Arabî'ye âit olmasının en kuvvetli delilini *Gavsîyye Risâlesi* ile *Fusûsu'l-Hikem* ve *Fütûhât-ı Mekkiyye* arasındaki konu ortaklığına dayandırır. Herevî'ye göre Hakk'ın insandaki zuhûru, Hakk'ın mekânı, sefer-i bâtın, ittihâd, muhabbetin hicâb olması, ruhların bedenlerde raks etmesi, ru'yet, fakr, kulluğun mâhiyeti, sâlikin mîracı, teşbih ve tenzih gibi konular İbnü'l-Arabî izi taşımaktadır.

⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeydan, *Abdülkadir Geylânî Divanı*, s. 102-104. Yusuf Zeydan bu eserinde *Gavsîyye Risâlesi*'nin Abdülkâdir Geylânî'ye âit olduğunu yukarıda da zikrettiğimiz birtakım delillerle ortaya koymakla birlikte eserin İbnü'l-Arabî ve Abdülkâdir Geylânî'ye nispet edilen nüshaları hakkında bilgi vermekte ayrıca eserin âidiyeti hakkında neden böyle bir karışıklığın olmuş olabileceğini belirtmektedir. Âidiyet meselesiyle ilgili polemikleri ilk değerlendiren araştırmacı Yusuf Zeydan'dır. Bu polemîği ele alan diğer araştırmacılar ya Zeydan'ın görüşlerini benimsemiş ve destekleyici nitelikte birtakım deliller sunmuşlardır ya da Zeydan'ın görüşlerini dikkate alarak aksini savunmuşlardır.

⁶⁰ Herevî, "Mukaddime-i Musahhih", s. XLIII-XLVII. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi daha önce verilmiş olduğundan burada tekrara gerek görülmemiştir.

⁶¹ Aşağıda ayrıntılı bir şekilde anlatılacağı üzere Cihângirî *Gavsîyye Risâlesi*'ni Abdülkâdir Geylânî'ye atfetmektedir.

⁶² Herevî bu teziyle ilgili delil de sunmaktadır. Herevî, *age*, s. XLV.

Ayrıca *Gavsiyye Risâlesi* ile Abdülkerim Cîlî'nin *el-İnsânü'l-Kâmil* adlı eseri arasında konu benzerliği bulunması ve *Gavsiyye Risâlesi*'nin oradaki bilgilerin bir muhtasarı gibi telakkî edilmesi, İbnü'l-Arabî ile Kâdirilik arasında zaman zaman yaşanan etkilenme de böyle bir kabûlü doğurmuştur.⁶³

Herevî'nin bu mukaddimesine cevâben *Gavsiyye Risâlesi*'nin iddia edildiğinin aksine İbnü'l-Arabî'ye değil, Abdülkâdir Geylânî'ye âit olduğunu savunan iki makale daha yazılmıştır. Bu makalelerin ilki Muhsin Cihangirî ve Muhammed İbrahim Mâlmîr tarafından, devamı niteliğinde olan ikinci makale ise Mâlmîr tarafından kaleme alınmıştır. Yazarlar, Herevî'nin Hasan Geylânî'nin *Gavsiyye* tercümesine dayanarak *Gavsiyye*'yi İbnü'l-Arabî'ye nispet etmesini eleştirmektedir. Çünkü bu nispet Herevî'nin savunduğu gibi şüphe götürmeyen bir kesinliğe sahip değildir.⁶⁴ Makalede Abdülkâdir Geylânî⁶⁵ ve İbnü'l-Arabî'ye⁶⁶ atfedilen lakaplar kaynaklarıyla birlikte zikredildikten sonra her iki sûfî için ortak kullanılan "Muhyiddîn" lakabı öne çıkarılarak âidiyet meselesiyle ilgili karışıklık buna dayandırılır. Her iki müellife âit lakapların zikredilmesindeki bir diğer amaç ise Gavsü'l-A'zam'ın yalnızca Abdülkâdir Geylânî için kullanıldığı, İbnü'l-Arabî için böyle bir kullanımın bulunmadığı, dolayısıyla metinde hitap edilen Gavsü'l-A'zam'ın Abdülkâdir Geylânî olduğu fikrini kuvvetlendirmektir.⁶⁷ Makalede İbnü'l-Arabî terminolojisinde önemli yere sahip muhâdese ve fehvâniyye kavramları hakkında da geniş literatür bilgisi mevcuttur.⁶⁸ *Gavsiyye Risâlesi*'nin üslûbu muhâdese, mükâşefe, mükâfehe, ilhâm-ı kalbî, keşf-i ma'nevî ve fehvânî hitap terimleriyle tanımlandıktan sonra bu mertebeye ulaşmış iki sûfî olarak Abdülkâdir Geylânî ve İbnü'l-Arabî zikredilir.⁶⁹ *Gavsiyye Risâlesi*'ne

⁶³ Herevî, *age*, s.XLIV-XLV.

⁶⁴ Muhsin Cihangirî, Muhammed İbrahim Mâlmîr, "er-Risâletü'l-Gavsiyye ez Muhyiddîn Abdülkâdir Geylânî yâ Muhyiddîn b. Arabî est?", *Mecelle-i Danişkede-i Edebiyât ve Ulûm-i İnsânî*, Tahran: 1381, sayı: 162-163, s. 313-314.

⁶⁵ Muhyiddîn, Gavsü'l-A'zam, Gavsü's-Sakaleyn, Bâzu'llâh, Bâzu'l-Eşheb, Mir'âtü's-Şühûd, Âlimü'r-Rabbânî, Gavs-ı Samedânî, Gavsü'l-Ervâh, Gavsü'l-Arz, Şeyhü's-Şüyûh, Şeyhü'l-Meşâyih, Şeyhü's-Sakaleyn, Kutbu'l-Aktâb.

⁶⁶ Muhyiddîn, Muhyi'l-Mille, Muhyi'l-Hak, Bahru'l-Maârifî'l-Îlâhiyye, Tercümânü'l-Ulûmî'r-Rabbâniyye, Şeyhü's-Şuyûh, Şeyhü'l-Ekber, Şeyhü'l-Kebîr, İsm-i A'zam, Kıdvetü'l-Mükâşifin, Kutbu'l-Muvahhidîn, Gavsü'l-Aktâb, el-Ârifü'l-Hakkânî.

⁶⁷ *Agm*, s. 318-319. Makalede bu iddianın zikredilmesi Cihangirî ve Mâlmîr'in Yusuf Zeydan'ın görüşlerinden istifade ettiğini göstermektedir. Krş. Zeydan, *age*, s. 102-104.

⁶⁸ *Agm*, s. 315-318.

⁶⁹ Bu üslupla eser yazmış Nifferî ve Sühreverdî-i Maktûl'un de isimleri makalede zikredilmektedir. Bkz. *agm*, s. 323.

*Mi'râciyye*⁷⁰ de denildiği nüsha kaydı örnek gösterilerek belirtilir. İbnü'l-Arabî'ye nispet edilen nüshalar hakkında da bilgi veren Cihângirî ve Mâlmîr, Hasan Geylânî ve çevresindeki kimseler tarafından risâlenin yanlışlıkla İbnü'l-Arabî'ye nispet edildiğini savunmakta, bu iddîalarını da Ahmed Münzevî'nin katalog kayıtlarına dayandırmaktadırlar.⁷¹ Abdülkâdir Geylânî'ye nispet edilen nüshalar hakkında da bilgi verilerek ilk makale bitirilir.⁷² Konuyla ilgili ikinci makalede Mâlmîr, İbnü'l-Arabî ve Abdülkâdir Geylânî'ye nispet edilen nüshaların değerlendirmesini yaparak İbnü'l-Arabî'ye nispet edilen Eskoryal nüshasının ve Hasan Geylânî'nin metninin eksikliklerini ispat etmeye çalışır.⁷³ Hasan Geylânî hakkında bilgi veren Mâlmîr, onun Herevî'nin belirttiği gibi XV. yüzyıl değil, XVII. yüzyıl sûfilerinden olduğunu birtakım delillerle ortaya koyar.⁷⁴ Babası Hüseyin el-Lenbânî'nin birçok telifâtı olup meşhur bir zât olduğunu ancak Geylânî'nin, sûfî şâir meşrepli biri olmakla birlikte söylendiğinin aksine çok da meşhur olmadığını belirtir. Bu bağlamda Mâlmîr, Geylânî'nin risâleyi İbnü'l-Arabî'ye nispet etmesinin hiçbir anlam ifâde etmediğini kanıtlamaya çalışır.⁷⁵ Mâlmîr, Herevî'nin iddia ettiğinin aksine Hasan Geylânî'nin yazdığı mukaddime ve hatimede tecellî türleri ve keşf gibi meseleler üzerinde durmasının, müellifin üzerinde İbnü'l-Arabî etkisini değil Necmeddin Dâye ve *Mirsâdü'l-İbâd* etkisini gösterdiğini savunmaktadır. Makale içerisinde nüsha farklılıklarını da ele alan Mâlmîr, Eskoryal nüshası ile diğer nüshaları karşılaştırarak Eskoryal nüshasının eksikliklerini ortaya koymaya çalışır. Bunu yapmaktaki amacı aslında bu nüshanın müstensihinin çok da güvenilir bir hattat olmadığını, dolayısıyla nüshanın bu haliyle İbnü'l-Arabî'ye atfedilmesinin önem arz etmediğini ispat etmektir. Mâlmîr, son olarak *Gavsiyye Risâlesi* ile Abdülkâdir Geylânî'nin diğer eserleri arasında olan muhtevâ benzerliklerini ortaya

⁷⁰ Sirâceddin Abdullâh Behlûl Sûfî Şüttârî'nin *Sevânihü's-Sûfiyye der Risâle-i Gavsiyye* adlı eserinde de “*Risâle-i Mi'râciyye tamâm şod*” şeklinde bir kayıt mevcuttur. Bkz. Sirâceddin Abdullâh Behlûl Sûfî Şüttârî, *Sevânihü's-Sûfiyye der Risâle-i Gavsiyye*, vr. 26^a.

⁷¹ *Agm*, s. 324-325. Ahmed Münzevî'nin katalog kaydında bulunan bütün tercüme ve şerhler *Gavsiyye Risâlesi*'ni Abdülkâdir Geylânî'ye atfetmektedir.

⁷² Burada *Gavsiyye Risâlesi*'ni Abdülkâdir Geylânî'ye atfeden eserler arasında tezimizde ele alınan Ahmed Reşîd'in *Avniyye fi Tercemeti'l-Gavsiyye*'si, Abdüllatîf el-Eyyûbî'nin *Terceme-i Risâle-i Gavsiyye*'si de zikredilmektedir. Ayrıca Abdürrezzak b. Abdülkâdir Geylânî'ye âit *Terceme-i Risâle-i Gavsiyye* ve Abdülkerîm Ensârî Çiştî ve Abdülvâhid'e âit *İlhâmât* adlı eserler de Ahmed Münzevî'den ıktibasla kaydedilmektedir. Bkz. *Agm*, s. 326-327.

⁷³ Muhammed İbrahim Mâlmîr, “Nakd-i Nüşahâ-yı Hattî vü Çâbî-yi Risâle-i Gavsiyye”, *Mecelle-i Danişkede-i Edebiyât ve Ulûm-i İnsânî*, Tahran: 1387, sayı: 186, s. 142-143.

⁷⁴ Bu deliller arasında daha önce de zikredildiği gibi babasının ve müridi olduğu Nureddin Hamza b. Abdülmelik Beyhakî'nin vefat tarihi bulunmaktadır. Bkz. *Agm*, s. 143.

⁷⁵ *Agm*, s. 143-144.

koymaya çalışır.⁷⁶ Ancak vermiş olduğu misallerin *Gavsîyye Risâlesi* ile mutâbık olduğunu söylemek güçtür.⁷⁷ *Gavsîyye Risâlesi*'nin âidiyetinin değerlendirildiği *Cabbârzâde Muhammed Ârif Bey* ve “*Atiyye-i Sübhâniyye*” İsimli Eseri adlı çalışmasında Süleyman Özgüç de, *Gavsîyye Risâlesi* ile Abdülkâdir Geylânî'nin eserleri arasında bulunan muhtevâ ve üslup benzerliklerini örnekleriyle belirterek eserin Abdülkâdir Geylânî'ye âidiyetini savunmaktadır.⁷⁸

Süleyman Uludağ, Abdülkâdir Geylânî hakkında yazdığı ansiklopedi maddesinde *Gavsîyye Risâlesi*'nden şu şekilde bahseder:

“Allah’la Abdülkâdir-i Geylânî arasında geçtiği iddia edilen konuşmaları ihtivâ eden ve bir nüshası Süleymâniye Kütüphanesi’nde (Hacı Mahmud, nr. 2855) bulunan bu risâle ona âit değildir. Eser İsmâil Fennî’ye âit *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn-i Arabî* adlı eserin içinde de (İstanbul 1928) yer almaktadır. Bu risâle, *Tercüme-i Gavsîyye* adıyla Mehmed Abdüllatîf tarafından tercüme edilmiştir (İstanbul 1266).”⁷⁹

Ayrıca Süleyman Uludağ başka bir ansiklopedi maddesinde *Gavsîyye Risâlesi*'ni İbnü'l-Arabî'nin eserleri arasında zikreder.⁸⁰ Suad el-Hakîm ise *Gavsîyye Risâlesi*'ni İbnü'l-Arabî'ye atfederek *İbn Arabî Sözlüğü* adlı eserinde *Gavsîyye Risâlesi*'ni kaynak olarak

⁷⁶ *Agm*, s. 154-156.

⁷⁷ Fakrın hakikati hakkında *Gavsîyye*'de bulunan “Ey Gavs-ı A'zam! Fakirlik ateşiyle yanan, aşırı yoksulluktan ve kalabalık ailesinden dolayı kuvveti kırılan birini gördüğün zaman ona yakın ol! (Çünkü) onunla Benim aramda perde yoktur!” cümlesi ile krş. “Fakirlerle bir araya geldiğinde, onlara sabrı ve hakkı tavsiye etmeye bak! Dünyadan alacağın iki şey sana yeter: Bir fakirle sohbet ve bir veliye hizmet! Bil ki ey oğlum, senden düşük konumda olana zor kullanman zayıflık, senden üstün konumda olana zor kullanman onur ve sana denk olana zor kullanman ise kötü ahlaktır! Fakr ve tasavvuf iki ciddi şeydir, sakın onlara şaka karıştırmayasın!” Bkz. Zeydan, *age*, s. 297-298. Ruhların kalıplarında raks etmesiyle ilgili, “Ey Gavs-ı A'zam! “Elestü bi Rabbiküm” deminden, kıyamet gününe kadar, ruhların kalıpları içinde raks ettiklerini gördüm.” cümlesi ile krş. “Zikir; rüzgarı zikirlerin ruh burunlarına doğru esen, rahmet bahçesinin hoş kokulu esintisidir. Onun çılgına çeviren hoş kokularından dolayı, beden kafeslerindeki ruhlar titreyip sarsılır; akıllar mahlûkat bostanlarında dans eder; sırlar coşup kendilerini kaybetmiş olarak vecd çöllerine dalarlar; sarhoşluğun bülbülleri gönüllerde gizleneni söylerler; aşıklar özlem ve hasret ateşleriyle yanarlar; hasret çekenler şiddetli üzüntüden dolayı kendilerinden geçerler!” Zeydan, *age*, s. 276.

⁷⁸ Vermiş olduğu örnekler *Gavsîyye Risâlesi* ile Abdülkâdir Geylânî'nin eserleri arasındaki üslup ve konu benzerliklerini Mâlmir'den daha ziyâde ortaya koymaktadır. Bkz. Süleyman Özgüç, *Cabbârzâde Muhammed Ârif Bey* ve “*Atiyye-i Sübhâniyye*” İsimli Eseri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2013), s. 25-27.

⁷⁹ Uludağ, “Abdülkâdir-i Geylânî”, s. 236-237. Daha önce zikredildiği üzere İsmâil Fennî Ertuğrul bahsi geçen eserde *Gavsîyye Risâlesi*'ni Abdülkâdir Geylânî'ye atfederek risâleden alıntı yapmıştır. Bu eserin içerisinde *Gavsîyye* bulunmamaktadır. Bkz. Ertuğrul, *Vahdet-i Vücûd ve İbn-i Arabî*, s. 65.

⁸⁰ Uludağ, “Ricâlü'l-Gayb”, *DİA*, XXXV, s. 82.

kullanır.⁸¹ Süleyman Ateş ve Reşat Öngören de yazdıkları ansiklopedi maddelerinde *Gavsiyye*'yi İbnü'l-Arabî'ye atfetmişlerdir.⁸²

Çalışmamız esnasında *Gavsiyye Risâlesi* ile İbnü'l-Arabî'nin *Meşâhidü'l-Esrâri'l-Kudsiyye* ve *Metâliu'l-Envâri'l-Îlâhiyye* adlı eserini üslup açısından karşılaştırdık. İbnü'l-Arabî bu eserinde *Gavsiyye Risâlesi*'nde olduğu gibi “*Bana dedi ki*” “*Bende O'na dedim ki*” gibi Allah'la mükâleme içeren bir metin örgüsü ortaya koymuştur. Bu üslûbun örnekleri Nifferî'nin *Mevâkıf*'inde ve Sühreverdî'nin *Kıssatü'l-Gurbeti'l-Garbiyye*'sinde görülmektedir. Bu eserlerin üslûbu olan “fehvânî” hitap kavram olarak İbnü'l-Arabî ile tasavvuf literatürüne dâhil olduğundan *Gavsiyye*'de böyle bir üslûbun kullanılması eserin İbnü'l-Arabî'ye atfını kuvvetlendirmektedir. Nitekim İbnü'l-Arabî'nin *Meşâhid* adlı eseri ile *Gavsiyye* arasındaki üslup ve bazı noktalarda muhtevâdaki benzerlik dikkat çeker. Meselâ, *Gavsiyye Risâlesi*'nde geçen:

“Ey Gavs-ı A'zam! İnsan benim sırrımdır, Ben de onun sırrıyım. Eğer insan Ben'im katımdaki derecesini bilmiş olsaydı, aldığı her nefesinde şöyle derdi: “Bugün bütün mülk benimdir!””

cümlelerinin hemen hemen aynılarını şu ifâdelerle *Meşâhid*'de bulabiliriz:

“Sonra bana dedi ki: Eğer sen olmasaydın makamlar zuhûr etmez, menziller terettüp etmez, ortada sır diye bir şey olmazdı... Sen benim isimlerimsin, zâtımın delilisin. Senin sıfatların benim sıfatlarımdır...”

Yine başka bir örnek olarak,

“Ey Gavs-ı A'zam! İnsan her yediğinde içtiğinde, kalktığında oturduğunda, konuştuğunda sustuğunda, bir eylem yaptığında, bir şeye yöneldiğinde, bir şeyden ayrıldığında, Ben onun içindeyim, onda sâkinim, onu hareket ettiren ve durduran Ben'im!”

cümlelerini *Meşâhid*'deki şu cümlelerle karşılaştırabiliriz:

“Senin konuştuğunu müşahede ederler, oysa sen susup kalmışsın. Senin hareket ettiğini görürler halbuki sen durmuşsun.”⁸³ “Sonra bana dedi ki: Vücûd bendendir,

⁸¹ Suad el-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü* (çev. Ekrem Demirli), İstanbul: Kabalcı, 2004, s. 188, 388.

⁸² Süleyman Ateş, “Kutup”, *DİA*, XXVI, s. 498; Reşat Öngören, “Tasavvuf”, *DİA*, XL, s. 122.

⁸³ Muhyiddîn İbn Arabî, *Kutsal Sırlar* (trc. Vahdettin İnce), İstanbul: Kitsan, ty., s. 207-208.

senden değil; benim ile vardır, senin ile değil...Sonra bana dedi ki: Varlık benimle, benden ve benim içindir.”⁸⁴

Bu literatür bilgisi beraberinde *Gavsîyye Risâlesi*’nin muhtevâsı dikkate alındığında görülecektir ki eserde bahsedilen tasavvufî konular Allah-insan, Allah-âlem, âlem-insan münâsebeti üzerinden anlatılmış, hakikat-i Muhammediyye, insân-ı kâmil, tecellî ve zuhûr gibi İbnü’l-Arabî’yi hatırlatan meseleler ele alınmıştır. İbnü’l-Arabî ile tasavvuf literatüründe öne çıkan vahdet vurgusunun eserde işlenmesi risâlenin ona atfedilmesinin bir diğer sebebidir. Nitekim Ahmed Avni Konuk misâlinde olduğu gibi özellikle vahdet-i vücûd ve insân-ı kâmil konularıyla ilgili olarak *Gavsîyye Risâlesi* İbnü’l-Arabî merkezli değerlendirilmiştir. Aynı şekilde eseri tahkik eden Yusuf Zeydan’ın açıklamaları da İbnü’l-Arabî merkezlidir.

⁸⁴ İbn Arabî, *age*, s. 104-108.

II. Osmanlı Döneminde Yazılmış Gavsîyye Tercüme ve Şerhleri

A. Abdülatîf b. Feyzullâh el-Eyyûbî'nin *Terceme-i Gavsîyye*'si

1. Müellifi

Abdülatîf el-Eyyûbî, Nakşibendî şeyhlerinden ve reisü'l-kurrâ olan Feyzullâh Efendi'nin oğludur. İstanbullu olup Eyüp semtinde ikamet ettiği için Eyyûbî lakabıyla şöhret bulmuştur.⁸⁵

2. Neşri ve Nüshaları

Eserin iki basımı mevcut olup bu basımlardan birinin sonunda Matbaa-i Âmire'de 1266/1850 yılında basıldığına dâir bir kayıt⁸⁶ mevcutken diğer basımda herhangi bir yer ve yıl bilgisi bulunmamaktadır. Matbaa kaydı bulunmayan neşrin kenarında Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Divân*'ından iki şiir, sonunda ise Hâşim Mustafa Üsküdârî'nin *Dîvân*'ından bir şiir bulunmakta olup metinlerin tamamı harekelidir. İki neşirde de Arapça metin üstü çizilerek ve parantez içerisine alınarak vurgulanmış olup ufak tefek satır kaymaları bulunmakla birlikte 2.-16. sayfaları arasındadır. Eserin ulaşabildiğimiz yazma nüshalarındaki istinsah tarihlerinden anlaşıldığı kadarıyla yazmalar bu iki matbû nüsha esas alınarak çoğaltılmıştır. Matbû nüshaların daha eski tarihli olması sebebiyle neşirde bunlar esas alınmış olup iki nüsha arasında herhangi bir metin farklılığı olmaması dolayısıyla bir metin karşılaştırmasına gerek görülmemiştir. Mütercim'in tercüme yapmış olduğu birtakım eklemeler çeviri yazıda farklı font ile verilerek dikkati çekmesi sağlanmıştır.

Abdülatîf el-Eyyûbî'nin *Terceme-i Gavsîyye*'sinin en çok tanınan ve son dönemde *Gavsîyye* üzerine yapılan tercüme çalışmalarında kullanılan metin olduğu söylenilebilir. Nitekim birtakım ilâve açıklamalarla Şeyh Muhammed Sâdık Şahabî'ye ait *Menâkıb-ı Gavsîyye*'nin tercümesiyle birlikte sadeleştirilerek basılmış,⁸⁷ ayrıca Bursalı Mehmed Tahir'e ait *Tercüme-i Hâl ü Fezâil-i Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî* neşrinin arkasına ilâve edilmiştir.⁸⁸

⁸⁵ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 143.

⁸⁶ الحمد لله الذي يسر لنا ختام طبع هذه الترجمة المسماة بالرسالة الغوثية في دار الطباعة العامة. بمعرفة العبد الراجي إلى آلاء ربه محمد رجائي. في أواسط شهر شعبان. لسنة ست وستين ومائتين وألف.

⁸⁷ Muhammed Sâdık Şahabî, *Abdülkadir Geylani Hazretlerinin Menkıbeleri* (haz. Tahir Hafızlıoğlu), İstanbul: Pamuk Yayıncılık, 2002, s. 121-147.

⁸⁸ Mütercim tercümeyi vermeden önce kısa bir giriş yazarak burada risâlenin İbnü'l-Arabî ve

Ulaşılan yazma nüshalardaki ferağ kayıtları şu şekildedir:⁸⁹

Kutbu'l-ârifin gavsü'l-vâsılın imâmü'l-âşikîn sultânü'l-evliyâ hazret-i pîr es-Seyyid eş-Şeyh Abdülkâdir Geylânî kaddesallâhü sırrahu'n-nûrânî hazretlerinin muhibbân-ı ihlâs-mendânından merhûm ve mağfûr ilâ rabbihi'l-Latîf eş-Şeyh el-Hâc Muhammed Serfirâzî efendinin ferzend-i kemteri ve tarîk-i âliyye-i Rıfâiyye-i Melâmiyye hulefâlarından el-ârif el-âlim el-âmil el-fâzıl el-kâmilü'l-kümmel el-mükemmil eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Nûrû'l-Arabî kuddise sırruhu'l-azîz hazretleri hulefâlarından miftâh-ı tevhîd ve rehber-i uşşâk ve mürşid-i ehl-i hakikat eş-Şeyh Abdülkerîm er-Rûmî bendegânından ve kutbü'l-ârifin ve tâcü'l-muhakkikîn ebü'l-evliyâ hazret-i pîr es-Seyyid es-Sultân eş-Şeyh Muhammed el-Mısırî en-Niyâzî kuddise sırruhu's-sâmî hazretlerinin muhibbânından ketebeti'l-fakîrû'l-hakîr es-Seyyid Abdülkâdir Kutbî el-İstanbulî gafera'llâhü zünûbehümâ ve setere'llâhü uyûbehümâ fi'l-yevmi's-sâbi' aşera min şehri Şevvâli'l-mükerrrem li-seneti tis'a ve selâsemietin ve elfin min hicreti men lehü'l-izzü ve's-şeref rûhi Resûlillâh ve li-rûhi cemî'i'l-mü'minîn ve'l-mü'minât bi-sırr-ı sûreti'l-Fâtihâ.⁹⁰

Ketebehû ed'afü'l-küttâb türâb-ı akdemü'l-mesâkin-i hazîne-i hümayûn hademelerinden es-Seyyid Yûsuf Murâd gaferallâhü zünûbehû ve setere uyûbehû. Âmîn yâ Muîn.⁹¹

Ketebeti'l-Fakîr Yahyâ Âgâh bin Sâlih İslâmbûlî bi-tarîki Nakşibendî el-Kâdirî post-nişîn-i dergâh-ı Erdi Baba an mahalle-i Dâvud Paşa kurb-ı Hasekî der Âsitâne-i aliyye

Abdülkâdir Geylânî'ye âidiyeti konusunda ihtilâf olduğunu kendi görüşünü belirtmeksizin zikretmekte ve Allah'ın kulla konuşmasının ne şekillerde olduğu hakkında kısa bir açıklama yapmaktadır. Bkz. Bursalı Mehmed Tahir, *İbn Arabî Hazretleri*, s. 161-164.

⁸⁹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin yazma nüshaları şunlardır:

Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Blm, nr. 2598. (Bu mecmuada ayrıca sırasıyla Arapça *Gavsiyye* metni, *Evrâd*, *Menâkıb-ı Abdülkâdir Geylânî*, *Keşfü'l-Esrâr*, *Kaside* ve *Cezîre-i Mesnevî Şerhi* bulunmaktadır.)

Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Blm, nr. 4814. (Bu mecmuada Abdülkâdir Geylânî'ye âit *Kasidetü'l-Esmâi'l-Hüsnâ* da bulunmaktadır.)

İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları Blm, nr. 1440, vr. 2^b-13^b (Nüshanın başında *Gavsiyye*'yi tavsif eden şöyle bir cümle bulunmaktadır: هذه الغوثية وهي بطريق الإلهام القلبي وكشف المعنوي Ayrıca nüshanın sonunda 1317 tarihi kayıtlıdır.); nr. 1496, vr. 1^b-13^a; nr. 1062, vr. 23^a-39^a (Bu mecmuada ayrıca Abdülkâdir Geylânî'ye âit bir risâle daha bulunmaktadır.); nr. 473, vr. 1^b-30^b; nr. 570, vr. 102^b-108^a (Bu mecmuanın içerisinde ayrıca *Mir'âtü'l-Ahlâk*, *Risâle-i Vahdet*, *Risâletü'l-Vücûd* adlı eserler bulunmaktadır.)

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Yazmalar Blm, nr. 39, vr. 1^b-13^a (Yazmanın sonunda *Kaside-i Hamriyye* bulunmaktadır.)

⁹⁰ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları Blm, nr. 1496, vr. 13^b-14^a.

⁹¹ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları Blm, nr. 473, vr. 30^b. Yazmanın sonunda 1282 tarihi kayıtlıdır.

gaferallâhü lehû.⁹²

3. Muhtevâsı

Tercümeye herhangi bir mukaddime yazmayan Eyyûbî, *Gavsîyye* metninde bulunan hamdele ve salveyle esere başlayarak giriş kısmında:

فَهَذِهِ الرِّسَالَةُ الْعَوْنِيَّةُ لِقُطْبِ الْعَارِفِينَ، عَوْتِ الْوَاصِلِينَ، حَضْرَتِ الشَّيْخِ السَّيِّدِ سُلْطَانِ عَبْدِ الْقَادِرِ الْجِيلَانِيِّ، قُدَّسَ سِرُّهُ الْعَزِيزُ، فَقَدْ تَرَجَّمَهُ الْحَقِيرُ مُحَمَّدٌ عَبْدُ اللَّطِيفِ ابْنِ الْحَاجِّ الشَّيْخِ فَيْضِ اللَّهِ الْأَيْبِيِّ ابْنِ الْحَاجِّ حُسَيْنِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُمَا بِحُرْمَةِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ.

ifâdesiyle risâleyi Abdülkâdir Geylânî'ye atfetmiş ve ardından kendi ismini zikretmiştir. Önce Arapça metni vererek metne bağlı kırık bir tercüme yapan mütercim gerekli gördüğü yerlerde metinde bulunmayan eklemelerde bulunarak eserin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Meselâ *شَرِيعَةُ فَهِيَ الْمَلَكُوتِ وَالْمَلَكُوتِ فَهِيَ شَرِيعَةُ* cümlesini “*Yâ Gavs! Her tavır ki nâsût ile melekût beyninde ola*” şeklinde tercüme ettikten sonra bu iki âlemi “*ya ‘ni âlem-i mülk-i şehâdet ki havâss-i hamse-i zâhire ile idrâk olunur, âlem-i gayb-ı melekût ki havâss-i hamse-i bâtına ile idrâk olunur*” şeklinde açıklar. İttihâd konusu hakkında söylenen *وَمَنْ أَرَادَ الْعِبَادَةَ بَعْدَ الْوُصُولِ فَقَدْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ* ibâresini “*Ve eğer vusûlden sonra ibâdet murâd ederse Allâhü azîmü’ş-şânı müşrik olmuş olur.*” şeklinde tercüme ettikten sonra ifâdenin daha iyi anlaşılması için “*Belki ba‘de’l-vusûl, ibâdet kendi irâdesiyle olmayıp irâdetullâh ile olmalıdır. Bu mahal müteşâbihât-ı âriflerden ma‘dûddur.*” açıklamasını eklemektedir. Fakr konusuyla ilgili, “*Fakr ve fâkayı insanın biniti kıldım.*” sözünün ardından Abdüllatîf Efendi, buradaki fakrın sûrî değil hakîkî fakr olduğunu belirtmiştir. Yine *إِبْتَلَيْتُهُ بِالسَّفَرِ الظَّاهِرِ* cümlesinin tercümesini verdikten sonra “*Ol kimse benden bir nesneye nâil olmaz, illâ ki bâîd olur sefer-i zâhir ile.*” diyerek kendi açıklamasını tercümeyle eklemektedir. Bazı kısımlarda ise nispeten daha uzun açıklamalar yaptığı görülür:

“Nice bin yıllar cehennemde nâlân ve giryân olup, hazîne-dâr-ı cehennem olan Mâlik aleyhi’s-selâma ehl-i nâr niyâz edip “*Yâ Mâlik! Allah Teâlâ’dan ricâ eyle bizleri öldürsün.*” dediklerinde, Hak Teâlâ bu âyet-i kerîme ile onlara hitâb edip buyurur: *وَقَالَ أَحْسِنُوا فِيهَا وَلَا تَكَلَّمُوا* (Âl-i İmrân, 3/108) Ey kelbler uş susun sizler için ebedî selâmet yoktur. Bu hitâbdan sonra ehl-i cehenneme ye’s-i küllî gele.”

Mütercim bir üslup özelliği olarak *حَفَظْنَا اللَّهَ الْحَفِيزَ بِمَنِّهِ وَلُطْفِهِ / نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا*

⁹² İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları Blm, nr. 1440, vr. 15^b.

gibi duâ cümlelerini ve darb-ı meselleri de metne eklemektedir. Mütercimın metin üzerinde bazı tasarruflarda bulunduğu görölmüşür. Meselâ, *إِلَّا أَنَا فِيهِ سَاكِنُهُ وَمُحَرِّكُهُ وَمُسَكِّنُهُ*, *ahvâline mahremim ve sâkin kılan ve sükûnet veren benim.*” diyerek “muharrik” kelimesi yerine “mahrem” kelimesini tercih eder. Abdüllatîf Efendi, metin içerisinde bazı sûfî sözlerine de yer vermektedir. *قُلُوبُ الْأَحْرَارِ قُبُورُ الْأَسْرَارِ* bunlardan biridir.

B. Ahmed Reşîd’in *Avniyye fî Tercemeti’l-Gavsıyye*’si

1. Genel Bilgiler

Eserin giriş kısmında belirtildiği üzere tercüme Ahmed Reşîd en-Nakşibendî’ye âittir. Kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgi bulamadığımız mütercimın yazmış olduğu mukaddimeden Nakşibendiyye müntesibi ve Davud Paşa mahkemesinde kadı vekili olduğu anlaşılmaktadır.⁹³ Mütercim *Gavsıyye*’nin Arapça ve anlaşılması güç olması sebebiyle yorumlanması için Türkçe bir şerhe ihtiyaç duyulduğunu ve böyle bir şerhin yazılmasının kendisinden talep edilmesi üzerine eseri kaleme aldığını belirterek eserine *Avniyye* ismini verme sebebini şu şekilde ifâde eder:

“Seyyidinâ eş-Şeyh Muhyiddîn Abdulkâdir el-Cîlânî kuddise sırruhu’s-sâmî ve radıyallâhü anhü ve an hulefâihî ve evlâdihî ve mürîdihî ve muhibbîhî hazretlerinin kalb-i enverlerine ilhâm ve vâridât-ı rabbânî olan kelimât-ı kudsiyye ki “Gavsıyye” tesmiye olunmuştur, Arabiyyü’l-ibâre ve esrâr ve habâyâ-yı ilâhiyye ile meşhûne olduğundan, muhtâc-ı te’vîl ve ihtiyâc-ı keşf ve tavzîh ider bir Türkî şerh-i muhtasar tahrîrini ihvân-ı hullânımızdan bir zât-ı sûtûde-sıfât bu abd-i kesîru’l-kusûr el-muhtâc ilâ afvi Rabbihi’l-gafûr, ahkaru’l-verâ, hâdimü’l-fukarâ, dervîş es-Seyyid Ahmed Reşîd en-Nakşibendî el-ma’rûf bi-nâib-i mahkeme-i Dâvud Paşa dâîlerinden iltimâs ve istid’â ve hakk-ı âcizide hüsn-i zan etmekle, fakîr dahi *خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ* [*İnsanların hayırlısı, onlara faydası dokunandır.*] hadîs-i şerîfine imtisâlen ve ba’zı şuarânın,

إِنَّ أَثَرَنَا تَدُلُّ عَلَيْنَا فَأَنْظُرُوا بَعْدَنَا إِلَى الْآثَارِ

[*Bizim eserlerimiz bizi gösterir. Bizden sonra eserlerimize bakınız.*] nazmına iktidâen, hasbeten lillâhi Teâlâ sâlikân-ı âşıkâna avn ve iâne olmak mülâhazasıyla ismine “Avniyye fî Tercemeti’l-Gavsıyye” tesmiye olunup evvelâ rûhâniyyet-i Hazret-i Şeyh kuddise sırruhu’l-azîzden isticlâb-ı feyz ve fûtûh ve istimdâd edip mütevekkilen

⁹³ Neşrettiğimiz metinlerde yer adları, şahıslar ve kavramlar hakkında bilgi verildiği için ilgili bilgiler burada tekrar edilmemiştir.

ala'llâhi Teâlâ şerhine cesâret olundu.”

2. Nüshaları

Tespit edebildiğimiz kadarıyla üç yazma nüshası bulunan eserin bir de zeyli vardır. Süleymâniye Kütüphanesinde bulunan iki nüshanın sonunda zeyl kısmı mevcuttur.⁹⁴ Tahir Ağa Tekkesi, nr. 26'da bulunan mecmuada aynı varak numaraları içerisinde Defterdârzâde Abdülkerim Zühdü Efendi adına bir *Gavsiyye* tercümesi kaydedilmişse de burada tek bir risâle olup o da Ahmed Reşîd'e âit olan *Avniyye*'dir.⁹⁵ Diğerlerinden farklı olarak bu nüshanın sonunda:

“Temmeti'l-Gavsiyye bi-avni'llâhi Teâlâ min yedi'l-fakîrî'l-hakîr el-mu'terifü bi'l-aczi ve't-taksîr Defterdârzâde Dervîş Abdülkerim Zühdü en-Nakşibendî es-Serâî ibn Muhammed Emîn ibn Mustafâ ibn Abdülkerim bin İsmâîl Efendi Defterdâr. Yevmü'l-cum'ati vaktü'd-duhâ el-yevmü's-sâbi' aşera min Zi'l-ka'de eş-şerîfe sene tis'u ve semânîne ve mieteyni ve elf min hicreti men lehü'l-izzü ve'l-kemâlü ve's-şeref.”

şeklinde ferağ kaydı bulunmaktadır. Ferağ kaydından da anlaşılacağı üzere Defterdârzâde Abdülkerim bu yazmanın mütercimi değil müstensihidir. Metin neşredilirken üç nüsha da incelenerek farklılıklar dipnotlarda gösterilmiş olup Ahmed Reşîd Bey'in metne yaptığı eklemeler farklı font ile gösterilerek dikkati çekmesi sağlanmıştır.

3. Muhtevâsı

Esere uzun bir mukaddime yazan müellif, “عِنْدَ زَكْرِ الصَّالِحِينَ تُنَزَّلُ الرَّحْمَةُ” [*Sâlihler zikredildiğinde rahmet indirilir.*] mâsadakınca *Tabakât-ı İmâm Şa'rânî'den*, *Hazret-i Şeyh'in neseb-i âlîleri Hasenî olup velâdet ve vefâtı târîhleri ve ba'zı kerâmât ve ahvâl-i seniyyeleri iş bu mahalle sebt ve imlâ olundu.*” diyerek Şa'rânî'nin *Tabakât*'ından Abdülkâdir Geylânî'nin hayatı ve menkıbeleri hakkında birtakım alıntılara yer vermektedir. Aktardığı menkıbeler Abdülkâdir Geylânî'nin keramet sahibi mürşid-i kâmil yönüne vurgu yapması sebebiyle dikkat çekicidir. “*Bu makâmda İmâm Şa'rânî'nin kelâmı hulâsâ olarak tercemesi nihâyet buldu. Hazret-i Şeyh'in kerâmât-ı*

⁹⁴ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 1346, vr. 1^b-20^b; Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Blm, nr. 2855, vr. 1^b-20^b; Süleymâniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekke Blm, nr. 26, vr. 49^a-65^a.

⁹⁵ Bu mecmuada ayrıca Müstakimzâde'nin *Risâle der Beyân-ı Tahkîk-i İttisâli'l-Hüviyye ile'n-Nefs'i*, İbnü'l-Arabî'nin *Kitâbu İnşâi'd-Devâir*, eş-Şecere ale't-Temâmi ve'l-Kemâl'i, *Risâle li-Şeyh Hamza el-Gürânî fi Ma'nâ Kelâmi's-Şeyhi'l-Ekber* ve *Şerhu'l-Vâridât* bulunmaktadır.

aliyye ve ahvâl-i seniyyeleri lâ-yuâd ve lâ-yuhsâdır.” sözleriyle mukaddimeyi bitirmesi de müellifin bu bakış açısını ortaya koymaktadır.⁹⁶

Müellif Arapça metni verdikten sonra metne bağlı kırık tercüme yapmakta olup hem esas alınan Arapça metin hem de tercüme Abdülatîf el-Eyyûbî’nin *Terceme-i Gavsiyye*’si ile mutâbıktır. Dolayısıyla bu iki risâle arasında bir süreklilik olduğu söylenebilir. Nitekim Abdülatîf Efendi’nin metne yaptığı eklemeler *Avniyye*’de de karşımıza çıkar. Ancak *Avniyye*’yi *Terceme-i Gavsiyye*’den farklı kılan birtakım özellikler de bulunmaktadır. Ahmed Reşîd Efendi, Abdülatîf el-Eyyûbî’den farklı olarak belli başlı eserlerden alıntılar yapmakta, daha uzun açıklamalara yer vermektedir. Ayrıca müellifin inşâ ettiği Arapça metinde de bazı farklılıklar ve fazlalıklar dikkati çekmektedir. Mesela:

“بِسْمِ اللَّهِ Allah Teâlâ’nın ism-i şerîfiyle başlarım. الرَّحْمَنُ öyle Allah ki büyük ni‘metleri vericidir. الرَّحِيمُ öyle Allah ki küçük ni‘metleri vericidir. قَالَ سَيِّدَنَا عَبْدُ الْقَادِرِ الْكَيْلَانِي الْحَمْدُ لِلَّهِ cemi‘-i hamd edicilerin hamdı, ezelden tâ ebede varınca cümle sıfât-ı kâmileyi müstecmi‘ olan vâcibu’l-vücûda mahsûstur.”

cümleleriyle tercümeyle başlayan Ahmed Reşîd, esere Eyyûbî’den oldukça farklı bir giriş yapmaktadır. Bununla beraber kavram bağlamında şerh niteliği taşıyan açıklamalara da yer vermektedir:

“İmdi hamd dördttür: Kuldan Allah Teâlâ’ya hamd, reâyâdan pâdişâha hamd, şâkirdden üstâza hamd, fukarâdan ağniyâya hamd; bu dört şeye hamd olunur. Biri hakîkattir, üçü mecâzdır. Hakikat olan kuldan Allâh’a olan hamddır, mâadâları mecâzdır.”

Ayrıca besmele, hamdele ve salveleden sonra *Gavsiyye*’nin ilk cümlesinin tercümesine başlamadan önce müellifin,

“أَمَّا بَا‘دِ اسْرَارِهِ جَعَلَ قُلُوبَ الْعَارِفِينَ مَعَادِنَ اسْرَارِهِ tahkîkan Allah Tebârek ve Teâlâ âriflerinin kulûblarını esrârının ma‘denleri kıldı. وَزَيَّنَّهَا بِطَوَالِعِ أَنْوَارِهِ kulûblarını kendi envâr-ı zâtının tulû‘âtıyla tezyîn ve tenvîr buyurdu. وَصَفَّاهُمْ مِنْ كُدُورَاتِ الْبَشَرِيَّةِ dahi kulûb-ı ârifini beşeriyet kûdûrâtından tasfiye eyledi. وَأَشْهَدَهُمْ مَجَارِي أَحْكَامِ الرُّبُوبِيَّةِ dahi onları rubûbiyyet ahkâmını icrâya işhâd etti.”

ifâdelerini kullanması *Gavsiyye Risâlesi*’ni ilhâm ve vâridât şeklinde vasıflandırmasını

⁹⁶ İlgili alıntıların kaynağını metin içerisinde gösterdiğimiz için burada ayrıca işaret etmedik.

destekler niteliktedir. Tercümeye başlamadan önce Ahmed Reşîd'in, böyle bir ara cümle vererek okuyucunun karşılaşacağı Allah ile mükâleme içeren muhtevâyı anlamlandırmasını sağlamak istediği söylenebilir. Böyle bir açıklamaya gerek duymasından hareketle Ahmed Reşîd'in *Gavsîyye*'nin muhtevâ ve üslûbuna dâir polemiklerden haberdâr olduğu ve bu risâlenin doğru anlaşılması için okuyucuya ön bilgi verme ihtiyacı hissettiği söylenebilir. İlham meselesinin daha iyi anlaşılmasını isteyen Ahmed Reşîd, Ebu'l-Bekâ'nın *Külliyât*'ından şu alıntıyı da yapmaktadır: “*İlhâm, kalbe bir şeyi ikâ'dır. Kendisiyle amele dâî, bir ilimden nâşî bu ilhâm; ba'zı tarîku'l-keşf ve ba'zı cânib-i Hak'tan hâsıl olur, melek vâsıta olmaksızın.*” Ahmed Reşîd, *Külliyât*'tan olduğu gibi tercüme boyunca birçok yerde farklı eserlerden alıntılar yapar. Bir örnek olarak fakr konusuyla ilgili “*Bu mahalde fakr ve fâkadan murâd sâdât-ı sûfiyye lisân-ı şerîflerinde olan fakr ve fâkadır, ya'ni adem ve yokluk katında sükûn ve teslimiyet ve vücûd-ı gınâ vaktinde bezl ve kendi muhtâc iken gayra îsârdır. Kitâb-ı Ta'arruf'da Şeyh Nûrî kuddise sırruhû böyle ta'rîf buyurur.*” demektedir. Yine fakrla ilgili *Ta'rîfât*'tan “*Seyyid Şerîf fakrı, muhtâc ileyh olan şeyin fıkdanından ibâret olup ammâ muhtâc ileyh olmayan şeyin fıkdanı ve yokluğu fakr tesmiye olunmaz, diye ta'rîf buyurur.*” şeklinde iktibasta bulunarak kendisi de şu açıklamaları eklemektedir:

“Ve inde's-sûfiyye, Rabbisinden dahi suâli terktir; mahlûkâtın suâl nerede kaldı. Zîrâ İbrâhîm Halîlû'r-Rahmân'ı Nemrûd mancınık ile nâra ilkâ vaktinde havada iken Hazret-i Cibrîl aleyhi's-selâm nâzil olup “Senin için hâcet var mıdır?” diye suâl eyledikte, Hazret-i İbrâhîm aleyhi's-selâm, “Ammâ sana hâcetim yoktur.” dedikte, Cibrîl aleyhi's-selâm rabbinden suâl ile buyurdukta, “Hazret-i İbrâhîm bana Allâh Teâlâ kâfidir suâlimden, benim hâlîme ilmi” buyurdular. Bu bir büyük makâmıdır.”

Ahmed Reşîd, كَظُهُورِي فِي الْإِنْسَانِ cümlesinin tercümesini verirken “zuhûr” kelimesini “tecellî” kelimesiyle îzâh eder. Abdüllatîf el-Eyyûbî “*Ben mekânın mekânıyım bana mekân yoktur*” derken Ahmed Reşîd, “*Ben mekânın ve ekvânın mükevvin ve hâlîkiyim, bana mekân yoktur, kalbde insanın sırrından mâadâ. Ya'ni insân-ı kâmilin kalbine tecellî ederim.*” şeklinde metnin hem Arapçasında hem de tercümesinde ekleme ve açıklamalara yer vermektedir.

Müellif bazı kelimelerin açıklamalarını konunun daha iyi anlaşılması için cümle içerisinde vermektedir: “*lahazâtlardan, ya'ni Cenâb-ı Hakk'a teveccühe mâni'*

olur şeylerden” diyerek “lahazât” kavramını îzâh eder. Yine “ahrâr” kelimesi hakkında, “*Ahrâr hürriîn cem’idir ve ıstılâh-ı ehl-i hakîkatte kâinât rıkkından hurûc ve cemî’-i alâyık ve ağıârı kat’dır. Bu mertebe avâmın şehevât rıkkından hürriyetinden ve havâssın murâdât rıkkından hürriyetinden ve havâssu’l-havâssın rusûm ve âsâr rıkkından hürriyetinden a’lâ merâtibdir.*” açıklamasını eklemektedir.

Ahmed Reşîd Efendi, birçok yerde metne bağlı tercüme yaptıktan sonra konuyu toparlayan bir cümleyle bölümü sonlandırmaktadır. Meselâ أَكُلُ الْفَقِيرِ وَشُرْبُهُ فَهُوَ أَكْلِي cümlesini tercüme ettikten sonra, “*Ben it’âm-ı fukarâ eden kimseden râzı olurum.*” diyerek metinde bulunmayan bir cümleyi eklemekte, لَا تَأْكُلْ طَعَامًا وَلَا تَشْرَبْ شَرَابًا وَلَا تَنْمُ نَوْمَةً إِلَّا cümlesiyle ilgili olarak da şu açıklamayı yapmaktadır: “*Bu hitâbda insanın cemî’-i ef’âl ve harekâtı huzûr-ı kalble olmasına tenbîh vardır.*” Ru’yet bahsinin geçtiği cümlelerde ise müellif, “*Rab Teâlâ’yı ru’yetle ya’ni beni noksân sıfatlarından münezzeh, kemâl sıfatlarıyla mevsûf bilmek; görmektir.*” şeklinde açıklama yaparak Allah’ı kâmil sıfatlarıyla bilmenin görmek olduğunu söylemektedir. Ahmed Reşîd Efendi, “*Yâ Gavse’l-A’zam! Bir kimesne ki beni görse suâlden müstağnî olur.*” cümlesinde Allah’ı görmek ve suâlden müstağnî olmak arasındaki ilişkiyi şu şekilde îzâh eder: “*Ya’ni kesret-i zikr ile tecelliyâtım nûrunu zâkir, kalbine teveccüh ile müşâhede eylese suâlden müstağnî olur demektir.*”

Bir başka örnek olarak “*Yâ Gavs! Sâhib-i ilme benim katımda yol yoktur; illâ meğer ki ol, indinde olan ilmin kibir ve gurûrunu terk ede; eğer terk etmeyip inâd ederse ol kimse mertebe-i şeytâniyyettedir.*” cümlesinde geçen ilmi terketmemekle “mertebe-i şeytâniyyet” arasındaki bağlantının anlaşılması için müellif şeytânın durumundan şu cümlelerle bahsetmektedir: “*Ya’ni şeytân aleyhi’l-la’ne kibir ve inâdı sebebiyle secdeden imtinâ’ ettiği için matrûd oldu ve ilmi kendüye fâide vermedi. Kezâlik ilmiyle âmil olmayıp kibir eden kimesnenin ilmi kendüye fâide vermez, demektir.*” Yine müellif, “*Yâ Gavs! Bir kimse bana yakın olsa ya’ni ibâdât ve tââtı kıyâm etse ol kimse ehl-i maâsîden olur. Zîrâ ehl-i maâsî, ashâb-ı acz ve nedâmettir.*” dedikten sonra “*مَا عَبْدُنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ [Sana hakkıyla kulluk edemedik.] buyrulduğundan ve ibâdât ve tâât lâıyıkıyla edâ olunamadığından her işlediği tââtı mahz-ı isyân bilmelidir.*” açıklamasını yapmaktadır.

İki eserin de üzerinde durduğu “ittihâd” bahsiyle ilgili olarak Avniyye’de,

Terceme-i Gavsîyye'den farklı olarak şu açıklamalara yer verilmektedir:

“Bir kimesne ki kable vücûdî'l-hâl ittihâda î mân getirse, ya'ni cemî'-i eşyâ ve insân ve hayvânât ve sâiri, Allah Teâlâ hazretleriyle müttehid ve birdir diye maâza'llâhu Teâlâ i'tikâd eylese, kâfir olur. Ve eğer ba'de'l-vusûl ibâdet eylese, ya'ni vusûl ve ittisâl ehl-i hakikat lisânında abd, hâlıkının gayrısı müşâhede etmeyip ve sâni'in gayrısı hâtırına hutûr etmemekten ibârettir; buna göre ya'ni havâss-ı abd, ibâdet ve müşâhedesinde mâsivâyı hâtırına getirse tahkîk ol abd-ı hâs, aliyyü'l-azîm olan Hak Teâlâ hazretlerine şirk etmiş olur.”

Müellif bazı yerlerde nüsha farklılıklarını da belirtir. Meselâ اِغْتَنِمُوا دَعَوَاتِ الْفُقَرَاءِ cümlesini tercüme ettikten sonra “*Ve ba'zı nüshada اِغْتَنِمُوا دَعْوَةَ الْفُقَرَاءِ muharrer bulduk ona göre ma'nâ; fukarânın da'vetini ganîmet bilip icâbet etsinler, demektir.*” ifâdesini eklemektedir. Yine diğer nüshalardan farklı olarak كَانَ صَاحِبَهُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ cümlesinin yanı sıra اِغْتَنِمُوا دَعَوَاتِ الْفُقَرَاءِ cümlesinin yanısıra كَانَ لِصَاحِبِ زُنَّارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ “*Bir kimesne benden gayrıya meşgûl olsa ol nesne ona kıyâmet gününde zünnâr olur.*”⁹⁷ cümlesini zikretmektedir.

Müellif ayrıca varak kenarlarına birtakım notlar eklemektedir. Bu notların bir kısmı mukaddime bölümünde yer alıp Abdülkâdir Geylânî'nin hayatı hakkında bilgi içermekteyken bir kısmı ise metinde bahsi geçen konunun şerhi niteliğindedir. Meselâ “*İnsan yoktur, illâ ben varım ve ben insandan gayrı değilim.*” cümlesiyle ilgili Ahmed Reşîd şu açıklamayı varak kenarına not düşer: “*Zîrâ insânın vücûdu fânî Hak Teâlâ dâim ve bâkî olmakla لَا مَوْجُودَ إِلَّا اللَّهُ sırrına işârettir.*” Yine aynı şekilde “*Ehl-i kurb, kurbundan şikâyet eder, nitekim ehl-i bu'd, bu'dundan şikâyet ettiği gibi.*” dedikten sonra şu açıklamayı varak kenarına eklemektedir: “*Ya'ni maksûd-ı aslî temâşâ-yı cemâl-i Hudâ-yı Teâlâ olduğundan ashâb-ı tâ'ât kurb-ı naîm-i cennetten şikâyet eder, demek ola.*” Ahmed Reşîd bir üslup özelliği olarak bazı dua ve hürmet cümlelerine de yer vermektedir.

Bütün bu hususlar dikkate alındığında diyebiliriz ki Ahmed Reşîd, Abdüllatîf Efendi'nin *Terceme-i Gavsîyye*'sini esas alıp birtakım iktibaslar, şerh niteliğinde açıklamalar, bazı nüsha farklılıkları ve mukaddime ile zeyl bölümlerini ekleyerek *Avniyye fî Tercemeti'l-Gavsîyye*'yi yazmıştır. Zeylin başında *Ravzu'n-Nâzir*⁹⁸ sonunda

⁹⁷ Bu nüsha farklılığı kime âit olduğu belli olmayan ve tezimizde ele aldığımız Süleymâniye Kütüphanesi, Lalaismail Bİm, nr. 140'da kayıtlı eserde de geçmektedir.

⁹⁸ Süleyman Uludağ eserin Muhammed Saîd es-Sencâdî'ye ait olduğunu kaydetmektedir. Bkz. Uludağ,

ise *Ikdü'l-Cevâhir*⁹⁹ adlı eserlerden faydalandığı zikredilmiş, metinde Abdülkâdir Geylânî'nin nesebi ve hocaları hakkında bilgi verilerek birtakım menkıbeleri aktarılmıştır.

C. Abdullâh Salâhî Uşşâkî'ye Atfedilen *Terceme-i Gavsîyye-i Hazret-i Şeyh*

1. Genel Bilgiler

Kayıtlarda mütercimi belirtilmeyen bu risâlenin içinde bulunduğu mecmua dikkate alınarak Abdullâh Salâhî Uşşâkî'ye âit olabileceği kabulü ortaya çıkmıştır.¹⁰⁰ Nitekim Mehmet Akkuş, bu mecmuadan hareketle eserin Salâhî'ye âit olduğunu belirtmiştir.¹⁰¹ Ayrıca Semih Ceyhan da Salâhî ile ilgili yazdığı maddede eseri Abdullâh Salâhî'ye atfetmektedir.¹⁰² Tercümenin girişine ya da sonuna herhangi bir ilâvede bulunulmadığı için eserden hareketle mütercimin kim olduğunu, *Gavsîyye*'nin kime atfedilerek tercüme edildiğini söylemek mümkün değildir. Ancak daha önce belirtildiği üzere Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde Salâhî'ye âit bir *Gavsîyye* tercümesinden bahsetmekte olup eseri İbnü'l-Arabî'ye atfetmektedir.¹⁰³

2. Nüshası

Eserin ulaşabildiğimiz tek nüshası Milli Kütüphane, nr. 392, vr. 158^b-161^b'de kayıtlı bulunmaktadır. Dolayısıyla çeviri yazıyı hazırlarken yalnızca bu nüshayı esas aldık.

3. Muhtevâsı

Risâlede *Gavsîyye*'nin yalnızca tercümesi verilmiştir. Arapça metne yer verilmemesine rağmen Arapça aslına olan sıkı sıkıya bağlılık dikkat çekicidir. Diğer

“Abdülkâdir-i Geylânî”, *DİA*, I, s. 237. Ayrıca Dilâver Gürer bu eseri bulamadıkları arasında zikretmektedir. Bkz. Dilâver Gürer, *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul: İnsan yay., 2013, s. 136.

⁹⁹ Risâlede Ahmed Reşîd, eseri Şeyh Muhammed Akîl isimli müellife atfetmektedir.

¹⁰⁰ Bu mecmuada sırasıyla şu eserler bulunmaktadır: Nakşî Alî Akkirmânî, *Dîvân*; Niyâzî Mısrî, *Lübbü'l-Lüb ve Sırru's-Sır*; İsmail Hakkı Bursevî, *Eş'âr*; İsmail Hakkı Bursevî, *Şerh-i Kelimât-ı Yûnus Emre*; Niyâzî Mısrî, *Mansûr-nâme*; *Mecmûa-i Buhûru'n-Nudûr* (muhtelif şiiirlerden derleme); *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre*; *Şerh-i Risâleti'l-Gavsîyye*; Salâheddîn, *Şerh-i Güfte-i Âşık Ömer*; Niyâzî Mısrî, *Şerh-i Kasîde-i Yûnus Emre*; Niyâzî Mısrî, *Şerh-i Esmâü'l-Hüsna*; *Mektûbât*; Sezâî, *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre*; Niyâzî Mısrî, *Es'ile ve Ecvibe*.

¹⁰¹ Mehmet Akkuş, *Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Hayatı ve Eserleri*, Ankara: MEB, 1998, s. 138.

¹⁰² Semih Ceyhan, “Salâhî Efendi”, *DİA*, XXXVI, s. 19.

¹⁰³ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 105.

risâlelerde bulunan metne ilâveler bu risâlede bulunmamaktadır. Özellikle “ittihâd” bahsiyle ilgili hemen hemen her mütercim ve şârih açıklama yapmışken bu risâlede hiçbir açıklama yapılmaması tercümenin farklı bir döneme âit olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Ayrıca نَعْمَ الطَّالِبُ أَنَا وَنَعْمَ الْمُطْلُوبُ الْإِنْسَانُ، وَنَعْمَ الرَّكَّابُ الْإِنْسَانُ وَنَعْمَ الْمَرْكُوبُ لَهُ سَائِرُ الْأَكْوَانِ cümlesinin tercümesinde diğer eserlerde نَعْم kelimesi “güzel” şeklinde tercüme edilirken bu eserde “gökçek” kelimesinin kullanılması onun daha eski bir döneme âit olduğunu destekler niteliktedir. Bu kullanım risâlenin birkaç yerinde karşımıza çıkmaktadır.

D. Mütercimi Bilinmeyen *Gavsîyye-i Muhyiddîn-i Arabî*

1. Genel Bilgiler

Gavsîyye’yi İbnü’l-Arabî’ye âit kabul etmesiyle dikkat çeken bu risâlenin müellifi belli değildir.

2. Nüshaları

Eserin iki nüshası mevcut olup ikisi de İBB Atatürk Kitaplığı’nda bulunmaktadır.¹⁰⁴ Metnin her iki nüshası incelenerek karşılaştırılmış, gerekli görülen yerlerde dipnot düşülerek farklılıklar belirtilmiştir. Mütercimin metne yaptığı ilâveler farklı bir font ile gösterilerek dikkati çekmesi sağlanmıştır.

3. Muhtevâsı

Tercümeye nispeten uzun ve edebî yönü dikkat çeken bir mukaddime ile başlayan müellif, metni tercüme ederken daha sâde bir dil kullanmıştır. Eserde Arapça metin bulunmamakla birlikte *Gavsîyye*’nin Arapçasına bağlı bir tercüme yapılmış ve fazla alıntıya yer verilmemiştir. Müellif sadece bir yerde konuyla ilgili olarak diğer eserlerde hiç zikredilmeyen bir âyet-i kerîmeyi vermekte, birkaç yerde ise kısa açıklamalar yapmaktadır. Risâlenin genelinde çok fazla açıklama ve alıntılara başvurmazken özellikle ittihâd konusunu îzâh etmesi dikkat çekicidir:

“İmdi ittihâd lugatte iki nesnenin bir olmasına derler. Şeyh hazretlerinin murâd-ı şerîfleri budur ki bir kimesne mücerred zann-ı tahmînle Vâcib Teâlâ ile mümkün birdir dese kâfir olur. Görmez misin ki Hazret-i Îsâ’ya hâşâ kim tanrıdır diyenler kâfir

¹⁰⁴ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 835, vr. 79^b-84^a; nr. 125, vr. 1^b-6^b. Esas aldığımız 835 numaralı nüshanın başında ve sonunda 1337 diye bir kayıt düşülmüştür. Diğer nüshada herhangi bir tarih bulunmamaktadır.

oldular. Ammâ ba‘zı sâhib-i hâl kimseler ittihâda râzı olup ittihâd câizdir derler ve lâkin mücerred kıl u kâl değildir müşâhede iledir diye da‘vâ ederler ve müşâhede dahi kendi vücûdun mahv edip fenâ-yı mutlaka vâsıl olduktan sonradır, derler. Pes imdi onlar müşâhede eyledikleri ittihâdın ma‘nâsın geri onlar bilirler. Müşâhede etmez lâkin bir kimse ittihâd haktır dese kâfir olur. Hatta Kādî sâhibi demiştir ki: İttihâd dedikleri küfürdür, mü‘min olan ittihâda kâil olmaz. Velâkin sûfiler kâil olduğu ittihâdın ma‘nâsın bilmeyiz. Zîrâ sûfiler ittihâd hâl ile ma‘lûm olur, derler. İmdi madem ki tavr-ı akl ile mukayyed olup ifnâ-yı vücûd hâsıl olmamış ola; ittihâd haktır demek küfürdür. İşte Şeyh hazretleri dahi bu zikr olunanı tasrîh eylediler. Ne‘ûzü billah taklîd ile çok kimse îmânın zâyî‘ eylediler. Taklîdden ihtirâz lâzımdır.”

Mütercim metne ilâve ettiği bazı açıklamalar bakımından da diğer metinlere nispetle farklı bir tavır ortaya koyar. Meselâ *Gavsîyye*’nin, “*Mekâna ben mekânım, benim mekânım yoktur.*” ibâresini müellif, vahdet-i vücûd meselesiyle ilişkilendirerek şu cümleyi eklemektedir: “*Ya‘ni her mekânı min-gayrı keyfîyyet ben ihâtâ eylemişimdir. Pes bana mekân yoktur.*” Eseri dikkatle okuduğumuzda müellifin diğer nüshalarda mânâ yönüyle bulunmakla birlikte *Gavsîyye*’nin Arapça metninde geçmeyen bir bölümü şöyle zikrettiği görülmektedir:

“Şeyh hazretleri buyurur: Pes kıyâmet gününde ve kabirde hüccet isteyen kimesne dünyâda tahsîl-i hüccet eylemek gerektir, tâ kim bî-hüccet kalmaya. Şeyh hazretleri buyurur: Aşk muhabbete kılavuz olup menzile îsâl zamânında kılavuzu dahi terk eylemek lâzım olur imiş. Pes avâyık niyâzıyla vusûl taleb etmek mülâhaza oluna. Velâkin dünyâ dedikleri Hakk’ın mâsivâsına muhabbettir.”

Bu metni diğerlerinden ayıran birkaç yorum farkı daha vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: Allah’ın avâm ve havâs kullarını yaratması ve onlar Hakk’a yakın olmaya tâkat getiremedikleri için araya hicâb koymasına bahsiyle ilgili olarak mütercim diğer eserlerden farklı olarak şöyle demektedir: “*Ve havâssı halk eyledim, bana karîb olmaya tâat getirdikleri için; onlar ile benim mâbeynimde envârı hicâb eyledim.*” Burada mütercim eseri havâssın tâat getirdiği şeklinde tercüme ederek farklı bir yorum ortaya koymaktadır. Ayrıca diğer eserlerde “tâat” değil “tâkat” kelimesi tercih edilmektedir ki Arapçası da bu şekildedir. Kişinin kendi katında olan ilmi terk etmesi meselesiyle ilgili iki farklı görüş ortaya konulmuştur. Birincisi; kişi ilmini terk etmelidir görüşüdür ki bununla kastedilen aslında *Avnîyye*’de de söylendiği gibi kişinin ilmin verdiği gurur ve kibrini terk etmesidir. İkincisi ise; bu eserde olduğu gibi kişinin

ilmini terk etmemesi görüşüdür ki, bununla kast edilen kişinin ilmiyle âmil olmasıdır. Bir kimse ilmiyle âmil olmazsa yani ilmini terk ederse, şeytân mertebesinde olur.

E. Mütercimi Bilinmeyen *Terceme-i Gavsiyye-i Sultân Abdülkâdir el-Geylânî*

1. Genel Bilgiler ve Nüshası

Eserin ulaşabildiğimiz tek nüshası Süleymâniye Kütüphanesi, Lalaismail Blm, nr. 140, vr. 21^b-26^a'da bulunmaktadır.¹⁰⁵ Kayıtlara Abdüllatîf b. Feyzullâh el-Eyyûbî'nin *Gavsiyye* tercümesi olarak geçmişse de eser incelendiğinde *Terceme-i Gavsiyye*'den farklı olduğu ortaya çıkar. Metnin herhangi bir yerinde isim zikredilmez. Eserin sonuna 1063 (m. 1652/1653) tarihi not düşülmüş olup eserde herhangi bir ferağ kaydı bulunmamaktadır.

2. Muhtevâsı

Eser *Gavsiyye*'nin Arapça mukaddimesiyle başlar ancak mütercim bu metnin tercümesini vermemiştir. Tercümeyle “*Yâ Gavse'l-A'zam! İnsanda zâhir olduğum gibi gayri nesnede zâhir olmadım.*” cümlesiyle başlanır. Bazen Arapça metin verilmekle birlikte genel olarak tercüme boyunca Arapça metne yer verilmez.¹⁰⁶ Tercümede metnin Arapçasına bağlı kalınmış, alıntı ve açıklamalara başvurulmamıştır.

Tercümenin ulaşılabilen nüshasında bazı eksiklikler bulunduğu görülmektedir. Meselâ; “*Yâ Gavse'l-A'zam! Zâhidlerin tarîkini nefis içinde kıldım; ve nefsi harâret mahalli kıldım.*” diyen mütercim, *Gavsiyye*'deki وَجَعَلْتُ فِي الْقَلْبِ طَرِيقَ الْغَارِفِينَ، وَجَعَلْتُ فِي الرُّوحِ طَرِيقَ الْوَاقِفِينَ cümlesini tercümeyle dâhil etmemiştir.

Bu metinde diğer tercüme ve şerhlerde bulunmayan şöyle bir cümle ile karşılaşılacaktır: “*Ve bir kimse benim zâtımdan bahsetse kıyâmet gününde ol kişiye zünnâr olur. Zâtımdan suâl eylemez, hemân temâşâ-yı Cemâl eyleyemez.*” Bu cümle muhtemelen açıklayıcı olması için eklenmiş gözükmektedir. Ayrıca “Hakk'ın katında uyuma” bahsiyle ilgili *Gavsiyye* ibâreleri diğer tercüme ve şerhlerde “*Cismin lezzâtından, nefsin şehvâtından, kalbin hatarâtından, rûhun lahazâtından fâriğ ol*” şeklinde iken, bu tercümede “*rûhun haserâtından*” şeklinde tercüme edilmiş yani

¹⁰⁵ Bu mecmuada *Gavsiyye*'den başka *Ricâlü'l-Gayb* ve *Meslekü't-Tâlibîn* adlı eserler mevcuttur.

¹⁰⁶ Ancak bu mecmuada tercümeden hemen önce *Gavsiyye Risâlesi*'nin Arapçası istinsah edilmiştir.

“lahazât” kelimesi yerine “haserât” kelimesi tercih edilerek farklı bir yorum ortaya konulmuştur. Diğer tercüme ve şerhlerin tümünde “ittihâd” bahsine dâir özellikle açıklamalar yapılmışken Abdullâh Salâhî’ye atfedilen *Gavsîyye* tercümesinde ve bu metinde ittihâd meselesine hiç değinilmemesi bu metinlerin farklı bir dönemde yazılmış olduğu ve bu bahsin eserlerin yazıldığı dönemlerde tartışılan bir mevzû olmadığı fikrini doğurmaktadır. Nitekim nüsha sonuna düşülen 1063 tarihi de bu görüşü destekler niteliktedir. Öte yandan Abdüllatif el-Eyyûbî’nin *Terceme-i Gavsîyye*’si ile tercümedeki mutâbakat ve Arapça metindeki harf-i cer eksikliğinin benzerliği, Ahmed Reşid’in *Avnîyye*’sinde bulunan *كَانَ لِصَاحِبِ زُنَّارٍ يَوْمَ الْقِيَمَةِ* nüsha farklılığının diğer tercüme ve şerhlerde değil bu tercümede bulunması, *Gavsîyye*’nin “*Ey Gavs-ı A‘zam! Mücâhede, müşâhede denizidir. Bu denizin balıkları vâkıflardır.*” cümlesinden sonra her üç risâlede de “*Balık su içinde durur vâkıfûn dahi öyledir.*” açıklamasının yapılması bu risâleler arasında bir süreklilik olduğunu göstermektedir. Bu risâlede “öyledir” ifâdesi yerine daha eski bir Türkçe kullanım olan “ancılayındır” kelimesinin tercih edilmesi ise risâlenin önceki bir tarihte yazılmış olma ihtimâlini kuvvetlendirir.

F. Ahmed Muhtar’ın *Gavsîyye Tercemesi* ve Şerhi

1. Müellifi

Hamzavî ve Nakşibendî şeyhi olan Seyyid Abdülkâdir el-Belhî’nin büyük oğlu olan Ahmed Muhtar 1290/1873 yılında İstanbul’da doğmuştur. Annesi Seyyide Fâtıma Zehra hanımdır. Büyük babası Seyyid Süleyman Hüseyinî olup 1861 senesinde Belhî’nin Kunduz şehrinden ailesiyle birlikte İstanbul’a göç etmiştir. Belhî nisbesi burdan gelmektedir. Tahsilini babası Abdülkâdir el-Belhî’den alan Ahmed Muhtar 1902 senesinde Nakşibendî tarîkati icâzeti almıştır. Şâirâne meşrebe sahip olup şiirlerinde ehl-i beyt sevgisini vurgulamaktadır. Farsçaya ve Arapçaya hakim olan Ahmed Muhtar’ın, *Gavsîyye Risâlesi* şerhinden başka Abdülkâdir Geylânî’ye âit olan *Kasîde-i Hamriyye* şerhi ve *Hânedân-ı Seyyidü’l-Beşer Eimme-i İsnâ-aşer* adlı bir eseri daha vardır.¹⁰⁷ Eser Ehl-i beyt imamlarının faziletlerine dâir âyet ve hadîsler ile hayatları hakkında bilgileri ve onların hikmetli sözlerini içermektedir. 15 bâb, 45 fasıl ve 5000 sayfadan oluşan eserin basımı sırasında müellifin Sinop Cezaevi’ne sürülmesinden

¹⁰⁷ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), İstanbul: Kitabevi, 2006, II, 405-406. Eser Arzu Meral tarafından *Hazret-i İmâm Ali* adıyla basılmıştır. Bkz. Ahmed Muhtar el-Belhî, *Hazret-i İmâm Ali* (haz. Arzu Meral), İstanbul: Revak, 2012.

dolayı sadece birinci cildi basılabiliştir.¹⁰⁸ Ahmed Muhtar'ın eserlerinin müstensihlerinden Abdülbâkî Gölpınarlı *Melâmîlik ve Melâmîler* adlı kitabında Hamzavî-Melâmî silsilesi ve bu silsilede bulunan bazı zâtlar hakkında kendisinden bilgi temin ettiğini aktarmaktadır.¹⁰⁹ Ayrıca *Mesnevî* şerhinde Ahmed Muhtar'ın başından geçen şöyle bir olayı nakleder:¹¹⁰

“Hürriyetten sonra bir töhmetle Bekirağa bölüğüne düşmüşler. Kendileriyle beraber tutuklananlar arasında Melâmî geçinen, adını vermediğimiz bir zât da varmış. Bizi buyurmuşlardı, birbirimizden fasılalı ve arka arkaya olarak sıralara oturtmuşlardı. Konuşmamız yasak olduğu gibi dışarı çıkmamız icâbederse de jandarmayla gidebiliyorduk. Sıralar arasında jandarmalar gezip dururken o zât, arada bir cezbeye gelmiş gibi “En’Allah-Ben Allah’ım” diyordu. Birkaç kere bu sözü tekrarlayınca dayanamadım, jandarma biraz uzaklaşınca yavaş bir sesle, efendim dedim, emretseniz de dışarı giderken yalnız gitsek, jandarma bizi götürmese, gözlemese. Bu sözüme karşı erenler, beni dinlerlermi ki dedi; fakir de, deminden beri En’Allah diyorsunuz ya dedim. Seyyid Muhtar’a sormuştum: O ne cevap verdi efendim? “Kâfir olan sustu kaldı.” meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup (Bakara, 2/258) cevap vermediğini bildirdi.”

2. Nüshaları ve Neşirleri

Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin kütüphanelerimizde iki nüshası bulunmaktadır. Bir de müellif hattı olduğu zikredilmekteyse de bu nüshaya ulaşamadık.¹¹¹ Nüshalardan biri Abdülbâkî Gölpınarlı'nın istinsahıdır. Diğeri ise Gölpınarlı'nın nüshası esas alınarak yazılmış olup Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır.¹¹² Ulaşılan iki nüsha incelenerek metinler arasındaki farklılıklar nüshalara verilen rumuzlarla dipnotta belirtilmiştir.

Mütercim doğrudan eserin Arapçasını vererek tercümeye başlamış olup herhangi bir mukaddime yazmamıştır. Dolayısıyla eserin içerisinde mütercimin adı geçmemekte, ancak her iki nüshanın kapak kısmında eserin şârihi Seyyid Ahmed

¹⁰⁸ Ahmed Muhtar el-Belhî, *İlhâmât-ı Kâdiriyye Tercüme ve Şerhi* (haz. Musatafa Okurkan), Sivas: Esform Ofset, 2010, s. 17-18.

¹⁰⁹ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, s. 178.

¹¹⁰ Gölpınarlı, *Mesnevî ve Şerhi*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000, II, s. 376-377.

¹¹¹ Gölpınarlı bu nüshanın fotokopisinin Ankara Milli Kütüphanesi'nde bulunduğu bilgisini vermektedir. Ancak katalog kayıtlarından bu esere ulaşamadık. Bkz. Gölpınarlı, *age*, VI, s. 808.

¹¹² İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 312, vr. 51^b-90^a; Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Abdülbâkî Gölpınarlı Blm, nr. 142, vr. 1^b-54^a.

Muhtar el-Belhî olarak kaydedilmektedir. Atatürk Kitaplığı'nda bulunan nüshada risâlenin ismi *Gavsiyye Tercemesi ve Şerhi* iken Abdülbâkî Gölpınarlı nüshasında, *İlhâmât-ı Kâdiriyye Tercemesi* şeklinde zikredilmektedir. Bu metin yine aynı isimle Mustafa Okurkan tarafından neşredilmiştir.¹¹³ Okurkan'ın neşrinde *Risâle-i Gavsiyye Tercümesi* ile birlikte *Kasîde-i Hamriyye Tercümesi* de bulunmaktadır. Mustafa Okurkan kitaba bir giriş yazmış, burada Abdülkâdir Geylânî ve Ahmed Muhtar el-Belhî'nin hayatları ile Hamzavîlik hakkında kısaca bilgi vermiştir.¹¹⁴ *İlhâmât-ı Kâdiriyye* Hasan Reşad tarafından Farsçaya çevrilerek Bombay'da basılmıştır.¹¹⁵

3. Muhtevâsı

Mütercim eserin Arapça metnini cümleler hâlinde verdikten sonra her cümle için tercüme ve şerh başlıkları açarak cümleleri sistematik bir şekilde açıklar. Ahmed Muhtar'ın tercümesinde Arapça metin bakımından diğer tercüme ve şerhlerle karşılaştırıldığında birtakım farklılıklar olduğu dikkat çekmektedir. Neşirde gösterilen Arapça metindeki bu farklılıklar esere anlam zenginliği ve yorum farklılığı katmakla birlikte Osmanlı coğrafyasında yazılmış diğer tercüme ve şerhlerden bu özelliğiyle ayrılmaktadır. Bu durum bu tercüme ve şerhte esas alınan *Gavsiyye* nüshasının diğerlerinden farklı olup Osmanlı coğrafyasında pek tedâvülde bulunan bir nüsha olmadığını göstermektedir.

Araştırmamızın konusu Osmanlı döneminde yazılmış *Gavsiyye* tercüme ve şerhleri olmakla birlikte çalışmamıza katkı sağlayabileceği düşüncesiyle Farsça, Urduca ve Çağatay Türkçesinde *Gavsiyye* ile ilgili yazılmış eserleri de incelemeye başladığımızda Türkiye kütüphanelerinde nüshalarına ulaştığımız Farsçası ve Çağatay Türkçesi bulunan bir eser Ahmed Muhtar'ın *Gavsiyye Tercemesi ve Şerhi* ile benzerlikler taşıması dolayısıyla dikkatimizi çekti ve inceleme gereği duyduk. İncelememiz sırasında Ahmed Muhtar'ın *Gavsiyye Tercemesi ve Şerhi*'nin aslında daha önce bilgi verdiğimiz Velî Mülûk Şah'ın *Gavsiyye* şerhinin muhtasar bir tercümesi niteliğinde olduğunu tespit ettik. İki eser karşılaştırıldığında metinler arasındaki mutâbakat dikkat çekmekte olup bu kısımlar neşir içerisinde uygun görülen yerlere

¹¹³ Ahmed Muhtar el-Belhî, *İlhâmât-ı Kâdiriyye Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Okurkan), Sivas: Esform Ofset, 2010.

¹¹⁴ Belhî, age, s. 7-22.

¹¹⁵ Gölpınarlı, *100 Soruda Tasavvuf*, s. 188.

dipnot düşölerek gösterilmiştir. Ayrıca Ahmed Muhtar'ın metne yapmış olduğu eklemeler üslup ve muhtevâ itibâriyle de kendini göstermektedir. Ahmed Muhtar, Velî Mülûk Şâh'ın eserini onun üslûbuna uygun bir şekilde özetledikten sonra gerekli gördüğü yerlerde açıklama yaparak kendi üslûbunu ortaya koymakta, konuların anlaşılması için bilimsel, kültürel ve pedagojik örnekler vermektedir. Meselâ, müellif “fakr-ı dünyevî” kavramını dünya mal ve mülküne tamâh etmemek şeklinde îzâh ettikten sonra şu eklemeyi yapmaktadır ki bu ifâdeler modern dönemin gündemini yansıtır:

“Mademki bu dâr-ı fenâda bulunuyoruz. Elbette yemek, içmek idâme-i hayât için elzemdir. Vücûdumuz bu ekl ve şürbe muhtâcdır. O hâlde en nefis taâmları yiyelim, enfes şarâbları içelim, melbûsâtın da en temizlerini, en zarîflerini sırtımıza geçirelim. En kibâr en nezîh meclislerde bulunalım. En terbiyeli, en nâzik kimselerle muhabbetler edelim. Bağlarda bahçelerde safâ sürelim, köşklerde saraylarda oturalım. Arabalar, otomobillerle, yataklı vagon ve tayyârelerle seyâhâtler edelim. Kasalar dolusu paramız olsun. Eşimiz, dostumuz, çoluğumuz çocuğumuzun neş'eleriyle zevkleriyle ferâh-yâb olalım. Bunların hiçbirisi dünyâ değildir. Dünyâ ancak Hak'tan gaflettir. Bu kadar hesâbsız ni'metlerin, ihsânların sâhib-i hakîkisi Hazret-i Hak olduğunun bilinmemesidir.”

Müellif قُلْ لِأَصْحَابِكَ، وَاعْتَصِمُوا فِي دَعْوَةِ الْفُقَرَاءِ، فَإِنَّهُمْ عِنْدِي وَأَنَا عِنْدَهُمْ cümlesinin tercümesini verdikten sonra fukarâ ile kastedilenin Allah'ın velî kulları olduğunu îzâh ederek evliyâullâhın tasarrufu hakkında Velî Mülûk Şâh'ın şerhine yine modern döneme âit bir üslupla şu eklemeyi yapmaktadır:

“Buna âlem-i zâhirde bir misâl bulabiliriz ki, bizzât şâhidi olmuştum. Tahmînen bundan otuz beş kırk sene mukaddem birinin da'vet ve refâkatinde Yıldız'a gitmiş ve kilercibaşı beyin odasında oturmuştum. O aralık içeriye bir zât girdi, kilercibaşının odasına oturdu. Şu kadar zamândır kemâl-i sadâkat ve ubûdiyetle îfâ-yı vazîfe ettiğı hâlde aynı vazîfede ve me'mûriyette kaldığını, bugüne kadar hiçbir nişânla sîne-i sadâkatı tezyîn edemediğini söyledi. Bunun üzerine kilercibaşı sandalyesinden kalktı, “Şimdi gelirim” ihtârıyla odadan çıktı. Takrîben on beş dakîka sonra beşûş bir çehre ile elinde bir kutu olarak içeriye girdi. Ve o zâta hitâben; şevket-meâb efendimiz sizi ... makâmılığına ta'yîn buyurdular ve şu nişân-ı zîşânı da bir lutf-ı âlü'l-âl olmak üzere sîne-i ubûdiyyet ve sadâkatınıza ta'lik etmenizi irâde buyurdular dedi. Ve kutuyu açıp içinden kendi eliyle nişânı çıkararak kilercibaşı yine kendi eliyle o zâtın göğsünün sol tarafına dördüncü Osmanlı nişânını taktı. Ve iki gün sonra da me'mûriyet ve nişân

berât ve fermânının hâzır olacağını tebşîr etti. İlk ve son defa olarak bi'l-vâsıta girmiş olduğum sarây âdâb ve teşrîfâtına vâkıf değilsem de tahmîn ediyorum ki kilercibaşının mevki'î ve derece-i ictimâiyyesi her hâlde birinci yâhûd ikinci derecede kıymet ve ehemmiyeti olsa gerektir. Böyle bir zât on beş dakîka zarfında kendisine mensûb olanları bu sûretle taltîfe delâlet ederse acabâ kendisinden daha kıymetli, daha ehemmiyetli olan mâbeyn mensûbları neler yapmazlardı? İşte bunun gibi Cenâb-ı Hakk'ın da baş mâbeyncileri, kahvecibaşları, kilercibaşları vardır. Onlar da derece ve rif'atlerine göre kendilerine ilticâ ve intisâb edenlere hizmetlerde bulunurlar.”

Ahmed Muhtar, ağlayanların gülmesi ve gülenlerin ağlaması bahsiyle ilgili Velî Mülûk Şâh'ın şerhini tercüme ederken metnin daha iyi anlaşılabilmesi için bazı misâller ekler:

“Meselâ pederi tarâfından incitilen ma'sûm şiddetle ağlarken vâlidesi tarâfından tatyîben sevdiği bir oyuncak verilse derhâl sevincinden gülmeye başlar. İztirâbı tamâmen zâil olmuş değildir. Maamâfih tebessümü de yalan değildir, hakîkattir.”

Ahmed Muhtar, bu pedagojik örnekten sonra bir de bilimsel bir örnek vererek konunun daha iyi anlaşılmasını amaçlar:

“Meselâ biz yaşıyoruz. Yaşamak için de yemeye, içmeye muhtâcız. Bundan ziyâde ihtiyâcımız olan da havâdır, nefestir. Her nefes aldıkça havâ-yı nesîminin müvellidü'l-humûzasıyla kanımızı temizliyoruz ve zehirli karbonu çıkarıyoruz. Demek oluyor ki canımız her nefes aldıkça temdid, her nefes verdikçe tenkîs ediliyor. Âfâkî misâl: Ma'lûmdur ki ilm-i kimyâda bir müvellidü'l-mâ' bahsi vardır. Bu müvellidü'l-mâyı istihsâl için valf şişesine bir mikdâr su ile birkaç parça tûtyâ konur. Şişenin iki ağzından birisine geçirilen emniyet borusundan bir mikdâr hâımız kalır. Mâ ilâve edilirse valf şişesinin içinde bir galeyân başlar ve harâret his olunur, diğer ince bir borudan hafif bir dumân çıkar. Bir müddet sonra ya'ni valf şişesinin içinde havâ-yı nesîmî kalmadığına emniyet hâsıl olduktan sonra enbûbeden çıkan dumân bir kibritle iş'âl edilirse mâvi renkte bir alev göze çarpar. Cevf-i dâhilîsi daha geniş ve uzunca başka bir şişe bu yanan alevin üstüne geçirilerek enbûbenin diğer ucu aşağı gelmek üzere mâilen tutulursa damla damla suyun aktığı görülür. Hâlbuki çingî kâbil-i ihtirâk değildir. Suyun hâssası ateşi söndürmektedir. Böyle olduğu hâlde teâmül-i kimyevî netîcesi sudan ateş ve ateşten su hâsıl olursa tecellî-i ilâhî eseri olarak zâhir olan gülerken ağlamak, ağlarken gülmek nasıl olur da mümkün olmaz ve hangi akl-ı selîm bunu kabûl etmez?”

G. Hasan Cafer Ergin'in *Risâle-i Gavsîyye Tercümesi*

1. Müellifi

Eser Hasan Cafer Ergin'e âittir. Kaynaklarda hakkında pek fazla bilgi bulamadığımız Ergin'in 1900-1985 yılları arasında yaşadığı Atatürk Kitaplığı'nın katalog kayıtlarından anlaşılmaktadır. Yazdığı ve neşrettiği eserlerdeki konu farklılığı dikkat çekicidir. *Gavsîyye Risâlesi* tercümesi, çeşitli şiir derlemeleri, Niyâzî Mısırî,¹¹⁶ Anadolu'da Yörükler, Türkmenler, Kızılbaşlar, Bektaşîler, Keçeliler, Mevlevîler hakkında yazıları bulunan Ergin'in, aynı zamanda metafizik varlık, Tapınak tarîkati hakkında yazıları da mevcuttur. Bir internet sitesindeki¹¹⁷ bilgiye göre Türkiye'deki Mason kuruluşunun kurucularının içerisinde ismi geçen Ergin'in, yine bir yazısında Tapınak tarîkatinin kuruluşu, başkanları, bağlantıları, ritüelleri, şövalyeleri ve faaliyet gösterdiği yerler hakkında geniş bilgi vermesi dikkat çekicidir.¹¹⁸ İstanbul'da elektrik şirketi müdürü olduğu, Bektâşî babası Ali Rıza Öge'nin (ö. 1957) akrabası olduğu ve Öge tarafından kendisine mektuplar yazıldığı bilgisini Ali Rıza Öge hakkında yazılmış bir makaleden edinmekteyiz. Öge bu mektuplara yazdığı şiirleri de eklemiştir.¹¹⁹

2. Nüshası

Tercümenin ulaşabildiğimiz tek nüshası İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Blm, nr. 632'de kayıtlıdır. Okul defterine yazılan tercüme yarım kalmıştır. İlk sayfasında Hasan Cafer Ergin Husûsî Kütüphanesi mührü bulunan deftere 23 Eylül 1954 tarihi düşülmüştür. Eserin başında, “*Hazret-i Şeyh Seyyid Sultân Abdülkâdir Cîlânî kuddise sırruhu 'l-azîzin Risâle-i Gavsîyye'si Tercemesi*” yazmaktadır.

3. Muhtevâsı

Hasan Cafer Ergin esere *Gavsîyye Risâlesi*'nin giriş cümlesiyle başlamaktadır. Önce Arapça metni veren Ergin, ardından tercüme ve tefsir başlıkları açarak cümleleri açıklamaktadır. Eser *Gavsîyye*'nin, وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، جِسْمُ الْإِنْسَانِ وَنَفْسُهُ وَقَلْبُهُ وَرُوحُهُ وَسَمْعُهُ

¹¹⁶ Hasan Cafer Ergin'in Niyâzî Mısırî hakkında yazmış olduğu eser günümüz alfabesine çevrilmiş olup Çalışmada Hasan Cafer hakkında herhangi bir bilgi bulunamadığı belirtilmiştir. Bkz. Hasan Cafer, *Melâmet Kalesinin Hazînedârı Niyâzî-i Mısırî* (haz. Mustafa Tatcı, Gülten Küçükbasmacı), İstanbul: H Yayınları, 2017, s. V.

¹¹⁷ http://www.mason-mahfili.org.tr/?page_id=56 (02.12.2015)

¹¹⁸ Bkz. Hasan Cafer Ergin, *Temple Tarikati ve Tarikatin Son Büyük Üstadı*, İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Blm, nr. 498, vr. 30^a-54^a.

¹¹⁹ Mümine Çakır, “Bir Bektâşî Babası Kâdimî'nin Mektupları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı: 59, 2011, s. 373-395.

وَبَصْرُهُ وَيَدُهُ وَرَجُلُهُ وَلِسَانُهُ ذَلِكَ هُوَ أَظْهَرُهُ بِنَفْسِي لِنَفْسِي، لَا هُوَ إِلَّا أَنَا وَلَا أَنَا غَيْرُهُ cümlesi ile bitmektedir. Bu cümlelerin şerhine başlanmış ancak tamamlanamamıştır.

Ergin'in şerhi *Gavsîyye* 'ye yazılmış diğer şerhlerle karşılaştırıldığında herhangi bir benzerlik göstermemektedir. Nitekim Ergin tefsir başlığı altında yazdığı açıklamalarla Nuru'l-Arabî'nin *Dürretü's-Seniyye*'sinden, Cabbarzâde'nin *Atiyye-i Sübhâniyye*'sinden, Ahmed Muhtar'ın *Gavsîyye Tercemesi ve Şerhi*'nden oldukça farklı noktalara değinmiştir. Kendine has bir üslup ortaya koyan müellif, sıklıkla âyetlere, hadîslere ve sûfî sözlerine yer verir.

“Bu ittılâ‘ ya seyr ü sülûk denilen merâtib-i ta‘lîmiyye ile veyâ min-kıbeli’r-Rahmân cezbe ile olur. Fakat temkîn seyr ü sülûkun netîce-i hasenesi olduğundan ehlul-lâh şikk-ı evveli tercîh ve temennî ederler.”

misâlinde olduğu gibi konuları îzâh ederken tasavvufî tutumunu da sergileyen Ergin, diğer eserlerden farklı olarak gerekli gördüğü noktalarda metinde geçen tasavvufî kavramların açıklamasına değinir. Tevahhuş, gavs, tarîk, matiyye ve fakîr kavramları bunlardandır. Diğer metinlerde metne bağlı kırık tercüme yapılırken veya cümle bütüncül değerlendirilip yaklaşık bir anlam verilirken Ergin, metinde cümleleri kelime bağlamında açıklamıştır.

H. Diğer Gavsîyye Tercümesi ve Şerhleri

Osmanlı döneminde yazılmış ve daha önce çalışılmış olması sebebiyle tezimizde yer vermediğimiz Muhammed Nûru'l-Arabî'ye âit *Dürretü's-Seniyye fî Şerh-i Risâleti'l-Gavsîyye* ve Cabbârzâde Muhammed Ârif Bey'e âit *Atiyye-i Sübhâniyye Şerh-i Gavs-ı Geylâniyye* adlı iki şerh daha vardır. Muhammed Nûru'l-Arabî (ö. 1305/1887) diğer Osmanlı müelliflerinden farklı olarak *Gavsîyye Risâlesi*'ni İbnü'l-Arabî'ye atfetmektedir. Hamdele ve salvele ile risâleye giriş yapan Nûru'l-Arabî bu atfî risâlesinin başında İbnü'l-Arabî'nin adını ve künyesini zikrederek beyan eder. Hemen arkasından *Gavsîyye Risâlesi*'nin ilk cümlesiyle şerhe başlayan müellif, önce Arapça cümleyi arkasından tercüme ve şerhini vermektedir. Risâlenin “ilhâmât” türünden bir eser olması sebebiyle Nûru'l-Arabî, önce Allah ile kulun mükâlemesinin ne şekillerde olabileceğini îzâh etmektedir. *Gavsîyye Risâlesi*'ndeki hitâbı ise Allah'ın Hz. Mûsâ'ya “Oraya vardığında kendisine tarafımızdan: Ey Musa! diye seslenildi: Muhakkak ki Ben,

evet Ben senin Rabbinim! Öyleyse hemen papuçlarını çıkar!” (Tâhâ, 20/11-12) hitâbına benzetip şifâhen mükâleme olarak tanımlamaktadır ki bu tanım İbnü’l-Arabî’ye has bir kavram olan “fehvâniyye”yi hatırlatmaktadır. Bu eseri çalışmada ele aldığımız diğer eserlerle mukâyese ettiğimizde herhangi bir benzerliğin olmadığı görülmektedir. Ancak aynı dönemde telif edilen diğer eserlerde olduğu gibi Nûru’l-Arabî de ittihâd bahsi üzerinde durmaktadır. Eser genel itibâriyle fenâ-bekâ, cem-fark meseleleri bağlamında şerh edilmiştir. Ayrıca müellif sıklıkla âyet ve hadîs iktibasında bulunmaktadır.¹²⁰

Cabbârzâde Mehmed Ârif Bey (ö. 1339/1920), *Atiyye-i Sübhâniyye* adlı eserinde *Gavsiyye Risâlesi*’ni Abdülkâdir Geylânî’ye nispetle şerh eder. Cabbârzâde, şerhine eseri yazma sebebini ve eserine verdiği ismi açıklayarak telife başlar. Bu bölümde Abdüllatîf el-Eyyûbî’nin *Gavsiyye Tercümesi*’ni ve Arap Hoca Efendi diyerek andığı Nuru’l-Arabî’nin şerhini,

“Seyyid Abdülkâdir Geylânî radiyallahu anhu’l-bârî efendimiz hazretlerinin beyne’l-urefâ müştehar olan Gavsiyye-i kudsiyyelerinden bahs açılıp, Eyyûbî Abdüllatîf Efendi merhûmun yazdıkları tercüme ve Üsküp’de mukîm Arab Hoca Efendi’nin tahrîr eyledikleri şerh, dergâh-ı şerîf postnişini şeyh efendi tarafından meydân-ı mütâlaaya çıkarıldı.”

ifâdeleriyle zikretmektedir. *Gavsiyye Risâlesi*’ni Abdülkâdir Geylânî’ye nispet ettiğini belirtmekle birlikte, risâleyi İbnü’l-Arabî’ye atfen şerh eden Nuru’l-Arabî’nin adının zikredilmesi ilginçtir. Özellikle *Gavsiyye Risâlesi*’ni Abdülkâdir Geylânî’ye nispet eden Abdüllatîf el-Eyyûbî ile İbnü’l-Arabî’ye nispet eden Nuru’l-Arabî’nin aynı mecliste okunması da dikkate değer bir noktadır. Cabbârzâde, tasavvufî literatüre hakim, *Gavsiyye Risâlesi*’nin içerdiği konuları teorik çerçevede îzâh eden bir şerh ortaya koymaktadır. *Atiyye-i Sübhâniyye* Süleyman Özgüç tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Özgüç bu çalışmasında Cabbârzâde’nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi vererek metni değerlendirip neşretmiş ve *Atiyye-i Sübhâniyye*’ye yazılan bir tahşiyeyi

¹²⁰ Bu eser Mahmut Kanık tarafından neşredilerek basılmıştır. Kanık, İbnü’l-Arabî ve Nuru’l-Arabî’nin hayatları hakkında bilgi verdikten sonra *Gavsiyye Risâlesi*’nin İbnü’l-Arabî ve Abdülkâdir Geylânî’ye nispet edildiğini belirterek eserin nüshalarına âit künyeleri vermiştir. İbnü’l-Arabî terminolojisinde “Gavslık” ve “Kutupluk” mertebelerinin de îzâhını yapan Kanık, çalışmanın sonuna bir de Nûru’l-Arabî’ye ait *Şerh-i Sûretü’l-Fâtiha ma’a Ezân* adlı kısa bir risâle eklemiştir. Bkz. Muhammed Nûr el-Arabî, *Muhyiddin İbn Arabî’nin Gavsiyye Risâlesi Şerhi* (çev. Mahmut Kanık), İstanbul: İz, 2010.

de tezine eklemiştir.¹²¹

Kütüphanelerin *Gavsiyye Risâlesi* ile ilgili katalog kayıtları incelenirken Abdülganî Nablusî'ye atfedilen bir *Gavsiyye* risâlesinin mevcûdiyeti dikkatimizi çekti. İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 886,¹²² vr. 44^b-55^a'da bulunan ve mütercimi belli olmayan bu risâlenin Abdülganî Nablusî'nin *Münâcâtü'l-Hakîm* adlı eserinin tercümesi olduğunu tespit ettik. 16 münâcâttan oluşan eserin, bu nüshada 3, 6, 10 ve 11. bölümlerinin tercümesi bulunmamaktadır. Bu eseri Nablusî'nin halvete girdiği 1091/1680 yılının Ramazan ayında yazmaya başladığı tahmin edilmektedir.¹²³ Daha önce de değindiğimiz üzere “fehvânî hitap” türüne örnek olarak telif edilen Nifferî'nin *Mevâkıf*¹, Sühreverdî-i Maktûl'ün, *Kıssatü'l-Gurbeti'l-Garbiyye*'si ve *Gavsiyye Risâlesi* ile aynı üslup özelliklerini taşıyan eserde münâcâtların bir kısmı “Rabbim bana dedi ki, bende O'na dedim ki” gibi ifâdeler içermektedir. Diğer bir kısmı ise Nablusî'nin yapmış olduğu seyahatlerdeki kabir ziyaretlerinde, kabirde medfun velînin rûhâniyetiyle konuşmasını konu almaktadır. Eserin böyle bir üslup özelliği taşıması ve müellifin İbnü'l-Arabî ile olan bağı *Gavsiyye* ismiyle tercüme edilmesine sebep olmuş, bu yüzden hem tercüme metin hem de bazı istinsahlar *Gavsiyye* adıyla kaydedilmiştir. Biz tezimizin metin neşri ile ilgili kısmında bu noksan tercüme ek olarak yer verdik.

¹²¹ Süleyman Özgüç, *Cabbârzâde Muhammed Ârif Bey ve “Atiyye-i Sübhâniyye” İsimli Eseri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2013).

¹²² Bu mecmuada *Münâcât*'tan başka Feridüddin Attâr'ın *Bîsernâme ve Tercümesi*, *Cevher-i Zât ve Tercümesi* bulunmaktadır. Ayrıca İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 1072, vr. 10^b-15^a'da bulunan Arapça nüshada müstensih eserin ismini *Abdülganî Hazretleri'nin Gavsiyyeleri* şeklinde kaydetmiştir.

¹²³ Bekri Alaaddin, *Abdülganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri* (çev. Veysel Uysal), İstanbul: İnsan, 1995, s. 111, 141. Bekri Alaaddin, elimizde bulunan Arapça ve Türkçe nüshalarda 16 münâcâttan oluşan eserin 18 münâcâttan oluştuğu bilgisini vermektedir. Arapça nüsha için bkz. Abdülgânî Nablusî, *Münâcâtü'l-Hakîm ve Münâğâtü'l-Kadîm*, Süleymâniye Kütüphanesi, Halet Efendi Blm, nr. 332, vr. 237^b-243^a. Riyâz el-Mâlih katalog kaydında esere dâir رسالة مناجاة المؤلف مع الحق عز وجل على طريقة المتصوفة كابين [İbnü'l-Arabî ve diğer sûfîler gibi müellifin Hakk'a münâcâtı.] demektedir. Katalogda dört nüshası bulunan eserin hicri 1298 tarihli nüshası 16 münâcâttan oluşurken diğer nüshalarda 17 münâcâttan bahsedilir. Bkz. el-Mâlih, *Fihrisü Mahtûâtü Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye*, II, s. 733-735.

III. *Gavsiyye Risâlesi*'nin Üslûbu ve Muhtevâsı

A. Üslup

Gavsiyye Risâlesi'nin üslup özelliği genel olarak ilhâm, vâridât, müşâhede, mükâşefe; özel olarak İbnü'l-Arabî ile tasavvuf ıstılahları arasına giren “fehvâniyye” gibi kavramlarla ifâde edilmiştir. Bu kavramların ortak noktası kulun Allah ile münâsebetinde O'nu işitmesi ya da Allah'ın kula hitâbı gibi mânâları içeren vahiy kavramı çatısı altında toplanıyor oluşudur. Vahiy genel olarak bu şekilde ifâde edilse de vahyin farklı türlerinin mevcûdiyeti kabul edilir.¹²⁴ Özel anlamıyla vahiy Allah'ın peygamberlerine, Cebrail vasıtasıyla ilahî hükümleri bildirmesidir.¹²⁵ Bu vahiy şerîat getirmesi ve şeytanın bu vahye herhangi bir müdâhelesinin olmaması dolayısıyla diğer hitap türlerinden farklı olup kendisine vahiy gelen peygamber vahyi muhâtaplarına tebliğ etmek zorundadır.¹²⁶ Hz. Peygamber ile son bulan risâlet makâmındaki bu vahyin de farklı geliş şekilleri vardır ancak konumuzun dışında olması sebebiyle burada detayına girilmemiştir.

Vahyin türlerinden biri Allah'ın dilediği bir varlığa¹²⁷ ya da bir kimsenin kalbine bir vahyi ilkâ etmesidir. Bu vahiy, bal arısına olduğu gibi fitrî yani doğuştan ve sonradan değişmesi mümkün olmayan bir tarzda¹²⁸ ya da Hz. Musa'nın annesine gelen vahiy gibi ârizî yani sonradan ve başka bir vahyin gelmesiyle ortadan kalkabilecek bir tarzda¹²⁹ gerçekleşebilir. Her ikisinin de özelliği gelen vahyin sürâtli yani vahyin vahyedilen kişi ya da varlık tarafından ânında idrâk edilmesi ve vahye muhâlefetin imkânsız olmasıdır.¹³⁰

¹²⁴ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ [Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder.] (Şûrâ, 42/51)

¹²⁵ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجُلًا نُوحِيَ إِلَيْهِمْ [Senden önce de, kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik.] (Nahl, 16/43)

¹²⁶ M. Mustafa Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî'de Ma'rifetin İfadesi*, İstanbul: İnsan, 2011, s. 202-204.

¹²⁷ فَفَضَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا [Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe görevini vahyetti.] (Fussilet, 41/12)

¹²⁸ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ [Rabbin, bal arısına şöyle ilham etti: 'Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler edin.'] (Nahl, 16/68)

¹²⁹ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ فَإِذَا خَفَتْ عَلَيْهِ قَالَتْ فِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ [Musa'nın annesine, 'Onu emzir, başına bir şey gelmesinden korktuğun zaman onu denize bırak, korkma, üzülme. Çünkü biz onu sana döndüreceğiz ve onu peygamberlerden kılacağız' diye ilham ettik.] (Kasas, 28/7)

¹³⁰ Çakmaklıoğlu, *age*, s. 201-202.

Gavsîyye’nin üslûbu açısından vahyin konumuzu daha çok ilgilendiren türü ise Allah’ın kulu ile “perde arkasından konuşması”dır.¹³¹ Peygamberlere¹³² geldiği gibi Allah’ın velî kullarına da gelebilen bu vahiyde perdeden kasıt Allah’ın tecellî¹³³ ettiği “sûretler”dir.¹³⁴ Vahiy genel ve diğer kavramları kuşatıcı bir kavram olup “sûretler” üzerinden gelen vahiy sûfiler tarafından ilhâm, yakîn gibi daha özel kavramlarla isimlendirilmiştir.¹³⁵ Kalbe gelen düşünceler -ki buna havâtır da denilir- melekten, ruhtan, akıldan, nefisten, şeytandan ve yakînden kaynaklanıyor olabilir. Eğer düşünce melekten ve ruhtan geliyorsa ilhâm,¹³⁶ nefisten ve şeytandan geliyorsa vesvese adını alır.¹³⁷ Kalbe gelen düşünce akıldan kaynaklanıyorsa bu düşünce vesvesenin ortaya

¹³¹ Muhammed Nûru’l-Arabî *Gavsîyye*’yi şerh ederken kulun Allah ile konuşmasını bu minvâlde açıklamış ve *Gavsîyye*’nin üslûbunu bu hitap şekline dahil etmiştir. Bkz. Muhammed Nûr el-Arabî, *Muhyiddin İbn Arabî’nin Gavsîyye Risâlesi Şerhi*, s. 28.

¹³² فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ [Oraya vardığında kendisine tarafımızdan: Ey Musa! diye seslenildi: Muhakkak ki Ben, evet Ben senin Rabbinim! Öyleyse hemen pabuçlarını çıkar!] (Tâhâ, 20/11-12)

¹³³ Gaybdan gelen ve kalpte zuhûr eden şeyler anlamına gelen tecellî üç kısma ayrılır. Tecellî-i zât, Hakk’ın zâtıyla tecellî etmesi olup bu durumda tecellî olunan kişi veya nesne tamamen yok olur, geriye sadece Hakk’ın zâtı kalır. Sûfilerin fenâ dedikleri bu makâmdır. Tecellî-i sıfât, Allah’ın isim ve sıfatlarıyla tecellî etmesidir, bu durumda tecellî olunanın zât ve sıfatları yok olmaz, Allah’ın tecellî ettiği isim ve sıfatı o kimsede zâhir olur. Tecellî-i ef’âl ise “*Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı.*” (Enfâl, 8/17) âyetinde beyân edildiği üzere her türlü fiilin fâilinin Allah olduğunu bilmektir. Bkz. İsmâil Rusûhî Ankaravî, *Minhâcü’l-Fukarâ* (haz. Safî Arpaguş), İstanbul: Vefa yay., 2008, s. 455-456.

¹³⁴ Sûret bir şeyin yaratılış biçimidir. İbnü’l-Arabî’de sûret kavramı Hakk’ın ve âlemin sûreti olmak üzere iki farklı mânâda kullanılmıştır. Allah güzel isimlerinin eserlerini görmeyi murad etmiş ve âlemi yaratmış, ancak âlem tek başına Hakk’ın sûretini taşıma konusunda aciz kalmıştır. Bu sebeple Allah kendisine halîfe olması yani Hakk’ın sûretini kendinde barındırması için insanı yaratmıştır. Tabiki her insan bu kabiliyete sahip değildir. Hakk’ın sûretine sahip olmak, Hakk’ın isim ve sıfatlarının mazharı olmak demektir ki sadece insân-ı kâmil bu özelliğe hâizdir. Âlemin sûreti ise İbnü’l-Arabî’nin birlikten çokluğun nasıl çıktığını izah için kullandığı bir metafordur. Buradaki sûretten kasıt Hakk’ın dışındaki ve kabiliyetleri derecesinde Hakk’ın belli bir sûretinin tecellî ettiği varlıklardır. Bkz. Suad el-Hakîm, *İbnü’l-Arabî Sözlüğü*, s. 571-575.

¹³⁵ Allah’ın velî kuluna ilhâmı peygamberlere vahiyden farklı olarak bir şerîat ortaya koymaz, var olanı açıklar, ilâhî veya şeytânî olabilir. Bu vahiy esnasında velî tıpkı peygamberlerde olduğu gibi titreyip sarsılabilir, baygın bir hâle düşebilir. Bkz. Çakmaklıoğlu, *age*, s. 203.

¹³⁶ Sözlükte bildirmek, haber vermek anlamlarına gelen ilhâm, herhangi bir aracı olmaksızın aniden kalbe gelen vehbî ilmi ifâde eder. Bkz. Uludağ, *age*, s. 184. Kişi melekten gelen ilhâmı ruhu harekete geçirip Allah’ın rızasına mutâbık iş işleyerek ilâhî huzûra yaklaşır ve fenâ hâlini tahakkuk ederek kurbîyet makâmına ulaşınca kendisine birtakım rabbânî ilhâm ve işâretler gelir. Kurbîyet makâmında kul, nefis ve nefsin düşüncelerinden arınır, hattâ Hak’tan gelen ilhâmdan da uzaklaşır çünkü orada artık elçiye ihtiyaç yoktur. Bkz. Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer Sühreverdî, *Gerçek Tasavvuf* (haz. Dilaver Selvi), İstanbul: Semerkand, 2013, s. 581-591. *Gavsîyye*’de: “Hak Teâlâ buyurdu ki: Cismin lezzâtlardan fâriğ kıl ve nefsinin şehvâtlardan fâriğ kıl ve gönlün hatarâtlardan fâriğ kıl ve rûhunun lahazâtlardan fâriğ olsun ve zâtın benim zâtımda fânî olsun.” ifâdeleriyle kurbîyet makâmı anlatılmıştır.

¹³⁷ Bu düşüncelerin kişi tarafından ayırt edilebilmesi hakkında bkz. Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi* (haz. Dilaver Selvi), İstanbul: Semerkant, 2012, s. 227-228.

çıkardığı hevâ ve hevese yakın olabileceği gibi, kalpten ve ruhtan gelen güzel düşünceyle mutâbık da olabilir. Kişi bunlardan birini seçerek sevap veya ikâba hak kazanır.¹³⁸ Yakînden¹³⁹ gelen bilgi mârifetullâh ile ilgilidir ve o bilgide sahibi için herhangi bir şüphe bulunmaz. Yakînin elde edilebilmesi için seyr ü sülûk ve mücâhede ile nefsin tezkiye ve kalbin tasfiye edilmesi şarttır. Tasavvuf yoluna giren mürid mücâhede ile kalbini hevâ ve heveslerden arındırdığı nispette kalbinde yakîn nûru hâsıl olur. İlme'l-yakîn, ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn şeklinde yapılan ayırım kişinin ilimde ulaştığı mertebeye işâret etmektedir. Rabbinin tecellî ettiği sûretleri aklıyla idrâk eden ilme'l-yakîn; kalbindeki perdenin kalkmasıyla müşâhede¹⁴⁰ eden ayne'l-yakîn; rabbinin tecellî ettiği sûretleri dahi görmeyip O'nda fâni olan, sadece O'nu gören, tecellî ettiği sûretleri tahakkuk eden hakka'l-yakîn mertebesine ulaşmış olur. Bu ilimlerin hepsi kesindir.¹⁴¹ Kalbe gelen yakîn bilgisi imân, ilim ve akıl ile mutâbıktır. Yakînin kuvvetlenip ortaya çıkması için bu üç şeye ihtiyaç vardır. İman bu üç şeyin temeli olup arttıkça yakîn kalbe hâkim olur; yakîn kalbe gâlip geldikçe kişinin imânı artar. İlim ve akıl ise imân nuruyla ateşlenip yakîn kandilini yakan çakmak ve ateş mesâbesindedir.¹⁴² Yakînin çeşitli kaynaklarda “Yakîn müşâhededir.”, “Yakîn mükâşefedir.” şeklinde tanımları yapılmıştır.¹⁴³ Yapılan bu tariflerle kastedilen mânâ aslında yakînin müşâhede ve mükâşefe sonucu elde ediliyor oluşudur.

Müşâhede ve mükâşefe birbirine yakın mânâlar ifâde etmekle birlikte, pas ve kirden arınan kalpten¹⁴⁴ perdelerin kalkmasıyla onda birtakım gaybî bilgilerin hâsıl

¹³⁸ Aslında bu düşüncelerin hepsi Allah'ın izniyle gelip birer imtihan vesilesi olmaktadır. Kalbi gayb hazinelerinin aynası olarak tanımlayan Ebû Tâlib el-Mekkî, bu altı düşünce çeşidini de kalbin etrafına yerleştirilmiş Allah'ın askerleri olarak nitelendirmektedir. Allah bunlardan dilediğini harekete geçirerek kulu hesaba çeker. Nefsin, şeytanın, aklın, meleğin, ruhun ve yakînin kalp üzerindeki tesirleri ve bu düşüncelerin kulda meydana geliş şekilleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb* (haz. Yakup Çiçek, Dilaver Selvi), İstanbul: Semerkand, I, 2003, s. 487-495.

¹³⁹ Lügatte kesin ve apaçık bilgi anlamına gelen yakîn, tasavvufta her türlü şüpheden uzak kalpte müşâhede edilen gaybî bilgidir. Bkz. Uludağ, *age*, s. 386.

¹⁴⁰ “*Müşâhede kalp alanının dışına çıkmadan huzûr ile perdelerin açılması sonucu yakînin artmasıdır.*” Bkz. Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma'* (haz. H. Kamil Yılmaz), İstanbul: Erkam, 2012, s. 67.

¹⁴¹ Yakînin bu şekilde tasnifi ve açıklamaları hakkında bkz. Mekkî, *age*, I, s. 466-468; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb: Hakikat Bilgisi*, s. 439; Hâce Abdullâh el-Ensârî, *Menâzilü's-Sâirîn* (çev. Abdürrezzak Tek), Bursa: Emin yay., 2008, s. 108; Ankaravî, *age*, s. 364-366. İbnü'l-Arabî bu yakîn türlerine bir de hakîkatü'l-yakîni eklemektedir. Bkz. Suad el-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, s. 697-699.

¹⁴² Bu benzetmenin ayrıntılı açıklaması hakkında bkz. Mekkî, *age*, I, s. 465; s. 471.

¹⁴³ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf* (haz. Süleyman Uludağ), İstanbul: Dergâh, 2013, s. 156.

¹⁴⁴ “Kalpten murad, göğüsteki et parçası değildir. Bilakis kalp, insanın kendisiyle varlığın hakîkatini kavradığı, Hakk'ın kuluna tecellî ettiği ve onunla kulunu sevdiği latif, ilâhî ve manevî bir şeydir. Bir başka ifâdeyle kalp, insanda zevkî idrâkin merkezidir.” Bkz. Ebu'l-Alâ Afîfî, *Tasavvuf İslâm'da*

olmasını ifâde eder. Bu gaybî bilgiler Allah'ın isim ve sıfatları hakkında ise mükâşefe, zâtı hakkında ise müşâhede adını alır. Mükâşefenin sıfatların, müşâhedenin ise zâtın şuhûdu olması sebebiyle “Müşâhede, mükâşefeden üstündür.” denilmiştir.¹⁴⁵ İbnü'l-Arabî'ye göre ise mükâşefe müşâhedededen üstündür. Çünkü zâtın bilgisi demek olan müşâhede hiçbir zaman mümkün olmaz. Eksik olması sebebiyle mükâşefeden daha aşağı bir mertebede kalır.¹⁴⁶ Mükâşefe ve müşâhede ile kulun kalbinde Allah'a dâir birtakım bilgiler münkeşif olur ve bunlar kişinin mârifetullâhını artırır.¹⁴⁷

İbnü'l-Arabî'ye göre mârifetullâh üç şekilde mümkündür. Birincisi Allah'ı delilleriyle bilmek, ikincisi tecellîde müşâhede yoluyla bilmek ve üçüncüsü Hakk'ın kendini bildirmesidir¹⁴⁸ ki bu durumda doğrudan Allah'tan gelen düşüncüyü ifâde eden vârid kavramı devreye girer. Kalbe gelen düşünceler anlamındaki havâtır ve havâtırın bir alt başlığı olarak nitelendirdiğimiz ilhâm ile ilâhî hitap bu noktada birbirinden ayrılmaktadır.

İlâhî hitap yukarıda değinildiği üzere tektir ancak muhâtabın durumuna, hitâbın ve muhâtabın bulunduğu âleme göre farklı şekillerde adlandırılır. Hitap geldiği âleme göre muhâdese, müsâmere ve fehvâniyye isimlerini alabilir.¹⁴⁹ Muhâdese Hakk'ın, Hz. Musa'ya ağaçtan hitap etmesi gibi şehâdet âlemindeki varlıklardan hitâbıdır.¹⁵⁰ Müsâmere, Hakk'ın gayb âleminde hitâbı olup Hücvirî, Hz. Peygamber'in mîraçta Allah ile konuşmasını bu hitap şekline dahil etmektedir.¹⁵¹ Fehvânî hitap ise Hakk'ın

Manevî Hayat (çev. Ekrem Demirli, Abdullah Kartal), İstanbul: İz, 2009, s. 223.

¹⁴⁵ el-Ensârî, *age*, s. 29-62; s. 134-135. Kuşeyrî de muhâdara, mükâşefe ve müşâhede arasını bu şekilde derecelendirmektedir. Kalbin Allah ile huzur bulması anlamına gelen muhâdarada kul için kalpte oluşan birtakım tevâtür derecesinde deliller mevcuttur. Hiçbir şüphe ve delile mahal vermeden kulun kalbinde bildirilen şeylerin hakikatini görerek huzur hâli bulması bir üst makâm olan mükâşefedir. Müşâhede ise kulun hak ile fânî olmasıdır. Bkz. Kuşeyrî, *age*, s. 213-214. Müşâhede ve mükâşefenin on mertebesi hakkında bkz. Abdürrezzak el-Kâşânî, “Elf Makâm”, *Menâzilü's-Sâirîn*, s. 300-301.

¹⁴⁶ “Mükâşefe bize göre müşâhedededen daha yetkindir. Şu var ki Hakk'ın zâtını müşâhede mümkün olsaydı bu durumda müşâhede mükâşefeden daha yetkin olurdu; böyle bir şey ise mümkün değildir.” İbnü'l-Arabî mükâşefe ile müşâhedenin ayrımını şu şekilde de yapmaktadır: “Müşâhede bilgiye giden bir yol, keşif ise yolun sonudur. Keşif, nefiste bilginin oluşmasıdır. Hak sana hitap edip bu hitabı sana işittirdiğinde, bu kulak müşâhedesidir. Çünkü müşâhede, her zaman, duyu güçlerine özgüdür. Keşif ise manevî güçlere özgüdür.” Bkz. Suad el-Hakîm, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, s. 486.

¹⁴⁷ Mârifet ve ilim arasındaki fark ve mârifetullâhın mâhiyeti hakkında bkz. Afîfî, *age*, s. 220-226.

¹⁴⁸ Suad el-Hakîm, *age*, s. 486-487.

¹⁴⁹ Cihângirî ve Mâlmîr *Gavsîyye Risâlesi*'ni bu üç hitap şekliyle tanımlamaktadır. Bkz. Cihângirî, Mâlmîr, “er-Risâletü'l-Gavsîyye ez Muhyiddîn Abdülkâdir Geylânî yâ Muhyiddîn b. Arabî est?”, s. 315-317; s. 323.

¹⁵⁰ Uludağ, *age*, s. 253.

¹⁵¹ Muhâdese kulun Allah'a gündüz münâcâtı, müsâmere ise gece münâcâtıdır. Müsâmere ve muhâdese

mahlûkâtı yaratmadan önce hitap ettiği “kûn” emrinde olduğu gibi Hakk’ın kuluna misâl âleminde karşı karşıya gelmek sûretiyle doğrudan hitâbıdır. İbnü’l-Arabî hitâbın her ne kadar doğrudan, yüz yüze gelmek sûretiyle olduğunu söylese de Hakk’ın hitâbının muhakkak bir perde arkasından olduğunu da belirtir. Nitekim fehvânî hitapta perde misâl âlemdir.¹⁵²

Kulun herhangi bir çabası olmaksızın kalbine gelen güzel düşünceyi ifâde eden vârid ise kalpte hüzn, sevinç, kabz, bast gibi birtakım haller meydana getirir.¹⁵³ Vârid tektir ancak geliş şekilleri farklı farklı olabilir. İbnü’l-Arabî terminolojisinde vârid, ilâhî isimlerin kalpte bıraktığı ilimdir. Vâridi havâtır dediğimiz diğer hitap türlerinden ayıran en önemli özelliği de bu ilimdir. Havâtır kalıcı değildir ve kişinin kalbine yerleşmez. Ancak vârid kişinin kalbine bir ilim ve bir hal getirir. Hal geçici olsa dahi ilim kalıcıdır.¹⁵⁴

Çalışmamız esnasında incelediğimiz tercüme ve şerhlerin bir kısmı *Gavsîyye Risâlesi*’ni Allah’ın hitâbı şeklinde tanımlamış ancak bu hitâbı sınıflandırmamıştır. Abdüllatif b. Feyzullah el-Eyyûbî’nin *Terceme-i Gavsîyye*’sinde, ondan istifâde ile yazılan Ahmed Reşid’in *Avniyye*’sinde ve bu iki eserden oldukça bağımsız olan Hasan Cafer’in yarım kalan *Gavsîyye* şerhinde bu hitap ilhâm olarak nitelendirilerek *Gavsîyye* ilhâmât türünden bir eser şeklinde takdim edilmiştir. Cabbarzâde Muhammed Ârif ise ilhâmın melek aracılığıyla geldiğini belirterek buradaki hitâbın aracısız Allah ile karşılıklı konuşma şeklinde gerçekleştiğini ve bunun da Allah’ın seçkin kullarına mahsus bir tecellî olduğunu söylemektedir. Nûru’l-Arabî ise *Gavsîyye*’yi Allah’ın hicâb ardından şifâhen kelâmı olarak nitelendirerek buradaki hitâbı diğerlerinden farklı bir şekilde konumlandırmaktadır. Her ne kadar bir kavram zikretmeseler de Cabbarzâde ve Nûru’l-Arabî’nin hitap hakkındaki tanımlamaları İbnü’l-Arabî ile tasavvuf ıstılahları arasına girmiş olan “fehvânî hitap” ve vâridâtı akla getirmektedir. *Gavsîyye Risâlesi*’nin üslûbu zaman zaman ilhâmât, müşâhede, mükâşefe kavramlarıyla tanımlanmış olsa da aslında *Gavsîyye Risâlesi*’ni fehvânî hitap ve vâridât şeklinde tanımlamak daha uygun gözükmektedir.

arasındaki farkın ayrıntılı açıklaması için bkz. Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, s. 438-439.

¹⁵² Suad el-Hakîm, *age*, s. 333-334; Çakmaklıoğlu, *İbn Arabî’de Ma’rifetin İfâdesi*, s. 402-405.

¹⁵³ Kuşeyrî, *age*, s. 230.

¹⁵⁴ Suad el-Hakîm, *age*, s. 260-261; s. 666-668.

B. Muhtevâ

Gavsîyye Risâlesi'nin daha önce de değindiğimiz gibi tasavvufî kültürde mütedâvil olmasını sağlayan birkaç mesele vardır. Bunların ilki âdiyet meselesiydi ki bu meseleyi çalışmamızın ilk başlığında geniş bir şekilde ele aldık. Geçmişte ve günümüzde âdiyet meselesi çokca söz konusu edilmiş olmakla birlikte *Gavsîyye Risâlesi*'nin bu denli rağbet görmesini sadece Abdülkâdir Geylânî ya da İbnü'l-Arabî gibi tasavvuf kültüründe hatırı sayılır bir öneme sahip iki sûfiye atfedilmesine bağlamak yetersizdir. Çünkü "Kulun Allah ile mükâlemesini esas alan" *Gavsîyye Risâlesi*, üslûbu ve muhtevâsındaki farklılık dolayısıyla da tasavvufî muhitlerin yeterince ilgisini çekecek mâhiyettedir. Risâlenin muhtevâsına bakıldığında, karşımıza çıkan en temel kavramın "insân-ı kâmil" olduğu ve risâlenin bu anahtar kavram etrâfında şekillendiği dikkat çekmektedir. Kelime anlamı olarak olgun, yetkin kişi demek olan insân-ı kâmil, Allah'ın bütün isim ve sıfatlarının kendisinde tecellî ettiği yeryüzündeki halîfesidir.¹⁵⁵ İnsan-ı kâmil mutlak zât mertebesi olan Ahadiyyet mertebesi dışındaki bütün mertebeleri kendinde barındıran kimse olması sebebiyle de "küçük âlem" olarak isimlendirilmiştir. İnsân-ı kâmil aynı zamanda varlıktaki insân-ı kâmil olabilme potansiyelini açığa çıkaran ilkedir. Bu ise insân-ı kâmil mertebesini kendinde tahakkuk ettirmiş olanların rehberliğinde aslî ve fitrî hâle dönmekle mümkündür. Benliğini "Hakîkat"te yok eden kimseler gerçekte "hiç kimse" olmuşlarsa da aslında tasavvufta "ricâl" olarak tabir edilen ve kendi rızasını Hakk'ın rızasına teslim etmiş kimselere dönüşmüşlerdir.¹⁵⁶ *Gavsîyye Risâlesi* de birçok tasavvufî kavrama yer vermekle birlikte bunların hepsini "insân-ı kâmil" etrâfında toplayarak varlıkta insân-ı kâmile ulaşma amacını ortaya çıkarmaya dönük tavsiyelerle rehberlik etmeyi hedefler.

Bu tasavvura göre insan eşref-i mahlûkât olarak yaratılmış ve Allah'ın halîfesi

¹⁵⁵ Bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 188. İnsân-ı kâmil kavramı tasavvuf literatürüne İbnü'l-Arabî ile girmiştir ve bu terim İbnü'l-Arabî düşüncesinde geniş ve derin anlamlar ifade etmektedir. İnsân-ı kâmil gerçekte Hz. Peygamber olmakla birlikte onun sıfatlarıyla muttasıf olmuş sûfilere tanımlamak için de kullanılmıştır. Ancak bu kavram ile bir şahsı nitelemekten ya da bir durumu ifade etmekten çok bir mertebe kastedilir ki bu mertebe "Hakikat-i Muhammediyye" mertebesidir. Muhammedî hakikate ulaşmış kimseye insân-ı kâmil denir. Buradaki kemâl ahlâkî boyuttan ziyâde Allah'ın isim ve sıfatlarının kişide tecellî ettiği nisbettedir. İbnü'l-Arabî insân-ı kâmilî *Fütûhât*'ta şöyle izâh eder: "İnsân-ı kâmil âlemin hakikatlerini kendinde toplar ve o Hakk'ın sûretidir." Bkz. el-Hakim, *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, s. 367-372.

¹⁵⁶ Seyyid Hüseyin Nasr, *Gülşen-i Hakikat* (çev. Nurullah Koltaş), İstanbul: İnsan yay., 2015, s. 39-44.

olabilme vazifesi kendisine verilmiştir.¹⁵⁷ Ancak bu vazife başta Hz. Peygamber olmakla birlikte Allah'ın velî kulları veya diğer bir ifâdeyle her anlamda kemâle ermiş kimseler içindir. Birçok tasavvufî metinde insanın Allah ile ilişkisi nüzûl ve urûc şeklinde iki boyutlu değerlendirilir.¹⁵⁸ Allah insanoğlunun önce ruhlarını yaratmış ve bezm-i elest'te¹⁵⁹ onlardan bir söz almıştır.¹⁶⁰ Fakat insanoğlu yeryüzüne nüzûlü ile verdiği bu sözü unutmuştur. İşte insan verdiği sözü hatırladığı ve Hakk'a urûcu nispetinde insân-ı kâmil mertebesine ulaşır. Böylelikle Allah'ın kendisine vermiş olduğu halîfelik görevini hakkıyla yerine getirebilir. *Gavsiyye Risâlesi* de Hak yolcusuna, girmiş olduğu bu mânevî seferde Hak ve halk ile ilişkisinin, sözler, fiiller ve hâller bakımından nasıl olması gerektiği konusunda bir anlatım sunar.

Gavsiyye Risâlesi'nde öncelikle insanın sahip olduğu her türlü ilim ve amel şerîat, tarîkat ve hakîkat¹⁶¹ mertebelerine ayrılmış ve bu ayrımların tekâbül ettiği âlemler belirtmiştir. Bu ayrım göstermektedir ki kişi şerîattan hakîkat mertebesine yükseldikçe âlemler arasında da âlem-i mülkten âlem-i lâhûta¹⁶² ulaşacaktır. Böylelikle

¹⁵⁷ “Hani Rabbin meleklerle, ben yeryüzünde mutlaka bir halife yaratacağım demişti.” (Bakara, 2/30)

¹⁵⁸ “Maddi âleme inen ruhların izledikleri yola kavs-i nüzûl, dönüşte izledikleri çizgiye kavs-i urûc denir.” Bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 106.

¹⁵⁹ Bezm-i elest hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Bezm-i elest”, *DİA*, VI, s. 106-108.

¹⁶⁰ “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti. Onlar da, “Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)” demişlerdi.” (A'râf, 7/172)

¹⁶¹ Şerîat kulun ubudiyyetle ilgili vazifelerini yerine getirmesi, hakîkat ise Allah hakkındaki bilgisi, Hakk'ı müşâhedesidir. Tarîkat ise bu ikisini birbirine bağlayan yoldur. Bkz. Uludağ, *Dört Kapı Kırk Eşik*, İstanbul: Dergah Yayınları, 2010, s. 30-33. “Şeriat gemiye, tarikat denize ve hakikat inciye benzer. Bu sıralamayı terk eden kişi inciye ulaşamaz! Talibe gereken ilk şey şeriattir. Bundan maksat Allah'ın ve Resûlünün emretmiş oldukları abdest, namaz, oruç gibi ibadetlerdir. Sonra ikinci olarak tarikat gelir. Bundan maksat ise, takvayı ve seni Mevla'ya yakınlıştıracak olan derece ve makamları tercih edip buna göre yaşamandır. Hakikat ise, maksada ulaşmak ve tecelli nurunu müşâhede etmektir. Şöyle denilmiştir: Şeriat O'na kulluk etmen, tarikat O'nun huzuruna varman ve hakikat O'nu görmendir.” Bkz. Zeydan, *Abdülkadir Geylânî Divanı*, s. 249-250. Şerîat, tarîkat, hakikat arasındaki ilişki için ayrıca bkz. Seyyid Hüseyin Nasr, *Gülşen-i Hakikat*, s. 22-23.

¹⁶² Âlemlerin sınıflandırılmasıyla ilgili beşli, altılı, yedili tasnifler olmakla birlikte İbnü'l-Arabî'ye göre Allah'ın isim, sıfat ve fiilleriyle tecellisi nasıl sonsuzsa bu tecellîlerin mazharı olan âlemler de sonsuzdur. Bu sonsuz tecellîler tasavvufta “hazret” terimiyle ifâde edilir. İbnü'l-Arabî ve onun yolunu izleyen bazı sûfîler bu âlemleri “hazarât-ı hams” dedikleri beş temel hazrette toplamışlardır. Bunlar sırasıyla lâhut, ceberût, melekût, nâsût ve bu âlemlerin hepsini kendinde barındıran insân-ı kâmil hazretidir. Bu beşli tasnif, insanın yaratılışından itibaren nâsût diğer bir tabirle şehâdet âlemine inene kadar geçmiş olduğu mertebeleri ifâde eder. İnsan tekrar bu mertebeleri aşıp hazret-i câmiâ olan insân-ı kâmil mertebesine ulaştığında Hakk'a vâsıl olur. Bkz. Süleyman Ateş, “Hazarât-ı hams”, *DİA*, XVII, s. 115-116. “Hazret” kavramı hakkında bkz. Mehmet Demirci, “Hazret”, *DİA*, XVII, s. 146-147. İbnü'l-Arabî'de mertebeler ve tasnifi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. A.Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın), İstanbul: İFAV, 2014, I, s. 10-66.

muamelat şerîat, tarîkat ve hakîkat ayrımı yapılarak âlemler hakkındaki açıklamalarla bir yol haritası çizilmektedir. Bundan sonra ise şerîat mertebesinde hakîkat mertebesine; kesâfet âlemi olan nâsût âleminden zât âlemi olan lâhût âlemine nasıl varılacağı ele alınır.

“Nefsini bilen Rabb’ini bilir.” ilkesi gereğince kişinin Rabb’ini tanınması ve Rabb’ine ulaşması için öncelikle kendini bilmesi gerektiği, “İnsanda zâhir olduğum gibi hiçbir gayrı nesnede zâhir olmadım.”¹⁶³ “Ben insanın sırrıyım, insan benim sırrımdır.” gibi cümlelerle telkin edilmiştir. *Gavsîyye*’nin bu iki cümlesi insanın hakîkatinin anlaşılmasına yöneliktir ve risâlenin özü niteliğindedir. Bu iki cümleinin nasıllığını ortaya koyan,

“Melekleri insanın nûrundan, insanı da kendi nûrumdan yarattım.” “İnsanı Ben’im binitim, diğer varlıkları da onun binitini kıldım.” “İnsan her yediğinde içtiğinde, kalktığında oturduğunda, konuştuğunda sustuğunda, bir eylem yaptığında, bir şeye yöneldiğinde, bir şeyden ayrıldığında ... Ben onun içindeyim, onda sâkinim, onu hareket ettiren ve durduran Ben’im!”

şeklindeki ifâdelerden sonra *Gavsîyye* metni, bu mertebeye varabilmek için kişinin yapması gerekenleri anlatır.

Bu noktada farklı mesele ve cümlelerle insân-ı kâmil olmanın temel şartlarından biri olarak sıklıkla zikredilen ve *Gavsîyye*’nin bütününe sirâyet etmiş “fakr ve fakîr” kavramları dikkat çeker.¹⁶⁴ Sözlük anlamı yoksulluk, kişinin bir şeye sahip olmaması, muhtaç durumunda bulunması mânâlarına gelen fakr ve fakîr¹⁶⁵ Hakk’a ulaşma konusunda bir hareket noktasıdır.¹⁶⁶ Bir tasavvuf terimi olarak ise kişinin her

İsmail Hakkı Bursevî’nin konuyla ilgili müstakil bir risâlesi bulunmaktadır. Bkz. İsmail Hakkı Bursevî, *Allah’a Yakın Olmak Varlık Mertebeleri ve İnsan-ı Kâmil* (haz. Muhammed Bedirhan), İstanbul: Hayyikitap, 2012, s. 19-60.

¹⁶³ Bu cümlede Allah’ın zât, isim, sıfat ve fiilleriyle görünen âlemde müşâhede edilmesi anlamına gelen zuhûr meselesine atıf vardır.

¹⁶⁴ “Fakirlik ateşle yanan, aşırı yoksulluktan ve kalabalık ailesinden dolayı kuvveti kırılan birini gördüğün zaman ona yakın ol! (Çünkü) onunla Benim aramda perde yoktur!”, “Fakr ve muhtaçlığı insanın binitini yaptım. Bunlara binen kişi, baştan başa çölleri ve bozkırları geçmeden menzile ulaşır.”

¹⁶⁵ Uludağ, “Fakr”, *DİA*, XII, s.132.

¹⁶⁶ “Bâyezid-i Bestamî şöyle der: “Kırk yıl Allah’a ibadet ettim. Sonunda bana şöyle denildi: ‘Bana gelmek istiyorsan, Bende olmayan bir şeyle Bana gel!’ ‘Seni bütün eksikliklerden tenzih ederim, Sende olmayan şey nedir?’ diye sordum. ‘Fakirlik/muhtaçlık’ diye buyurdu!” Bkz. Zeydan, *age*, s. 251.

şeyin mâlikinin Allah olduğunun ve kendisinin bir şeye sahip olmadığına farkında olması, Allah'tan başka hiç kimseye muhtaç olmaması demektir.¹⁶⁷ Bu iki kavram klasik tasavvuf metinlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.¹⁶⁸ Bu eserlerde fakrın hakîkati tartışılmış, sûfîlerin farklı fakr ve fakîr tanımlarına yer verilmiştir.¹⁶⁹

Fakirliğin biri hakikî diğeri sûrî olmak üzere iki anlamı vardır. Kişinin zahîrî mânâda hiçbir dünyalığa sahip olmaması, bir şeye ya da birilerine ihtiyaç halinde bulunması sûrî fakirliktir. Eğer bu tür fakirlik kişiyi isyana değil de aksine sabır ve rıza haline sevk ediyorsa,¹⁷⁰ kişi içinde bulunduğu bu fakirliği tercih ediyor¹⁷¹ ve bu fakirliğini yitirmekten korkuyorsa¹⁷² aslında hakikî mânâda da fakîr demektir. Hakikî fakr ise dünyalığı olsa dahi bunların kişinin gönlünde yer etmemesi,¹⁷³ sahip olduğu dünyalığın gerçek mâlikinin Allah olduğunu bilmesi ve zâhirî anlamda fakîr olmaktan imtinâ etmemesidir.¹⁷⁴ Fakirlik meselesiyle birlikte ele alınan bir de gınâ meselesi vardır. Fakrın mı yoksa gınânın mı üstün olduğu tartışılmışsa da hakikî fakîr muradı terk edip Allah'a teslim olması ve işlerinde, Ganî olan Allah'a tevekkül etmesi sebebiyle gınâ içerisinde. Zahîrî mânâda zenginlik demek olan gınâ ile nitelenen kimse ise bu malın gerçek sahibinin Hak olduğunu bilmesi ve varlık ile yokluk arasında bir fark görmemesi sebebiyle aslında fakîrdir.¹⁷⁵

Gavsîyye'de bahsedilen fakr, hakikî fakr olmakla birlikte aşağıdaki cümlelerde fenâ makamına da atıf vardır:

¹⁶⁷ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 131.

¹⁶⁸ Fakr kavramının işlendiği kaynaklar hakkında bkz. Azize İlhan, *Tasavvuf Dönemi Kaynak Eserlerinde Fakr Kavramı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2004), s. 1-4.

¹⁶⁹ Bkz. Serrâc, *Lüm'a: İslâm Tasavvufu*, s. 47-48; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 513-526; Hücvirî, *Keşfu'l-Mahcûb: Hakikat Bilgisi*, s. 85-94; Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, s.147-149. Fakrın dereceleri hakkında bkz. Abdürrezzak el-Kâşânî, "Elf Makâm", *Menâzilü's-Sâirîn*, s. 279-280.

¹⁷⁰ "İbrahim Kassar demiştir ki: "Fakirlik öyle bir sıfattır ki, kulda tam gerçekleşince ona rıza halini kazandırır."" Bkz. Kuşeyrî, *age*, s. 515.

¹⁷¹ "Adamın biri İbrahim b. Edhem'e on bin dirhem gümüş para verdi, fakat hazret kabul etmedi; adama "Sen on bin dirhem ile benim fakirlerin defterinden ismini silmek mi istiyorsun? Bunu yapmam" dedi." Bkz. Kuşeyrî, *age*, s. 514-515.

¹⁷² Yahya b. Muâz "Fakrın alâmeti; fakrın yok olması korkusudur" demiştir. Bkz. Hücvirî, *age*, s. 90.

¹⁷³ "Benim katımda fakîr, hiçbir şeyi olmayan kimse değildir. Bilakis fakîr, her şeye bir emri olan kimsedir. O bir şeye "ol" dese, olur!" (Gavsîyye)

¹⁷⁴ "Yahya b. Muâz'a "Fakirlik nedir?" diye sorulunca, "Fakir olmaktan korkmaktır" dedi." Burada kastedilen fakr sûrî anlamdadır. Hakikî fakîr, gerçek sahibi olmadığı şeyin yokluğundan korkmaz. Bkz. Kuşeyrî, *age*, s. 517.

¹⁷⁵ Bkz. Hücvirî, *age*, s. 90.

“Arkadaşlarına ve dostlarına söyle, onlardan kim Benim sohbetimde bulunmak isterse, önce fakr sahibi olmaya, sonra fakrın fakrına ermeye, sonra da fakrdan fakîr olmaya çalışsın! Fakrları tamamlandığı zaman, orada Benden başkası kalmaz!”

Kişiyi düşen hakîkî diğer bir ifâdeyle mânevî fakirliği de aşarak kendinde bir varlık görmemesi, benliğini yok sayıp Allah’da fenâ bulmasıdır.¹⁷⁶ Fenâ makamına ulaşan kişi kendinde bir varlık görmediği gibi yaptığı işlerden de benliğini siler. Onun fiili Hakk’ın fiilidir.¹⁷⁷ Fenâ-fillah makamına varan kimse kendi rızasını Hakk’ın rızasına bağlamıştır. Gördüklerine ve duyduklarına karşı kör, sağır ve dilsizdir.¹⁷⁸ Kişinin fenâ makamına erişmesi ise ancak seyr ü sülûkunu tamamlaması ile olur. Bu sebeple *Gavsîyye*’de muhâtabına bâtinî sefer ile Allah’a vasıl olmak öğütlenir. Kişinin bâtinî sefer ile Allah’a ulaşma gayretinde bulunmaması zâhirî seferlerle Hak’tan uzaklaşmasının sebebidir.

Fakr kavramı üzerinde fenâ makamına geçiş yapılan *Gavsîyye Risâlesi*’nde, “Allah’da fânî olmak” deyince akla gelen ittihâd meselesine de açıklık getirilmiştir. Arapça tek olma, birleşme anlamlarına gelen ittihâd vahdet-i vücûd doktrininin anahtar kavramlarından. İttihâd kavramını zâhirî mânâda anlayan kimseler vahdet-i vücûdu Allah ile bir varlık biçtikleri mahlûkâtın birleşmesi olarak anlamış ve reddetmişlerdir.¹⁷⁹ Ancak tasavvufî bir terim olarak ittihâd, iki zâtın bir olması demek değildir. Esasen iki şeyin tek bir şeye dönüşmesi mümkün de değildir. Fakat bi-zâtihî var olmayan ve varlığını Hakk’a muhtaç olan kimsenin, yokluğunun farkına varıp Hak’ta fânî olması, kendi benliğini silip Hakk’ın sıfatlarıyla zâhir olması anlamına gelen ittihâd ise sûfilere göre mümkündür.¹⁸⁰ Onlara göre bu makama eren kişi ile Allah arasındaki bütün perdeler kalkmıştır.

Gavsîyye’de ele alınan bir diğer mesele ise hicâb meselesidir. Perde, engel anlamlarına gelen hicâb, sûfilere göre Hakk’a ulaşmaya ve O’nu müşâhede etmeye mani olan her türlü şeydir. İbnü’l-Arabî’ye göre perde, kul ile Allah arasında olması

¹⁷⁶ “Fakr tamam olduğunda o Allah’tır.” bu anlamda söylenmiş sûfî sözlerindendir.

¹⁷⁷ *Gavsîyye*’nin şu cümlesi bunu anlatır: “İnsan her yediğinde içtiğinde, kalktığında oturduğunda, konuştuğunda sustuğunda, bir eylem yaptığında, bir şeye yöneldiğinde, bir şeyden ayrıldığında... Ben onun içindeyim, onda sâkinim, onu hareket ettiren ve durduran Ben’im!”

¹⁷⁸ “Mahlûkların kıyamet günü Allah katındaki hüccetleri sağlarlar, dilsizler ve körlerdir.” (*Gavsîyye*)

¹⁷⁹ Vahdet-i vücûdun aslı, panteizmden farkı ve hakkında yöneltlen iddialara verilen cevaplar hakkında bkz. İsmail Fenni Ertuğrul, *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn Arabî*, Orhâniye Matbaası, 1928.

¹⁸⁰ Suad el-Hakim, *age*, s. 395-396.

sebebiyle aslında Allah’a ulaşmayı da sağlayan bir kapı sayılır.¹⁸¹ Buna göre Hakk’a vâsıl olmayı sağlayan her türlü vâsita maksat hâsıl olunduğunda terk edilmelidir. Ancak böylelikle hicâb ortadan kalkar. Bu sebeple ilâhî sevgi dahi fenâ makamına ulaşıldığında terk edilmelidir.¹⁸²

Gavsîyye’de farklı cümlelerle aynı hakikat insana tavsiye edilmektedir ki o da benliğin silinmesi, her işin Allah rızası için yapılıp bundan başka bir beklentinin olmamasıdır. Namaz, oruç, salih amel, tevbe cennet ümidi ya da cehennem korkusuyla değil sadece Hakk’ın rızasına kavuşmak için yapılmalıdır.¹⁸³ Fenânın zıddı olan kişinin kendinde, yaptığı işte benlik görmesi, kendini beğenmesi hatta yaptığı ibâdet ve tâat sebebiyle sevap kazanacağını umması ise *Gavsîyye*’de yerilen tavırlardır. Kişi kendi dilemesini Allah’ın dilemesine bağlamalı, O ne dilerse razı olmalıdır. Zaten varlığı olmayanın muradının olması da muhaldir.¹⁸⁴ Bu sebeple kişinin Allah’ı görmeyi dilemesi bile bir hicâptır.¹⁸⁵

Sûfiler kişide gurura sebep olarak benliği güçlendirmesi dolayısıyla ilmin en büyük hicâb olduğunu söylemişlerdir.¹⁸⁶ Nitekim şeytan ilmine güvenip mağrur olmuş, bu sebeple Hakk’ın emri olan Âdem’e secdeyi aklıyla reddetmiş ve huzurdan kovulanlardan olmuştur. Dolayısıyla sûfilere göre kişi ilmini dahi terk etmelidir. Çünkü sûfînin amacı Hakk’ı müşâhedeye engel bütün hicâbları ortadan kaldırmaktır. Aradan perdelerin kalkması sûretiyle Hakk’ın huzurunda hazır bulunma anlamına gelen müşâhede,¹⁸⁷ ancak mücâhede ile mümkündür. Sözlük anlamı savaşmak, mücâdele

¹⁸¹ İbnü’l-Arabî’de hicab düşüncesi hakkında bkz. Suad el-Hakim, *age*, s. 287-289.

¹⁸² Sevginin varlığı için seven ve sevilen olmak üzere iki varlık olması icabeder. Ancak “Mutlak Varlık”ın Allah olduğunu müşâhede eden kişinin sevgili ile bir olma makâmında seven ve sevilen gibi ikiliğe düşmesi sevginin arada hicâb olduğunu gösterir.

¹⁸³ Şiblî: “Allah’ın Cennetini ve cehennemini gaybının hazinelerinde ve en gizli yerlerinde sakla ve onun yadını silmek ve cilalamak sûretiyle halkın gönlüne unuttur ki, sana vasıtasız ibadet olunsun; onlar için sana tapılmasın.” Bkz. Hücvirî, *age*, s. 394.

¹⁸⁴ “Ey Gavs-ı A’zam! Benim -nebî ve resûllerden başka- öyle kullarım vardır ki ne dünyadakilerden ne âhirettekilerden ne Cennettekilerden ne Cehennemdekilerden biri, ne Mâlik, ne Rıdvân onların hallerine muttalî olamaz! Onları ne Cennet ne Cehennem, ne sevap ne ceza, ne huriler ne köşkler ve ne de gılman için yarattım!... Onların dünyadaki âlâmetleri şudur: Bedenleri az yemek ve içmekten dolayı yanmıştır. Nefisleri arzulara karşı hissizdir. Kalpleri düşüncelerden uzaktır. Rûhları göz ucuyla bakışlardan beridir. Onlar “beka” sahipleridir. Onlar vuslat nûruyla yanıp kül olanlardır!”

¹⁸⁵ “Bir pîre: “Allah’ı görmek ister misin?” diye soruldu. Hayır, diye cevap verdi. Niçin denildi, çünkü dedi: Hz. Musa bunu istedi ama göremedi, Hz. Muhammed istemedi fakat gördü. İmdi bizim arzu ve isteğimiz, Hak Teâlâ’yı görmeye engel olan en büyük perdedir.” Bkz. Hücvirî, *age*, s. 394-395.

¹⁸⁶ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 168.

¹⁸⁷ Müşâhede hakkında bkz. Ankaravî, *Minhâcü’l-Fukarâ*, s. 453-454.

etmek¹⁸⁸ olan mücâhede, nefsi her türlü istek ve arzusundan uzak tutarak terbiye etmektir. *Gavsîyye*'de de müşâhede için mücâhedenin gerekliliği vurgulanır¹⁸⁹ ve mücâhede edenin dilesin veya dilemesin müşâhedeye kavuşacağı müjdelendir.¹⁹⁰

Bahsi geçen fakr, fenâ, ittihad, mücâhede ve müşâhede meseleleri kul ile Allah arasındaki ilişkinin boyutlarını ortaya koymaktadır. Ancak *Gavsîyye Risâlesi*'nde aynı zamanda kulun mahlûkât ile ilişkisine de değinilir. Yaratılmışların hepsi insan için binit mesâbesinde olup insanoğlunun faydalanması için halk edilmiştir.¹⁹¹ Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan insân-ı kâmil ise aynı zamanda Allah'ın şehâdet âlemindeki tecellîgâhı olması sebebiyle bütün yaratılmışlara O'nun isim ve sıfatlarının kendisinde tecellî ettiği sûrette muamele etmelidir. Allah Rahman ve Rahim'dir dolayısıyla insan-ı kâmil de yaratılmışlara merhameti ile muamele etmelidir. Allah Gafûr'dur; insân-ı kâmil de mahlûkâta karşı affedici olmalıdır. Allah Kerîm'dir; insân-ı kâmil'e düşen görev de cömert olmaktır. Kısacası insan her hâlükarda Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmalıdır.

¹⁸⁸ Uludağ, *age*, s. 259.

¹⁸⁹ “Bizim uğrumuzda mücâhede edenleri elbette yollarımıza ulaştıracağız.” (Ankebut, 29/69)

¹⁹⁰ Bazı sûfiler mücâhedenin müşâhede için bir sebep olmasını reddetmiş ve Hakk'a vâsıl olmak için bir illete ihtiyaç yoktur demişlerdir. Bu iddiaları için ise şunu delil gösterirler: “Resulullâh ‘Hiçbiriniz ameli sayesinde necâta eremez’ deyince soruldu: sende mi Yâ Resulullâh? Resulullâh buyurdu: ‘Evet ben de amelimle kurtulamam, meğer ki Allah rahmeti ve lütfu ile muamele ede.’” Bu konu hakkındaki görüşlerin ayrıntıları için bkz. Hücvirî, *age*, s. 263-269.

¹⁹¹ “Yerde olanların hepsini; sizin için yaratan O'dur.” (Bakara, 2/29)

İKİNCİ BÖLÜM

METİN NEŞİRLERİ

I. Abdülatif b. Feyzullah el-Eyyûbî'nin *Terceme-i Gavsîyye'si*

Kibâr-ı mazanne-i kirâmdan merhûm Muhammed Abdülatîf ibnü'l-Hâc Feyzullâh el-Eyyûbî'nin tercemesine muvaffak oldukları Risâle-i Gavsîyye'sidir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ كَاشِفِ الْعَمَةِ، بَاسِطِ النِّعَمَةِ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى نَبِيِّهِ خَيْرِ الْبَرِيَّةِ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ، وَبَعْدُ فَهَذِهِ
الرِّسَالَةُ الْغَوَّثِيَّةُ لِقُطْبِ الْعَارِفِينَ، غَوْثِ الْوَاصِلِينَ، خَضِرَتِ الشَّيْخِ السَّيِّدِ سُلْطَانِ عَبْدِ الْقَادِرِ الْجِيلَانِيِّ، قُدَّسَ سِرُّهُ
الْعَزِيزُ، فَقَدْ تَرَجَّمَهُ الْحَقِيرُ مُحَمَّدٌ عَبْدُ اللَّطِيفِ ابْنِ الْحَاجِّ الشَّيْخِ فَيُضِلُّهُ اللَّهُ الْيُوسُفِيُّ ابْنُ الْحَاجِّ حُسَيْنُ غَفَرَ اللَّهُ لَهُمَا
بِحُرْمَةِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ.

[Hamd, gam ve kederleri gideren ve nimetleri bol bol veren Allah'a mahsustur. Salât ve selâm rahmet peygamberi Efendimiz ve onun ehl-i beyti üzerine olsun. Bu Gavsîyye Risâlesi kutbu'l-ârifîn, gavsü'l-vâsilîn Şeyh Seyyid Sultan Abdülkâdir Geylânî kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerindir. Allah, tercüme eden el-hakîr Muhammed Abdülatîf ibn el-Hâc eş-Şeyh Feyzullâh el-Eyyûbî ibn Hüseyin'in Hz. Muhammed ve temiz âli hürmetine günahlarını bağışlasın.]

قَالَ الْغَوْثُ الْأَعْظَمُ، الْمُسْتَوْهَشُ [عَنْ] ¹⁹² غَيْرِ اللَّهِ الْمُسْتَأْنَسِ بِاللَّهِ.

Murâd-ı Hazret-i Şeyh kendidir.¹⁹³ Buyurur ki: Öyle Gavs-ı A'zam ki Hak celle ve alâ hazretlerinin gayrısından müstevhiş ya'ni vahşet edici ve cümle mâsivâyı ferâmûş edip Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd ile üns tutup müste'nis olucu Gavs-ı A'zam buyurur.

¹⁹² Gavsîyye metninde bu harf-i cer mevcut olup Abdülatif Efendi tercümesinin matbû nüshalarında bulunmamaktadır. *Terceme-i Gavsîyye*'nin ulaştığımız yazma nüshalarında da harf-i cerin bulunmaması yazmaların matbû nüsha esas alınarak yazıldığı yönündeki görüşümüzü kuvvetlendirir niteliktedir. *Terceme-i Gavsîyye*'den istifade ile yazıldığını düşündüğümüz *Avniyye*'deki yazım ise doğrudur.

¹⁹³ Birinci bölümde belirttiğimiz üzere Abdülatif Efendi, Ahmed Reşid ve mütercimi bilinmeyen tercümedeki metni açıklamaya dönük tasarrufları farklı fontla gösterdik.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ.

Cenâb-ı Hak Teâlâ bana Yâ Gavse'l-A'zam deyü ilhâm ile nidâ buyurdu.

قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَبَّ الْغَوْثِ.

Ben dahi “Lebbeyk! Ey gavsın Rabbisi” dedim.

قَالَ: كُلُّ طَوْرِ بَيْنَ النَّاسُوتِ وَالْمَلَكُوتِ فَهِيَ شَرِيعَةٌ.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Her tavır ki nâsût ile melekût [3] beyninde ola; ya'ni âlem-i mülk-i şehâdet ki havâss-i hamse-i zâhire ile idrâk olunur, âlem-i gayb-ı melekût ki havâss-i hamse-i bâtına ile idrâk olunur, bu iki âlem beyninde olan tavır, tavr-ı şerîattir.

وَكُلُّ طَوْرِ بَيْنَ الْمَلَكُوتِ وَالْجَبَرُوتِ فَهِيَ طَرِيقَةٌ.

Ve her tavır ki âlem-i melekût ile âlem-i ceberût ki fevka'l-melekûttur, lisân-ı ehlullâhta sıfât-ı Bârî'den ibârettir; bu iki âlem beyninde olan tavır, tavr-ı tarîkattir.

وَكُلُّ طَوْرِ بَيْنَ الْجَبَرُوتِ وَاللَّاهُوتِ فَهِيَ حَقِيقَةٌ.

Ve her tavır ki âlem-i ceberût ile âlem-i lâhût beyninde ola; ol tavır tavr-ı hakîkattir.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَا ظَهَرْتُ فِي شَيْءٍ كَظُهُورِي فِي الْإِنْسَانِ.

Ve dahi Hazret-i Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! İnsanda zâhir olduğum gibi hiçbir gayrı nesnede zâhir olmadım.

ثُمَّ سَأَلْتُ فَقُلْتُ: يَا رَبِّ هَلْ لَكَ مَكَانٌ؟ فَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَنَا مَكَانُ الْمَكَانِ، وَلَيْسَ لِي مَكَانٌ، وَأَنَا سِرُّ الْإِنْسَانِ.

Ondan sonra Hak Teâlâ'dan suâl ettim, dedim ki: Yâ Rabbi! Hiç mekânın var mıdır? Buyurdu ki: Ben mekânın mekânıyım, bana mekân yoktur; ve dahi ben insanın sırrıyım, benim sırrım dahi insandır.

ثُمَّ سَأَلْتُ وَقُلْتُ: يَا رَبِّ هَلْ لَكَ شُرْبٌ وَأَكْلٌ؟ قَالَ: أَكَلِي الْفَقِيرِ وَشَرْبِي شُرْبِي.

Ondan sonra dedim ki: Yâ Rabbi! Nesne yer misin ve bir şey içer misin? Hak Teâlâ buyurdu ki: Benim eklim fakîrler ekl edip yediğidir ve şürbüm fakîrlerin şürbüdür.

تُمْ سَأَلْتُ: يَا رَبِّ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقْتَ الْمَلَائِكَةَ؟ قَالَ تَعَالَى: خَلَقْتُ مِنْ نُورِ الْإِنْسَانِ، وَخَلَقْتُ الْإِنْسَانَ مِنْ نُورِ ظُهُورِي، تُمْ قُلْتُ: يَا رَبِّ الْغَوْثُ هَلْ لَكَ مَطِيَّةٌ؟ قَالَ لِي: يَا غَوْثُ الْأَعْظَمِ، جَعَلْتُ الْإِنْسَانَ مَطِيَّتِي، وَجَعَلْتُ سَائِرَ الْأَكْوَانِ مَطِيَّةَ الْإِنْسَانِ.

Ve ondan sonra dedim ki: Yâ Rabbi! Melâikeyi neden yarattın? Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Melâikeyi nûr-ı insândan yarattım ve insanı kendi nûr-ı zuhûrumdan yarattım. Sonra dedim ki: Ey gavsın Rabbisi! Senin için matıyye ve binek var mıdır? Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Benim matıyye ve bineğim [4] insandır. Sâir ekvânı ve mahlûkâtı insanın matıyyesi ve merkûbu ve binidi¹⁹⁴ kıldım.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثُ الْأَعْظَمِ، نِعَمَ الطَّالِبِ أَنَا وَنِعَمَ الْمَطْلُوبِ الْإِنْسَانُ، وَنِعَمَ الرَّكِيبِ الْإِنْسَانُ وَنِعَمَ الْمَرْكُوبِ لَهُ سَائِرُ الْأَكْوَانِ.

Ve dahi buyurdu ki: Yâ Gavs! Ben ne hoş tâlibim ve insan ne hoş matlûbdur; ve insan ne hoş râkibdir ve cemî'-i âlem ona ne hoş merkûbdur.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثُ الْأَعْظَمِ، الْإِنْسَانُ سِرِّي وَأَنَا سِرُّهُ، وَلَوْ عَرَفَ الْإِنْسَانُ مَنَزِلَتَهُ عِنْدِي لَقَالَ فِي كُلِّ نَفْسٍ مِنَ الْأَنْفَاسِ لَا مُلْكَ الْيَوْمِ إِلَّا لِي، يَا غَوْثُ الْأَعْظَمِ، مَا أَكَلَ الْإِنْسَانُ وَشَرِبَ شَيْئًا، وَمَا قَامَ وَمَا قَعَدَ، وَمَا نَطَقَ وَمَا صَمَتَ، وَمَا فَعَلَ فِعْلًا، وَمَا تَوَجَّهَ بِشَيْءٍ، وَمَا غَابَ عَنْ شَيْءٍ، إِلَّا أَنَا فِيهِ سَاكِنُهُ وَمُحَرِّكُهُ وَمُسَكِّنُهُ.

Ve dahi dedi ki: Yâ Gavs! İnsan benim sırrımdır ve ben insanın sırrıyım. Eğer insan benim katımda olan mertebesini bilse¹⁹⁵ hutbesini okurdu. Ve dahi Yâ Gavs! İnsan taâm yemez ve su içmez ve durmaz ve oturmaz ve söylemez ve ebsem olmaz ve bir iş işlemez ve bir şeye teveccüh eylemez ve bir şeyden gâib olmaz, illâki ben onun cemî'-i ahvâline mahremim ve sâkin kılan ve sükûnet veren benim.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثُ الْأَعْظَمِ، جِسْمُ الْإِنْسَانِ وَنَفْسُهُ وَقَلْبُهُ وَرُوحُهُ وَسَمْعُهُ وَبَصَرُهُ وَيَدُهُ وَرِجْلُهُ وَكُلُّ ذَلِكَ هُوَ أَظْهَرُهُ بِنَفْسِي لِنَفْسِي، لَا هُوَ إِلَّا أَنَا وَلَا أَنَا غَيْرُهُ.

Ve Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! İnsanın cismi ve nefsi ve kalbi ve rûhu ve sem'î ve basarî ve lisânî ve riclî ve yedi ve her ne insan için var ise küllisini ben izhâr

¹⁹⁴ Binit, binid, binüd şeklinde kullanımları mevcuttur (بنوت، بنود، بنيت، بنت، بنيد، بند). Bkz. Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK, 1983, s. 330.

¹⁹⁵ [Bugün mülk kimindir?] (Mü'min, 40/16) âyetine atıf vardır.

ettim, kendi nefsim için kendi nefsim. Ya'ni kendi zâtım ile kendi zâtıma; insanda her ne var ise zâhir olur; benim nefsimdir, benden gayrı değildir ve ben onun gayrı değilim.¹⁹⁶ İnsan yoktur, ben varım ve ben insanın gayrı değilim.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، إِذَا رَأَيْتَ الْمُحْتَرِقَ بِنَارِ الْفَقْرِ، وَالْمُنْكَسِرَ بِنَارِ الْفَاقَةِ، فَتَقَرَّبَ إِلَيْهِ، فَإِنَّهُ لَا حِجَابَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ.

Ve dahi buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Kaçan bir fakîr-i münkesirü'l-kalb kimesne göresin, ki fakîr ile muhterik ve ziyâde şiddet-i fâkadan [5] münkesirü'l-kalbdır, sen ona yakın ol kim onun ile benim aramda hiç hicâb yoktur. Kemâ kâle Resûlullâhi (sallallâhu aleyhi ve sellem): [Resûlullâh (s.a.v.)] الْفَقْرُ فَخْرِي وَبِهِ أَفْتَخِرُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ، وَكَمَا قِيلَ: فَإِذَا تَمَّ الْفَقْرُ فَهُوَ اللَّهُ: *şöyle buyurmuştur: Fakr benim fahrimdir, nebilere ve resûllere onunla övünürüm.*¹⁹⁷ *Şöyle de denilmiştir: Fakr tamam olduğunda o Allah'tır.*¹⁹⁸

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، لَا تَأْكُلْ طَعَامًا، وَلَا تَشْرَبْ شَرَابًا، وَلَا تَتَمَّ نَوْمَةً، إِلَّا عِنْدِي بِقَلْبٍ حَاضِرٍ وَعَيْنٍ نَاطِقٍ.

Ve dahi buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Yeme ve içme ve uyuma, illâ benim katımda ye ve iç ve uyu kalb-i hâzır ve ayn-ı nâzır ile.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَنْ حُرِمَ عَنِّي بِسَفَرِ الْبَاطِنِ، إِنْتَابَيْتُهُ بِالسَّفَرِ الظَّاهِرِ.

Ondan sonra Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Bir kimse benden mahrûm olsa sefer-i bâtın etmemek ile ben onu sefer-i zâhir ile mübtelâ ederim. Dahi ol kimse benden bir nesneye nâil olmaz, illâ ki baîd olur sefer-i zâhir ile.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، الْإِتِّحَادُ حَالٌ لَا يُعْبَرُ عَنْهُ بِلِسَانِ الْمَقَالِ، فَمَنْ آمَنَ بِهِ قُبُلًا، وَمَنْ رَدَّ الْحَالَ فَقَدْ كَفَرَ، وَمَنْ أَرَادَ الْعِبَادَةَ بَعْدَ الْوُصُولِ فَقَدْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ.

Ondan sonra Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! İttihâd bir hâldir ki lisân-ı

¹⁹⁶ Burada kurb-ı nevâfil hadîsine atıf vardır. “Kul farzları îfâ ederek bana yaklaşır. Nâfilelerle de ben onu sevinceye kadar bana yaklaşır. Ben onu sevince onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli olurum, o zaman benimle görür, benimle işitir, benimle tutar.” (Buhârî, Rikâk, 38.) Hadisin ayrıntılı yorumu için bkz. Mustafa Tahralı, “İbnü'l-Arabî’de Bir Hadîs-i Kudsi’nin Yorumu”, *Nurlar Hazînesi*, İstanbul: İz, 1994, s. 11-42.

¹⁹⁷ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 87.

¹⁹⁸ “kelâmlarında olan fakrdan murâd, kendi varlığından geçip bi'l-küllîye varlık Hakk’ın olduğunu bilmekle kişi kendinin fakr-ı tâmmını tahkik etmekten ibârettir.” Bkz. Mustafa Râsim Efendi, *İstılâhât-ı İnsân-ı Kâmil* (haz. İhsan Kara), İstanbul: İnsan, 2013, s. 866-867. Ayrıca bkz. Bâkır Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me’sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, Tahran: İntişârât-ı Sohen, 2009, s. 27.

makāl ile ta‘bîr olunmaz. Bir kimse ki ona î mân getirirse makbûl olur ve eğer reddederse ol hâl kendinde zuhûr etmezden evvel kâfir olur; ve eğer vusûlden sonra ibâdet murâd ederse Allâhü azîmü’ş-şânı müşrik olmuş olur. Belki ba‘de’l-vusûl, ibâdet kendi irâdesiyle olmayıp irâdetullâh ile olmalıdır. Bu mahal müteşâbihât-ı âriflerden ma‘dûddur.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَنْ سَعِدَ بِسَعَادَةِ الْأَزَلِ فَطُوبَى لَهُ، لَمْ يَكُنْ مَخْذُولًا بَعْدَ ذَلِكَ قَطُّ أَبَدًا، وَمَنْ شَقِيَ بِشَقَاوَةِ الْأَزَلِ فَوَيْلٌ لَهُ، لَمْ يَكُنْ مَقْبُولًا بَعْدَ ذَلِكَ قَطُّ أَبَدًا.

Dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse’l-A‘zam! Bir kimse ki saâdet-i ezeliyye ile saîd olsa devlet onundur; o kimse ebedî hergiz mahzûl ve rüsvâ olmaz. Ve bir kimse şekâvet-i ezeliyye ile şakî olsa veyl-i cehennem onundur; o kimse ebedî hergiz makbûl olmaz.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، جَعَلْتُ الْفَقْرَ وَالْفَاقَةَ مَطْلَبَيْنِ لِلْإِنْسَانِ، فَمَنْ رَكِبَهُمَا فَقَدْ بَلَغَ الْمَنْزِلَةَ قَبْلَ أَنْ يَقْطَعَ الْمَفَاوِزَ وَالْبَوَادِي.

[6] Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse’l-A‘zam! Fakr ve fâkayı insanın biniti kıldım. Bir kimse ki fakr ve fâkaya binse tahkîk ol kimse menziline yetişir. Eğri yol ve ıssız dereler ve sahralar yürüyüp yorulmazdan evvel maksûda vâsıl olur. Bu mahalde fakr ve fâkadan murâd sâdât-ı sûfiyye (kuddiset esrâruhum) hazarâtının lisânında olan fakr-ı hakîkîdir, yoksa fakr-ı sûrî değildir. Böylece fehmi oluna.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، الْمَحَبَّةُ حِجَابٌ بَيْنَ الْمُحِبِّ وَالْمُحْبُوبِ، فَإِذَا فَتَى الْمُحِبُّ عَنِ الْمُحَبَّةِ وَصَلَ بِالْمُحْبُوبِ.

Ve dahi bundan sonra Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse’l-A‘zam! Muhabbet hicâbdır; âşık ile ma‘şûk arasında. Vaktâki muhabbeti dahi fânî olsa muhib, mahbûba vâsıl olur.¹⁹⁹

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، لَوْ عَلِمَ الْإِنْسَانُ مَا كَانَ لَهُ بَعْدَ الْمَوْتِ، مَا تَمَنَّى حَيَاةَ الدُّنْيَا فِي الدُّنْيَا، وَيَقُولُ فِي كُلِّ لَمَحَةٍ يَا رَبِّ أَمْتَنِي أَمْتَنِي.

¹⁹⁹ Tasavvufta aşk, âşık, ma‘şûk kavramları ve bu kavramlar arası ilişki için bkz. Fahreddîn-i Irâkî, *Lemaat* (Tercüme ve şerh: Ahmed Avni Konuk, haz. Ercan Alkan), İstanbul: İlkhârf yay., 2011; Ayrıca bkz. Fahreddîn-i Irâkî, *Aşk Metafizigi* (haz. Ercan Alkan), İstanbul: Hayykitap, 2012.

Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Eğer insan bilse fevt olduktan sonra hâli nice olduğun, kat'â hayât-ı dünyâyı dünyâda taleb etmezdi. Ve Hak Teâlâ hazretine her lahzada ve her lemhada nidâ edip “Yâ Rabbi! Beni meyyit kıl, beni meyyit kıl” der idi.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَحَبُّ الْخَلَائِقِ عِنْدِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الْعُمِّي، ثُمَّ التَّحِيرُ وَالْبُكَاءُ، وَفِي الْقَبْرِ كَذَلِكَ.

Ve dahi ondan sonra Hak Teâlâ bana buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Bana mahlûkâtın ziyâde muhabbetlisi ve sevgilisi ol kulumdur ki ne ağzı ne gözü ve ne kulağı ola. Ondan sonra mütehayyir olmaktır ve ağlamaktır; ve kabirde dahi böyledir.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، الْأَرْوَاحُ كُلُّهَا يَتَرَقَّصُونَ فِي قَوْلِهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ بَعْدَ مَقَالِي: «أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ» ثُمَّ قَالَ: رَأَيْتُ الرَّبَّ تَعَالَى.

Ondan sonra Hak Teâlâ bana buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Cümle ervâh raks ururlar tâ kıyâmet kopunca kavâlibinde أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ [Ben sizin rabbiniz değil miyim?] (A'râf, 7/172) kavlimden sonra, bu kelâm onların kulağında kaldığından ötürü derler ki: [7] “Rabbimizi gördük, bize söyledi.” diyerek raks-ı dâimî üzere muttasıl semâ'dadırlar.²⁰⁰

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَنْ سَأَلَنِي مِنَ الرُّأْيَةِ بَعْدَ الْعِلْمِ، فَهُوَ مُحْجُوبٌ، وَمَنْ ظَنَّ أَنَّ الرُّؤْيَةَ غَيْرُ الْعِلْمِ، فَهُوَ مَغْرُورٌ بِرُؤْيَا الرَّبِّ.

Ondan sonra Hak Teâlâ bana buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Bir kimse ilimden sonra beni görmekten suâl etse ol mahcûbdur. Ve ru'yet ilmin gayrı zanneden kimse ru'yet-i Rab'den mağrûrdur, hemân beni bilmek görmektir.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَنْ رَأَى اسْتَغْنَى عَنِ السُّؤَالِ فِي كُلِّ حَالٍ، وَمَنْ لَمْ يَرِنِي لَمْ يَنْفَعُهُ السُّؤَالُ وَهُوَ مُحْجُوبٌ بِالْمَقَالِ.

Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Bir kimse beni görse suâlden müstağnî olur. Ve eğer beni görmese ona suâl fâide eylemez, o kimse mahcûbdur.

²⁰⁰ Arapçada dinlemek, işitmek anlamına gelen semâ, tasavvufta kalbi Hakk'a yönlendiren vârid demektir. Bazen sūfinin Hak kulağıyla dinlediği semânın etkisiyle vecde gelip birtakım hareketler yapması da semâ olarak adlandırılır. Semâ hakkında ayrıntılı bilgi ve farklı görüşler için bkz. Serrâc, *el-Lüma' İslam Tasavvufu* (çev. Hasan Kamil Yılmaz), İstanbul: Erkam, 2012, s. 306-347.

Hemân kâlde ve kâlde kalmıştır.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثُ، لَيْسَ الْفَقِيرُ عِنْدِي مَنْ لَيْسَ لَهُ شَيْءٌ، بَلِ الْفَقِيرُ الَّذِي لَهُ الْأَمْرُ فِي كُلِّ شَيْءٍ، إِذَا قَالَ لَشَيْءٍ كُنْ فَيَكُونُ.

Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Benim katımda fakîr bir şeyi olmayan değildir. Benim katımda fakîr oldur ki ol fakîr için her bir şeyde emir ola; ve her ne vakit bir şeyi dilese ol sâatte ola; ve bir nesneye “ol” dese, ol nesne ol anda ola; ve elinde nesnesi olmayan kimseye fakîr demezem. Belki fakîr oldur ki dediği olur ola.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثُ، لَا أُلْفَةَ وَلَا نِعْمَةَ فِي الْجَنَّةِ بَعْدَ ظُهُورِي فِيهَا، وَلَا وَحْشَةَ وَلَا حُرْقَةَ فِي النَّارِ بَعْدَ خِطَابِي لَهَا.

Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Ülfet ve ni‘met yoktur ehl-i cennete, cennette ben onlara zuhûr ettikten sonra. Ve dahi vahşet ve hurkat yoktur ehl-i cehennemde, cehennemde ben onlara hitâb ettikten sonra. Bu âyet-i kerîme ile hitâb eder. Nice bin yıllar cehennemde nâlân ve giryân olup, hazîne-dâr-ı cehennem olan Mâlik aleyhi’s-selâma ehl-i nâr niyâz edip “Yâ Mâlik! Allah Teâlâ’dan ricâ eyle bizleri öldürsün.” dediklerinde, Hak Teâlâ bu âyet-i kerîme ile onlara hitâb edip buyurur: (Âl-i İmrân, 3/108) وَقَالَ اخْسَوْا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونُ [8] Ey kelbler uş susun sizler için ebedî selâmet yoktur. Bu hitâbdan sonra ehl-i cehennemde ye’s-i küllî gele. مَنْ لَمْ حَفَظْنَا اللَّهُ الْحَفِيزَ بِمَنْهُ وَلَطْفِهِ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا [Tatmayan bilemez] يَذُقْ لَمْ يَعْرِفْ [Hafız olan Allah lutf u ihsânıyla bizleri korusun. Nefislerimizin ve amellerimizin kötülüklerinden Allah’a sığınırız.] Ya’ni Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Şol gönül ki benim nazarım ve iltifâtım ola; ol gönle ayruk,²⁰¹ vahşet gelmez kat’â ve nârda yanıp muazzeb olmaz.

يَا غَوْثُ، أَنَا أَكْرَمُ مِنْ كُلِّ كَرِيمٍ، وَأَنَا أَرْحَمُ مِنْ كُلِّ رَحِيمٍ.

Ve Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Ben her kerîmden ekremim ve her rahîmden erhamim. Benden kerîm ve benden rahîm hiç kimse yoktur. Rahmet ve kerem hemân benimdir.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثُ الْأَعْظَمُ، نَمَّ عِنْدِي لَا كَنُومَةَ الْعَوَامِ تَرَانِي، فَقُلْتُ: يَا رَبِّ، كَيْفَ أَنَا عِنْدَكَ؟ قَالَ: بِخُمُودِ الْجِسْمِ عَنِ اللَّذَّاتِ، وَخُمُودِ النَّفْسِ عَنِ الشَّهَوَاتِ، [وَخُمُودِ الْقَلْبِ عَنِ الْخَطَرَاتِ]²⁰²، وَخُمُودِ الرُّوحِ عَنِ اللَّحْظَاتِ، وَفَنَاءِ

²⁰¹ Artık, bundan sonra, bir daha anlamlarına gelen kelimenin “ayrık, ayruh, ayrug” şeklinde kullanımları da mevcuttur. Bkz. Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 20.

²⁰² Parantez içindeki kısım matbû nüshada bulunmayıp tercümesinin verilmesi sebebiyle tarafımızdan eklenmiştir. Bu kısmın yazma nüshalarda da bulunmaması yazmaların matbû nüsha esas alınarak çoğaltıldığı yönündeki görüşümüzü desteklemektedir.

ذَاتِكَ فِي الذَّاتِ.

Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Benim katımda uyu ama avâm-ı nâs uykusu gibi uyuma; beni görürsün. Ben dedim ki: Yâ Rabbi! Nice uyuyayım? Hak Teâlâ buyurdu ki: Cismin lezzâtlardan fâriğ kıl ve nefsinin şehvâtlardan fâriğ kıl ve gönlün hatarâtlardan fâriğ kıl ve rûhun lahazâtlardan²⁰³ fâriğ olsun ve zâtın benim zâtımda fânî olsun.

قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، فَقَالَ: قُلْ يَا رَبَّ الْكَرِيمِ أَوْ الرَّحِيمِ.

Ve dahi “Yâ Gavse'l-A'zam” diye Hak Teâlâ bana nidâ etti. Ben dahi “Lebbeyk Ey arş-ı azîmin Rabbisi” dedim. Hak Teâlâ buyurdu ki: “Yâ Rabbe'l-Kerîm yâhud Yâ Rabbe'r-Rahîm” de.

يَا غَوْثُ، قُلْ لِأَصْحَابِكَ وَأَحْبَابِكَ، مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ صُحْبَتِي فَعَلَيْهِ بِالْفَقْرِ، ثُمَّ فَقْرَ الْفَقْرِ، ثُمَّ فَقْرٍ عَنِ الْفَقْرِ، فَإِذَا تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَاهُمْ إِلَّا أَنَا.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Ashâbına ve ahlâbına de; eğer benim ile musâhabet etmek isterlerse fakr onların üzerine olsun, fakrı ihtiyâr etsinler ve ondan sonra fakr-ı fakra varsınlar ve ondan sonra fakr-ı fakrdan fakra ersinler. Vaktâki fakrları tamâm ola; ol makâmda onlar yoktur, illâ ancak ben varım. [9] Ben hemân ol makâmdayım öyle mülâkât ederler.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثُ، طُوبَى لَكَ إِنْ كُنْتَ رُؤُوفًا عَلَى بَرِيَّتِي، ثُمَّ طُوبَى لَكَ إِنْ كُنْتَ غَفُورًا لِبَرِيَّتِي.

Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Devlet senindir, eğer benim mahlûkâtım üzerine re'fet ve rahmet eder isen; ve devletten sonra devlet senindir, eğer benim mahlûkâtımın suçların afv eder isen.

قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، جَعَلْتُ فِي النَّفْسِ طَرِيقَ الرَّاهِدِينَ، وَجَعَلْتُ فِي الْقَلْبِ طَرِيقَ الْعَارِفِينَ، وَجَعَلْتُ فِي الرُّوحِ طَرِيقَ الْوَاقِفِينَ، وَجَعَلْتُ النَّفْسَ مَحَلَّ الْأَحْرَارِ.

Ve dahi buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Ben azîmü's-şân zâhidler tarîkini nefis içinde ve ârifler tarîkini kalb içinde ve vâkıflar tarîkini rûh içinde kıldım; ve ben nefsi mahall-i

²⁰³ Lahz, kişinin yakîn derecesine ulaşmasıyla beraber kalbine gelen mülâhazaları ifâde etmek için kullanılan tasavvufî bir terimdir. Bkz. Serrâc, *Lum'a*, s. 417.

ahrâr kıldım. Ol sebebdan قُلُوبُ الْأَحْرَارِ قُبُورُ الْأَشْرَارِ [Ahrârın kalbleri esrârın kabirleridir.]²⁰⁴ demişlerdir.

قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، قُلْ لِأَصْحَابِكَ، إِغْتَنِمُوا دَعْوَةَ الْفُقَرَاءِ، فَإِنَّهُمْ عِنْدِي وَأَنَا عَنْدَهُمْ.

Ve Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Ashâb ve etbâ'ına söyle; fukarânın duâsını ganîmet bilsinler. Zîrâ ben onların indinde ve onlar benim indimdedir. Ben ol fakîrlere bileyim,²⁰⁵ onlar dahi benim ile biledir.

قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَنَا مَأْوَى كُلِّ فَقِيرٍ، وَمَسْكَنُهُ وَمَنْظَرُهُ وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ.

Yâ Gavse'l-A'zam! Ben miskinlerin ve fakîrlerin meskeniyim ve manzarıyım, nazarı hem bana gelir ve benim ile bile olur.

قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، لَا تَنْظُرْ إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا فِيهَا تَرَانِي بِلَا وَاسِطَةٍ، وَلَا تَنْظُرْ إِلَى النَّارِ وَمَا فِيهَا تَرَانِي بِلَا وَاسِطَةٍ.

Yâ Gavs! Cennet ve içinde olan nesneye nazar etme ki beni vâsıtasız göresin; ve cehennem ve içinde olan nesneye nazar etme ki beni vâsıtasız göresin.

قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَهْلُ الْجَنَّةِ مُشْتَغِلُونَ بِالْجَنَّةِ، وَأَهْلُ النَّارِ مُشْتَغِلُونَ بِي.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Ehl-i cennet, cennetle meşgûllerdir ve ehl-i nâr, bana meşgûllerdir. Bir nüshada: "Yâ Gavs! Ehl-i nâr, nâr ile أَهْلُ النَّارِ مُشْغُولُونَ بِالنَّارِ فَكُنْ أَنْتَ مُشْغُولًا بِي [10] meşgûllerdir. Pes sen benimle meşgûl ol." وَمَا فِي النَّارِ مُشْغُولُونَ بِالنَّارِ [Diğer nüshadaki ibâre daha doğrudur.]

قَالَ لِي: يَا غَوْثُ، إِنَّ لِي عِبَادًا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَتَعَوَّذُونَ مِنَ النَّعِيمِ، كَأَهْلِ النَّارِ يَتَعَوَّذُونَ مِنَ الْجَحِيمِ.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Benim için ehl-i cennetten biraz kullar vardır ki onlar cennet ni'metlerinden istiâze ederler, ya'ni bana sığınır; ehl-i nâr, nâr-ı cehennemden isti'âze edip sığındıkları gibi.

يَا غَوْثُ، مَنْ شَغَلَ بِسِوَايَ كَانَ صَاحِبُهُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Yâ Gavs! Bir kimse benden gayrıya meşgûl olsa, onun musâhibi kıyâmet gününde nâr

²⁰⁴ Aclûnî bu söz için Zünnûn-ı Mısıri'ye âit demiştir. Bkz. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 26.

²⁰⁵ Birlikte olmak anlamına gelen kelime için bkz. Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 32-33.

olur.

يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَهْلُ الْقُرْبَى يَسْتَغِيثُونَ عَنِ الْقُرْبِ، كَأَهْلِ الْبُعْدِ يَسْتَغِيثُونَ عَنِ الْبُعْدِ.

Yâ Gavs! Ehl-i kurb, kurbetten şikâyet eder; nitekim ehl-i bu‘d, bu‘dünden şikâyet ettiği gibi.

قَالَ: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، إِنَّ لِي عِبَادًا سِوَى الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ، لَا يَطَّلِعُ عَلَى أَحْوَالِهِمْ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، وَلَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْآخِرَةِ وَلَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَلَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَلَا مَالِكٌ وَلَا رِضْوَانٌ، وَخَلَقْتُهُمْ لَا لِلْجَنَّةِ وَلَا لِلنَّارِ وَلَا لِلنَّوَابِ وَلَا لِلْعِقَابِ وَلَا لِلْحُورِ وَلَا لِلْقُصُورِ وَلَا لِلْعِلْمَانِ وَلَا لِلْوِلْدَانِ، فَطُوبَى لِمَنْ آمَنَ بِهِمْ، وَإِنْ لَمْ يَعْرِفْهُمْ، يَا غَوْثُ، أَنْتَ مِنْهُمْ، وَعَلَامَاتُهُمْ فِي الدُّنْيَا: أَجْسَامُهُمْ مُحْتَرِقَةٌ مِنْ قِلَّةِ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ، وَنُفُوسُهُمْ مُحْتَرِقَةٌ عَنِ الشَّهَوَاتِ، وَقُلُوبُهُمْ مُحْتَرِقَةٌ عَنِ الْخَطَرَاتِ، وَأَرْوَاحُهُمْ عَنِ اللَّحْظَاتِ، وَهُمْ أَصْحَابُ الْبَقَاءِ، الْمُحْتَرِقُونَ بِنُورِ الْقَاءِ.

Yâ Gavse’l-A‘zam! Benim için enbiyâ ve mürselinden gayrı nice kullarım vardır ki onların hâline kimse muttali‘ değildir. Onları melekten ve beşerden ve gayrıdan bir kimesne bilmez. Ve ol kullarımı cennet ve cehennem ve sevâb ve ikâb ve hûr ve kusûr ve gılmân ve vildân için halk etmedim. Devletli ol kimsedir ki onların vücûduna, ya‘ni bu misüllü âdemler dünyâda olduğuna, inanıp îmân getire; her ne kadar onları bilmez ise de. Yâ Gavs! Sen ol kullardansın. Ol kullarımın alâmeti budur ki cisimleri yana kıllat-i taâmdan ve kıllat-i şarâbdan; ve nefisleri yana men‘-i shevâtta; ve kalblerinde müşteheyâtta bir nesne kalmaya; [11] ve yaramaz hâtırlar kalbinden bi’l-küllîyye zâil olmuş ola; ve ervâhları lahazâtta yanmış ola. Bunlar ashâb-ı bekâdır ki nûr-ı likâ ile yanmışlardır.

يَا غَوْثُ، إِذَا جَاءَكَ الْعَطْشَانُ فِي يَوْمٍ شَدِيدِ الْحَرِّ، وَأَنْتَ صَاحِبُ الْمَاءِ الْبَارِدِ، وَلَيْسَ لَكَ حَاجَةٌ بِالْمَاءِ، فَإِنْ مَنَعْتَهُ، فَأَنْتَ أَبْخَلُ الْبَخَلَاءِ، فَكَيْفَ أَمْنَعُهُمْ رَحْمَتِي، وَأَنَا أَشْهَدُ وَسَجَّلْتُ عَلَى نَفْسِي بِأَنِّي أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ.

Yâ Gavs! Vaktâki ıssı günde bir susuz kimse gelse, senden sovuğırak²⁰⁶ su istese, sende ol su olup ve ol suya ihtiyâcın olmasa, ol suyu ol kimseden men‘ edip vermesen, ebhal-i buhalâdan olursun. Böyle olunca ben azîmü’ş-şân, ne keyfiyette kullarımdan rahmeti men‘ edeyim? Hâlbuki ben kendi nefsimi şehâdet ederim ve kendi nefsim üzerine sicil ettim ki ben erhamü’r-râhimîn sıfatı ile muttasıfım.

²⁰⁶ Soğukça anlamına gelen sözcük. Bkz. Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 390.

يَا غَوْثُ، مَا بَعْدَ عَنِّي أَحَدٌ بِالْمَعَاصِي إِلَيَّ، وَمَا قَرُبَ أَحَدٌ بِالطَّاعَاتِ، يَا غَوْثُ، لَوْ قَرُبَ مِنِّي أَحَدٌ، لَكَانَ مِنْ أَهْلِ الْمَعَاصِي، لِأَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْعَجْزِ وَالنَّدَمِ.

Yâ Gavs! Kimse benden günâh işleme ile ırak olmaz ve tâât işlemek ile yakın olmaz. Yâ Gavs! Eğer bir kimse bana yakın ola; ol kimse ehl-i maâsîden olur. Zîrâ ehl-i maâsî, ashâb-ı acz ve nedâmettir, işlerine peşîmân ve âcizdir.

يَا غَوْثُ، الْعَجْزُ مَنُوعُ الْأَنْوَارِ، وَالْعُجْبُ مَنُوعُ الْأَكْدَارِ وَالْأَوْزَارِ وَالظُّلُمَاتِ.

Yâ Gavs! Acz, nûr menbaidır; ve ucb, menba‘-ı kûdûrât ve vizr ve zulumâtıdır.

يَا غَوْثُ، أَهْلُ الْمَعَاصِي مَحْجُوبُونَ بِالْمَعَاصِي، وَأَهْلُ الطَّاعَاتِ مَحْجُوبُونَ بِالطَّاعَاتِ، وَلِي وَرَاءَهُمْ قَوْمٌ آخِرُونَ، لَيْسَ لَهُمْ غَمٌّ بِالْمَعَاصِي وَلَا هَمٌّ بِالطَّاعَاتِ.

Yâ Gavs! Ehl-i maâsî mahcûbdur maâsî ile; ve ehl-i tâât mahcûbdur tâât ile. Ammâ bunların verâsında benim için bir âhar kavim vardır ki ne ma‘siyet kasd ederler ve ne tââta i‘timâd ederler.

يَا غَوْثُ، بَشِّرِ الْمُذْنِبِينَ بِالْفَضْلِ وَالْكَرَمِ، وَبَشِّرِ الْمُعْجِبِينَ بِالْعَدْلِ وَالنِّقَمِ.

Yâ Gavs! Beşâret eyle günâhkâr kullarıma, fazlım ve keremim ile; ve dahi mütekebbir ve mu‘cib kullarıma beşâret eyle, adlim [12] ve intikâmım ile.

يَا غَوْثُ، أَنَا قَرِيبٌ إِلَى الْعَاصِي بَعْدَ مَا فَرَّغَ مِنَ الْمَعَاصِي، وَأَنَا بَعِيدٌ مِنَ الْمُطِيعِ إِذَا فَرَّغَ عَنِ الطَّاعَاتِ.

Yâ Gavs! Ben karîbim âsî kuluma, isyândan ferâgat ettikten sonra. Ve dahi ben baîdim mutî‘ kuluma, tââtıtan ferâgat ettikten sonra. Ehl-i tâât ni‘metim zikrederler ve ehl-i isyân benim rahmetim zikrederler.

يَا غَوْثُ، أَهْلُ الطَّاعَاتِ يَتَذَلَّلُونَ وَيَذْكُرُونَ لِلنَّعِيمِ، وَأَهْلُ الْمَعَاصِي يَتَذَلَّلُونَ وَيَذْكُرُونَ لِلرَّحِيمِ.

Yâ Gavs! Ehl-i tâât tezellül ve zikrederler naîm için; ve ehl-i maâsî tezellül ve zikrederler rahîm için.

يَا غَوْثُ، خَلَقْتُ الْعَوَامَّ فَلَمْ يُطِيقُوا نُورَ بَهَائِي، فَجَعَلْتُ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ حِجَابَ الظُّلْمَةِ، وَخَلَقْتُ الْخَوَاصَّ فَلَمْ يُطِيقُوا مُجَاوَرَتِي، فَجَعَلْتُ الْأَنْوَارَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ حِجَابًا.

Yâ Gavs! Avâmm-ı nâsı halk eyledim; benim nûr-ı cemâlîme tâkat getirmedi; ara

yere hicâb-ı zulumât bıraktım. Ve havâs kullarımı halk eyledim; benim mücâveretime tâkat getirmediler; onların beyni ile benim beynime nûrdan hicâb²⁰⁷ bıraktım.

يَا غَوْثُ، قُلْ أَصْحَابَكَ، مَنْ أَرَادَ مِنْهُمْ أَنْ يَصِلَ إِلَيَّ، فَعَلَيْهِ بِالْخُرُوجِ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ سِوَائِي.

Yâ Gavs! Ashâbına haber ver; eğer bana vâsıl olmak isterlerse onların üzerine olsun hurûc edip çıkmak her bir şeyden ki, ol şey benim mâsivâmdır.

يَا غَوْثُ، أُخْرِجْ عَنْ عَقَبَةِ الدُّنْيَا، تَصِلْ بِالْآخِرَةِ، وَأُخْرِجْ عَنْ عَقَبَةِ الْآخِرَةِ، تَصِلْ إِلَيَّ.

Yâ Gavs! Sen çık dünyâ akabesinden, tâ ki âhiret akabesine vâsıl olasın; ve âhiret akabesinden çık, tâ ki bana vâsıl olasın.

يَا غَوْثُ، أُخْرِجْ عَنِ الْأَجْسَامِ وَالنُّفُوسِ، ثُمَّ أُخْرِجْ عَنِ الْقُلُوبِ وَالْأَرْوَاحِ، ثُمَّ أُخْرِجْ عَنِ الْحُكْمِ وَالْأَمْرِ، تَصِلْ إِلَيَّ.

Yâ Gavs! Ecsâmıdan ve nüfûstan kesil; ve kalbden ve rûhdan ve hükümden ve emirden kesil; bana vâsıl olasın.

فَقُلْتُ: يَا رَبِّ، أَيُّ الصَّلَاةِ أَقْرَبُ إِلَيْكَ؟ قَالَ: فَالصَّلَاةُ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا سِوَائِي، وَالْمُصَلِّي غَائِبٌ عَنْهَا.

Gavs eydür²⁰⁸: Yâ Rabbi! Hangi salât sana yakındır? Allah Teâlâ eydür: Şol namaz ki onda benden gayrı olmaya; ve ol namazı kılan, ol namazda [13] kendiliğinden gâib ola; ol namaz bana akreb ve ziyâde yakındır.

ثُمَّ قُلْتُ: أَيُّ صَوْمٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: الصَّوْمُ الَّذِي لَيْسَ فِيهَا سِوَائِي وَالصَّائِمُ غَائِبٌ عَنْهُ.

Gavs eydür: Yâ Rabbi! Hangi savm efdal ve sana ol savm ile sâim olan akreb ola? Allah buyurur: Şol savm ki onda benden gayrı olmaya ve sâim olan kimesne dahi ondan gâib ola.

ثُمَّ قُلْتُ: أَيُّ عَمَلٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: مَا لَيْسَ فِيهِ سِوَائِي مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَصَاحِبُهُ غَائِبٌ عَنْهُ.

Ondan sonra dedim ki: İndinde hangi amel efdaldır yâ Rabbi? Buyurdu ki: Şol amel ki onda benden gayrı murâd olmaya cennetten ve nârdan; ve sâhib-i amel dahi ondan gâib ola.

²⁰⁷ Arapça perde, örtü anlamına gelen kelime tasavvufta, mürîd ile murâdı arasına giren her türlü engel için kullanılır. Kalbe yerleşen ve orada hakikatlerin tecelli etmesini engelleyen nefsânî kirlerdir. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 168. Ayrıntılı bilgi için bkz. Serrâc, *Luma*, s. 413-414.

²⁰⁸ Söylemek, demek, anlatmak mânâsına gelen kelimenin “eytmek, ayıtmak, aytmak, eytmek, etmek, itmek” şeklinde kullanımları da mevcuttur. Bkz. Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 87.

ثُمَّ قُلْتُ: أَيُّ ضِحْكٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: ضِحْكُ الْبَكَائِينَ التَّائِبِينَ.

Ve yine dedim ki: Yâ Rabbi! İndinde hangi dıhk efdaldır? Allah Teâlâ buyurdu ki: Ağlayan kimselerin dıhkıdır ki tâibîn olalar.

ثُمَّ قُلْتُ: أَيُّ تَوْبَةٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: تَوْبَةُ الْمَعْصُومِينَ.

Gavs eydür: Yâ Rabbi! Hangi tevbe efdaldır katında? Allah Teâlâ buyurdu ki: Ma'sûmlar tevbesi efdaldır; hem günâh etmeye ve hem dâimâ istiğfâr ede.

ثُمَّ قُلْتُ: أَيُّ عِصْمَةٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: عِصْمَةُ التَّائِبِينَ.

Gavs eydür: Hangi ismet efdaldır katında? Allah Teâlâ eydür: Tâibler ismeti efdaldır.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثُ، لَيْسَ لِصَاحِبِ الْعِلْمِ عِنْدِي سَبِيلٌ إِلَّا بَعْدَ انْكَارِهِ، لِأَنَّهُ لَوْ لَمْ يَتْرُكِ الْعِلْمَ الَّذِي عِنْدَهُ لَصَارَ شَيْطَانًا.

Hak Teâlâ buyurdu: Yâ Gavs! Sâhib-i ilme benim katımda yol yoktur; illâ meğerki ol, indinde olan ilmi terk ede; ve eğer terk etmeyip ilmine i'timâd eder ise, ol kimesne mertebe-i şeytâniyyettedir.

قَالَ الْغَوْثُ: رَأَيْتُ الرَّبَّ تَعَالَى، فَسَأَلْتُ: يَا رَبِّ مَا مَعْنَى الْعِشْقِ؟ قَالَ: يَا غَوْثُ، إِعْشِقْ لِي، عِشْقُ بِي، وَالْعِشْقُ أَنَا، وَفَرَّغْ قَلْبَكَ وَتَقَلُّبَكَ عَنْ سِوَائِي.

Allah Teâlâ'yı gördüm ve aşktan suâl ettim. Allah Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Bana âşık ol; ve benim için âşık ol; ve aşk benim. Dahı kalbini ve cemî'-i hâlâtını benden gayrıdan fâriğ eyle.

يَا غَوْثُ إِذَا عَرَفْتَ ظَاهِرَ الْعِشْقِ، فَعَلَيْكَ بِالْفَنَاءِ عَنِ الْعِشْقِ، لِأَنَّ الْعِشْقَ حِجَابٌ بَيْنَ الْعَاشِقِ وَالْمَعْشُوقِ، فَعَلَيْكَ بِالْفَنَاءِ عَنِ الْغَيْرِ، لِأَنَّ الْغَيْرَ حِجَابٌ بَيْنَ الْعَاشِقِ وَالْمَعْشُوقِ.

Yâ Gavs! Vaktâki zâhir aşkı bilesin ve bulasın, [14] öyle gerektir ki aşktan fânî olasın; zîrâ ki aşk, âşık ile ma'sûk arasında hicâbdır. Yâ Gavs! Senin üzerine olsun gayrıdan fânî olmak; zîrâ ki gayr hicâbdır, âşık ile ma'sûk beyninde.

يَا غَوْثُ، إِذَا أَرَدْتَ التَّوْبَةَ، فَعَلَيْكَ بِإِخْرَاجِ هَمِّ الذَّنْبِ عَنِ النَّفْسِ، ثُمَّ بِإِخْرَاجِ خَطَرَاتِهِ عَنِ الْقَلْبِ، تَصِلُ إِلَيَّ، وَإِلَّا فَأَنْتَ مِنَ الْمُسْتَهْزِئِينَ.

Yâ Gavs! Kaçan tevbe etmek taleb etsen evvelâ nefsinden günâha kasd etmeği çıkarasın. Ondan sonra günâh havâtırını kalbinden çıkarasın. Ol vakit tevbe edersin, bana vâsıl olursun; ve illâ müstehziînden olursun.

يَا غَوْثُ، إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَدْخُلَ حَرَمِي، فَلَا تَلْتَفِتْ بِالْمُلْكِ وَلَا بِالْمَلَكُوتِ وَلَا بِالْجَبَرُوتِ، لِأَنَّ الْمُلْكَ شَيْطَانُ الْعَالَمِ، وَالْمَلَكُوتُ شَيْطَانُ الْعَارِفِ، وَالْجَبَرُوتُ شَيْطَانُ الْوَاقِفِ، فَمَنْ رَضِيَ بِوَاحِدٍ مِنْهَا، فَهُوَ عِنْدِي مِنَ الْمَطْرُودِينَ.

Yâ Gavs! Kaçan dilesen ki benim haremime dâhil olasın; bu mülk ve melekût ve ceberûta iltifât etme. Zîrâ ki mülk şeytân-1 âlimdir ve melekût şeytân-1 ârifdir ve ceberût şeytân-1 vâkıftır. Bir kimesne bunlardan birine râzı olsa benim indimde matrûdlardandır.

قَالَ لِي: يَا غَوْثُ، الْمُجَاهَدَةُ بَحْرٌ مِنْ بَحَارِ الْمُشَاهَدَةِ، وَحَيْثَانَهُ الْوَاقِفُونَ، وَمَنْ أَرَادَ الدُّخُولَ فِي بَحْرِ الْمُشَاهَدَةِ، فَعَلَيْهِ بِإِحْتِيَارِ الْمُجَاهَدَةِ، لِأَنَّ الْمُجَاهَدَةَ بَذَرُ الْمُشَاهَدَةِ.

Yâ Gavs! Mücâhede bahrdır müşâhededen ve bu bahrın balıkları vâkıflardır. Nitekim balık su içinde durur, vâkıfûn dahi öyledir. Bir kimesne ki bahr-ı müşâhedeye duhûl murâd eder, ona mücâhede lâzımdır. Zîrâ mücâhede, müşâhedenin bezri ya‘ni tohumudur; onu ekip ve mücâhedede vâkıf olsa müşâhedeye nâil olur.

يَا غَوْثُ، مَنْ اخْتَارَ لِي الْمُجَاهَدَةَ، فَلَهُ مُشَاهَدَتِي إِنْ شَاءَ أَوْ أَبِي.

Yâ Gavs! Bir kimesne ki mücâhede ihtiyâr ede, benim için müşâhede vardır; gerek istesin ve gerek istemesin.

يَا غَوْثُ، مَنْ حُرِّمَ عَنِ مُجَاهَدَتِي، فَلَا سَبِيلَ إِلَيَّ مُشَاهَدَتِي.

Yâ Gavs! Bir kimse benim için mahrûm kala mücâhededen, onun için yol yoktur müşâhedeye.

يَا غَوْثُ، لَا بُدَّ لِلطَّالِبِينَ مِنَ الْمُجَاهَدَةِ، كَمَا لَا بُدَّ لَهُمْ مِنِّي.

[15] Yâ Gavs! Elbette tâliblere mücâhede lâzımdır, nitekim ben onlara lâzım olduğum gibi.

يَا غَوْثُ، إِنَّ أَفْضَلَ الْعِبَادِ وَأَحَبَّ الْعِبَادِ إِلَيَّ، الْعَبْدُ الَّذِي كَانَ لَهُ الْوَالِدُ وَالْوَلَدُ وَقَلْبُهُ فَارِعٌ عَنْهُمَا، فَلَوْ مَاتَ لَهُ الْوَالِدُ فَلَيْسَ لَهُ الْحُزْنُ بِمَوْتِ الْوَالِدِ، وَلَوْ مَاتَ الْوَلَدُ فَلَا يَكُونُ لَهُ الْهَمُّ بِمَوْتِ الْوَلَدِ، فَإِذَا بَلَغَ الْعَبْدُ هَذِهِ الْمَرْتَبَةَ وَالْمَنْزِلَةَ، فَهُوَ

عِنْدِي بِلَا وَالِدٍ وَلَا وَلَدٍ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ.

Yâ Gavs! Tahkîk efdal ve bana sevgili kullar içinde şol kuldur ki, ol kulun oğlu ve kızı ve anası ve atası ola; ammâ kalbi onlara merbût olmaya, bana merbût ola. Eğer kim onun atası ve anası vefât etse onun için hüzn etmeye; ve eğer onun oğlu ve kızı vefât etse onun için hemm ve gam etmeye. Vaktâki ol kulum bu mertebeye yetişse; hemân oğulsuz ve atasız gibi ola benim katımda. Bilâ-vâlid velâ-veled أَحَدٌ كُفُوًا أَحَدٌ [Onun bir eşi dahi yoktur.] (İhlâs, 112/4) makâmında olur.

يَا غَوْثُ، مَنْ لَمْ يَذُقْ فَنَاءَ الْوَالِدِ بِمَحَبَّتِي، وَفَنَاءَ الْوَلَدِ بِمَوَدَّتِي، لَمْ يَجِدْ لَذَّةَ الْوَحْدَانِيَّةِ وَالْفَرْدَانِيَّةِ.

Yâ Gavs! Bir kimse atasının ve anasının fenâsını tatmaya, benim muhabbetim sebebiyle; ve oğlu ve kızı fenâsını tatmaya, benim meveddetim sebebiyle; ol kimesne vahdâniyet ve ferdâniyet lezzetini bulamaz.

يَا غَوْثُ، إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيَّ فِي مَحَلٍّ، فَاخْتَرْ قَلْبًا حَزِينًا فَارِغًا عَنْ مَا سِوَائِي.

Yâ Gavs! Eğer murâd edersen bana nazar etmeyi bir mahalde, şol kalbi ihtiyâr eyle ki mahzûn ve benim mâsivâmdan fâriğ olmuş ola.

فَقُلْتُ: وَمَا عِلْمُ الْعِلْمِ؟ قَالَ لِي: يَا غَوْثُ الْأَعْظَمُ، عِلْمُ الْعِلْمِ هُوَ الْجَهْلُ عَنِ الْعِلْمِ.

Gavs eydür: Yâ Rabbi! İlmin ilmi nedir? Hak Teâlâ eydür: İlmin ilmi cehildir.

يَا غَوْثُ، طُوبَى لِعَبْدٍ مَالٍ قَلْبُهُ إِلَى الْمُجَاهِدَاتِ، فَوَيْلٌ لِعَبْدٍ مَالٍ قَلْبُهُ إِلَى الشَّهَوَاتِ.

Hak Teâlâ buyurur: Yâ Gavs! Devlet şol kula ki onun kalbi mücâhedeye meyl ede ve veyl şol kula ki kalbi şehevâta meyl ede.

قَالَ الْغَوْثُ: رَأَيْتُ الرَّبَّ ثُمَّ سَأَلْتُ عَنِ الْمِعْرَاجِ، قَالَ لِي: يَا غَوْثُ، الْمِعْرَاجُ هُوَ الْغُرُوجُ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ سِوَائِي، وَكَمَالُ الْمِعْرَاجِ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى.

[16] Gavs eydür: Rab Teâlâ'yı menâmda gördüm, mi'râcdan suâl ettim. Buyurdu ki: Yâ Gavs! Mi'râc urûcdur, benden gayrı her şeyden; ve urûcun kemâli مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى [Gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı.] (Necm, 53/17) sırrıdır.

يَا غَوْثُ، لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَيْسَ لَهُ عِنْدِي مِعْرَاجٌ، وَهُوَ الْمَحْرُومُ عَنِ الصَّلَاةِ.

Hak Teâlâ buyurur: Yâ Gavs! Namaz yoktur şol kimse için ki mi'râcdan mahrûm ola;

zîrâ salâtta mahrûm olan benim indimde mi'racdan mahrûm olandır.

وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى، وَاللَّهُ أَعْلَمُ وَأَكْرَمُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ أَوَّلًا وَآخِرًا وَظَاهِرًا وَبَاطِنًا، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ
وَأَلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

[Hidâyete tâbi olanlara selâm olsun. Allah en iyi bilen ve en cömert olandır. Hamd, evvelde, âhirde, zâhirde ve bâtında Allah'a mahsustur. Allah'ın salâtı ve selâmı nebîsi Muhammed ve onun âli ve ashâbı üzerine olsun. Hamd, âlemlerin Rabb'i olan Allah'a mahsustur.]

الْحَمْدُ لِلَّهِ يَسَّرَ لَنَا خِتَامَ طَبْعِ هَذِهِ التَّرْجَمَةِ الْمُسَمَّاةِ بِالرِّسَالَةِ الْغَوْثِيَّةِ فِي دَارِ الطَّبَاعَةِ الْعَامِرَةِ. بِمَعْرِفَةِ الْعَبْدِ الرَّاجِي إِلَى آلاءِ
رَبِّهِ مُحَمَّدِ رَجَائِي. فِي أَوَاسِطِ شَهْرِ شَعْبَانَ. لِسَنَةِ سِتٍّ وَثَمَانِينَ وَمِائَتَيْنِ وَأَلْفٍ.

Terceme-i Gavsiyye'nin Matbû
Nüshasının Sayfa Kenarı Ekleri

Aşk-nâme

Aşk mahfî iken âşikâr oldu
Cümle cânlar ona şikâr oldu
Aşk çün perdeden birûn geldi
Şîr-i ner hem ona zebûn geldi
Aşk âsârın eylemiş izhâr
“Fa ‘tebir minhü yâ zevi ‘l-ebîsâr!”
Aşk makbûl-i âdem olmuştur
Gül ü gülzâr-ı âlem olmuştur
Aşk her ne gönülde kılsa karâr
Mâsivâ koymaz onda cümle yakar
Aşk eder çünki kalbe keşf-i hicâb
Bilmez asla nedir sevâb ü ikâb
Aşk dîvâne eyler insânı
Mahv eder gafleti vü nisyânı
Aşk her kime ki inâyet eder
Cümle hâlde onu himâyet eder
Aşk-ı sayyâd-ı murg-ı insândır
Dahi cimâ‘-ı her perîşândır
Aşkdır nâr ü nûr-ı tâbende
Merd-i âzâdeyi eder bende
Aşk fâsık²⁰⁹ eder müselmânı
Bahş eder sonra lûbb-i îmânı
Aşk gözden gönülden pinhândır
Dâimâ cân içinde ol cândır
Aşk her kime âşinâlık eder
Zât-ı ma‘şûka reh-nümâlık eder
Aşk hem nûş-i cân olur hem nîş
Her dem oldur kamuya merhem ü rîş
Aşk dil nûrudur hem ateş-i şevk
Kim ki âşık değil o bulmadı zevk
Aşk cânın tabîb-i hâzıkıdır
Gâhi ma‘şûk ve gâhi âşıkıdır.
Aşk dil çehresinde oldu mukîm
Kim ki âşıktır ana yoktur bîm
Aşk mihrâb-ı cân ü dildir hem
Kible-i cism-i âb ü gildir hem
Aşk dil halvetinde cânândır
Bilmeyen halk içinde cûyandır
Aşkdır şâh ü tâlî‘-i mes‘ûd
Hem Ayâz oldu âkıbet Mahmûd
Aşk Sîmurg-i kûh-i Kâf olmuş
Cümle ma‘nâda mûşikâf olmuş
Aşk hûrşîd ü mâh-ı tâbândır
Gül ü müldür o bağ u bostândır
Aşk şehbâz-ı lâmekânîdir

²⁰⁹ kâfir

Nükte-i sırr-ı “kûn fekânîdir”
Aşk dil tahtı üzre sultândır
Misl-i mûruz biz ol Süleymân’dır
Aşk sultânı hânümân bilmez
Olmuş âzâde nâm u şân bilmez
Aşk üstâd ü pîr-i her fendir
Kalb-i uşşâk onunla rûşendir
Aşk kân-ı ulûm u irfândır
Nûr-ı her çeşm ü cân-ı her cândır
Aşk mânend-i erganûn olmuş
Hep ulûm içre zû-fünûn olmuş
Aşk envâr-ı akl ü îmândır
Sırr-ı İslâm ü hüsn ü ihsândır
Aşk tevhîd-i sâdık olmuştur
Mûnis-i cân-ı âşık olmuştur
Aşktır matlabı hafî vü celî
Hem odur kasd-ı her nebî vü velî
Aşktır sırr-ı Şiblî ve Hallâc
Cümle server serine olmuş tâc
Aşktır hüsn-i Âdem vü Havvâ
Mak‘ad-ı sıdk-ı cennetü’l-me’vâ
Aşk cennât u hûr-i în olmuş
Kevser ü şîr ü engebîn olmuş
Aşk bennâ-yı çarh-ı a‘zamdır
Akl-ı küldür o rûh-i ekremdir
Aşk mi‘râc-ı enbiyâ olmuş
Hil‘at ü tâc-ı evliyâ olmuş
Aşktır nûr u menba‘-ı envâr
Hem odur sırr u ma‘den-i esrâr
Aşk arş oldu ferş ü levh ü kalem
Buldu ondan şifâyı derd ü elem
Aşktır sırr-ı nefy ü hem isbât
Bahr-ı tevhîd odur kamu âyât
Aşk çün ayn-ı selsebîl olmuş
Her gönülden ona sebîl olmuş
Aşk tefsîr-i sırr-ı Kur‘ân’dır
Cümle müşkil onunla âsândır
Aşk miftâh-ı her fütûh olmuş
Mûnisi akl ü kalb ü rûh olmuş
Aşkî bî-ayn ü şîn ü kâf anla
Asl odur aklı sen güzâf anla
Aşk hacc-ı hakîkat oldu ve zekât
Teşne dillerde olmuş âb-ı hayât
Aşktır lezzet-i sıyâm u namaz
Her dem eyler özüne nâz u niyâz
Aşk âyine-i cemâl olmuş
Sırr-ı esrâr-ı Zü’l-Celâl olmuş
Aşk zâtına hem nihâyet yok
Sıfâtına dahi bidâyet yok
Aşk hem ârif oldu hem ma‘rûf
Kendi hem vâsıf oldu hem mevsûf
Aşk bî-şerh ü bî-beyân olmuş

Vâsıf-ı aşk bî-lisân olmuş
Aşk bâkî-i lâ-yezâl olmuş
Sıfatı cümle ber-kemâl olmuş
Aşktır bilki mûcid-i eşyâ
Cümle nûrundan oldular peydâ
Aşk bünyâd-ı her dû âlemdir
Cevher-i pâk-i rûh-i âdemdir
Aşk kendi ile aşkbâz olmuş
Kendi hüsnüne pür-niyâz olmuş
Aşk bilmez zen ü benîn ü benât
Seyyiâtı eder kamu hasenât
Aşk eder kendüye suâl ü hitâb
Yine kendinden işitir o cevâb
Aşk vasf-ı vedûd-ı bî-çûndur
Add ü hadden sıfatı bîrûndur
Aşk için sad hezâr nâm olmuş
Cümle eşyâda hâss u âm olmuş
Aşk-ı pâk içre olmaz aslâ ayb
Cümle yeksân ona şehâdet ü gayb
Aşktır asl ü fer' ü cûd u vücûd
Aşktan oldu külli şey mevcûd
Aşk için bu'd ü kurb yeksândır
Ve "hüve'l-ân hem kemâ kân"dır
Aşk hem evvel oldu hem âhir
Cümleden bâtın oldu hem zâhir
Aşktır aşk cümle bi't-tahkîk
Hakkı haktır bu sözler et tasdîk²¹⁰

Tefviz-nâme

Hak şerleri hayreyler
Zannetme ki gayreyler
Ârif onu seyreyler
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Sen Hakk'a tevekkül kıl
Teslîm ol râhat bul
Her işine râzı ol
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Deme şu niçin şöyle
Yerindedir ol öyle
Bak sonuna seyreyler
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Hep işleri fâyıktır
Birbirine lâyıktır
Neylerse muvâfıktır
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler

Sen adli zulüm sanma
Teslîm ol oda yanma
Sabreyle sen usanma
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Dilden gammı dûr eyle
Cânınla huzûr eyle
Tefvîz-i umûr eyle
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Hakk'ın olacak işler
Boştur gam u teşvişler
Ol hikmetini işler
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Bil kâdî-i hâcâtı
Kıl O'na münâcâtı
Terk eyle murâdâtı
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Bir işi murâd etme
Olduysa inâd etme
Hak'tandır o reddetme
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Sen halk ile yorulma
Bu nefisle hem kalma
Kalbinden ırak olma
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Hiç kimseye hor bakma
İncitme gönül yıkma
Sen nefisine yan çıkma
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Mü'min işi reng olmaz
Gâfil huyu ceng olmaz
Ârif dili teng olmaz
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Gönlün Hakk'a berk eyle
Takdîrini derk eyle
Tedbîrini terk eyle
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Hoş sabr-ı cemîlimdir
Takdir-i kefilimdir
Allah ki vekîlimdir
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler
Hallâk-ı rahîm oldur
Rezzâk-ı kerîm oldur
Fa'al-i hakîm oldur
Allah görelim neyler
Neylerse güzel eyler

²¹⁰ Krş. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Divan* (M. Kayahan Özgül), Ankara: DİB, 2013, s. 85-90.

Geh Mu‘tî vü geh Mânî‘
 Geh Dârr u gehi Nâfi‘
 Geh Dâfi‘ u geh Râfi‘
 Allah görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Her kuluna her ânda
 Geh kahr u geh ihsânda
Her ânda o bir şânda
 Allah görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Geh bâý eder geh miskîn
 Geh hurrem u geh gamgîn
 Geh şûh u gehi sengîn
 Allah görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Geh abdin eder ârif
 Geh eymen ü geh hâif
 Her kalbi O’dur sârif
 Allah görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Geh kalbini boş eyler
 Geh halkını hoş eyler
 Geh aşkına düş eyler
 Allah görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Her dilde O’nun adı
 Her canda O’nun yâdı
 Her kuladır imdâdı
 Mevlâ görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Nâçâr olacak yerde
 Nâgâh açar ol perde
 Dermân eder ol derde
 Allah görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Az ye az uyu az iç
 Ten mezbelesinden geç
 Dil gülşenine gel göç
 Allah görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Geçmişle geri kalma
 Müstakbele hem dalma
 Hâl ile dahi olma
 Mevlâ görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Her dem O’nu fık eyle
 Zeyrekliği koy şöyle
 Hayrânlığı bul söyle
 Allah görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Gel hayrete dal bir yol
 Kendin unut O’nu bul
 Koy gafleti hâzır ol
 Allah görelim neyler
 Neylerse güzel eyler

Her sözde nasîhat var
 Her şeyde ne ziynet var
 Her işte ganîmet var
 Mevlâ görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Hep remz ü işârettir
 Hep gamz u beşârettir
 Hep ayn-ı inâyettir
 Allah görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Her söyleyeni dinle
 Ol söyleteni anla
 Hem eyle kabûl cânla
 Mevlâ görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
 Bil elsine-i halkı
 Aklâm-ı Hak ey Hakkı
 Öğren edeb-i halkı
 Allah görelim neyler
 Neylerse güzel eyler
Vallâhi güzel etmiş
Billâhi güzel etmiş
Tallâhi güzel etmiş
*Allah görelim netmiş*²¹¹
*Netmişse güzel etmiş*²¹¹

Dîvân-ı Hâşim Efendi’den Şiir:

Maksad-ı âriflerin hikmeti yezdân olur
 Matlab-ı dervîşlerin mesleği î mân olur
 Gönül evin bekleyen mürşidini haklayan
 Nefsini pâk eyleyen zâhid-i Geylân olur
 Sırrıyla sâlik olan kalbine mâlik olan
 Şehveti hâlik olan âleme sultân olur
 Ma‘rifete âr eden gülşenini hâr eden
 Mürşidin inkâr eden tâbi‘-i Mervân olur
 Şehvete mâil olan hikmete câhil olan
 Hizmete kâhil olan mazhar-ı²¹² hızlân olur
 Fânî vücûddan geçen vahdet evine göçen
 Ma‘rifet âbın içen dâimâ sekrân olur
 Âdemi bil âdemi nefha-i Hak’tır demi
 Bulmayan âdem demi matla‘-ı şeytân olur
 Meşhedi cânı gören âl-i abâyâ eren
 Zevk-i tevellâ süren Kanber-i Selmân olur
 Nûr-ı hakîkat eğer Hâşim’e etse eser
 Kâfire kılsa nazar mazhar-ı î mân olur²¹³

²¹¹ İbrâhim Hakkı, *Divan*, s.375-381. (Terceme-i Gavsiyye’nin sayfa kenarında eksik olan iki kıta neşirden hareketle eklenmiştir.)

²¹² Masdar-ı

²¹³ Hâşim Mustafa Üsküdârî, *Dîvân-ı Hâşim Efendi*, İstanbul: yy, 1252, s. 36

II. Ahmed Reşîd en-Nakşibendî'nin *Avniyye fî Tercemeti'l-Gavsiyye'si*²¹⁴

Kitâbü'l-Avniyye [fî] Tercemeti'l-Gavsiyye el-Kâdiriyye min kelâmi bâzullâhi'l-eşheb, sultânü'l-evliyâ, el-meşhûrû'l-enceb, el-hasîbü'n-nesîb, eş-Şerîf es-Seyyid Muhyiddîn Abdülkâdir el-Hasenî el-Hüseynî el-Geylânî radiyallâhü anhü.

Mütercimi: Kıdvetü'l-ulemâi'l-kirâm ve nuhbetü'l-meşâyihî'n-Nakşibendiyyeti'l-fihâm el-mürşidü'l-fâzıl, es-Seyyid Ahmed Reşîd en-Nakşibendî, el-ma'rûf bi-nâib-i mahkeme-i Dâvud Paşa²¹⁵ rahimehullâhü teâlâ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي زَيَّنَ صُدُورَ الذَّاكِرِينَ بِأَسْرَارِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الْمُتَتَابِعِينَ بِآدَابِ رَسُولِ اللَّهِ.

Ba'de-zîn, sebep-i tahrîr-i sutûr oldur ki; sultânü'l-evliyâ ve mercü'l-asfiyâ, seyyidü'l-aktâb ve mümiddü'l-abdâl ve'l-encâb, bereketü'l-kevn, sâhibü'l-meded ve'l-'avn, vâsıta-i ikd-i sübâk-i ehlü'n-nihâyât ve ekberü'l-mutasarrıfın ba'de'l-memât, el-gavsü'l-müfred ve'l-kutbu'l-emced, [2^a] nûr-ı ef'idet-i ulû'l-besâir Seyyidinâ eş-Şeyh Muhyiddîn Abdülkâdir el-Cîlânî kuddise sırruhu's-sâmî ve radiyallâhü anhü ve an hulefâihî ve evlâdihi ve mürîdihi ve muhibbîhi²¹⁶ hazretlerinin kalb-i enverlerine ilhâm ve vâridât-ı rabbânî olan kelimât-ı kudsiyye ki "Gavsiyye" tesmiye olunmuştur, Arabiyyü'l-ibâre ve esrâr ve habâyâ-yı ilâhiyye ile meşhûne olduğundan, muhtâc-ı te'vîl ve ihtiyâc-ı keşf ve tavzîh ider bir Türkî şerh-i muhtasar tahrîrini ihvân-ı hullânımızdan

²¹⁴ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 1346, vr. 1^b-20^b; Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Blm, nr. 2855, vr. 1^b-20^b; Süleymâniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekke Blm, nr. 26, vr. 49^a-65^a.

²¹⁵ İstanbul'da Koca Dâvud Paşa tarafından XV. yüzyılda yaptırılan külliye, cami, tabhâne, medrese, mektep, türbe ve çeşmeden meydana gelmektedir. Cerrahpaşa ile Kocamustafapaşa semtleri arasında bulunmaktadır. Mahkeme binası ise Saraçhanebaşı'nda Dülgerzâde Camii yanında iken 1661 yılında IV. Mehmed'in emriyle Dâvud Paşa Camii yanına taşınmıştır. Bkz. Semavi Eyice, "Dâvud Paşa Külliyesi", *DİA*, IX, s. 42-43.

²¹⁶ TA: +“esdikâihî, tarîkihi”. Neşirde esas aldığımız İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 1346'de bulunan nüsha OE; Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Blm, nr. 2855'de bulunan nüsha HM; Süleymâniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekke Blm, nr. 26'da bulunan eser TA şeklinde künyelendirilmiştir. Ulaştığımız üç nüshadan Osman Ergin Yazmaları nr. 1346 ve Hacı Mahmud Efendi nr. 2855 birbiriyle paralellik gösterirken diğer nüshada farklılıklar mevcut olması sebebiyle çeviri yazıda mutâbık nüshalardan birini ve farklılıklar içeren nüshayı tercih ettik.

bir zât-ı sûtûde-sıfât bu abd-i kesîrî'l-kusûr el-muhtâc ilâ afvi Rabbihi'l-gafûr, ahkaru'l-verâ, hâdimü'l-fukarâ, dervîş es-Seyyîd Ahmed Reşîd en-Nakşibendî el-ma'rûf bi-nâib-i {50^a} mahkeme-i Dâvud Paşa dâîlerinden iltimâs ve istid'â ve hakk-ı âcizîde hüsn-i zan etmekle, fakîr dahi خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ [İnsanların hayırlısı, onlara faydası dokunandır.]²¹⁷ hadîs-i şerîfine imtisâlen ve ba'zı şuarânın,

إِنَّ أَثَارَنَا تَدُلُّ عَلَيْنَا فَأَنْظُرُوا بَعْدَنَا إِلَى الْأَثَارِ

[Bizim eserlerimiz bizi gösterir. Bizden sonra eserlerimize bakınız.]²¹⁸ nazmına iktidâen, [2^b] hasbeten lillâhi Teâlâ sâlikân-ı âşıkâna²¹⁹ avn ve iâne olmak mülâhazasıyla ismine “Avniyye fî Tercemeti'l-Gavsıyye” tesmiye olunup evvelâ rûhâniyyet-i Hazret-i Şeyh kuddise sırruhu'l-azîzden isticlâb-ı feyz u fütûh ve istimdâd²²⁰ edip mütevekkilen alallâhi Teâlâ şerhine cesâret olundu. Ashâb-ı tahkîk ve erbâb-ı tedkîkten²²¹ niyâz-ı dervîşânemizdir ki, mevâzı'-ı halel ve mevâkı'-ı zelevî olan mahalleri hâme-i mürüvvetleriyle ıslâh ve tashîh buyurup bu fakîri gönülden ihrâc buyurmayalar. وَمَا تَوْفِيقِي وَاعْتَصِمِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

Mukaddime:

عِنْدَ زَكَرِ الصَّالِحِينَ تَنْزِيلُ الرَّحْمَةِ [Sâlihler zikredildiğinde rahmet iner.] mâsadakınca Tabakât-ı İmâm Şa'rânî'den, Hazret-i Şeyh'in neseb-i âlîleri Hasenî olup velâdet ve vefâtı târîhleri ve ba'zı kerâmât²²² ve ahvâl-i seniyyeleri iş bu mahalle sebt ve imlâ olundu.

Kutbu'l-gavs²²³ eş-Şeyh el-Hasîb Ebû Sâlih Muhyiddîn Abdülkâdir [3^a] el-Cîlânî ve hüve {50^b} ibn Mûsâ bin Abdullah el-Cîlî bin Yahyâ ez-Zâhid bin Muhammed bin Dâvud bin²²⁴ Mûsâ bin Abdullah bin Mûsâ el-Cûn ibn Abdullah el-Mahz bin el-Hasanü'l-müsennâ bin el-Hasan bin Alî bin Ebî Tâlib kerremellâhu vecchû ve radiyallâhu Teâlâ anhüm ecmaîn, hazretlerinin velâdetleri 470 senesinde ve dâr-ı

²¹⁷ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, s. 450. Ayrıca bkz. Hâdimî, *Berîka-i Muhammediyye*, Matbaatü'l-Halebî: 1348, I, s. 296.

²¹⁸ TA: “فَأَنْظُرُوا بَعْدَنَا إِلَى الْأَثَارِ وَنُظْمِنَا” nükte-i cemîline”

²¹⁹ TA: “Salikâna ve âşıkâna”

²²⁰ TA: “istihdâ”

²²¹ TA: +“olan zevât-ı kerâmet-âyâtan”

²²² TA: +“-ı kudsiyyet-âyâtlar ile”

²²³ TA: +“kutbu'l-ârifîn gavsü'l-vâsılîn”

²²⁴ TA: –“el-Cîlî bin Yahyâ ez-Zâhid bin Muhammed bin Dâvud bin”

ukbâya irtihâlleri 561 senesinde olup²²⁵ Bağdâd'a defn olunmuştur. Cümle-i kerâmâtından biri; Hazret-i Şeyh'in vâlideleri²²⁶ buyururlar ki: "Veledim Abdülkâdir'i doğurduğum vakitte Ramazân günü memelerimi alıp emmez idi."

Ve biri dahi; sinek sevb-i şerîflerine oturmazdı²²⁷ cediti sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'den verâseten.²²⁸ Sebebinden suâl olundukda, buyurdular ki: "Sinek benim indimde ne işi var. Benim katımda [ne] dünyâ kirinden bir şey ve [ne de] âhiret aselinden [bir şey] olmadı ki hattâ onlar için sinek otursun."²²⁹ Ve bir kere abdest alırken sevb-i şerîflerine bir serçe²³⁰ bevl ettikde,²³¹ başlarını Hazret-i [3^b] Şeyh serçeye kaldırıp celâl ile nazar ettikde; ol serçe meyyit olarak düştü ve esvâblarını gasl edip²³² ba'dehû serçeden tasadduk eyledikde; buyurdular ki: "Eğer bizim üzerimize {51^a} bu keyfiyet ism²³³ olduysa bu tasadduk serçenin keffâretidir."²³⁴

Ve ashâbı Hazret-i Şeyh'den mevsiminin gayrıda²³⁵ elma iltimâs ettiler, Hazret Hakk'a teveccüh ve duâ edip ol sâatte semâdan elma nâzil olup ashâbına it'âm buyurdular. Ve kerâmetinden biri dahi; vaktinin halîfesi bir kerre hediyesini kabûl etmediği için itâb ve²³⁶ sitem ettikde Hazret-i Şeyh buyurdular ki: "Mahsûlâtından her ne zuhûr ettiyse getir" buyurup halîfe dahi bir mikdâr bahçesi mahsûlâtından elma huzûr-ı şeyhe hediye olarak takdîm edip Hazret-i Şeyh dahi ol elmaları birer birer sıktıkda, kan ve irin çıkıp halîfeye hitâb buyurdular ki: "Ne keyfiyyetle bizim bu elmalardan ekl etmediğimize levh edersin. Bu elmaların küllisi nâsın hukûklarından kan [4^a] olmuşlardır." dedikde, halîfe huzur-ı şeyhde tâib ve müstağfir olup âhâd-ı fukarânın hizmette olduğu gibi ilâ

²²⁵ "Rebî'u'l-âhirinin onuncu sebt günüydü ve oğlu Abdülvehhâb, ashâbı ve sâir evlâdı hâzır olarak namâzını kılıp revâk-ı medrese-i Bağdâd'a defn şod." (HM, OE: Varak kenarı not) Bu bölüm TA nüshasında metin içerisinde verilmiştir.

²²⁶ "Ve vâlidelerinin ismi Fâtıma binti ebî Abdullâh es-Savmâî'dir. Hayır ve salâh ve tevekkül ve tefvîz sâhibesi âbide ve zâhide bir hâatun idi, diye *Ravzu'n-Nâzır fî Menâkıbi Abdülkâdir* nâm te'lîfde mestûrdur." (HM, OE: Varak kenarı not)

²²⁷ TA: "konmazdı"

²²⁸ TA: "hazretinden konmamasının"

²²⁹ TA: "konsun"

²³⁰ TA: + "kuşu"

²³¹ TA: "terslenip"

²³² TA: "yudular"

²³³ TA: "günâh"

²³⁴ Bu menkıbe *Behcetü'l-Esrâr*'da da geçmektedir. Bkz. Şeyh Nureddin Ebû'l-Hasan, *Behcetü'l-Esrâr* (çev. Abdurrahman Hâlis Kerkükî), İstanbul: Onur Kitap, 2013, s. 127.

²³⁵ TA: "vakitsiz"

²³⁶ TA: + "halîfe mükedder olup"

vefâtihî Hazret-i Şeyh'e hizmet ve şeref-i sohbetleriyle musâhabet edip vâsılinden oldu.²³⁷

Ve ahvâl-i seniyyeleri; fukarâyla oturup ta'zîm-i fukarâ ederler idi, vüzerâ ve selâtîn kapılarını ta'cîz etmezlerdi ve Hazret-i Şeyh ulemâ libâsı giyip taylasân²³⁸ salıverirlerdi; ve katıra binerlerdi; ve tekellüm ve va'z ve nasîhat murâd ettikde bir âlî kürsiye çıkıp öyle²³⁹ va'z ederlerdi; ve ba'zı vakitte hava yüzünde uçtuğunu nâs müşâhede ederlerdi.

Ve yüz kadar fakîh Hazret-i Şeyh'le²⁴⁰ {51^b} mübâhese için²⁴¹ her biri birer suâl tertîb edip huzûr-ı şeyhe²⁴² vardıklarında²⁴³ murâkabe ve teveccüh buyurup ba'dehû sadr-ı şerîfından bir nûr lemeân ve zâhir²⁴⁴ olup her birlerine in'ikâs tarîkiyle pertev edip ve bilâ-suâl kürsiye çıkıp keşf-i zamîr ve her birlerinin îrâd edecekleri suâllerine cevâb buyurdıklarında her biri Hazret-i Şeyh'in [4^b] bendeliğini kabûl ettiler. Ve Hazret-i Şeyh ilm-i tefsîr ve hadîs ve usûl ve fıkıh ve nahiv, sarf ve kırâât-ı seb'aya ve bunların gayrı on üç ilme vâkıf idi.²⁴⁵ Ve buyurdular ki: "Bir fakîre nâsı irşâd için tasaddur ve gayra inâbet ve hilâfet vermek lâıyık olmaz, illâ meğer ki Cenâb-ı Hak ol fakîre ilm-i zâhirî ve siyâsetü'l-mülûk ve hükemânın hikmet ilimlerini i'tâ buyura."

Ve hulefâ-i Hazret-i Şeyh'den Ebu'l-Feth Herevî (rahimehullâh) buyururlar ki: "Ben şeyhim Abdülkâdir hazretlerine kırk sene hizmet ettim, yatsı namazının abdestiyle sabâh namazını kırk sene kıldıklarını müşâhede ettim ve âdet-i şerîfleri, her ne zamân abdestleri bozulsa abdest alıp ba'dehû şükr-i vudû' niyetiyle iki rek'at nâfile namaz kılıp bir vakit abdestsiz oturamazlar idi ve salât-ı ışâyı kılıp halvethânelerine duhûl buyurup bir kimse berâber girmek mümkün olmayıp ve halvethânelerini²⁴⁶ {52^a} bir kimseye açmazlardı. İllâ tulû'-ı fecr vaktinde açar idi. Hattâ vaktinin halîfesi bir gece

²³⁷ Bu paragrafı İmam Şa'rânî'nin *Tabakât*'ının mevcut baskılarında bulamadık.

²³⁸ Kavuk, taç ve fes gibi nesnelerinin etrafına sarılan ve sarıgın ucundan sarkan parçaya verilen addır. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB, 1993, III, s. 426.

²³⁹ TA: –"va'z ve nasîhat murâd ettikde bir âlî kürsiye çıkıp öyle"

²⁴⁰ TA: +“huzûr-ı fâizü'n-nûrlarına”

²⁴¹ TA: “zımnında”

²⁴² TA: –”tertîb edip huzûr-ı şeyhe”, +“için”

²⁴³ TA: +“hazret”

²⁴⁴ TA: –“ve zâhir”

²⁴⁵ TA: –“on üç ilme vâkıf idi”, +“ulûma ve ilm-i ledünde âlim idi”

²⁴⁶ TA: +“duhûl etmek bir âdeme müyesser olmazdı”

Hazret-i [5^a] Şeyh'le görüşmek için²⁴⁷ ziyâret kasd edip sabâh vaktine kadar cem'iyet müyesser olmadı.

Yine Herevî der ki: “Gecelerden bir gece halvethânelerinde kaldım. Hazret-i Şeyh'i gördüm ki, gecenin evvelinde salât-ı nâfile ve ba'dehû sülûs-i evvel mürûr edinceye dek zikrullâh ile meşgûl olup ba'dehû esmâ-i hüsnâdan; el-Muhît, er-Rab, eş-Şehîd, el-Hasîb, el-Fa'âl, el-Hallâk, el-Bâri', el-Musavvir esmâlarını zikr buyurup, cism-i şerîfleri kâh büyüyüp ve kâh küçülüp bir müddet havada uçup gözümden gâib olup, ba'dehû avdet ve mahalline ric'at buyurduktan sonra; sülûs-i sâni mürûr edinceye değin kâimen salât ve tilâvet-i Kur'ân ve tûl-i secde ile meşgûl, ba'dehû müteveccihen ile'l-kible teveccüh ve murâkabe buyurup tulû'-ı fecre kadar vakti bu hâl ile güzêrân, ba'dehû tazarru' ve duâ ve tezellül ve niyâz buyurup kendilerini nûr ihâtâ edip nazarımdan gâib olurlardı.” diye Herevî nakl eder.

Ve buyurdular ki: “İnsan ucb ve gurûrdan çıkıp²⁴⁸ [5^b] illâ her bir umûrun küllisini kibel-i Hak'tan görüp ortadan kendi çıka.” Bu makâmda İmâm Şa'rânî'nin kelâmı hulâsâ olarak tercemesi nihâyet buldu.²⁴⁹ Hazret-i Şeyh'in kerâmât-ı aliyye ve ahvâl-i seniyyeleri lâ-yuâd ve lâ-yuhsâdır.

بِسْمِ اللَّهِ {52^b} Allah Teâlâ'nın ism-i şerîfiyle başlarım. الرَّحْمَنِ öyle Allah ki büyük ni'metleri vericidir. الرَّحِيمِ öyle Allah ki küçük ni'metleri vericidir. قَالَ سَيِّدَنَا عَبْدُ الْقَادِرِ الْكَيْلَانِي. cemî'-i hamd edicilerin hamdi, ezelden tâ ebede varınca cümle sıfât-ı kâmileyi müstecmi' olan Vâcibu'l-Vücûd'a mahsûstur. İmdi hamd dörttür: Kuldan Allah Teâlâ'ya hamd, reâyâdan pâdişâha hamd,²⁵⁰ şâkirdden²⁵¹ üstâza²⁵² hamd, fukarâdan ağniyâya hamd; bu dört şeye hamd olunur. Biri hakîkattir, üçü mecâzdır. Hakîkat olan kuldan Allâh'a olan hamddır, mâadâları mecâzdır. كَاشِفُ الْعُصَّةِ öyle Allahü Zü'l-celâl ve'l-kemâl ki cemî'-i gamlarımızı keşf ve def' edicidir. [6^a] ya'ni esnâf-ı ta'zîm ve²⁵³ envâ'-ı tekrîmi müş'ir duâ ve senâ ve cümle mekrûhdan emîn

²⁴⁷ TA: “mülâkât ile”

²⁴⁸ TA, HM: “çıkma”

²⁴⁹ Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, *Levâkihü'l-Envâr fî Tabakâti'l-Ahyâr*, 1276, I, s. 148-155. Ayrıca bazı eksik bölümler olmakla birlikte bkz. Abdülvehhâb eş-Şa'rânî, *Tabakâtü'l-Kübrâ* (haz. A. Abdurrahîm es-Sayih, T. Alî Vehbe), Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 2005, I, s. 227-236.

²⁵⁰ TA: +“oğul ve”

²⁵¹ TA: +“ve dervîşten ve vâlideyn”

²⁵² TA: +“ve şeyhe”

²⁵³ TA: +“evsâfi ve”

olmak, mahlûkâtının hayırlısı olan Nebiyy-i Zîşân aleyhi salavâtü'r-rahmân üzerine olsun. وَشَفِيعَ الْأُمَّةِ dahi ümmet-i merhûmesine şefâat edici olan Resûl-i Ekrem'e olsun salât ve selâm.

Amma ba'd جَعَلَ قُلُوبَ الْعَارِفِينَ مَعَادِينَ أَسْرَارِهِ tahkîkan Allah Tebâreke ve Teâlâ âriflerinin kulûblarını {53^a} esrârının ma'denleri kıldı. وَزَيَّنَهَا بِطَوَالِعِ أَنْوَارِهِ kulûblarını kendi envâr-ı zâtının tulû'âtıyla tezyîn ve tenvîr buyurdu. وَصَفَّاهُمْ مِنْ كُدُورَاتِ الْبَشَرِيَّةِ dahi kulûb-ı ârifîni beşerîyyet küdürâtından tasfiye eyledi. وَأَشْهَدَهُمْ مَجَارِي أَحْكَامِ الرُّبُوبِيَّةِ dahi onları rubûbiyyet ahkâmını icrâya işhâd etti. قَالَ الْغَوْثُ الْأَعْظَمُ الْمُسْتَوْهَشُ عَنْ غَيْرِ اللَّهِ الْمُسْتَأْنِسُ بِاللَّهِ ya'ni Hazret-i Gavs-ı A'zam Kutbu'l-Aktâb, bundan murâd Şeyh Abdülkâdir kuddise sırruhû kendidir, buyururlar. Öyle Gavs-ı A'zam ki Hak celle [6^b] ve alâ hazretlerinin gayrisından ve cümle mâsivâullâhtan vahşet edici ve kaçıcı ve Vâcib Teâlâ hazretleriyle ünsde ve huzûrda olan Gavs-ı A'zam buyururlar:

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا غَوْثُ الْأَعْظَمِ.

Cenâb-ı Hak ve Feyyâz-ı Mutlak bana Yâ Gavse'l-A'zam diye kalbime ilhâmı ile nidâ buyurdu. Külliyyât-ı Ebü'l-Bekâ'da;²⁵⁴ "İlhâm, kalbe bir şeyi îkâ'dır. Kendisiyle amele dâî, bir ilimden nâşî bu ilhâm; ba'zı tarîku'l-keşf ve ba'zı cânib-i Hak'tan hâsıl olur, melek vâsıta olmaksızın" diye ta'rîf eder.²⁵⁵

قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَبَّ الْغَوْثِ.

Ben dahi "Lebbeyk Ey gavsın Rabbisi!" dedim.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: كُلُّ طَوْرِ بَيْنَ النَّاسُوتِ وَالْمَلَكُوتِ فَهِيَ شَرِيعَةٌ.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Her tavır ki²⁵⁶ nâsût ile²⁵⁷ melekût beyninde ola; ya'ni âlem-i mülk ve şehâdet ki havâss-i hamse-i zâhire ile idrâk olunur ki, âlem-i dünyâdır {53^b} ve âlem-i gayb-ı melekût ki,²⁵⁸ havâss-i bâtına ve teveccüh-i kalbiyye ile idrâk olunur; bu iki âlem

²⁵⁴ Aslen Kırımlı olan Ebü'l-Bekâ el-Kefevî'nin hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Asıl adı Eyüp olup Kefe'de doğmuştur. 1095/1684 yılında İstanbul'da vefat eden Kefevî'nin kabri Eyüp Sultan Türbesi'nin yanındadır. Bkz. Hulusi Kılıç, "Ebü'l-Bekâ el-Kefevî", *DİA*, X, s. 298.

²⁵⁵ Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, *Külliyyât* (nşr. Adnân Derviş, Muhammed el-Mısrî), Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1998, s.173.

²⁵⁶ HM: +“âlem-i”

²⁵⁷ HM: +“âlem-i”

²⁵⁸ HM: –“havâss-i hamse-i zâhire ile idrâk olunur ki, âlem-i dünyâdır ve âlem-i gayb-ı melekût ki”

beyninde olan tavır şerîattir.

وَكُلُّ طَوْرٍ بَيْنَ الْمَلَكُوتِ وَالْجَبَرُوتِ فَهِيَ طَرِيقَةٌ.

Ve her tavır ki âlem-i melekût ile âlem-i ceberût ki fevka'l-melekûtur, [7^a] lisân-ı ehlullâhta âlem-i esmâ ve sıfâtan ibârettir, bu iki âlem beyninde olan tavır tarîkattir.

وَكُلُّ طَوْرٍ بَيْنَ الْجَبَرُوتِ وَاللَّاهُوتِ فَهِيَ حَقِيقَةٌ.

Ve her tavır ki âlem-i ceberût ile âlem-i lâhût beyninde ola; ya'ni âlem-i esmâ vü sıfât ile âlem-i hâlık, âlem-i ulvî, âlem-i rûhdan ibârettir, bu iki âlem beyninde olan tavır hakîkattir.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَا ظَهَرْتُ فِي شَيْءٍ، كَظُهُورِي فِي الْإِنْسَانِ.

Bundan sonra Hak Teâlâ bana dedi ki: Yâ Gavs-ı A'zam! İnsanda zâhir olduğum gibi ya'ni insana tecellî eylediğim gibi hiçbir gayrı nesnede zâhir olmadım.

ثُمَّ سَأَلْتُ: يَا رَبِّ، هَلْ لَكَ مَكَانٌ؟ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَنَا مُكَوَّنُ الْمَكَانِ وَالْأَكْوَانِ، وَلَيْسَ لِي مَكَانٌ، سِوَى سِرِّ الْإِنْسَانِ فِي الْقَلْبِ.

Ondan sonra Hak Teâlâ'dan suâl ettim ve dedim ki: Yâ Rabbi! Senin hiç mekânın var mıdır? Hak Teâlâ buyurdu ki: Ben mekânın ve ekvânın mükevvini ve hâlıkıyım,²⁵⁹ bana mekân yoktur, kalbde insanın sırrından mâadâ. Ya'ni insân-ı kâmilin kalbine tecellî ederim.

ثُمَّ سَأَلْتُ: يَا رَبِّ، هَلْ لَكَ أَكْلٌ، وَهَلْ لَكَ شُرْبٌ؟ قَالَ: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَكَلْتُ الْفَقِيرَ وَشُرْبُهُ فَهُوَ أَكْلِي وَشُرْبِي.

[7^b] Ondan sonra Hak Teâlâ'dan suâl {54^a} ettim ve dedim ki: Yâ Rabbi! Senin için ekl ve şürb var mıdır? Ya'ni yer ve içer misin?²⁶⁰ Hak Teâlâ buyurdu ki: Fakîrlerin yediği ve içtiği, benim yediğim ve içtiğimdir. Ben it'âm-ı fukarâ eden kimseden râzı olurum.

ثُمَّ سَأَلْتُ: يَا رَبِّ، مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقْتَ الْمَلَائِكَةَ؟ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: خَلَقْتُ الْمَلَائِكَةَ مِنْ نُورِ الْإِنْسَانِ وَخَلَقْتُ الْإِنْسَانَ مِنْ نُورِ ظُهُورِي، ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَبِّ الْعَوْثِ، هَلْ لَكَ مَطِيَّةٌ؟ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، جَعَلْتُ الْإِنْسَانَ مَطِيَّتِي، وَجَعَلْتُ سَائِرَ الْأَكْوَانِ مَطِيَّةَ الْإِنْسَانِ.

²⁵⁹ TA: –“Hak Teâlâ buyurdu ki: Ben mekânın ve ekvânın mükevvini ve hâlıkıyım”

²⁶⁰ TA: –“Ya'ni yer ve içer misin?”

Ve ondan sonra dedim ki: Yâ Rabbi! Melâikeleri hangi şeyden yarattın? Hak Teâlâ buyurur: İnsanın nûrundan yarattım; dahi insanı da tecellî ve zuhûrum nûrumdan yarattım. Sonra dedim ki: Ey gavsın Rabbisi! Senin için merkûb ve binit var mıdır? Hak Teâlâ bana dedi ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Ben insanı merkûbum ve binitim kıldım, vesâir ekvânı ve mahlûkâtı insanın merkûbu ve biniti kıldım.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، نِعَمَ الطَّالِبِ أَنَا، وَنِعَمَ الْمَطْلُوبِ الْإِنْسَانُ، وَنِعَمَ الرَّكَّابِ الْإِنْسَانُ، وَنِعَمَ الْمَرْكُوبِ لَهُ سَائِرُ الْأَكْوَانِ.

[8^a] Ve dahi Hak Teâlâ bana dedi ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Ben ne güzel ve ne hoş tâlibim ve insan ne güzel ve ne hoş matlûbdur; ve insan ne güzel²⁶¹ râkibdir ve cemî'-i âlem ne güzel merkûbdur.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، الْإِنْسَانُ سِرِّي وَأَنَا سِرُّهُ، وَلَوْ عَلِمَ الْإِنْسَانُ مَنْزِلَةَ عِنْدِي، لَقَالَ فِي كُلِّ نَفْسٍ مِنَ الْأَنْفَاسِ ﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَا أَكَلَ الْإِنْسَانُ شَيْئًا وَمَا شَرِبَ، وَمَا قَامَ وَمَا قَعَدَ وَمَا نَطَقَ وَمَا صَمَتَ وَمَا فَعَلَ فِعْلًا، وَمَا تَوَجَّهَ لَشَيْءٍ، وَمَا غَابَ عَنْ شَيْءٍ، إِلَّا أَنَا فِيهِ سَاكِنُهُ وَمُحَرِّكُهُ وَمُسْكِنُهُ.

{54^b} Ve dahi Hak Teâlâ²⁶² bana dedi ki: Yâ Gavse'l-A'zam! İnsan benim sırrımdır ve ben insanın sırrıyım. Eğer insan benim katımda mertebesin bilse enfâsdan her nefesinde²⁶³ hutbesin okurdu. Ve dahi Yâ Gavse'l-A'zam! İnsan bir şey yemez ve su içmez ve durmaz ve oturmaz²⁶⁴ ve söylemez ve sükût durmaz ve bir iş işlemez ve bir şeye teveccüh etmez ve bir şeyden gâib olmaz illâ ki ben onun cemî'-i ahvâlinde muharriki ve sâkini benim, sükût veren dahi benim.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، جِسْمُ الْإِنْسَانِ وَنَفْسُهُ وَقَلْبُهُ وَرُوحُهُ وَسَمْعُهُ وَبَصَرُهُ وَلِسَانُهُ وَيَدُهُ وَرِجْلُهُ كُلُّ ذَلِكَ أَظْهَرَتْهُ بِنَفْسِي، لِنَفْسِي، لَا هُوَ إِلَّا أَنَا، وَلَا أَنَا غَيْرُهُ.

[8^b] Ve Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! İnsanın cismi ve nefsi ve kalbi ve rûhu ve sem'i ve basarı ve lisânı ve ricli ve yedi ve her ne var ise küllisini ben izhâr ettim insan²⁶⁵ için, kendi nefsimle kendi nefsim, ya'ni²⁶⁶ kendi zâtımla kendi zâtıma,²⁶⁷

²⁶¹ TA: “ve ne hoş tâlibim ve insan ne güzel ve ne hoş matlûbdur; ve insan ne güzel”

²⁶² OE: “Hak Teâlâ”

²⁶³ [Bugün mülk kimindir?] Mü'min sûresi 16. âyet-i kerîmeye atıf vardır.

²⁶⁴ OE: “oturmaz”

²⁶⁵ TA: “ve ricli ve yedi ve her ne var ise küllisini ben izhâr ettim insan”

²⁶⁶ TA: “kendi nefsimle, ya'ni”

²⁶⁷ TA: “kendi zâtıma”

insanda her ne var ise zâhir olur; benim nefsimdir, gayrı değildir ve ben onun gayrı değilim. İnsan yoktur,²⁶⁸ illâ ben varım ve ben insandan gayrı değilim.²⁶⁹

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، إِذَا رَأَيْتَ الْمُحْتَرِقَ بِنَارِ الْفَقْرِ وَالْمُنْكَسِرِ بِكَثْرَةِ الْفَاقَةِ، فَتَقَرَّبَ إِلَيْهِ، لَا حِجَابَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ.

Ve dahi dedi ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Kaçan bir fakîr ve münkesirü'l-kalb kimesneyi gördüğün {55^a} vakitte ki fakr ateşiyle yanmış ve ziyâde şiddet-i fâkadan münkesirü'l-kalb olmuş; sen ona yakın ol, kim onunla benim aramda hiç hicâb yoktur. Kemâ kâle Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem: الْفَقْرُ فَخْرِي وَبِهِ افْتَحَرْتُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ Ma'nâsı "Fakr benim fahrımdır ve fakr ile enbiyâ ve mürselîn üzere iftihâr [9^a] ederim" ²⁷⁰ buyurur.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، لَا تَأْكُلْ طَعَامًا، وَلَا تَشْرَبْ شَرَابًا، وَلَا تَنَمْ نَوْمَةً، إِلَّا عِنْدِي بِقَلْبٍ حَاضِرٍ وَعَيْنٍ نَاطِرٍ.

Dahi bana buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! İnsan yemez²⁷¹ ve içmez²⁷² ve uyumaz²⁷³ illâ benim katımda yer ve içer ve uyur kalb-i hâzır ve ayn-ı nâzır ile. Bu hitâbda insanın cemî'î ef'âl ve harekâtı huzûr-ı kalble olmasına tenbîh vardır.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَنْ حَرَّمَ عَنِّي سَفَرَ الْبَاطِنِ،²⁷⁴ ابْتَلَيْتُهُ بِالسَّفَرِ الظَّاهِرِ، وَلَا يَزِيدُ مِنِّي، إِلَّا بُعْدًا فِي السَّفَرِ الظَّاهِرِ.

Ondan sonra Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Bir kimesne benden mahrûm olsa sefer-i bâtın etmemek sebebiyle, ben onu sefer-i zâhir ile mübtelâ ederim. Dahi ol kimesne benden bir nesneye nâil olmaz illâ sefer-i zâhirde baîd olur.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، الْإِتِّحَادُ حَالٌ لَا يُعْبَرُ عَنْهُ بِلِسَانِ الْمَقَالِ، فَمَنْ آمَنَ بِهِ قَبْلَ وُجُودِ الْحَالِ، فَقَدْ كَفَرَ، وَمَنْ أَرَادَ الْعِبَادَةَ بَعْدَ الْوُصُولِ، فَقَدْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

{55^b} Ondan sonra Hak Teâlâ dedi ki: Yâ Gavse'l-A'zam! İttihâd bir hâldir ki lisân-ı

²⁶⁸ Zîrâ insanın vücûdu fânî Hak Teâlâ dâim ve bâkî olmakla لا مَوْجُودٌ إِلَّا اللَّهُ sırrına işârettir. (OE: Varak kenarı not) HM nüshasında bu bölüm metin içerisinde verilmiştir.

²⁶⁹ TA: —"İnsan yoktur, illâ ben varım ve ben insandan gayrı değilim"

²⁷⁰ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 102.

²⁷¹ TA: +“taâmı”

²⁷² TA: +“şarâbı”

²⁷³ TA: +“uykuyu”

²⁷⁴ Nüsha: عَنْ سَفَرِ الْبَاطِنِ (OE: Varak kenarı not)

makāl ile ta‘bîr olunmaz. Bir kimesne ki kable vücûdî'l-hâl ittihâda îmân getirse, ya‘ni cemî‘-i eşyâ ve insân ve hayvânât [9b] ve sâiri, Allah Teâlâ hazretleriyle müttehîd ve birdir diye maâzallâhu Teâlâ i‘tikâd eylese, kâfir olur. Ve eğer ba‘de'l-vusûl ibâdet eylese, ya‘ni vusûl ve ittisâl ehl-i hakikat lisânında abd, hâlıkının gayrını müşâhede etmeyip ve sâniin gayrısı hâtırına hutûr etmemekten ibârettir; buna göre ya‘ni²⁷⁵ havâss-ı abd, ibâdet ve müşâhedesinde mâsivâyı hâtırına getirse tahkîk ol abd-i hâs, aliyyü'l-azîm olan Hak Teâlâ hazretlerine şirk etmiş olur. Ne‘ûzu bi'llâhi Teâlâ.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَنْ سَعَدَ بِسَعَادَةِ الْأَزَلِيَّةِ، فَطُوبَى لَهُ، لَمْ يَكُنْ مَخْذُولًا أَبَدًا، وَمَنْ شَقِيَ بِالشَّقَاوَةِ الْأَزَلِيَّةِ، لَمْ يَكُنْ مَقْبُولًا بَعْدَ ذَلِكَ قَطُّ.

Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A‘zam! Bir kimesne ki saâdet-i ezeliyye ile saîd olsa devlet yâ sâye-i şecere-i tûbâ²⁷⁶ onundur. Ol kimesne ebedî rüsvâ olmaz. Ve bir kimesne şekâvet-i ezeliyye ile şakî olsa veyl-i cehennem-i helâk onundur, ebedî saîd ve makbûl olmaz.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، جَعَلْتُ الْفَقْرَ وَالْفَاقَةَ مَطِيَّتَيْنِ لِلْإِنْسَانِ، فَمَنْ رَكِبَهُمَا، فَقَدْ بَلَغَ الْمُنْرَةَ قَبْلَ أَنْ يَقْطَعَ الْمَفَاوِزَ وَالْبَوَادِي.

{56^a} Ve dahi dedi ki: [10^a] Yâ Gavse'l-A‘zam! Fakr ve fâkayı insan için binit kıldım. Bu mahalde fakr ve fâkadan murâd sâdât-ı sûfiyye lisân-ı şerîflerinde²⁷⁷ olan fakr ve fâkadır, ya‘ni adem ve yokluk katında sükûn ve teslimiyet ve vücûd-ı gînâ vaktinde bezl ve kendi muhtâc iken gayra îsârdır. *Kitâb-ı Ta‘arruf*’da Şeyh Nûrî²⁷⁸ kuddise sırruhû böyle ta‘rîf buyurur.²⁷⁹ Bir kimesne fakr ve fâkaya binse tahkîk ol kimesne²⁸⁰ menzil ve maksûduna yetişir ve vâsıl olur. Sahrâları yürüyüp yorulmazdan evvel yol alır.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، الْمُحِبَّةُ حِجَابٌ بَيْنَ الْمُحِبِّ وَالْمُحْبُوبِ، فَإِذَا فَنِيَ الْمُحِبُّ عَنِ الْمُحِبَّةِ، وَصَلَ إِلَى

²⁷⁵ HM: “ma‘nâ”

²⁷⁶ Cennette olduğu kabul edilen bir ağaç. Tasavvufta Hak ile ünsiyet makâmını ifâde eder. Bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 361.

²⁷⁷ TA: –“şerîf”

²⁷⁸ Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî en-Nûrî, hicri III. asır sûfilerindendir. Cüneyd-i Bağdâdî ile birlikte Serî es-Sakatî'nin meclisinde tasavvufî eğitimini tamamlayan Nûrî, sahv halini tercih etmekle birlikte şathiyat nevinden sözler söylemiştir. Bkz. Mustafa Kara, “Ebü'l-Hüseyin en-Nûrî”, *DİA*, X, s. 328.

²⁷⁹ Krş. Kelâbâzî, *Ta‘arruf*, s. 146.

²⁸⁰ TA: –“fakr ve fâkaya binse tahkîk ol kimesne”

المَحْبُوبِ.

Ve dahi bundan sonra Hak Teâlâ dedi ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Muhabbet hicâbdır; âşıkla ma'sûk arasında. Vaktâki âşık muhabbeti dahi fânî etse ma'sûka vâsıl olur.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، لَوْ عَلِمَ الْإِنْسَانُ مَا كَانَ لَهُ بَعْدَ الْمَوْتِ، مَا تَمَنَّى الْحَيَاةَ فِي الدُّنْيَا، وَيَقُولُ فِي كُلِّ لَمَحَةٍ وَلَحْظَةٍ يَا رَبِّ، أُمْتِنِي أُمْتِنِي.

Ve dahi ondan sonra Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Eğer insan bilse ki mevtten sonra [10^b] hâli nice olduğun, kat'â dünyâda hayât taleb etmezdi. Ve Hak Teâlâ hazretine²⁸¹ her lahzada ve lemhada nidâ ederdi ki “Yâ Rabbi! Beni meyyit kıl, öldür.” deyü.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَحَبُّ الْخَلَائِقِ عِنْدِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، الصُّمُّ وَالْبُكْمُ وَالْعُمْيُ ثُمَّ التَّحِيرُ وَالْبُكَاءُ وَفِي الْقَبْرِ كَذَلِكَ.

{56^b} Ondan sonra Hak Teâlâ bana dedi ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Bana mahlûkâtımın ziyâde muhabbetlisi ol kulumdur ki ne ağız ve ne göz ve ne kulak ola. Ondan sonra mütehayyir olmaktır ve ağlamaktır ve kabirde dahi böyledir.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، الْأَرْوَاحُ كُلُّهَا يَتَرَفَّضُونَ فِي قَوْلِهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، بَعْدَ مَقَالِي أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ، قَالَ: وَرَأَيْتُ الرَّبَّ تَعَالَى فَقَالَ لِي.

Ondan sonra Hak Teâlâ bana buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Ervâhın küllisi kâlîblarında kıyâmet günü kopunca raks ederler. Benim أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ [Ben sizin rabbiniz değil miyim?] (A'râf, 7/172) kelâm-ı kadîmim onların kulağında kaldı, ol sebep ile dahi derler kim: “Rabbimizi gördük, bize söyledi.” dedikleri sebepten raks-ı dâimî üzerinedir, muttasıl semâ'dadır.

ثُمَّ قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَنْ سَأَلَنِي عَنِ الرَّأْيَةِ بَعْدَ الْعِلْمِ، فَهُوَ مَحْجُوبٌ بِعِلْمِ الرَّؤْيَةِ، وَمَنْ ظَنَّ أَنَّ الرَّؤْيَةَ بَعْدَ الْعِلْمِ، فَهُوَ مَعْرُورٌ بِرُؤْيَةِ الرَّبِّ تَعَالَى.

[11^a] Ondan sonra Hak Teâlâ bana buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Bir kimesne beni görmekten suâl etse ilimden sonra ol mahcûbdur ilm-i ru'yetle. Şol kimse ki tahkîkan

²⁸¹ TA: “zât-ı ulûhiyyetime”

ru'yet ilmin gayrıyla olur zannetti; ol mağrûrdur, Rab Teâlâ'yı ru'yetle. Ya'ni beni noksân sıfatlarından münezze, kemâl sıfatlarıyla mevsûf bilmek; görmektir.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَنْ رَأَى اسْتَعْنَى عَنِ السُّؤَالِ فِي كُلِّ حَالٍ، وَمَنْ لَمْ يَرَانِي، لَمْ يَنْفَعَهُ السُّؤَالُ، فَهُوَ مَحْجُوبٌ بِالْمَقَالِ.

{57^a} Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Bir kimesne ki beni görse suâlden müstağnî olur. Ve eğer beni görmese ona suâl fâide eylemez, ol kimesne mahcûbdur. Hemân kâlde kalır. Ya'ni kesret-i zikir ile tecelliyâtım nûrunu zâkir, kalbine teveccüh ile müşâhede eylese suâlden müstağnî olur demektir. Allâhü a'lem bi-murâdihî.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، لَيْسَ الْفَقِيرُ عِنْدِي مَنْ لَيْسَ لَهُ شَيْءٌ، بَلِ الْفَقِيرُ عِنْدِي الَّذِي لَهُ أَمْرٌ فِي كُلِّ شَيْءٍ، إِذَا قَالَ لِشَيْءٍ كُنْ فَيَكُونُ.

Ve dahi Hak Teâlâ dedi ki: Yâ Gavs! Benim katımda fakîr bir şeyi olmayan değildir. [11^b] Belki benim katımda fakîr oldur ki, o fakîr için her bir şeyde emir ola; her ne vakit bir şeye ol dese ol sâatte ola.²⁸²

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثُ، لَا أَلْفَةَ وَلَا نِعْمَةً فِي الْجَنَّةِ بَعْدَ ظُهُورِي فِيهَا، وَلَا وَحْشَةً وَلَا حُرْقَةً فِي النَّارِ، بَعْدَ خِطَابِي لِأَهْلِهَا.

Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Ülfet ve ni'met yoktur ehl-i cennete, cennette ben onlara zuhûr ettikten sonra. Ve dahi vahşet ve hurkat yoktur ehl-i cehenneme, cehennemde ben onlara hitâbımdan sonra. Ya'ni nice bin yıllar ehl-i {57^b} cehennem cehennemde nâlân ve giryân olup, hazîne-dâr-ı cehennem olan Mâlik aleyhi's-selâma ehl-i nâr niyâz edip "Yâ Mâlik! Allâh'a²⁸³ ricâ eyle bizi öldürsün." dediklerinde Hak Teâlâ bu âyet-i şerîfi onlara hitâb edip buyurur: قَالَ احْسُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ (Âl-i İmrân, 3/108) "Ey kelmeler uş susun sizler için ebedî selâmet yoktur." Bu hitâbdan sonra ehl-i cehenneme ye's-i küllî gele. مَنْ لَمْ يَدُقْ لَمْ يَعْرِفْ. حَفَظْنَا اللَّهَ تَعَالَى بِاسْمِهِ الْحَفِيفِ بِمَنْنِهِ وَلُطْفِهِ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا. [Tatmayan bilemez.] [Hafız olan Allah Teâlâ menni ve lutfuyla bizleri korusun. Nefislerimizin ve işlerimizin kötülüklerinden Allâh'a sığınırız.] Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Şol gönle ki benim

²⁸² HM: +“ve vücûda gele”

²⁸³ TA: +“Teâlâ ve Tekaddes hazretlerine”

nazarım ve iltifâtım ola; ol gönle ayruk²⁸⁴ [12^a] korku girip nârda yanıp muazzeb olmaz.

يَا غَوْثُ، أَنَا أَكْرَمُ مِنْ كُلِّ كَرِيمٍ، أَنَا أَرْحَمُ مِنْ كُلِّ رَحِيمٍ.²⁸⁵

Hak Teâlâ dedi ki: Yâ Gavs! Ben her kerîmden ekremim ve her rahîmden erhamim. Benden kerîm benden rahîm hiç kimesne yoktur. Rahmet ve kerem hemân bana mahsûsdur.

قَالَ لِي: يَا غَوْثُ الْأَعْظَمُ، نَمَّ عِنْدِي لَا كَنُومَ الْعَوَامِّ، تَرَانِي، فَقُلْتُ: يَا رَبِّ، كَيْفَ أَنَا عِنْدَكَ؟ قَالَ لِي: بِخُمُودِ الْجِسْمِ عَنِ اللَّذَاتِ، وَبِخُمُودِ النَّفْسِ عَنِ الشَّهَوَاتِ، وَخُمُودِ الْقَلْبِ عَنِ الْخَطَرَاتِ، وَخُمُودِ الرُّوحِ عَنِ اللَّحْظَاتِ، وَفَنَاءِ ذَاتِكَ فِي الذَّاتِ، وَبَقَاءِ صِفَاتِكَ بِالْصِّفَاتِ.

Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Benim katımda {58^a} uyu ama avâm-ı nâs uykusu gibi uyuma; beni görürsün. Ben dedim ki: Yâ Rabbi! Nice uyuyam? Hak Teâlâ hazretleri buyurdu ki: Cismin lezzetlerinden fâriğ kıl ve nefsin şehvâtlardan fâriğ kıl ve gönlün havâtırlardan fâriğ kıl²⁸⁶ ve rûhun lahazâtlardan, ya'ni Cenâb-ı Hakk'a teveccühe mâni' olur şeylerden fâriğ olsun ve zâtın benim zâtımda fânî ve sıfâtın benim sıfâtımla bâkî olsun.

قَالَ لِي: يَا غَوْثُ الْأَعْظَمُ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، فَقَالَ: قُلْ يَا رَبَّ الْكَرِيمِ أَوْ الرَّحِيمِ.

[12^b] Ve dahi “Yâ Gavse'l-A'zam” diye Hak Teâlâ bana buyurdu. Ben dahi “Lebbeyk Ey arş-ı azîmin Rabbisi” dedim. Hak Teâlâ buyurdu ki: “Bana Yâ Rabbe'l-Kerîm yâhud Yâ Rabbe'r-Rahîm” de.

يَا غَوْثُ، قُلْ لِأَصْحَابِكَ وَأَحْبَابِكَ، مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ صُحْبَتِي، فَعَلَيْهِ بِالْفَقْرِ، ثُمَّ فَقِرْ بِالْفَقْرِ، ثُمَّ فَقِرْ عَنِ الْفَقْرِ، فَإِذَا نَمَّ فَقْرُهُمْ، فَلَا هُمْ إِلَّا أَنَا.

Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Ashâbına de; eğer benim ile musâhabet ya'ni benim rızâma muvâfık hareket etmek isterlerse fakr onlar üzerine olsun, fakrı ihtiyâr etsinler. Seyyid Şerîf fakrı, muhtâc ileyh olan şeyin fıkdanından ibâret olup ammâ muhtâc ileyh olmayan şeyin fıkdanı²⁸⁷ ve yokluğu fakr tesmiye olunmaz,²⁸⁸ diye ta'rif buyurur. Ve inde's-sûfiyye, rabbisinden dahi suâli terktir; mahlûkâtta suâl nerede kaldı. Zîrâ İbrâhîm Halîlü'r-

²⁸⁴ TA: “artık”

²⁸⁵ TA: +“رَحِيمٍ وَ”

²⁸⁶ TA: –“ve nefsin şehvâtlardan fâriğ kıl ve gönlün havâtırlardan fâriğ kıl”

²⁸⁷ TA: –“ibâret olup ammâ muhtâc ileyh olmayan şeyin fıkdanı”

²⁸⁸ Seyyid Şerîf Cürçânî, *Ta'rifât*, Mısır: Matbaatü'l-Hayriyye, 1306, s. 72.

Rahmân'ı²⁸⁹ Nemrûd mancınık ile nâra ilkâ vaktinde havada iken Hazret-i {58^b} Cibrîl aleyhi's-selâm nâzil olup "Senin için hâcet var mıdır?" diye suâl eyledikte, Hazret-i İbrâhîm aleyhi's-selâm, "Ammâ sana hâcetim yoktur." dedikte, Cibrîl aleyhi's-selâm²⁹⁰ rabbinden suâl ile buyurdakta, "Hazret-i İbrâhîm bana [13^a] Allah Teâlâ kâfidir suâlimden, benim hâlîme ilmi"²⁹¹ buyurdular. Bu bir büyük makâmdır. Allah Teâlâ bizleri bu makâma Hazret-i Halîl'i yüzü suyu hürmetine îsâl eyleye. Âmîn. Ve meşâyıh-ı sûfiyye kaddesallâhu esrârahum hazretlerinin اَلْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ فِي الدَّارَيْنِ [Fakirlik iki âlemde de yüz karasıdır.]²⁹² kelâmlarını âlemeynde fenâ ile Seyyid Şerîf îzâh buyurur.²⁹³ Ve ondan sonra fakr-ı fakra vâsıl olsunlar. Ve ondan sonra fakr-ı fakrdan hakikat-i fakra ersinler. Vaktâki fakrları tâm²⁹⁴ ola; ol makâmda onlar yoktur, illâ ancak ben varım. Ben hemân ol makâmdayım bana vâsıl olurlar.

قَالَ لِي: يَا غَوْثُ، طُوبَى لَكَ إِنْ كُنْتَ رَؤُوفًا عَلَى بَرِيَّتِي، ثُمَّ طُوبَى لَكَ إِنْ كُنْتَ غَفُورًا لِبَرِيَّتِي.

Ve dahi Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Devlet ve saâdet yâ şecere-i tûbâ senindir, eğer benim mahlûkâtım üzerine²⁹⁵ re'fet ve merhamet edersen; devletten sonra devlet ve saâdet senindir, eğer benim mahlûkâtımın suçların afv eder olur isen.

قَالَ لِي: يَا غَوْثُ الْأَعْظَمُ، جَعَلْتُ فِي النَّفْسِ طَرِيقَ الرَّاهِدِينَ، وَجَعَلْتُ فِي الْقَلْبِ طَرِيقَ الْعَارِفِينَ، وَجَعَلْتُ فِي الرُّوحِ طَرِيقَ الْوَاقِفِينَ، وَجَعَلْتُ نَفْسِي مَحَلَّ الْأَحْرَارِ.

[13^b] {59^a} Ve Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Ben azîmü's-şân zâhidler tarîkini nefis içinde kıldım; ve ârifler tarîkini kalb içinde kıldım; ve vâkıflar tarîkini rûh içinde kıldım; ve ben kendi nefsimi ahrârın mahalli kıldım. Ve ahrâr hürkün cem'idir ve ıstılâh-ı ehl-i hakikatte kâinât rıkkından hurûc ve cemî'i alâyık ve ağıyârı kat'dır. Bu mertebe avâmın şehvât rıkkından hürriyetinden ve havâssın²⁹⁶ murâdât rıkkından hürriyetinden ve havâssu'l-havâssın rusûm ve âsâr rıkkından hürriyetinden a'lâ merâtibdir, diye Seyyid Şerîf kuddise sirruhû *Ta'rîfât*'ında buyurur.²⁹⁷ Ol sebebdan اَلْأَحْرَارُ قُلُوبُ الْأَحْرَارِ قُبُورُ الْأَسْرَارِ buyurulmuştur. Ya'ni

²⁸⁹ HM, TA: +“salavâtullahi alâ nebiyyina ve aleyhi'l-mennân”

²⁹⁰ HM: –““Ammâ sana hâcetim yoktur.” dedikte, Cibrîl aleyhi's-selâm”

²⁹¹ Ya'ni benim hâlîme alîmdir, bana Allâh Teâlâ kâfi ve vâfidir, demektir. (OE: Varak kenarı not)

²⁹² Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 102.

²⁹³ Cürcânî, *Ta'rîfât*, s. 73. Ayrıca bkz. Cürcânî, *Ta'rîfât Tasavvuf Istılahları* (çev. Abdülaziz Mecdi Tolun, haz. Abdulrahman Acer), İstanbul: Litera, 2014, s. 58.

²⁹⁴ HM, TA: “tamâm”

²⁹⁵ TA: +“rahmet ve”

²⁹⁶ Zîrâ havâs irâdelerini Hak Teâlâ'nın irâdesinde fânîdirler. Kaddese'llâhu esrârahum. (OE: Varak kenarı not)

²⁹⁷ Cürcânî, *Ta'rîfât*, s. 38. Ayrıca bkz. Cürcânî, *Ta'rîfât Tasavvuf Istılahları*, s. 67.

“ahrârın kalbleri esrârın kabirleridir”. Fefhem.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، قُلْ لِأَصْحَابِكَ، اِغْتَنِمُوا دَعَوَاتِ الْفُقَرَاءِ، فَإِنَّهُمْ عِنْدِي وَأَنَا عِنْدَهُمْ.

Ve Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Ashâb ve etbâma söyle, fukarânın duâsını bilsinler. Zîrâ onlar benim indimde ve ben ol fakîrlerin indindeyim. Ve ba'zı nüshada دَعْوَةُ الْفُقَرَاءِ muharrer bulduk ona göre ma'nâ; fukarânın da'vetini ganîmet [14a] bilip icâbet etsinler, demektir.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَنَا مَأْوَى مَحَلِّ فَقِيرٍ وَمَسْكَنُهُ وَمَنْظَرُهُ وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ.

Yâ Gavse'l-A'zam! Ben her bir fakîrlerin me'vâ ve meskeniyim ve manzarıyım ve bana {59^b} gelirler. Ya'ni huzûr-ı ma'neviyyeme rucû olunur.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثُ، وَلَا تَنْظُرْ إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا فِيهَا، تَرَانِي بِلَا وَاسِطَةٍ، وَلَا تَنْظُرْ إِلَى النَّارِ وَمَا فِيهَا، تَرَانِي بِلَا وَاسِطَةٍ.²⁹⁸

Yâ Gavs! Cennete ve içinde olan nesneye nazar etme ki beni vâsıtasız göresin. Ve cehenneme ve içinde olan nesneye nazar etme ki beni vâsıtasız göresin. Ya'ni dâima teveccühün bana olsun.

يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَهْلُ الْجَنَّةِ مَشْغُولُونَ بِالْجَنَّةِ، وَأَهْلُ النَّارِ مَشْغُولُونَ بِالنَّارِ، فَكُنْ أَنْتَ مَشْغُولًا بِي.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Ehl-i cennet, cennetle meşgüller ve ehl-i nâr, nâr ile meşgüllerdir. Sen dahi benimle meşgûl ol.

يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، إِنَّ عِبَادًا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَتَعَوَّذُونَ مِنَ النَّارِ يَتَعَوَّذُونَ مِنَ الْجَحِيمِ.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Benim için ehl-i cennetten biraz kullarım vardır ki onlar cennet ni'metlerinden istiâze [14^b] ederler, ya'ni bana sığınır; nitekim ehl-i nâr, nâr-ı cahîmden istiâze ya'ni²⁹⁹ kaçındıkları gibi.

يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، مَنْ شَعَلَ بِسَوَائِي، كَانَ لِصَاحِبِ زُنَّارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Yâ Gavs! Bir kimesne benden gayrıya meşgûl olsa ol nesne ona kıyâmet gününde zünnâr³⁰⁰ olur. Ve ba'zı nüshada كَانَ صَاحِبُهُ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ vâki' olmuştur. Ona göre ma'nâ; bir

²⁹⁸ TA: —“وَلَا تَنْظُرْ إِلَى النَّارِ وَمَا فِيهَا، تَرَانِي بِلَا وَاسِطَةٍ”

²⁹⁹ TA: —“istiâze ya'ni”

³⁰⁰ Papazların bellerine bağladıkları kuşağın adı olmakla birlikte tasavvufta benlik, bencillik, dünyaya

kimse benden gayrıya meşgûl olsa onun musâhibi ya'ni mahalli yevm-i301 kıyâmette cehennem olur. {60^a} Neûzü billâhi teâlâ.

يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَهْلُ الْقُرْبَى يَسْتَغِيثُونَ عَنِ الْقُرْبِ، كَأَهْلِ الْبُعْدِ يَسْتَغِيثُونَ عَنِ الْبُعْدِ.

Yâ Gavs! Ehl-i kurb, kurbundan şikâyet eder, nitekim ehl-i bu'd, bu'dundan şikâyet ettiği gibi.³⁰²

قَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، إِنَّ لِي عِبَادًا سِوَى الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ، لَا يَطَّلِعُ عَلَى أَحْوَالِهِمْ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا وَلَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْآخِرَةِ وَلَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَلَا أَحَدٌ مِنَ أَهْلِ النَّارِ وَلَا مَالِكٌ وَلَا رِضْوَانٌ، وَمَا خَلَقْتُهُمْ لِلْجَنَّةِ وَلَا لِلنَّارِ وَلَا لِلثَّوَابِ وَلَا لِلْعِقَابِ وَلَا لِلْحُورِ وَلَا لِلْقُصُورِ وَلَا لِلْغِلْمَانِ وَلَا لِلْوِلْدَانِ، فَطُوبَى لِمَنْ آمَنَ بِهِمْ، وَإِنْ لَمْ يَعْرِفْهُمْ، يَا غَوْثُ، أَنْتَ مِنْهُمْ، وَعَلَامَاتُهُمْ فِي الدُّنْيَا: أَجْسَامُهُمْ مُحْتَرِقَةٌ مِنْ قِلَّةِ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ، وَنُفُوسُهُمْ مُحْتَرِقَةٌ عَنِ الشَّهَوَاتِ، وَقُلُوبُهُمْ مُحْتَرِقَةٌ عَنِ الْخَطَرَاتِ³⁰³ وَأَرْوَاحُهُمْ مُحْتَرِقَةٌ عَنِ اللَّحْظَاتِ، وَهُمْ أَصْحَابُ الْبَقَاءِ، الْمُحْتَرِقُونَ بِنُورِ اللَّقَاءِ.

[15^a] Yâ Gavse'l-A'zam! Benim için enbiyâ-i mürselînden mâadâ nice kullarım vardır ki onların ahvâline, ehl-i dünyâdan ve ehl-i âhiretten ve ehl-i cennetten ve ehl-i nârdan ve mâlik ve rıdvândan bir kimse muttali' olmaz ve bilmez. Ve ben azîmü's-şân {60^b} ol kullarımı cennet ve cehennem ve sevâb ve ikâb ve hûr ve kusûr ve gilmân ve vildân için halk etmedim. Devletli ol kimsedir ki onların vücûduna, ya'ni bu misüllü âdemler dünyâda olduğuna, îmân getire; her ne kadar onları bilmezse. Yâ Gavs! Sen ol³⁰⁴ kullardansın. Ve ol kullarımın dünyâda alâmeti budur ki cisimleri yana killet-i taâmdan ve nefisleri yana şehevâtta ve kalblerinde yaramaz havâtırlar olmaya, cümlesi gide ve ervâhları lahzât ve gafletlerden yanmış ola; bunlar ashâb-ı bekâdır, nûr-ı likâ ile yanmışlardır.

يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، إِذَا جَاءَكَ الْعَطْشَانُ فِي يَوْمٍ شَدِيدِ الْحَرِّ، وَأَنْتَ صَاحِبُ الْمَاءِ الْبَارِدِ، وَلَيْسَ لَكَ حَاجَةٌ بِالْمَاءِ، فَإِنْ

bağlılık anlamlarına gelmektedir. Bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 398.

³⁰¹ TA: –“ya'ni mahalli yevm-i”

³⁰² Ya'ni maksûd-ı aslî temâşâ-yı cemâl-i Hudâ Teâlâ olduğundan ashâb-ı tâât kurb-ı naîm-i cennetten şikâyet eder, demek ola. Allâhu a'lem. (Varak kenarı not) Bu cümle HM ve TA nüshalarında metin içerisinde verilmiştir.

³⁰³ OE: –“وَقُلُوبُهُمْ مُحْتَرِقَةٌ عَنِ الْخَطَرَاتِ”

³⁰⁴ HM: “âdil”

مَنْعَتُهُ، فَأَنْتَ أَبْخَلُ الْبُخَلَاءِ، فَكَيْفَ أَمْنَعُهُمْ رَحْمَتِي؟ وَأَنَا أَشْهَدُ وَسَجَلْتُ عَلَى نَفْسِي بِأَنِّي أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ.

[15^b] Yâ Gavs! Sıcak³⁰⁵ ve ıssı günde sana bir susuz kimse gelse, hâlbuki senin dahi soğırak³⁰⁶ suyun olsa ve suya hâcetin olmasa, eğer ol suyu sen men‘ eder isen ebhal-i buhalâdan olursun. Böyle olıcak ben azîmü’ş-şân, ne keyfiyette kullarımdan rahmeti men‘ edeyim. Hâlbuki ben kendi nefsimi şehâdet ve nefsim üzerine tescîl ve hükm ettim ki ben erhamü’r-râhimîn sıfâtıyla muttasıfım. Yâ Gavs! Sen dahi öyle ol.

يَا غَوْثُ، مَا بَعْدَ عَنِّي أَحَدٌ بِالْمَعَاصِي، وَمَا قُرْبُ إِلَيَّ أَحَدٌ بِالطَّاعَاتِ، يَا غَوْثُ، لَوْ قُرْبُ مِنِّي أَحَدٌ، لَكَانَ مِنْ أَهْلِ الْمَعَاصِي، لِأَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْعَجْزِ وَالنَّدَمِ.

{61^a} Yâ Gavs! Bir kimse benden günâh işlemek ile baîd ve ırak olmaz. Yâ Gavs! Bir kimse bana yakın olsa ya‘ni ibâdât ve tââta kıyâm etse ol kimse ehl-i maâsîden olur. Zîrâ ehl-i maâsî, ashâb-ı acz ve nedâmettir، مَا عَيْدُنَاكَ حَقُّ عِبَادَتِكَ [Sana hakkıyla kulluk edemedik.] buyrulduğundan ve ibâdât ve tâât layıkıyla edâ olunamadığından her işlediği tââtı mahz-ı isyân bilmelidir.

يَا غَوْثُ، الْعَجْزُ مَنُوعُ الْأَنْوَارِ، وَالْعَجْزُ مَنُوعُ الْأَكْدَارِ وَالْأَوْزَارِ وَالظُّلُمَاتِ.

[16^a] Yâ Gavs! Acz, nûrların menbaı ve ucb ve gurûr, ekdâr ve vizrlerin ve zulumâtların menbaıdır.

يَا غَوْثُ، أَهْلُ الْمَعَاصِي مَحْجُوبُونَ بِالْمَعَاصِي، وَأَهْلُ الطَّاعَاتِ مَحْجُوبُونَ بِالطَّاعَاتِ، وَلِي وَرَاءَهُمْ قَوْمٌ آخَرُونَ، لَيْسَ لَهُمْ غَمٌّ بِالْمَعَاصِي وَلَا هُمْ بِالطَّاعَاتِ.

Yâ Gavs! Ehl-i maâsî mahcûbdur, maâsî ile; ve ehl-i tâât mahcûbdur, tâât ile. Ammâ bunların verâsında benim için bir âhar kavim vardır ki ne ma‘siyete kasd ederler ne tââte azm ederler.

يَا غَوْثُ، بَشِيرُ الْمُذْنِبِينَ بِالْفَضْلِ وَالْكَرَمِ، وَنَذِيرُ الْمُعْجِبِينَ بِالْعَدْلِ وَالنَّقَمِ.

Yâ Gavs! Günâhkâr kullarımı fazl ve keremim ile tebşîr ve müjde eyle. Ve mütekebbir ve mağrûr kullarımı adl ve intikâmım ile tebşîr³⁰⁷ eyle.

³⁰⁵ TA: “ıscak”

³⁰⁶ TA: “soğuk”

³⁰⁷ TA: +“ve müjde”

يَا غَوْثُ، أَنَا قَرِيبٌ إِلَى الْعَاصِي بَعْدَ مَا فَرَعَ مِنَ الْعِصْيَانِ، وَأَنَا بَعِيدٌ مِنَ الْمُطِيعِ إِذَا فَرَعَ مِنَ الطَّاعَاتِ.

{61^b} Yâ Gavs! Ben karîbim âsî kuluma, isyândan ferâgat ettikten sonra ve dahi ben baîdim mutî‘ kuluma tââtan ferâgat ettikten sonra ibâdetine mağrûr olsa.

يَا غَوْثُ، أَهْلُ الطَّاعَاتِ يَذْكُرُونَ النَّعِيمَ، وَأَهْلُ الْعِصْيَانِ يَذْكُرُونَ الرَّحِيمَ.

[16^b] Yâ Gavs! Ehl-i tâât ni‘metim zikrederler ve ehl-i isyân rahmetim zikrederler.

يَا غَوْثُ، أَهْلُ الطَّاعَاتِ يُذَلِّلُونَ وَيَذْكُرُونِي لِلنَّعِيمِ، وَأَهْلُ الْمَعَاصِي يُذَلِّلُونَ وَيَذْكُرُونَ لِلرَّحِيمِ.

Yâ Gavs! Ehl-i tâât tezellül ve nefislerini tahkîr ederler ve ni‘metlerim için beni zikrederler ve ehl-i maâsî³⁰⁸ tezellül ve rahmetim için beni zikrederler.

يَا غَوْثُ، خَلَقْتُ الْعَوَامَّ فَلَمْ يُطِيقُوا نُورَ بَهَائِي، فَجَعَلْتُ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ حِجَابَ الظُّلْمَةِ، وَخَلَقْتُ الْخَوَاصَّ فَلَمْ يُطِيقُوا مُجَاوَرَتِي، فَجَعَلْتُ الْأَنْوَارَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ حِجَابًا.

Yâ Gavs! Avâmm-ı nâsı halk ettim, benim³⁰⁹ nûr-ı cemâlîme tâkat getirmediler; benimle onların beynine zulmeti hicâb kıldım. Ve havâs olan kullarımı halk ettim, benim mücâveretime tâkat getirmediler; envârı benimle onların beyninde hicâb kıldım.

يَا غَوْثُ، قُلْ لِأَصْحَابِكَ، مَنْ أَرَادَ مِنْهُمْ أَنْ يَصِلَ إِلَيَّ، فَعَلَيْهِ الْخُرُوجُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سِوَائِي.

Yâ Gavs! Ashâbına haber ver; kullarımdan bana vâsıl olmak isterlerse onların üzerine olsun çıkmak her bir şeyden ki,³¹⁰ ol şey benim mâsivâmdır.

يَا غَوْثُ، أُخْرِجْ عَنْ عَقَبَةِ الدُّنْيَا، تَصِلْ بِالْآخِرَةِ، وَمَنْ خَرَجَ عَنْ عَقَبَةِ الْآخِرَةِ، يَصِلْ إِلَيَّ.

[17^a] {62^a} Yâ Gavs! Sen çık dünyâ akabesinden âhiret akabesine vâsıl olursun; şol kimse ki âhiret akabesinden dahi çıka, bana vâsıl olur.

يَا غَوْثُ، أُخْرِجْ عَنِ الْأَجْسَامِ وَالنُّفُوسِ، ثُمَّ أُخْرِجْ عَنِ الْقُلُوبِ وَالْأَرْوَاحِ، ثُمَّ أُخْرِجْ عَنِ الْحُكْمِ وَالْأَمْرِ، تَصِلْ إِلَيَّ.

Yâ Gavs! Ecsâmıdan ve nüfûstan kesil; ve kalbden ve rûhdan ve hükümden ve emirden kesil; bana vâsıl olasın.

³⁰⁸ TA: +“isyân ile”

³⁰⁹ TA: +“güzel”

³¹⁰ TA: “çıkılmamak her bir şeyden ki ben onda olmayam ya‘ni”

فَقُلْتُ: يَا رَبِّ، أَيُّ الصَّلَاةِ أَقْرَبُ إِلَيْكَ؟ قَالَ: الصَّلَاةُ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا سِوَايَ، وَالْمُصَلِّي غَائِبٌ عَنْهَا.

Gavs eydür:³¹¹ Yâ Rabbi! Hangi salât sana yakındır? Allah Teâlâ buyurur: Şol namaz ki onda benden gayrı olmaya ve ol namazı kılan, ol namazda kendiliğinden gâib ola; ol namaz bana akrebdır.

ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَبِّ، أَيُّ صَوْمٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: الصَّوْمُ الَّذِي لَيْسَ فِيهَا سِوَايَ، وَالصَّائِمُ غَائِبٌ عَنْهُ.

Gavs eydür: Yâ Rabbi! Hangi savm sana akrebdır?, dedim. Allah Teâlâ buyurur: Şol savm ki onda benden gayrı olmaya ve sâim olan kimesne dahi gâib ola.

ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَبِّ، أَيُّ عَمَلٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: مَا لَيْسَ فِيهِ سِوَايَ مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَصَاحِبُهُ غَائِبٌ عَنْهُ.

[17^b] Ondan sonra dedim ki: Yâ Rabbi! Hangi amel efdaldır?³¹² Allah Teâlâ buyurur: Şol amel ki onda benden gayrı murâd olmaya; cennetten ve nârdan ve {62^b} sâhib-i amel dahi gâib ola. Ya'ni amelini bir şeye lâyük addetmeye.

ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَبِّ، أَيُّ بُكَاءٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: بُكَاءُ الصَّاحِكِينَ.

Gavs eydür, ondan sonra dedim: Yâ Rabbi! Hangi bükâ efdaldır? Allah Teâlâ buyurur: Dâhiklerin bükâsı, ya'ni mâlâya'nî ve gıybet emsâli tekellüm esnâsında gülüp ba'dehû nâdim olup ağlayanlar.

ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَبِّ، أَيُّ ضِخْكِ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: ضِخْكَ الْبَاكِينَ التَّائِبِينَ.

Gavs eydür, ondan sonra dedim: Yâ Rabbi! İndinde hangi dıhk³¹³ efdaldır? Allah Teâlâ buyurur: Şol ağlayan kimesnelerin gülmesi ki tâibîn olalar.

ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَبِّ، أَيُّ تَوْبَةٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: تَوْبَةُ الْمَعْصُومِينَ.

Ondan sonra Gavs eydür: Yâ Rabbi! Hangi tevbe senin indinde efdaldır?, dedim. Allah Teâlâ buyurur: Ma'sûmlar tevbesi efdaldır. Ya'ni hem günâh etmeye ve hem dâimâ tevbe ve istiğfâr [18^a] ede.

ثُمَّ قُلْتُ: أَيُّ عِصْمَةٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: عِصْمَةُ التَّائِبِينَ.

Ondan sonra Gavs eydür: Yâ Rabbi! Hangi ismet senin indinde efdaldır?, dedim. Allah

³¹¹ Gavs eydür kalıbı TA nüshasında kullanılmamıştır.

³¹² TA: +“senin indinde”

³¹³ TA: +“mu‘teber ve”

Teâlâ buyurur: Tâiblerin ismeti efdaldır.³¹⁴

قَالَ: يَا غَوْثُ، لَيْسَ لِصَاحِبِ الْعِلْمِ عِنْدِي سَبِيلٌ إِلَّا بَعْدَ انْكَارِهِ، لِأَنَّهُ لَوْ لَمْ يَتْرُكِ الْعِلْمَ الَّذِي عِنْدَهُ لَصَارَ شَيْطَانًا.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Sâhib-i ilme benim katımda yol yoktur; illâ meğer ki ol, indinde olan ilmin kibir ve gurûrunu terk ede; eğer terk etmeyip inâd ederse mertebe-i şeytânîyyettedir. Ya'ni şeytân aleyhi'l-la'ne kibir ve {63^a} inâdı sebebiyle secdeden imtinâ' ettiği için matrûd oldu ve ilmi kendüye fâide vermedi. Kezâlik ilmiyle âmil olmayıp kibir eden kimesnenin ilmi kendüye fâide vermez,³¹⁵ demektir. Allâhu a'lem.

قَالَ الْغَوْثُ: رَأَيْتُ الرَّبَّ تَعَالَى، فَسَأَلْتُ: يَا رَبِّ، مَا مَعْنَى الْعِشْقِ؟ قَالَ: يَا غَوْثُ، إِعْشِقْ لِي، الْعِشْقُ بِي، رَقِّ قَلْبُكَ وَتَقَلُّبُكَ عَنْ سَوَائِي.

Gavs eydür: Allah Teâlâ'yı menâmımda gördüm ve aşktan suâl ettim. Allah Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Bana âşık ol, aşk [18^b] benimledir; kalbini ve cemî'-i hâlâtını benden gayrıdan fâriğ etmektir.

يَا غَوْثُ، إِذَا عَرَفْتَ وَرَأَيْتَ ظَاهِرَ الْعِشْقِ، فَعَلَيْكَ بِالْفَنَاءِ عَنِ الْعِشْقِ، لِأَنَّ الْعِشْقَ حِجَابٌ بَيْنَ الْعَاشِقِ وَالْمَعْشُوقِ، فَعَلَيْكَ بِالْفَنَاءِ عَنِ الْغَيْرِ، لِأَنَّ الْغَيْرَ حِجَابٌ بَيْنَ الْعَاشِقِ وَالْمَعْشُوقِ.

Yâ Gavs! Zâhir aşkı bildiğin ve gördüğün vakitte aşkından fânî olmaklığa mülâzemet eyle; zîrâ ki aşk, âşık ile ma'sûk arasında hicâbdır. Yâ Gavs! Senin üzerine olsun gayrıdan fânî olmak; zîrâ ki gayr, âşık ile ma'sûk arasında hicâbdır.

يَا غَوْثُ، إِذَا أَرَدْتَ التَّوْبَةَ، فَعَلَيْكَ بِإِخْرَاجِ هَمِّ الدَّنْبِ عَنِ النَّفْسِ، ثُمَّ بِإِخْرَاجِ خَطَرَاتِهِ عَنِ الْقَلْبِ، تَصِلُ إِلَيَّ، وَإِلَّا فَأَنْتَ مِنَ الْمُسْتَهْزِئِينَ.

Yâ Gavs! Kaçan tevbe etmek murâd ettiğin vakitte, evvelâ nefsinden günâha kasd etmeği çıkarasın. Ondan sonra günâh havâtırını kalbinden çıkarasın. Ol vakit tevbe edersen bana vâsıl olursun. Eğer günâha kasd ve havâtırı kalbinden çıkarmaz isen³¹⁶ {63^b} sen müstehziînlerden [19^a] olursun.

قَالَ: يَا غَوْثُ، إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَدْخُلَ حَرَمِي، فَلَا تَلْتَفِتْ بِالْمُلْكِ وَلَا بِالْمَلَكُوتِ وَالْجَبَرُوتِ، لِأَنَّ الْمُلْكَ شَيْطَانُ

³¹⁴ TA: +“ya'ni günâhtan pâk olanların pâklığı”

³¹⁵ HM,TA: –“Kezâlik ilmiyle âmil olmayıp kibir eden kimesnenin ilmi kendüye fâide vermez”

³¹⁶ TA: “böyle etmediğin hâlde pes”

الْعَالَمِ، وَالْمَلَكُوتِ شَيْطَانُ الْعَارِفِ، وَالْجَبَرُوتِ شَيْطَانُ الْوَاقِفِ، فَمَنْ رَضِيَ بِوَاحِدٍ مِنْهَا فَهُوَ عِنْدِي مِنَ الْمَطْرُودِينَ.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Sen benim haremime duhûl murâd eylediğin vakitte, bu mülk ve melekût ve ceberûta iltifât etme. Zîrâ ki mülk şeytân-ı âlimdir ve melekût şeytân-ı ârifdir ve ceberût şeytân-ı vâkıftır. Bir kimesne ki bunlardan birine râzı olsa benim katımda matrûd ve sürülmüştür.

قَالَ: يَا غَوْثُ، الْمُجَاهِدَةُ بَحْرٌ مِنْ بَحَارِ الْمُشَاهَدَةِ، وَحَيَاتُهُ الْوَاقِفُونَ، فَمَنْ أَرَادَ الدُّخُولَ فِي بَحْرِ الْمُشَاهَدَةِ، فَعَلَيْهِ بِاخْتِيَارِ الْمُجَاهَدَةِ، لِأَنَّ الْمُجَاهَدَةَ بَذْرُ الْمُشَاهَدَةِ، وَالْمُشَاهَدَةُ بِدُونِ الْمُجَاهَدَةِ مُحَالٌ.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavs! Mücâhede müşâhede bahrlarından bir bahrdır ve bu bahrın balıkları vâkıflardır. Nitekim balık su içinde durur, vâkıfûn dahi öyledir. Bir kimesne ki müşâhede bahrına girmek taleb etse onun üzerine olsun ki mücâhede ihtiyâr etmek gerek. Zîrâ [19^b] mücâhede, müşâhedenin tohumudur ve müşâhede, mücâhedesiz muhâldir.³¹⁷

يَا غَوْثُ، مَنْ اخْتَارَ الْمُجَاهَدَةَ لِي فَلَهُ الْمُشَاهَدَةُ، إِنْ شَاءَ أَوْ أَبِي.

Yâ Gavs! Bir kimesne ki benim için mücâhede ihtiyâr ede, ol kimesne için müşâhede vardır; gerek dilesin gerek {64^a} ibâ' ve imtinâ³¹⁸ etsin.

يَا غَوْثُ، مَنْ حَرَّمَ عَنِ الْمُجَاهَدَةِ فَلَا سَبِيلَ لَهُ إِلَى الْمُشَاهَدَةِ.

Yâ Gavs! Bir kimesne ki mücâhededen mahrûm ola, onun için müşâhedeye yol yoktur.

يَا غَوْثُ، لَا بُدَّ لِلطَّالِبِينَ مِنَ الْمُجَاهَدَةِ، كَمَا لَا بُدَّ لَهُمْ مِنِّي.

Yâ Gavs! Elbette tâliblere mücâhededen lâzımdır, ben onlara lâzım olduğum gibi.

يَا غَوْثُ، إِنَّ أَفْضَلَ وَأَحَبَّ الْعِبَادَةِ إِلَيَّ، الْعَبْدُ الَّذِي كَانَ لَهُ الْوَالِدُ وَالْوَلَدُ وَقَلْبُهُ فَارِغٌ عَنْهُمَا، فَلَوْ مَاتَ لَهُ الْوَالِدُ فَلَيْسَ لَهُ الْحُزْنُ بِمَوْتِ الْوَالِدِ، وَإِنْ مَاتَ لَهُ الْوَلَدُ فَلَيْسَ لَهُ الْحُزْنُ بِمَوْتِ الْوَلَدِ، فَإِذَا بَلَغَ الْعَبْدُ هَذِهِ الْمَنْزِلَةَ فَهُوَ عَبْدِي.

Yâ Gavs! Tahkîk efdal ve bana ziyâde sevgili kulum şol kuldur ki, ol kulun atası ve anası ve oğlu ve kızı ola; ammâ kalbi onlara merbût olmaya, bana merbût ola. Eğer kim onun atası ya anası vefât etse onlar için hüzn etmeye; [20^a] ve eğer onun oğlu ve kızı

³¹⁷ Farklı font ile gösterdiğimiz bu cümle Gavsîyye'nin orjinal metninde bulunmamaktadır.

³¹⁸ TA: –“ve imtinâ”

vefât etse onlar için hüzn etmeye. Vaktâki ol kulum bu menzile bâliğ ve vâsıl olduğu vakitte hakîkî kulum oldur.³¹⁹

يَا غَوْثُ، مَنْ لَمْ يَذُقْ فَنَاءَ الْوَالِدِ بِمَحَبَّتِي، وَفَنَاءَ الْوَلَدِ بِمَوَدَّتِي، لَمْ تَجِدْ لَذَّةَ الْوَحْدَانِيَّةِ الْفَرْدَانِيَّةِ.

Yâ Gavs! Bir kimesne atasının ve anasının fenâsını tatmaya, benim muhabbetim sebebiyle; ve oğlu ve kızının fenâsını tatmaya, benim meveddetim sebebiyle; ol kimesne vahdâniyet ve ferdâniyet lezzetini bulamaz.

يَا غَوْثُ، إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيَّ فِي مَحَلٍّ، فَاخْتَرْ قَلْبًا حَزِينًا فَارِغًا عَنْ مَا سِوَائِي.

Hak Teâlâ buyurdu ki: {64^b} Yâ Gavs! Bir mahalde bana nazar etmek murâd ettiğin vakitte, benim mâsivâmdan fâriğ kalb-i hazîn ihtiyâr eyle.

فَقُلْتُ: يَا رَبِّ، وَمَا عِلْمُ الْعِلْمِ؟ قَالَ لِي: يَا غَوْثُ، عِلْمُ الْعِلْمِ هُوَ الْجَهْلُ عَنِ الْعِلْمِ.

Gavs eydür: Yâ Rabbi! İlmin ilmi nedir?, dedim. Hak Teâlâ bana buyurdu ki: Yâ Gavs! İlmin ilmi cehildir ilimden.

يَا غَوْثُ الْأَعْظَمُ، طُوبَى لِعَبْدٍ مَالٌ قَلْبُهُ إِلَى الْمُجَاهَدَةِ، وَوَيْلٌ لِعَبْدٍ مَالٌ قَلْبُهُ إِلَى الشَّهَوَاتِ.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Devlet yâ sâye-i şecere-i tûbâ şol kula ki³²⁰ kalbi [20^b] mücâhedeye meyl ede ve veyl ve helâk şol kula ki kalbi şehevâta meyl ede.

قَالَ الْغَوْثُ: رَأَيْتُ الرَّبَّ، ثُمَّ سَأَلْتُ عَنِ الْمِعْرَاجِ، قَالَ لِي: يَا غَوْثُ، الْمِعْرَاجُ هُوَ الْغُرُوجُ عَنْ كُلِّ مَا سِوَائِي، وَكَمَالُ الْمِعْرَاجِ ﴿مَازَاغَ الْبَصَرِ وَمَا طَغَى﴾.

Gavs eydür: Rab Teâlâ'yı menâmımda gördüm, ondan mi'râcdan suâl ettim. Hak Teâlâ bana eydür: Yâ Gavs! Mi'râc benden gayrı her şeyden urûcdur ve urûcun kemâli مَازَاغَ الْبَصَرِ وَمَا طَغَى [Gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı.] (Necm, 53/17) âyeti sırrına vusûldür.

يَا غَوْثُ، لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا مِعْرَاجَ لَهُ عِنْدِي.

Yâ Gavs! Namaz yoktur şol kimesne için ki benim indimde onun mi'râcı olmaya.

يَا غَوْثُ: الْمَحْرُومُ عَنِ الصَّلَاةِ هُوَ الْمَحْرُومُ عَنِ الْمِعْرَاجِ عِنْدِي.

³¹⁹ TA: “pes ol hâlde ol kulum benim kulumdur.”

³²⁰ TA: “ne mutlu devlet ol kula ki”

Hak Teâlâ buyurur: Yâ Gavs! Namazdan mahrûm olan benim indimde mi‘râcdan mahrûm olan oldur.

وَاللّٰهُ تَعَالٰى اَعْلَمُ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ اَوَّلًا وَاٰخِرًا وَّظَاهِرًا وَّبَاطِنًا، وَصَلَّى اللّٰهُ عَلٰى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ وَعَلٰى آلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ.

Zeyl-i Avniyye Terceme-i Gavsıyye³²¹

*Ravzu'n-Nâzır fî Menâkıbı Seyyidinâ Abdülkâdir Muhyiddîn Geylânî*³²² nâm kitâbda mezkûr ve muharrerdir ki³²³ Şeyh Muvaffakuddîn Muhammed buyururlar ki: Şeyhimiz ve senedimiz Sultân³²⁴ Abdülkâdir radiyallâhu Teâlâ anh hazretlerinin vâsf-ı âlîleri ve hilye-i latîfleri nahîfü'l-beden,³²⁵ orta boylu, sadr-ı nûrları³²⁶ vâsi‘, ve lihye-i saâdetleri enli ve uzun, ve esmerü'l-levn, ve çatık kaşlı ve ince, ve savt-ı şerîfleri arı ve bülend,³²⁷ ve lehçe-i münîfleri gâyet güzel, ve kadri âlî ve ilmi³²⁸ vâfi ve kâfi idi. Hazret-i Şeyh Abdülkâdir radiyallâhü anh³²⁹ ilm ü edebi Ebû Zekerıyyâ Yahyâ bin Ali et-Tebrîzî'den kırâat ve ilm-i hadîsi birtakım cemâat-i muhaddisînden istimâ‘ buyurdu. Onlardan ba‘zıları budur ki zikr olunur: ³³⁰[65^b] Ebû Gâlib Muhammed bin Hasan el-Bâkılânî ve İbnü Sa‘d Muhammed bin Abdülkerîm bin Huşeyş ve Ebu'l-Ganâim Muhammed bin Ali bin Meymûn el-Fursî ve Ebû Bekr Ahmed bin el-Muzaffer bin Sûsen et-Temmâr ve Ebû Muhammed Ca‘fer bin Ahmed bin el-Hüseyn el-Kârî es-Serrâc ve Ebu'l-Kâsım Ali bin Ahmed bin Bünnân el-Kerhî ve Ebû Osmân İsmâil bin Muhammed ve Ebû Tâlib Abdülkâdir bin Muhammed bin Yûsuf ve ammi oğlu Abdurrahmân bin Ahmed ve Ebu'l-Berekât Hibetullâh bin el-Mübârek es-Sekatî ve Ebu'l-İzz bin el-Muhtâr ve Ebu'n-Nasr Muhammed bin el-Muhtâr ve Ebu Gâlib Ahmed ve Ebû Abdullâh Yahyâ Benevî el-İmâm Ebû Ali el-Hasan bin Abdullâh el-Bennâ ve

³²¹ HM: “Tekmile-i Gavsıyye kâle fî kitâbî”

³²² Süleyman Uludağ eserin Muhammed Saîd es-Sencâdî'ye ait olduğunu kaydetmektedir. Bkz. Uludağ, “Abdülkâdir-i Geylânî”, *DİA*, I, s. 237. Ayrıca Dilâver Gürer bu eseri bulamadıkları arasında zikretmektedir. Bkz. Gürer, *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, s. 136. Ayrıca bu eser Şihâbî'nin *Menâkıb-ı Gavsıyye* adlı eserinde Fîrûzâbâdî'ye âit olarak zikredilmektedir. Bkz. Muhammed Sâdık Şihâbî, *Menâkıb-ı Gavsıyye* (trc. Hafız Muhammed Ziyâüddîn), İstanbul: 1312, s. 157. Eser Hulusi Kılıç'ın Fîrûzâbâdî hakkında yazmış olduğu ansiklopedi maddesinde de Fîrûzâbâdî'nin eserleri arasında sayılmaktadır. Bkz. Hulusi Kılıç, “Fîrûzâbâdî”, *DİA*, XIII, s. 145.

³²³ HM: –“nâm kitâbda mezkûr ve muharrerdir ki”

³²⁴ HM: –“ve senedimiz Sultân”

³²⁵ HM: –“ve hilye-i latîfleri nahîfü'l-beden”

³²⁶ HM: “şerîfleri”

³²⁷ HM: –“arı ve bülend”, “çok”

³²⁸ HM: +“ilm-i şerîfi”

³²⁹ HM: “kuddise sırruhû”

³³⁰ HM: –“budur ki zikr olunur:”

Ebu'l-Hüseyn el-Mübârek el-ma'rûf bi-İbni't-Tuyûr ve Ebû Mansûr Abdurrahmân ve Ebu'l-Berekât et-Talha el-Âkûlî ve gayrıları ve meşâyih-i tarîkatten eş-Şeyh Ebu'l-Hayr Hammâd ed-Debbâs hazretlerine musâhib olup ilm-i tarîkati ondan ahz eyledi. Ve hırka-i şerîfesini Kādî Ebî Sa'd el-Mübârek bin Ali el-Muharrimî el-hâkim el-fakîhin yedinden ilbâs eyledi. Onlar dahi Ebu'l-Ferec et-Tarsûsî'nin yedinden, onlar dahi Ebu'l-Fazl et-Temîmî'nin yedinden, ol dahi Ebi'l-Kâsım Cüneyd Bağdâdî hazretlerinden, ol dahi Şeyh Serî es-Sekatî hazretlerinden, ol dahi Ebî Mahfûz Ma'rûf bin Fûrûzân Kerhî hazretlerinden, ol dahi İmâm Ali bin Mûsâ er-Rızâ hazretlerinden, ol dahi [66^a] babası İmâm Ca'fer bin Muhammed bin Ali hazretlerinden, ol dahi babası İmâm Muhammed bin Ali hazretlerinden, ol dahi babası İmâm Zeyne'l-Âbidîn Ali bin el-Hüseyn hazretlerinden, ol dahi babaları Ebî Abdillâh İmâm Hüseyin bin Ali el-Murtazâ hazretlerinden, ol dahi peder-i büzürg-vârları şîr-i yezdân şâh-ı dîn emîrû'l-mü'minîn imâmü'l-müttakîn Ali bin Ebî Tâlib kerremallâhü vechehü ve radiyallâhü Teâlâ aleyhim ecmaîn efendimiz hazretlerinden, ol dahi âdâb ve taallüm-i tarîkati Seyyidü'l-evvelîn ve Resûl-i Rabbü'l-âlemîn Muhammed el-Mustafâ sallallâhü aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinden ve ol Nebiyyü'l-muhterem efendimiz dahi Cebrâîl aleyhi's-selâm vâsıtasıyla Cenâb-ı Rabbü'l-İzzet Teâlâ şânühü ve amme nevâlühü hazretlerinden ahz buyurdular. Ol hazretin şecere-i tarîkati budur. Ve dahi Şeyh Ebû Saîd el-Muharrimî ve Ebî Abdullâh Muhammed el-Âdâbî ve Ömerü'l-Bezzâz hazerâtı şöyle buyurdular: Yevm-i kıyâmete kadar müridlerime ve mürid ve mürid ve mürid ve mürid ve müridlerimin yedi batna kadar müridleri tevbe üzerine olup cennete duhûllerini taraf-ı Hak'tan ricâ ve niyâz ve kefil oldular. Ve yedi batna kadar mürid ve mürid ve mürid ve müridlerinin her bir umûrlarına zâmin ve kefilim, eğer mağribde birinin avretleri münkeşif olsa ve hâlbuki ben dahi maşrıkta bulunsam avretlerini setr ederiz ve bizim [66^b] emrimize hâl ü kadri haysiyetten himmetimiz ile ashâbımızı her vech ile hıfz ederiz. Tûbâ ve saâdet beni görene ve beni göreni görene ve beni görmeyen muhibbânıma ki benim hasretim ile mütehassir ve hayrân ola deyü Hazret-i Sultânü'l-Evliyâ Bâz-ı Eşheb Şeyh Muhyiddîn Abdülkâdir Geylânî buyurdular. Ve Şeyh Ali el-Karrî'den menkûldür, Hazret-i Bâzü'l-Eşheb Seyyid Şeyh Sultân Muhyiddîn Abdülkâdir hazretleri buyurdular ki: Bana Hak Teâlâ bir sicil i'tâ buyurdular. Ol sicilde benim ashâbımın yevm-i kıyâmete kadar müridlerimin isimleri muharrer olup ol esmâ sâhiblerini “Yâ Abdülkâdir sana hibe eyledim.” deyü kibel-i Hak'tan ilhâm olundu. Ve

ben cehennemın hazînedârı olan Mâlik'ten suâl eyledim: Benim ashâbımdan senin katında bir kimesne var mıdır? Mâlik bana cevâb ettiler ki: Yoktur. Ve ben Rabbimin izzet ve celâline kasem ederim ki benim mürîdlerimin üzerine sâyem ve himmetim öyledir ki semânın arz üzerine sâyesi ve ulüvvü gibidir. Eğer benim mürîdim ceyyid ve eyü olmaz ise ben ceyyid ve eyüyem Rabbimin izzet ve celâline kasem ederim ki huzûr-ı rabbimden ayaklarımı zâil ve mürîdlerime şefâatten fâriğ olmam. Hattâ ki mürîdlerimi alıp berâber cennete götürürüm. Ve Şeyh Ömer Bezzâz hazretlerinden mervîdir ki ben seyyidim ve senedim ve efendim [67^a] Şeyh Sultân Abdülkâdir hazretlerinden istimâ' ettim, buyurdular ki: Şeyh Mansûr Hüseyin Hallâc hazretlerini ol zamânda yedinden tutacak olmadı. Eğer ben ol zamânda olaydım Hallâc-ı Mansûr'un yedinden tutardım. Ben ashâb ve mürîdlerimi ve muhiblerimi ve yevm-i kıyâmete kadar onlar bana dayanıp himmet ve şefâatimi me'mûl edenleri iltizâm ederim. Eğer benim tarîkime giderlerse şu benim feresim eğerli ve mızrağım dikilmiş ve kılıcım kınından çıkmış ve okumun yayı kirişlenmiş ve hâzırlanmıştır onların hıfzına hâlbuki onlar gâfillerdir, deyü buyurdular. *Ravzatü'n-Nâzır* sâhibinin kelâmı bu mahalde nihâyet buldu. Ve Hazret-i Şeyh Sultân Abdülkâdir kuddise sırruhû efendimizden ba'zı ashâb vasiyet taleb ettiler. Hazret-i Şeyh buyurdular ki: Ey benim veledim! Takvâ ve Allah Teâlâ'dan ve şerîat ve hudûd-ı şerîati hıfz ve mûcib eyle. Amel ve ilm-i şerîfî taallüm ile vasiyet ederim. Ey benim veledim! Cenâb-ı Hak celle ve alâ seni ve bizi ve müslimînin kâffesini tevfiât-ı aliyyesine mazhar buyursun. Tahkîkan bu bizim tarîkimiz kitâbullâh ve sünnet-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem üzerine binâ olunmuştur. Dahi sadrın ahlâk-ı zemîmesinden pâk ve ahlâk-ı hamîde ile muttasıf edip ve sehâya ve malını bezl ve gayra cefâ etmemek [67^b] ve ihvânda gördüğün kusûrları afv etmek ve fukarâyı gözetip ve şeyhlere ta'zîm ve hürmet ve ihvâna hüsn-i muâşeret ve küçüklere nasîhat ve büyükler ile ülfet ve umûr-ı dînin mâadâsının husûmeti terk etmek üzerine binâ olunmuştur. Ey veledim! Sana ma'lûm olsun ki, tahkîkan hakîkat fukarâsından birisi senden bir şey taleb eyledikde fukarâ izhâr etmeyip hâcetini bitirmen ve hakîkat ağniyâsından birisi senden bir şey taleb edenden müstağnî olup li-vechillâh vermen. Tahkîkan tasavvuf kıl ü kâl ile ahz olunmaz, lâkin sen bir fukarâ-i tarîkate mülâkî olduğun vakitte ilmini izhâr etmeyip rıfk ile muâmele etmelidir. Zîrâ ilm ve vahşet ve kaçmak; ve rıfk ve mülâyemet-i ülfet ve ünsiyet îrâs eder. Ey veledim! Sana ma'lûm olsun ki tasavvuf sekiz haslet üzerine binâ olunmuştur. Evvelki sehâ, Hazret-i İbrâhîm aleyhisselâm hasletidir. İkinci rızâ,

İshâk aleyhisselâm hasletidir. Üçüncü sabr, Eyyûb aleyhisselâm hasletidir. Dördüncü işârât, Zekerîyyâ aleyhisselâm hasletidir. Beşinci gurbet, Yûsuf aleyhisselâm hasletidir. Altıncı lûbs-i sûf Yahyâ aleyhisselâm hasletidir. Yedinci seyâhat, Îsâ aleyhisselâm hasletidir. Sekizinci fakr-ı cezm Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin hasletidir. Ey veledim! Sana vasiyet ederim ki ağniyâyı [68^a] izzetleyip tevkîr ve ihtirâm ve fukarâyı zelîl görüp tahkîr etmekten ihtirâz eyle ve her bir amelinde ihlâsa mukârenet ve mahlûkâtı görmeği unutup dâimâ hâlıkını ru'yette ve teveccüh-i kalbinde devâm ve muvâzabet eyle, esbâba i'timâd etme. Meveddet ve sadâkat ve karâbetim vardır deyü i'timâden bir ahd üzerine hâcetini tahmîl etme. Hak Teâlâ kulunun rızkını i'tâ buyurur. Üç şey ile fukarâya hizmet eyle. Evvelki tevâzu' ve meskenet ile. İkinci hüsn-i âdâb ve hüsn-i ahlâk ile. Üçüncü mâlen ve bedenî hizmet ile. Ve Hak Teâlâ hazretlerinden hayâ edip günâh işlemeyip nefsinî zikr ve tevhîd-i şerîf ve savm ve mücâhede ile öldür. Ve ahlâkın ziyâde Hakk'a yakını ve evsa'ı ve a'mâlin ziyâde efdali kalb ve sırrı Hak Teâlâ hazretlerinden mâadâ bir şeye rabt etmeyip iltifât eylememektir. Ve senden aşağı olan kimesneye hamle ve teveccüh etmek aklın za'findandır; ve senden yukarısına hamle ve kızgınlık emâre-i cünûndur. Ve tahkîkan fakr ve tasavvuf cidd ve doğruluktur, ona kizb ve hezl karışmaz. Bu mezkûrât sana ve müslimînden istimâ' edene ve mürîd ve muhiblerime vasiyetimdir. Allah Teâlâ onları teksîr ve onları ve bizleri muvaffak eylesin deyü Hazret-i Şeyh Sultân Abdülkâdir efendimiz duâ ve vasiyet buyurdıkları Şeyh Muhammed Akîl hazretlerinin [68^b] *İkdü'l-Cevâhir* nâm te'lîfinden terceme³³¹ olunmuştur.

Temmet zeylû'l-Gavsiyye bi-inâyetillâhi Teâlâ ve fazlihî ve keremihî.

³³¹ HM: +“ve tahrîr”

III. Abdullâh Salâhî Uşşâkî'ye Atfedilen *Terceme-i Gavsîyye-i Hazret-i Şeyh*³³²

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

الْحَمْدُ لِلَّهِ كَاشِفِ الْغُمَّةِ، وَالصَّلَاةُ عَلَى نَبِيِّهِ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ.

Gavs-ı A‘zam hazretleri buyurdular ki: Allahü azîmü’ş-şân bana hitâb edip “Yâ Gavs-ı A‘zam” dedi. Ben dahi “Lebbeyk Yâ Rabbe’l-Gavs!” dedim. “Her bir tavır ki nâsût ile melekût beynindedir, ol şerâtattir; ve her bir tavır ki melekût ile ceberût beynindedir, ol tarîkattir; ve her bir tavır ki ceberût ile lâhût beynindedir, ol hakîkattir.”

Bana dedi: Yâ Gavs-ı A‘zam! İnsanda zuhûrum gibi bir şeyde zuhûr etmedim. Ondan sonra suâl ettim: Rabbim senin mekânın var mıdır? Buyurdular ki: Tahkîk mekân için mekânım, benim için mekân olmaz ve ben insanın sırrıyım.

Ondan sonra suâl ettim: Yâ Rabbi! Senin ekl ve şürbün olur mu? Fakîrin ekl ve şürbü benim ekl ve şürbümdür, buyurdu.

Ondan sonra suâl ettim: Melekleri ne şeyden halk eyledin? Melekleri nûr-ı insândan; ve nûr-ı insânı nûr-ı zuhûrumdan halk eyledim, diye buyurdular.

Yâ Gavs-ı A‘zam! İnsanı kendime binek kıldım ve sâir ekvânı insana binek kıldım. Yâ Gavs-ı A‘zam! Gökçek tâlib benim ve gökçek matlûb insandır; ve gökçek³³³ râkib insandır ve gökçek merkûb sâir ekvândır.

Yâ Gavs-ı A‘zam! İnsan yemede, içmede, kalkmada, oturmada, söylemede ve sükûtta ve bir iş işlemede ve bir şeye teveccüh ve bir şeyden i‘râzda onun sâkini ve muharriki ve müsekkini benim. [159^a] Yâ Gavs-ı A‘zam! İnsanın cismi ve nefsi ve kalbi ve rûhu ve sem‘i ve basarı ve lisânı ve eli ve ayağı, küllisine nefsim için nefsimi izhâr eyledim. O değil benim ve ben onun gayrı değilim.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Kaçan nâr-ı fakr ile muhterik ve kesret-i iyâl ile münkesir bir fakîri

³³² Milli Kütüphane, nr. 392, vr. 158^b-161^b.

³³³ Güzel, sevimli, hoş anlamlarına gelen kelime için bkz. Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 96.

görsen, ona takarrüb eyle ki onunla benim beynimde hicâb yoktur.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Ekl ve şürbün ve uykun benim indimde kalb-i hâzır ve ayn-ı nâzır ile olsun.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Sefer-i bâtın ile benden mahrûm olanı, sefer-i zâhir ile mübtelâ kılarım ve sefer-i zâhir ile benden bu‘dü artar.

Yâ Gavs-ı A‘zam! İttihâd hâldir, lisân-ı makâl ile ta‘bîr olunmaz. Bir kimse hâlin vücûdundan evvel ittihâda îmân getirse kâfir olur. Ve bir kimse vusûlden sonra ibâdet murâd eylese müşrik olur.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Bir kimse saâdet-i ezel ile saîd olsa ne gökçek kişidir. Ebedî mahzûl olmaz. Ve bir kimse şekâvet-i ezel ile şakî olsa vay o kimseye ebedî makbûl olmaz.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Fakr ve fâkayı insan için binek kıldım. Her kimse ki fakr ve fâka bineğine binse tahkîk mehleke ve mebâdiyi kat‘ etmezden evvel menzile erişir.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Muhabbet, muhib ile mahbûb beyninde hicâbdır. Kaçan muhib muhabbette ifnâ olsa mahbûba vâsıl olur.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Eğer insan bileydi ki mevtten sonra ona ne kerem vardır, dünyâda hayâtı temennî etmez idi; ve her lahza ve her lemhada “Yâ Rabbi! Beni öldür.” der idi. Yâ Gavs-ı A‘zam! Kıyâmet gününde indallâh halkın hücceti; sağırlık ve dilsizlik ve görmezliktir ve hayret ve bükâdır, kabirde dahi kezâliktir. Ve buyurur ki: Ervâhın küllisini gördüm, Cenâb-ı Bârî’nin اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ [Ben sizin rabbiniz değil miyim?] (A‘râf, 7/172) kavlı-i şerîfinden akvâllerinde ve kâlıblarında kıyâmete değin raks ederler.

Ve buyurur ki, [159^b] Rab Teâlâ’yı gördüm, bana dedi ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Bir kimse benden ru‘yet taleb eylese; bildikten sonra ol kimse ru‘yetten sonra mahcûbdur. Ve şol kimse zan eylese ki ru‘yet ayn-ı ilimdir, ol kimse ru‘yet-i Rab ile mağrûrdur. Yâ Gavs-ı A‘zam! Şol kimse ki beni gördü, her hâlde suâlden müstağnî oldu. Ve şol kimse ki beni görmedi suâl ona fâide vermez, makâl ile mahcûbdur.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Benim indimde fakîr şol kimse değildir ki onun bir şeyi olmaya, belki benim indimde fakîr şol kimsedir ki her bir şeyde onun emri ola ki bir şey için

“kûn” dese ola.

Ve buyurdu ki: Cinânda ülfet ve ni‘met yoktur benim onda zuhûrumdan sonra; ve nârda vahşet ve hurkat yoktur, *أَنَا أَكْرَمُ مِنْ كُلِّ كَرِيمٍ وَأَنَا أَرْحَمُ مِنْ كُلِّ رَحِيمٍ* [Ben her kerîmden ekremim ve ben her rahîmden erhamim] hitâbımdan sonra.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Benim indimde uyu, lâkin avâm uykusu gibi değil, hattâ beni göresin. Dedim ki: Yâ Rabbi! Senin indinde ne keyfiyetle uyuyayım? Buyurdu ki: Lezzâtta cismın sönmesiyle ve şehvâtta nefsin sönmesiyle ve hatarâtta kalbın sönmesiyle ve lahzâtta rûhın sönmesiyle ve zâtını zâtında fenâ etmesiyle.

Ve dahi bana: Yâ Gavs-ı A‘zam! dedi. Ben dahi: Lebbeyk Yâ Rabbe’l-arşı’l-azîm! dedim. Dedi ki: Öyle deme, “Lebbeyk Yâ Rabbe’l-Kerîm ve’r-Rahîm” de.

Yâ Gavs! Ashâbına ve ahlâbına de, şol kimse ki sizden benim sohbetimi dileye; fakra iltizâm etsin, ondan sonra fakrın fakrına iltizâm etsin, ondan sonra fakrın fakrından fakra iltizâm etsin. Pes onların fakrı tamâm olduğu vakitte onlar değil ancak benim.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Ne gökçek olursun, benim halkım üzerine gafûr olursan.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Nefisde zâhidlerin yolunu kıldım ve kalbde âriflerin yolunu kıldım ve rûhda [160^a] vâkıfların yolunu kıldım ve nefsimi mahall-i ahrâr kıldım.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Ashâbına de ki: Fukarânın da‘vetini ganîmet bilin. Zîrâ onlar benim indimde ve ben onların indindeyim. Yâ Gavs-ı A‘zam! Her fakîrin me‘vâsı ve müsekkini ve manzarıyım. Ve merci‘ ve masîrleri banadır.

Cennete ve içinde olanlara nazar etme, beni bilâ-vâsıta görürsün; ve nâra ve içinde olanlara nazar etme, beni bilâ-vâsıta görürsün. Yâ Gavs-ı A‘zam! Ehl-i cennet cennetle meşgûllerdir ve ehl-i nâr benim ile meşgûllerdir. Yâ Gavs-ı A‘zam! Ehl-i cennetten benim kullarım vardır ki naîmden teavvüz ederler ve ehl-i nârdan kullarım vardır ki cennetten teavvüz ederler. Yâ Gavs-ı A‘zam! Ehl-i kurb kurbdan istigâse ederler, ehl-i bu‘d bu‘ddan istigâse eyledikleri gibi.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Enbiyâ ve mürselînden mâadâ benim kullarım vardır ki bir kimse onların ahvâline muttali‘ olmaz, ehl-i dünyâdan ve ehl-i âhiretten ve ehl-i cennetten ve

ehl-i nârdan ve mâlik ve rıdvân dahi muttali‘ olmaz. Ben onları cennet için ve nâr için halk etmedim. Ve sevâb ve ikâb için ve hûr ve kusûr ve gılmân için halk etmedim. Ne gökçek kimsedir ol kimse ki onları bilmeden îmân getire. Yâ Gavs! Sen onlardansın ve onların dünyâda alâmeti oldur ki killet-i taâm ve şarâbdan cisimleri muhteriktir ve şehvâtta nefsleri ve hatarâtta kalbleri muhteriktir ve lahazâtta rûhları muhteriktir. Onlar nûr-ı likâ ile muhterik olan ashâb-ı bekâ gibidir.

Yâ Gavs! Kaçan bir susuz, şedîd ıssı günde soğuk su istese ve sende su olsa ve senin suya hâcetin olmasa; eğer vermezsen ebhalü’l-bâhilîn olursun. Ne keyfiyet ile benim rahmetim men‘ olunur. Hâlbuki nefsim üzerine işhâd eyledim ki ben Erhamü’r-râhimînim.

Yâ Gavs! Bir kimse maâsî ile benden baîd olmaz ve bir kimse tâât ile bana karîb olmaz. Yâ Gavs-ı A‘zam! Eğer bana bir kimse karîb olsa ehl-i isyân gürûhundan olmak lâzım gelir. [160^b] Zîrâ onlar acz ve nedm sâhibleridir. Yâ Gavs-ı A‘zam! Acz menba‘-ı envâr ve ucb menba‘-ı ekdârdır.

Yâ Gavs-ı A‘zam! Ehl-i maâsî, maâsî ile mahcûblardır ve ehl-i tâat, tâat ile mahcûblardır. Ve bunların verâsında benim bir kavmim vardır ki onlara maâsî gammı yoktur ve tâat hemmi yoktur.

Yâ Gavs! Müzniblere fazl ve kerem ile tebşîr eyle ve mu‘ciblere adl ve nikam ile tebşîr eyle. Yâ Gavs! Âsiye ben karîbim, ma‘siyetten ferâgat ettikten sonra ve mutî‘den baîdim, tâatten ferâgat ettikten sonra. Yâ Gavs! Ehl-i tâât naîmi zikrederler ve ehl-i isyân rahîmi zikrederler.

Yâ Gavs! Avâmı halk eyledim, envâr-ı behâma tâkat getiremediler; benimle onların arasına zulmeti halk edip hicâb kıldım. Ve havâssı halk eyledim, mücâveremize tâkat getiremediler; benimle onların arasına envârı halk edip hicâb kıldım.

Yâ Gavs! Ashâbına de ki şol kimse ki bize vâsıl olmak murâd eder, benim gayrım olan şeyden çıkmaya azîmet eylesin. Yâ Gavs! Dünyâ akabesinden hurûc eyle, âhirete vâsıl ol; ve âhîret akabesinden hurûc eyle, bana vâsıl ol. Yâ Gavs! Ecsâm ve nüfûstan hurûc eyle, ondan sonra kulûb-ı ervâhtan hurûc eyle, ondan sonra hüküm ve emirden hurûc eyle, bana vâsıl ol.

Yâ Rabbi! Hangi salât sana akrebdir? Buyurdular ki: Şol namazdır ki onda benim gayrım olmaya ve sâhibi onda gâib ola. Ondan sonra dedim: Yâ Rabbi! Hangi savm senin indinde efdaldır? Buyurdular ki: Şol savmdır ki onda benim gayrım olmaya ve sâhibi onda gâib ola. Ondan sonra dedim: Yâ Rabbi! Senin indinde hangi amel efdaldır? Buyurdular: Şu amel ki onda benim gayrım olmaya, gerek cennet ve gerek nâr sâhibi onda gâib ola. Ondan sonra dedim: Senin indinde hangi bükâ efdaldır? Buyurdular ki: Dâhiklerin bükâsı efdaldır. Ondan sonra dedim: Senin [161^a] indinde hangi dıhk efdaldır? Buyurdular ki: Tevbe edici bâkîlerin dıhki efdâldır. Ondan sonra dedim: Senin indinde hangi tevbe efdaldır? Buyurdular ki: ma'sûmların tevbesi efdaldır. Ondan sonra dedim: Senin indinde hangi ismet efdaldır? Buyurdular ki: Tâiblerin ismeti efdaldır.

Yâ Gavs! Sâhib-i ilm için benim indimde yol yoktur meğer inkârdan sonra. Zîrâ sâhib-i ilm eğer kendinde olan ilmi terk etmese şeytân olur.

Gavs-ı A'zam der ki: Rab Teâlâ'yı gördüm ve suâl ettim ki: Aşkın ma'nâsı nedir? Buyurdular ki: Bana âşık ol ve mâsivâdan dön. Yâ Gavs! Kaçan aşkın zâhirini bilsen gayrıdan fenâyı iltizâm eyle. Zîrâ gayr, âşık ile ma'sûk beyninde bir hicâbdır.

Yâ Gavs! Kaçan tevbe murâd eylesen nefisden zenbin hemmini ihrâca azîmet eyle, ondan sonra kalbden hatarâtın ihrâcını azîmet eyle; bana vâsıl ol. Ve eğer böyle etmezsen müstehziînden olursun.

Yâ Gavs! Benim haremime dâhil olmak murâd eylesen mülke ve melekûta ve ceberûta iltifât etme. Zîrâ mülk âlimin şeytânıdır ve melekût ârifin şeytânıdır ve ceberût vâkıfın şeytânıdır. Bunlardan biriyle bir kimse râzı olsa benim indimde matrûdlardandır.

Yâ Gavs! İbâdın efdali şol kuldur ki babası ve oğlu ola ve kalbi onlardan fâriğ ola. Eğer babası ölse, babasının mevtiyle ona hüzn olmaya; ve eğer oğlu ölse, oğlunun mevtiyle ona gam gelmeye. Pes bir kul kaçan bu mertebe ve menzile erişse ol benim indimde bilâ-vâlid velâ-veled *وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ* [Onun bir eşi dahi yoktur.] (İhlâs, 114/4) dir.

Yâ Gavs! Mücâhede müşâhedenin bahrıdır ki onu vâkıflar ihtiyâr ettiler. Pes bir kimse bahr-ı müşâhedeye duhûl murâd eylese ihtiyâr-ı mücâhedeye azîmet eylesin. Zîrâ mücâhede bahr-ı müşâhededir. Şol kimse ki benim için mücâhede eylese ve benim gayrım için, ol kimse için [161^b] bende müşâhede hâsıldır, isterse dilesin isterse ibâ'

eylesin. Yâ Gavs-ı A‘zam! Şol kimse ki mücâhededen mahrûm oldu, müşâhedeye ona yol yoktur.

Yâ Gavs! Kaçan her mahalde bana nazar etmek murâd eylesen mâsivâdan fâriğ bir kalb-i hazîn ihtiyâr eyle. Pes dedim ki: Yâ Rabbi! Bilmenin bilmesi nedir? Buyurdular ki: Bilmenin bilmesi, bilmekten bilmemektir.

Yâ Gavs! Ne gökçek kuldur o kul ki kalbi mücâhedeye mâil ola ve vay şol kula ki kalbi şehvâta mâil ola.

Ondan sonra mi‘râcdan suâl ettim. Buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Mi‘râc her şeyden urûcdur ve mi‘râcın kemâli مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى [Gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı.] (Necm, 53/17) dır. Yâ Gavs-ı A‘zam! Namaz bir kimse için yoktur ki onun için benim indimde mi‘râc olmaya. Yâ Gavs! Salâtta mahrûm olan benim indimde mi‘râcdan mahrûm olandır.

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ أَوْلًا وَأَخِرًا وَظَاهِرًا وَبَاطِنًا، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَصَحْبِهِ، وَسَلَّم تَسْلِيمًا كَثِيرًا إِلَى يَوْمِ الدِّينِ
وَعَلَى سَائِرِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ.

IV. Mütercimi Bilinmeyen *Gavsiyye-i Muhyiddîn-i Arabî*³³⁴

Efser-i sultân-ı serîr-i makâl, ahter-i rahşân-ı sipihr-i kemâl ol Cenâb-ı Rabbü'l-erbâb ve melikü'r-rikâb ve'l-mülk ve'l-melekût, Rabbü'l-izzet ve'l-ceberût, hâlık-ı bî-misâl, râzık-ı bî-zevâl celle celâlühû ve amme nevâlühû hazretlerinin hamd-ı fâikı ve senâ-i lâyıkıdır ki kâffe-i kâinâtı nizâm-ı bedî' üzerine ibdâ' ve âmme-i masnû'âtı uslûb-ı menba' üzerine ihtirâ' ve medâric-i vücûdu tertîb-i fâik üzere temhîd ve meâric-i feyz ü cûdu nemat-ı lâyık üzerine teşyîd buyurup nüsha-i insânı ahsen-i takvîmde imlâ ve eymen-i uslûbda inşâ ettikten sonra sâlik-i maâşı tefehhüm ve menâhic-i maâdı taallüm etmek ile hilâfet-i rûy-i zemîne halîk ve ma'rifet-i Rabbü'l-âlemîn'e hakîk kıldı.

Ve zîver-i harâid-i estâr ve vâsıta-i kalâid-i ebkâr-ı efkâr ol Cenâb-ı Risâlet-penâh ve nübüvvet-destgâh, pîşvâ-i enbiyâ-i mürselîn, muktedâ-yı evvelîn ü âhirîn, efdal-i efrâd-ı beşer, şefî'-i rûz-i mahşer, kâim-i makâm-ı mahmûd, sâhib-i havz-ı mevrûd, medîne-i ilm-i irfân, lücce-i fazl ü ikân, fâtiha-i sûre-i nübüvvet ve hâtime-i risâlet, a'ni Hazret-i Muhammed Mustafâ sallallâhü Teâlâ aleyhi ve sellem hazretlerine salât-ı nâmahdûd ve teslîmât-ı gayr-ı ma'dûdudur ki deâim-i garâim-i tevfkîk-karîn ile erkân-ı dîn zemîn-i te'yîd ve levâmî'-i envâr-ı şer'-i mübîn ile küfr-i dalâli nâ-bedîd edip kâffe-i enâmı dâru's-selâma da'vet ve minhâc-ı hakk-ı mübîne irşâd ve hidâyet kıldı.

Bâis-i ibdâ'-ı efrâd-ı halâyık ve dâi-yi ihtirâ'-ı zevât ve hakâyık, medâric-i ulûm-ı maârife irtikâ ve maâric-i fezâil-i kemâlâta urûc ve i'tilâ edip esrâr-ı mülk-i melekûta vâkıf ve ihtiyâr-ı celâl-i ceberûta ârif olup ibâdet-i Rabbü'l-ibâd'a ma'rifet-i esrâr-ı mebde'-i meâd ile, husûl-i hayât-ı ebediyye ve vusûl-i saâdet-i sermediyye idüğün harem-i pâdişâhîde ve harem-i şehinşâhîde muhterem olan {2^a} erbâb-ı devlet ve ashâb-ı izzet meyânından rütbe-i aliyye ve mertebe-i seniyyeye sâhib olan sâhib-i saâdetserâ-verâ-i hâssa Mustafâ Ağa hazretleri, dâme devletehû ve ezdâde izzetehû, alâ vechi'l-yakîn ve'l-ikân câzim olup tahsîl-i ma'rifet-i nefse âzim olan kutb-ı [80^a] evliyâ-i kirâm ve ekâbir-i meşâyih-i izâm Şeyh Muhyiddîn-i Arabî kaddesallâhu esrârahu hazretlerinin *Risâle-i Gavsiyye*'sini terceme etmeye emir etmeğin imtisâl olundu. Alallâhi tevekkülî

³³⁴ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 835, vr. 79^b-84^a; nr. 125, vr. 1^b-6^b. Çeviri yazıda her iki nüshanın varak numaraları da gösterilmiştir.

ve bihî istiânî.

Gavs-1 A‘zam ki Şeyh Muhyiddîn Arabî hazretleridir, buyurur: Hazret-i Hak Celle ve Alâ hazretleri bana hitâb³³⁵ edip buyurdular ki: Yâ Gavs-1 A‘zam! Ben de cevâb verip dedim ki: Lebbeyk Ey gavsın Rabbisi! Hazret-i Hak buyurdular ki: Her tavır ki nâsût ile melekût mâbeyninde vâki‘ olmuştur, ol tavır tavr-ı hakîkattir.

Gene Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-1 A‘zam! İnsanda zuhûr ettiğim gibi hiçbir şeyde zuhûr eylemedim. Ya‘ni insanı mazhar-ı tâm eyledim.

Şeyh hazretleri buyurdu ki³³⁶, Hazret-i Hakk’a suâl eyleyip dedim ki: Yâ Rabbi! Senin mekânın var mıdır? Hazret-i Hak buyurdular ki: Mekâna ben mekânım, benim mekânım yoktur. Ya‘ni her mekânı min-gayrı keyfiyyet ben ihâtâ eylemişimdir. Pes bana mekân yoktur.

Şeyh hazretleri buyurdu ki, Hazret-i Hakk’a suâl edip dedim ki: Yâ Rabbe’l-Gavs! Sen yiyip içer misin? Hak Teâlâ hazretleri buyurdular ki: Fakîrin ekli benim eklimdir ve fakîrin şürbü benim şürbümdür.

Hazret-i Hakk’a suâl edip dedim ki: Yâ gavsın Rabbisi! Melâikeyi neden halk eyledin? Hak celle ve alâ hazretleri cevâb verip dedi ki: Melâikeyi insanın nûrundan halk eyledim ve insanı kendi nûrumdan halk eyledim.

Hak Celle ve Alâ hazretleri buyurdular ki: İnsanı kendime matıyye kıldım ve sâir ekvânı ya‘ni sâir mevcûdâtı insana matıyye kıldım. Matıyye deyü merkûba derler, ya‘ni binilmiş at gibi veya katır gibi. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Ben ne güzel tâlib olurum, insan ne güzel matlûb olur; ve ben ne güzel râkib olurum, insan ne güzel merkûb olur.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-1 A‘zam! İnsan benim sırrımdır ve ben insanın sırrıyım. Eğer insan benim yanımda olan menzîl ve mertebesini bilseydi her anda ve her

³³⁵ OE125: –“edip buyurdular ki: Yâ Gavs-1 A‘zam! Bende cevâb verip dedim ki: Lebbeyk Ey gavsın”. Neşirde esas aldığımız İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 835’de bulunan eser OE835 şeklinde künyelendirilmiştir. İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 125’de kayıtlı bulunan nüsha ise OE125 şeklinde künyelendirilmiştir. Nüsha arasındaki farklılıkları bu künyeleri kullanarak belirteceğiz.

³³⁶ OE125 ve OE835 arasında “buyurdu, buyurdular, der ki, dedi ki” gibi kelimeler arasında farklılıklar vardır. Bunlar her seferinde belirtilmeyecektir.

nefeste {2^b} لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ deyü nidâ ederdi. Ya'ni “Bugün mülk kimindir?”³³⁷ der idi.

Hazret-i Hak ve Feyyâz-ı Mutlak hazretleri buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! İnsan bir nesne ekl [80^b] eylese ol insan bizimle bilebilir; ve su içse gene bizimle bilebilir; ve otursa yâhûd kalksa gene bizimle bilebilir; ve bir nesneye teveccüh eylese yâhûd bir nesneden firâr etse gene bizimledir. Ya'ni insan her ne hâl üzerine olursa olsun, bizimledir. Hiçbir hâlde bizden ayrılmak yoktur.

Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! İnsanın cismini ve kalbini ve rûhunu ve sem‘ini ve basarını ve lisânını ve yedini ve riclini ol insanda halk edip izhâr eylediğim kendi zâtım içindir. İnsan benim gayrım değildir ve ben insanın gayrı değilim.

Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Kaçan sen âteş-i fakr-ı fâka ile yanmış münkesirü’l-kalb bir kimse görsen ol kimseye karîb olmaya kasd eyle. Zîrâ âteş-i fakrda yanan kimseyle benim ortamda hicâb yoktur. Hazret-i Şeyh buyurdular ki: Hazret-i Hak bana emreyleyip buyururlar ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Taâmı benim yanımda ye ve suyu benim yanımda iç; ve kalbin benim yanımda hâzır olsun; ve gözün benim cemâlîme nâzır olsun. Gayrı tarîk ile taâm yeme ve su içme.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Bir kimse bâtın yüzünden bana sefer eylemekten mahrûm olsa zâhir seferine mübtelâ olur ve hem sefer-i zâhirde her zamân benden baîd olmaktan hâlî olmaz.

Ve Şeyh hazretleri buyururlar ki: İttihâd nedir? Bir hâldir ki lisân-ı makâl ile ta‘bîre mecâl³³⁸ yoktur. Pes imdi şol kimse ki hâli olmasa bî-hâl iken ittihâda kâil olsa ol kimse kâfirdir. Ya'ni ittihâd câizdir ben i'tikâd eyledim dese ol kâfir olur. Ve bir kimse Hakk’a vusûlden sonra ibâdet irâdet eylese tahkîk ol kimse Hakk’a müşrik olur. İmdi ittihâd lügatte iki nesnenin bir olmasına derler. Şeyh hazretlerinin murâd-ı şerîfleri budur ki bir kimesne mücerred zann-ı³³⁹ tahmînle Vâcib Teâlâ ile mümkün birdir dese kâfir olur. Görmez misin ki Hazret-i Îsâ'ya hâşâ kim tanrıdır diyenler kâfir oldular. Ammâ ba‘zı {3^a} sâhib-i hâl kimseler ittihâda râzı olup ittihâd câizdir derler ve lâkin mücerred kıl u kâl değildir müşâhede iledir diye da‘vâ ederler ve müşâhede dahi kendi vücûdun mahv edip fenâ-yı mutlaka vâsıl olduktan

³³⁷ Mü'min sûresi 16. âyete atıf vardır.

³³⁸ OE125: “mahal”

³³⁹ OE125: –“ zann-ı”

sonradır, derler. Pes imdi onlar müşâhede eyledikleri ittihâdın ma'nâsın geri onlar bilirler. Müşâhede etmez lakin bir kimse ittihâd haktır dese kâfir olur. Hatta Kâdî³⁴⁰ sâhibi demiştir ki: İttihâd dedikleri [81^a] küfürdür, mü'mîn olan ittihâda kâil olmaz. Velâkin sûfiler kâil olduğu ittihâdın ma'nâsın bilmeyiz. Zîrâ sûfiler ittihâd hâl ile ma'lûm olur, derler. İmdi mâdem ki tavr-ı akl ile mukayyed olup ifnâ-yı vücûd hâsıl olmamış ola; ittihâd haktır demek küfürdür. İşte Şeyh hazretleri dahi bu zikr olunanı tasrîh eylediler. Ne'üzü billah taklîd ile çok kimse îmânın zâyî' eylediler. Taklîdden ihtirâz lâzımdır.

Şeyh hazretleri buyurdular ki: Bir kimse ezel-i âzâlde saâd olsa saâdet ol kimsenindir. Zîrâ ol kimse ebedî mahzûl ve merdûd olmak ihtimâli yoktur. Ve şol kimse ki ezel-i âzâlde şakî ola cehennem ol kimse içindir, asla ol kimse huzûr-ı Hak'ta makbûl olmak ihtimâli yoktur.

Şeyh hazretleri buyurdular ki Hazret-i Hak bana eyitti³⁴¹: Yâ Gavs-ı A'zam! Fakr-ı fâkayı insana merkeb eyledim, şunlar ki ol merkebe süvâr olup menâzil ve merâhil kat' eylemezden evvel menzile vâsıl olurlar.

Ve Şeyh hazretleri buyurdular ki Hazret-i Hak buyururlar ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Eğer insan fevt olduktan sonra kendüye olıcak saâdetleri bilseydi asla dünyâda hayât ricâsın etmezdi. Belki huzûr-ı Hak'ta dâimâ: “Yâ Rabbi! Sen beni öldür”³⁴² deyü duâ ederdi. Hazret-i Hak buyururlar ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Halâyıkın kıyâmet gününde benim yanımda dilsizliğidir, kulaksızlığıdır ve gözsüzlüğüdür ve dahi tahayyüddür ve ağlamaktır ve kabirde dahi insanın hücceti bunlardır.

Şeyh hazretleri buyurdular ki: Muhible mahbûb ortasında muhabbet dahi hicâbdır. Kaçan muhib muhabbeti ifnâ eyleyip {3^b} hicâb-ı muhabbetten dahi geçse işte ol zamânda mahbûba vâsıl olur. Şeyh³⁴³ hazretleri buyurur: Pes kıyâmet gününde ve kabirde hüccet isteyen kimesne dünyâda tahsîl-i hüccet eylemek gerektir, tâ kim bî-hüccet kalmaya. Şeyh hazretleri buyurur: Aşk muhabbete kılavuz olup menzile îsâl zamânında kılavuzu dahi terk eylemek lâzım olur imiş. Pes avâyık niyâziyla vusûl taleb etmek mülâhaza oluna. Velâkin dünyâ

³⁴⁰ Burada muhtemelen Beydavî kastedilmektedir.

³⁴¹ Söylemek, demek, anlatmak mânâsına gelen kelimenin eyitmek, ayıtmak, aytmak, eytmek, etmek, itmek şeklinde kullanımları mevcuttur. Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 87.

³⁴² Yâ Rabbi! Sen beni âhirete gönder. (Varak kenarı not) OE125'de bu cümle tercih edilmiştir.

³⁴³ Burada sözü edilen “şeyh” farklı bir kişi olmalıdır, çünkü aktarılan cümleler *Gavsîyye*'den değildir.

dedikleri Hakk'ın mâsivâsına muhabbettir. Bir kimse aslâ dünyâsı olmasa velâkin mâsivâ-i Hakk'a mâil olsa işte ehl-i dünyâ ol kimsedir. Ve ammâ dünyâsı [81^b] olsa velâkin gönülde muhabbeti olmasa ol kimse ehl-i dünyâ dedikleri ol değildir.

Şeyh hazretleri buyururlar ki: Hazret-i Sübhânehû ve Teâlâ hazretleri اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ [Ben sizin Rabbiniz değil miyim?] (A'râf, 7/172) dediklerinden sonra kıyâmet gününe varınca ervâh-ı insân bedenlerinde raks eder gördüm.

Ve Şeyh hazretleri buyururlar ki Rabbimi gördüm ve bana buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Bir kimse beni gördükten sonra görmekten suâl eylese ol kişi beni görmekten mahcûbdur. Şol kimse ki görmeyi bilmekten gayrı nesne zanneylese ol kimse ma'zûrdur, rabbisini görmekle. Hazret-i Hak buyururlar ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Bir kimse beni görse ol kimse beni görmekten ve işitmekten halâs olur. Ammâ beni görmeyen kimse kâl u kîl ile mahcûbdur.

Hazret-i Hak Feyyâz-ı Mutlak hazretleri buyururlar ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Benim yanımda fakîr dünyâsı olmayıp müflis olan kimse değildir. Belki fakîr şol kimsedir ki onun emri her nesneye cârî olup her şeye kâdir ola. Kaçan bir nesne murâd edinip mevcûd ol dese; ol nesne dahi fi'l-hâl mevcûd ola. İşte fakîr bu makûle kimseye derler.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Ben cennette zuhûr eyledikten sonra cennette ülfet kalmaz ve cennet ni'metlerinin lezzeti ma'lûm olmaz olur ve ehl-i cehenneme ben hitâb eyledikten sonra ihtirâk ve vahşet kalmaz.

{4^a} Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Benim keremim cemî'-i kerîmlerin kereminden ziyâdedir. Ve benim rahmim cemî'-i rahîmlerin rahminden ziyâdedir.

Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Benim yanımda uyursan beni görürsün ama avâm uyuması gibi uyuma. Ve Şeyh hazretleri eydür, ben de dedim ki: Yâ Rabbi! Senin huzûrunda nice uyumak gerektir? Hazret-i Hak buyurdular ki: Cismin küdûrât-ı nefsâniyyeden ve cismâniyyeden ve kalbin havâtır-ı kalbiyyeden ve rûhun benden gayrı nesneye teveccüh eylemekten halâs bulup zâtın kendi zâtında fânî olduğu vakitte benim huzûrunda uyursun.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Ashâbına ve ahlâbına haber verip de ki, benim musâhabetim isterse ol kimsenin üzerine [82^a] lâzımdır ki fakr ihtiyâr eyleye. Ondan sonra fakrın fakrını ihtiyâr eyleye. Kaçan fakr tamâm olsa ben ol vakit tamâm olurum.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Ne mutlu sana kim eğer benim mahlûkâtıma mağfîret eylersen.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Zâhidlerin tarîkin nefis içinde eyledim, âriflerin tarîkin kalb içinde eyledim, ammâ ahrârın tarîkin kendi zâtında eyledim.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Fukarânın duâsını ganîmet bil. Zîrâ onlar benim yanımdadır ve ben onların yanındayım. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Ben her şeyin me‘vâsıyım ve her şeyin meskeniyim ve her şeyin nazargâhıyım ve cemî‘-i eşyânın âhiru‘l-emr rücû‘u banadır.

Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Eğer beni vâsitasız görmek istersen cennete ve cennetin içinde olan eşyâya nazar eyleme, tâ kim beni bî-vâsita göresin. Ondan cehenneme ve cehennemin içinde olan nesnelere nazar eyleme, tâ kim beni bî-vâsita göresin. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Ehl-i cennet cennete meşgûllerdir ve ehl-i cehennem bana meşgûllerdir. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Naîmi, ehl-i cehennem cennetten {4^b} isti‘âze ederler. Ehl-i cennet nâr-ı cehennemden isti‘âze eyledikleri gibi. Ve Hazret-i Hak buyurur ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Bir kimsenin kalbi benden gayrı nesneye meşgûl olsa ol kimse kıyâmet gününde nâr-ı cehenneme girmek lâzım olur. Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Kurb ehli, kurbdan isti‘âze ederler ya‘ni kurbdan sığınrlar, bu‘d ehli, bu‘ddan isti‘âze eyledikleri gibi.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Benim evliyâ ve mürselînden gayrı makbûl kullarım vardır. Ehl-i dünyâ ve ehl-i âhiretten bir kimse onları bilmez ve ehl-i cennet ve ehl-i cehennem ve rıdvân ve mâlik dahi ol kullarıma muttali‘ değillerdir. Ve ben ol kullarımı ne cennet ve ne cehennem ve ne sevâb ve ne ikâb ve ne hûrî ve ne gilmân için halk eyledim. Devlet şol kimsenin başında kim, ol kimse ol kullarıma îmân

edip i'tirâf eyleye; onları bilmek lâzım değil, îmân eylemek lâzımdır. Ve Hazret-i [82^b] Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Sen dahi ol mezkûr olan kullarımdansın ve onların alâmetleri budur ki; taâmları kalîldir ve şarâbları kalîldir, killet-i taâmdan ve killet-i şarâbdan cisimleri yanmıştır ve kalbleri mâsivâ havâtırından kurtulmuştur ve rûhları Cenâb-ı Hak'tan gayrıya teveccüh eylemekten kurtulmuştur. İşte ol makûle kimselerin alâmeti bunlardır. Hem nûr-ı likâ ile yanıp kül olup zât-ı Hak'la bâkî olmuşlardır.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Şedâid gününde bir susamış kimse gelip senden su istese, hâlbuki senin de yanında su olup ve ol suya ihtiyâcın olmasa, eğer sen ol suyu ol susuz kimseye vermez isen cemî'-i bahîllerden sen dahi ziyâde bahîl olursun. Ol susuz kimseleri ben nice men' ederim ki kendi zâtıma erhamü'r-râhimîn deyü isim verdim. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Bu kelâmın ma'nâsı hûb mülâhaza oluna. Mukarrer zâhiren su murâd değildir, belki emr-i bâtındır.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Hiç kimse {5^a} benden günâh sebebiyle ırak olmadı ve hiç kimse tâat sebebiyle bana karîb olmadı. Eğer bir kimse bana karîb olsa, ol karîb olan kimse maâsî ehli olurdu. Zîrâ âsîler dâimâ acz ve kusûrda olup acz ve kusûruna i'tirâf eylerler. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Envârın menbaı aczdır ve zulumâtın menbaı ucbedir.³⁴⁴ Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Âsîler isyânla mahcûbdur ve mutî'ler tâatle mahcûblardır. Bu iki tâifeden gayrı bir tâife vardır; maâsiden ve ne tâatten havfları vardır. لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ [Onlar için korku yoktur ve onlar mahzun da olmazlar.] (Yûnus, 10/62)

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Günâhkârlara fazlım ve keremimle beşâret eyle ve ucb ehline belâ ve nıkmeterle beşâret eyle. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Ehl-i naîm naîmi zikr ederler ve ehl-i isyân rahîmi zikr ederler. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Ben âsîye karîbim isyândan ferâgat eyledikten sonra; ama ehl-i tâate tâatten ferâgat eyledikten sonra gâyet baîdim.

Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Avâmı halk eyledim, benim nûrâniyetime tâat³⁴⁵ getirmediler; pes zulmeti hicâb eyledim, benimle avâm

³⁴⁴ OE125: –“Ve Hazreti Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Envârın menbaı aczdır ve zulumâtın menbaı ucbedir.”

³⁴⁵ Çalışmada incelenen diğer tercüme ve şerhlerde “tâkat” kelimesi tercih edilirken bu tercümede “tâat”

mâbeyninde. Ve havâssı halk eyledim, bana karîb olmaya tâat [83^a] getirdikleri için; onlar ile benim mâbeynimde envârı hicâb eyledim.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Bir kimse bana vâsıl olmak istese mâsivâyı gönlünden ihrâc eylesin. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Dünyâ akabesinden taşra gel³⁴⁶ ya‘ni dünyâyı terk eyle; ve âhiret akabesinden taşra gel ya‘ni âhireti dahi terk eyle; hemân bana vâsıl olursun. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Cisimden ve nefisden ve kalbden ve rûhdan halâs olduktan sonra hüküm-i emirden dahi halâs ol, hemân bana vâsıl oldun.

Hazret-i Şeyh-i Ekber kuddise sırruhû eydür: Suâl eyledim ki Yâ Rabbi! Hangi namaz sana yakındır? Cevâb verip buyurdular ki: Bana şol namaz yakındır ki ol namazda {5^b} musallînin hâtırına benim mâsivâm gelmeye ve hem musallînin kıldığı namaz dahi hâtırına gelmeye. Ve Hazret-i Şeyh eydür ki: Rabbime suâl eyledim ki Yâ Rabbi! Senin katında hangi oruç efdaldır? Cevâb verip buyurdular ki: Benim katımda şol oruç efdaldır ki benim mâsivâm sâimin hâtırına gelmeye ve her sâim savmından haberi olmaya. Ve Hazret-i Şeyh eydür ki: Suâl eyledim ki Yâ Rabbi! Hangi amel efdaldır? Cevâb verip buyurdular ki: Benim yanımda şol amel efdaldır ki amel eyleyen kimsenin amel eylediği vakitte cennet ricâsı ve cehennem havfı hâtırına gelmeye. Belki benim rızâm için amel eyleye ve hem eylediği amelden haberdâr olmaya. Ve Hazret-i Şeyh eydür ki: Rabbime suâl edip dedim ki hangi ağlamak sana efdaldır? Cevâb verip buyurdular ki: Gülücülerin ağlaması bana efdaldır. Ve Hazret-i Şeyh eydür: Suâl ettim ki hangi gülmek sana efdaldır? Hazret-i Hak buyurdular ki: Ağlayıcıların gülmesi efdaldır. Ve Hazret-i Şeyh eydür: Suâl ettim Yâ Rabbi! Sana hangi tevbe efdaldır? Hazret-i Hak cevâb verip buyurdular ki: Bana ma‘ûmların tevbesi efdaldır.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Sâhib-i ilmin benim yanımda tarîki yoktur. Zîrâ ilmini terk eylese şeytân olur.

Ve Şeyh hazretleri buyurdular ki: Rabbimi gördüm ve aşkın ma‘nâsından suâl eyledim. Hazret-i Hak cevâb verip buyurdular ki: Aşkın ma‘nâsı rikkat-i kalbdır ve mâsivâdan bi‘l-küllîye ferâgat eylemektir. Hazret-i Hak buyurdular ki: [83^b] Zâhir aşkı bilip onunla

kelimesi tercih edilmiştir.

³⁴⁶ Dışarı çık anlamına gelen söz öbeği. Bkz. Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 205.

muhaqqik oldunsa yâ Gavs! Sana lâzım oldu ki aşktan dahi fânî olasın. Zîrâ aşk âşık ile ma‘şûk mâbeyninde hicâbdır.

Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Kaçan tevbe eylesen sana lâzımdır ki bir dahi günâh etmek kasdın nefsinden ihrâc edesin. Ondan sonra günâh etmek hâtırasını kalbe getirmeyesin. Eğer böyle tevbe eylemezsen beni istihzâ edenlerden olursun.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! {6^a} Kaçan sen benim harem-i muhteremime girmek murâd eylesen mülkte ve melekûtta ve ceberûtta bir nesneye iltifât eyleme. Zîrâ mülk âlimin şeytânıdır ve melekût ârifin şeytânıdır ve ceberût vâkıfın şeytânıdır. Bir kimse mülkten ve melekûtta ve ceberûtta birine aldanıp kalsa ol kimse benim harem-i muhteremimden mahrûmdur. Ol hareme girmek yoktur.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Müşâhede bir bahrdır, mücâhede ol bahrın bir pâresidir. Her kimse ki müşâhede bahrına girmek dileye ol kimseye vâcibdir, mücâhede eyleye. Zîrâ mücâhede ayn-ı müşâhededir. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Bir kimse benim için mücâhede eylese ol kimse beni müşâhede eyler. Gerek beni müşâhede eylemek istesin gerekse istemesin.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Benim kullarımdan bana gâyet mahbûb olan şol kuldur ki; onun babası ve oğlu ola, ol kulun kalbi babasından ve oğlundan fârîğ ola. Farazâ babası veyâhûd oğlu fevt olsa fevt olmalarına mahzûn olmaya. Kaçan kul bu mertebeye vâsıl olur, işte ol kul benim yanımda babasız ve oğulsuzdur. Ve hiç ol kula bir kimse berâber olmaz. Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Bir kimse benim muhabbetim sebebiyle babasının ve oğlunun fenâsı tatmaya ya‘ni benim muhabbetim vâsıtasıyla babasını ve oğlunu ifnâ eylemese ol kimse ferdâniyet ve vahdâniyet lezzetini bulmaz.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Kaçan sen bana nazar etmek murâd eylesen benim mâsivâmdan kalbini pâk eyle, tâ kim beni göresin.

Şeyh Hazretleri eydür: Hazret-i Hakk’a suâl edip dedim ki ilmin ilmi nedir? Cevâb verip buyurdular ki: İlmin ilmi ilmi bilmemektir. Ya‘ni bir kimsenin ilmi ola ammâ ilmini [84^a] ferâmûş eyleye.

Ve Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Saâdet şol kula ki ol kulun kalbi,³⁴⁷ mücâhede etmeye kasd eyleye ve hem mücâhede eyleye. Ve dahi şekâvet ol kula ki ol kulun kalbi dâim şehvâta mâil ola, her zamân nefsi muktezâsını işlemiş ola.

Ve Şeyh hazretleri buyurdular ki: {6^b} Rabbime suâl eyleyip dedim ki mi‘râc nedir? Cevâb verip dediler ki: Mi‘râc mâsivâdan bi’l-küllîye el çekmektir. Ve dahi Hazret-i Hak buyurdular ki: Yâ Gavs-ı A‘zam! Mi‘râcı olmayan kimsenin namazı dahi yoktur.

Temmet Risâletü’l-Gavsiyye bi-avnilâh.

³⁴⁷ OE125: +“dâim”

V. Mütercimi Bilinmeyen *Terceme-i Gavsîyye-i Sultân Abdülkâdir el-Geylânî*³⁴⁸

الْحَمْدُ لِلَّهِ كَاشِفِ النَّعَمَةِ، وَالصَّلَاةُ عَلَى نَبِيِّهِ مُحَمَّدٍ خَيْرِ الْبَرِيَّةِ وَخَيْرِ الْأَلِ. قَالَ الْغَوْثُ الْأَعْظَمُ، الْمُسْتَوْهَشُ [عَنْ]³⁴⁹ غَيْرِ اللَّهِ الْمُسْتَأْنَسِ بِاللَّهِ. قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ تَعَالَى: يَا غَوْثُ! قُلْتُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَبَّ الْغَوْثِ. قَالَ: كُلُّ طَوْرِ بَيْنَ النَّاسُوتِ وَالْمَلَكُوتِ فَهِيَ شَرِيعَةٌ. وَكُلُّ طَوْرِ بَيْنَ الْمَلَكُوتِ وَالْجَبْرُوتِ فَهِيَ طَرِيقَةٌ. وَكُلُّ طَوْرِ بَيْنَ الْجَبْرُوتِ وَاللَّاهُوتِ فَهِيَ حَقِيقَةٌ.

Hak Sübhânehû ve Teâlâ bana hitâb edip dedi kim: Yâ Gavse'l-A'zam! İnsanda zâhir olduğum gibi gayrı nesnede zâhir olmadım.

Suâl ettim ki: Yâ Rabbi! Hiç mekânın var mıdır? Hak Teâlâ buyurdu ki ben mekânın mekânıyım bana mekân yoktur, insandan gayrı.

Ben eyittim: Yâ Rabbi! Nesne yer misin ve içer misin? Hak Celle Celâluhû buyurdu ki: Benim eklim ve şürbüm fakîrlere yediği ve içtiğidir.

Ve dahi dedim ki: Yâ Rabbi! Melâikeyi neden yarattın? Hak Teâlâ buyurdu ki: Nûr-ı insândan yarattım; ve insanı benim nûrumdan yarattım; ve insanı matıyye ve binid edindim. Onun için insanın sâir mahlûkât matıyyesi ve binidi. Ve dahi buyurdu ki ben ne [22^a] hoş tâlibim, insan ne hoş matlûbdur; ve insan ne hoş râkibdir ve cemî'-i âlem ne hoş merkûbdur.

Ve buyurdu ki: İnsan benim sırrımdır ve ben insanın sırrıyım. Eğer insan benim katımda mertebesini bilse her nefes لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ [Bugün mülk kimindir?] hutbesini okurdu. Ve buyurdu ki: İnsan yese ve içse ve dursa, otursa ve söylese ve ebsem olsa, cemî' ahvâline muharrik benim ve sâkin eden benim. Ve buyurdu ki: Onun nefsi ve kalbi ve rûhu ve sem'î ve basarı ve lisânı ve ricli ve her nesne ki zâhir olsa benim zât-ı pâkimdir. Benden gayrı değildir; ve ben onun gayrı değilim.

Ve buyurdu ki: Kaçan bir fakîr ve münkesirü'l-kalb kimesne görsen ona yakın ol kim

³⁴⁸ Süleymâniye Kütüphanesi, Lalaismail Blm, nr. 140, vr. 21^b-26^a.

³⁴⁹ *Terceme-i Gavsîyye*'nin neşrinde değindiğimiz üzere buradaki harf-i cer *Gavsîyye*'nin orjinalinde bulunup bu nüshada yazılmamıştır. Harf-i cerin Abdülatîf el-Eyyûbî'nin *Terceme-i Gavsîyye*'sinde de bulunmaması ve iki eser arasındaki benzerlikler göz önünde bulundurulacak olursa metinler arasında bir ilişki olduğu söylenebilir.

onunla benim aramda hicâb yoktur. Ve dahi buyurdu ki: İnsan yatmaz, uyumaz, içmez illâ benim[le] yer, içer ve uyur.

Ve dahi ittihâd bir hâldir ki lisân-ı makâlle ta'bîr olunmaz. Ve bir kimesne ki kable vücûdî'l-hâl emîn olsa kâfir olur. *الْإِتِّحَادُ حَالٌ لَا يُعَبِّرُ بِلِسَانِ الْمَقَالِ، فَمَنْ آمَنَ قَبْلَ وُجُودِ الْحَالِ فَقَدْ كَفَرَ.* Ve eğer ba'de'l-vusûl-ileyh ibâdet murâd etse ya'ni ibâdetin sevâbın dilese, nitekim hadîs-i şerîfte buyurur: *حَسَنَاتُ الْأَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُفْرِّينَ* [Ebrârın iyilikleri mukarrebînin kötülükleri gibidir.]³⁵⁰ müşrik billâh [22^b] olur, neûzü billâh.

Ve buyurdu ki: Bir kimesne saâdet-i ezeliyye ile saîd olsa devlet onundur, ol kimesne ebeden mahzûl ve rüsvâ olmaz. Ve bir kimesne ki şekâvet-i ezeliyye ile şakî olsa, veyl ve cehennem onundur. Ebedî makbûl-i dergâh olmaz.

Ve buyurdu ki: Fakr u fâkayı insanın matıyyesi kıldım. Bir kimesne ki fakra binse menzile yetişir, yol alır.

Ve buyurdu ki: Eğer insan fevt olduktan sonra hâli nice olacağı bileydi, kat'â hayât-ı dünyâ taleb etmezdi. Ve her lahza ve her lemha nidâ ederdi ki: “Yâ Rabbi! Beni meyyit kıl.” derdi. Ve buyurdu ki: Kıyâmet gününde kulunun hücceti bana *صُمْ وَبُكِّم* [Sağır ve dilsiz] olmaktır ve tahayyüddür ve ağlamaktır.

Ve buyurdu ki: Muhabbet âşık ile ma'sûk arasında hicâbdır. Vaktâ ki muhabbeti fânî etse mahbûba vâsıl olur.

Ve buyurdu ki: Yevm-i kıyâmette ervâh raks urur *أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ* [Ben sizin rabbiniz değil miyim?] (A'râf, 7/172) dediğim onların kulağında kaldığı sebebdendir; ve Rabbimizi gördük bize söyledi deyü raks-ı dâim üzere muttasıl semâ'dadırlar.

Ve buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Bir kimesne beni görmekten suâl eylese ol kimesne mahcûbdur. Ru'yet ne idiğün bilmez, hemân beni bilmek görmektir. Ve bir kimesne beni görse suâlden müstağnî olur. Eğer beni görmese ona suâl fâide eylemez. Ol kimse mahcûbdur. Hemân [23^a] kâlde ve kâlde kalmıştır.

Ve buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Fakîr benim katımda oldur ki bir nesneye ol dese, ol

³⁵⁰ Bu söz Ebû Saîd Harrâz'a atfedilmektedir. Bkz. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, s. 411. Ayrıca geçtiği yerler hakkında bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me'sûrât-ı Müttân-i İrfânî*, s. 220.

nesne ola. Yoksa dünyâ cihetinden elinde nesnesi olmayan kimesneye ben fakîr demezim. Belki fakîr oldur ki dediği demiş ola.

Ve buyurdu ki: Bir gönle ki benim nazar-ı iltifâtım ola, ol gönle gayrı korku girmez ve nârda yanıp muazzeb olmaz. Ve buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Cennette ülfet ve ni'met yoktur, tâ ki benim nazarım ve iltifâtım olduktan sonra; ve dahi nârda yanmak ve korku yoktur, ben nâr ehli için hitâb ettikten sonra.

Ve buyurdu ki: Ben her kerîmden Kerîm'im ve her rahîmden Rahîm'im. Cemî'-i mevcûdâta rahmet ediciyim.

Ve buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Benim katımda uyu ama avâmmü'n-nâs uykusu gibi uyuma. Ben dedim ki: Yâ Rabbi! Nice uyuyayım? Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazreti buyurdu ki cismin lezzâtından ve nefsin şehvâtından ve kalbin hatarâtından ve rûhun haserâtından fârîğ ol. Ve zâtın fânî kıl benim zâtımda.

Ve buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Ashâbın ve ahhâbın eğer benimle musâhabet etmek isterlerse fakîrlik ihtiyâr etsinler; ve ondan fakrdan ileri bir fakr dahi vardır, ol fakra yetişsinler. Vaktâ ki fakrları tamâm ola ol makâmda benimle mülâkât olurlar.

[23^b] Ve buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Devlet senindir eğer benim ru'yetimle ibkâ edersen.

Yâ Gavse'l-A'zam! Zâhidlerin tarîkini nefis içinde kıldım. Ve nefsi harâret mahalli kıldım.

Yâ Gavse'l-A'zam! Her fakîrin mekânı ve meskeniyim ve manzarıym, ben fakîrlere ile olurum. Ve onlar dahi benimle olurlar.

Yâ Gavse'l-A'zam! Cennete, cennette olanlara; ve cehenneme, cehennemde olanlara nazar eyleme ki bilâ-vâsita beni göresin. Ve buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Ehl-i cennet, cennete meşgûldür, ehl-i cehennem cehenneme meşgûldür. Sen bana meşgûl ol. Bir kimse benden gayrıya meşgûl olsa ol nesne ona yevm-i kıyâmette zünnâr olur. Yâ Gavse'l-A'zam! Ehl-i cennet cennetten, ehl-i cehennem cehennemden taavvüz ederler. Ve bir kimse benim zâtımdan bahsetse kıyâmet gününde ol kişiye zünnâr olur. Zâtımdan suâl eylemeyesiz, hemân temâşâ-yı Cemâl eyleyesiz. Yâ Gavse'l-A'zam! Ehl-i kurb

kurbundan şikâyet eder, nitekim ehl-i bu'd bu'dünden.

Yâ Gavse'l-A'zam! Enbiyâ ve mürselînden gayrı nice kullarım vardır ki onların hâline kimesne kat'â muttali' değildir, melekten ve beşerden ve gayrıdan. Zîrâ ben onları cennet ve cehennem ve sevâb ve ikâb ve hûr ve kusûr ve gılmân için halk etmedim. Devletli ol kimesnedir ki onların vücûduna îmân getire eğer bilmezse de. [24^a] Yâ Gavse'l-A'zam! Sen ol kullardansın ki ve ol kullarımın alâmeti budur ki cisimleri kılet-i taâmdan yana; ve nefislerinden şehvâtta nesne kalmaya; ve kalblerinden bi'l-küllîye hatarât olmaya; ve ervâhları hitâbullâh ile yanmış ola. Bunlar ashâb-ı bekâdır kim nûr-ı likâ ile yanmışlardır.

Yâ Gavse'l-A'zam! Kaçan susuzlar sikâyet, ıssı günde suya gelseler sende dahi sovak³⁵¹ su mevcûd olsa, eğer sen onlara su vermeyecek olursan ziyâde bahîl olursun. Ya ben nice men' ederim, Erhamü'r-Râhimîn olam dahi kullarımdan rahmetimi.

يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ! مَا بَعْدَ عَنِّي مِنَ الْمَعَاصِي أَحَدٌ وَلَا قَرَبٌ مِنِّي مِنَ الطَّاعَاتِ Ya'ni kimesne günâh işlemek ile ırâk ve tâât etmek ile dahi yakın olmaz. Eğer bir kimse bana yakın olur, zîrâ ki işlerine peşîmanlardır ve âcizlerdir. Yâ Gavse'l-A'zam! Acz, nûr menba'ıdır; ucb, zulmet menba'ıdır. Yâ Gavse'l-A'zam! Ehl-i maâsî, ma'siyetle mahcûbdur. Ehl-i tâât, tâatle mahcûbdur. Ve bunların mâverâsında bir tâife vardır. Ne ma'siyet kasd ederler ve ne tâate azm ederler. Yâ Gavse'l-A'zam! Beşâret eyle günâhkâr kullarıma fazl ve keremim ile; mu'ciz ve mu'cib kullarıma beşâret eyle adlim ile ve intikâmım ile. Yâ Gavse'l-A'zam! Ehl-i tâât ni'metim zikrederler ve ehl-i isyân rahmetim [24^b] zikrederler. Ben yakınım âsîye maâsîden fâriğ olduktan sonra; ve ben uzağım mutî'e tââtta fâriğ olduktan sonra.

Yâ Gavse'l-A'zam! Avâmmü'n-nâsı halk [ettim] benim nûr-ı cemâlîme tâkat getiremediler, ara yere hicâb-ı zulmânî bıraktım. Ve havâs olan kullarım mücâvereme tâkat getiremediler, ara yere hicâb-ı nûrânî bıraktım.

Yâ Gavse'l-A'zam! Ashâbına haber ver ki eğer bana vâsıl olmak isterlerse benden gayrıdan kesilsinler. Dünyâdan kesilen âhirete yetişir. Âhiretten bana yetişir. Yâ Gavse'l-A'zam! Ecsâmdan ve nüfûstan ve kalbden ve rûhtan ve hükümden ve emirden

³⁵¹ Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 190.

kesil. Gel bana gel.

Kâle'l-Gavsü'l-A'zam: Yâ Rabbi! Hangi salât sana yakındır? Hak Teâlâ buyurur ki: Şol namaz ki onda benden gayrı olmaya, mâsivâyı gönlünden çıkara. Namaz kılan kendülüğünden gâib ola. Ol namaz bana akrebdir. Ve ondan dedim ki: Yâ Rabbi! Hangi savm sana akrebdir? Hak Teâlâ buyurur ki: Şol savm ki onda benden gayrı olmaya ve sâim dahi hemçunân kendülüğünden gâib ola. Dedim ki: Yâ Rabbi! Senin huzûr-ı şerîfinde hangi amel efdaldır? Buyurdu ki: Şol amel ki onda benden gayrı olmaya sâhib-i amel dahi kendülüğünden gâib ola. Ve dedim ki: Yâ Rabbi! [25^a] Hangi bükâ ve dıhk senin katında efdaldır? Buyurdu ki: Dâhiklerin bükâsı ve bâkîlerin dıhki efdaldır. Ve hangi tevbe efdaldır ve hangi ismet efdaldır? Hak Teâlâ buyurdu ki: Ma'sûmlar tevbesi ve tâibler ismeti efdaldır.

Yâ Gavse'l-A'zam! Sâhib-i ilme benim katımda yol yoktur. Meğer ki ilmin terk ede. Terk etmeyip inâd ederse mertebe-i şeytâniyyettedir.

Ve Gavsü'l-A'zam: Allah Teâlâ Celle Celâlühû'yu bu mertebeyi kat' ettikten sonra gördüm ve aşktan suâl ettim ki buyurdu ki: Aşk benim ve kalbini benden gayrıdan fâriğ eyle. Vaktâ ki zâhir aşkı dahi âşık bulasın ve bilesin gerektir ki zâhir aşkıdan fâriğ olasın. Zîrâ aşk dahi âşık ile ma'şûk arasında hicâbdır.

Yâ Gavse'l-A'zam! Kaçan tevbe etmek murâd eylesen günâha kasd etmeği kalbinden çıkarasın. Ol vakit tevbe edersen bana vâsıl olursun. Ve illâ bana istihzâ edersin.

Hak Teâlâ buyurdu ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Benim haremime dâhil olmak murâd edesin. Mülke ve melekûta ve ceberûta [iltifât] etme. Zîrâ mülk şeytân-ı âlimdir ve melekût şeytân-ı âriftir ve ceberût şeytân-ı vâkıftır. Bir kimesne bunlara râzı olsa benim katımdan matrûd olmaz [olur].³⁵²

Yâ Gavse'l-A'zam! [25^b] Mücâhede bir bahrdır müşâhededen. Ve bu bahrın balıkları vâkıflardır. Nitekim balık su içinde durur, vâkıfûn dahi ancılayındır.³⁵³ Bir kimesne mücâhede bahrına girmek taleb eylese mücâhede ihtiyâr etmek gerektir. Mücâhede müşâhedenin bedelidir. Bir kişi ki mücâhede ihtiyâr etse onun hakkı müşâhede olur.

³⁵² Nüşa bu şekildedir fakat mânâ yönünden "olur" daha uygundur.

³⁵³ Onun gibi, o kadar, öyle anlamına gelen kelime için bkz. Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 9.

Yâ Gavse'l-A'zam! Benim mahbûb kulum oldur ki oğlu ve kızı ve vâlideyni tarafına kalbi merbût olmaya, bana merbût ola. Ve cümlesi fevt olsa kat'â ona hüzn gelmeye vaktâ ki bir kulum bu mertebeye yetişse hemân oğulsuz ve atasız gibi olur. Benim katımda bilâ-vâlid velâ-veled أَحَدٌ كُفُوًا [Onun bir eşi dahi yoktur.] (İhlâs, 112/4) makâmında olur. Ve bir kimesne ki fenâ-i veled ve vâlid muhabbet ve meveddetiyle lezzâtın tatsa vahdâniyet ve ferdâniyet lezzetin bulmaz.

Yâ Gavse'l-A'zam! Kaçan bana nazar etmek dilesen her hâlde bir kalb-i hazîn hâlî ihtiyâr eyle. Mâsivâdan hâlî ol tâ ki sana nazar edem.

Ondan dedim ki: Yâ Rabbi! İlmin ilmi nedir? Hak Teâlâ buyurdu ki: هُوَ الْجَهْلُ عَنِ الْعِلْمِ

Ve dahi buyurdu ki: muştuluk ol kuluma ki kalbi mücâhedeye meyl ede; ve veyl şol kimesneye ki kalbi şehvâta meyl ede.

Bundan sonra Rabbime mi'râcdan suâl eyledim. Bana dedi ki: Yâ Gavse'l-A'zam! Mi'râc [26^a] külli şeyden urûc etmektir bundan ve kemâlû'l-mi'râc مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى [Gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı.] (Necm, 53/17) Ve buyurdu ki: Salât yoktur ol kişi için illâ benim katımda mi'râc ola. Ve salâtın mahrûm olan benim katımda mi'râcî olmayandır. اللَّهُ وَلِيُّ التَّوْفِيقِ وَهُوَ نِعَمَ الرَّفِيقِ

VI. Ahmed Muhtar'ın *Gavsiyye Tercemesi ve Şerhi*³⁵⁴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ عَزَّ وَجَلَّ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ! قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَبَّ الْعِزَّةِ! قَالَ: كُلُّ طَوْرِ بَيْنَ النَّاسِ وَالْمَلَكُوتِ فَهِيَ شَرِيعَةٌ، وَكُلُّ طَوْرِ بَيْنَ الْمَلَكُوتِ وَالْجَبَرُوتِ فَهِيَ طَرِيقَةٌ. وَكُلُّ طَوْرِ بَيْنَ الْجَبَرُوتِ وَاللَّاهُوتِ فَهِيَ حَقِيقَةٌ.

Tercüme: {1^b} Cenâb-ı Hakk'ın “Yâ Gavse'l-A'zam!” hitâb-ı kerîmine “lebbeyk ey benim Azîz ve Celîl olan Rabb'im!” cevâbıyla mukâbele ettim. Bunun üzerine dedi ki: Her bir tavır ki nâsût ve melekût arasındadır, ona şerîat denilir; melekût ve ceberût arasında olursa tarîkat ta'bîr olunur; ceberût ve lâhût arasında bulunsa hakîkat tesmiye

³⁵⁴ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 312, vr. 51^b-90^a; Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Abdülbâkî Gölpınarlı Blm, nr. 142, vr. 1^b-54^a. Abdülbâkî Gölpınarlı nüshası AG; Osman Ergin nüshası OE rumuzuyla adlandırılmıştır.

olunur.

Şerh: [52^a] Müttekaddimîn-i erbâb-ı tasavvuf, bu husûsda birkaç sûret beyân buyurmuşlar. Meselâ: Âlem-i zâhire âlem-i mülk, âlem-i nâsût; âlem-i uhrevîye³⁵⁵ âlem-i melekût; âlem-i ma'kûlâta âlem-i ceberût ve bunların mâverâsında olan âleme de âlem-i lâhût demişler.

Yâhûd mahsûsâta âlem-i mülk; ma'kûlâta âlem-i melekût; sıfâta âlem-i ceberût; zâta âlem-i lâhût ta'bîr etmişler. Ta'bîr-i dîğlerle; *الشَّرِيعَةُ أَقْوَالِي وَالطَّرِيقَةُ أَفْعَالِي وَالْحَقِيقَةُ أَحْوَالِي* [*Şerîat sözlerim, tarîkat fiillerim, hakîkat hallerimdir.*]³⁵⁶ hadîs-i şerîfine istinâden nâsût ve melekût arası şerîat ya'ni akvâl, melekût ve ceberût arası tarîkat ya'ni ef'âl, {2^a} ceberût ve lâhût arası dahi hakîkat ya'ni ahvâl demişler. İnsanın vücûduna nazaran beden nâsût, kalb melekût, rûh ceberût, sır lâhût imiş. Binâenaleyh bu dört mertebenin ezkârını ayırmışlar. Nâsûtî olan lisânın zikri “Lâ ilâhe illallâh”, melekûtî olan kalbin zikri “Allah, Allah”, ceberûtî olan rûhun zikri “Hû hû” ve lâhûtî olan sırrın zikri de “Ene ene” olduğunu beyân buyurmuşlardır.³⁵⁷

مَا ظَهَرْتُ فِي شَيْءٍ كَظُهُورِي فِي الْإِنْسَانِ.

Tercüme: İnsanda olan zuhûrâtım gibi hiçbir şeyde zâhir olmadım.

Şerh: [52^b] Hâce Ebü'l-Hasan el-Harakânî³⁵⁸ hazretleri buyuruyorlar ki: “Cenâb-ı Hak istedi ki, hakîkat-i samedâniyyesini izhâr etsin; bütün âlemi yarattı. Bi'z-zât zuhûrunu arzu etti; Âdem'i halk eyledi.” Denilir ki insan lafzı insanın sûretinin nâmı değil, belki insanın ma'nâsının adıdır. {2^b} Çünkü nâs üç kısma münkasımdır. Birisi ekseriyetle sıfat-ı hayvâniyyede olanlardır. Bunların himmetleri *إِشْتِةَ اُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ* [*İşte onlar*

³⁵⁵ OE: “mülkiyyete”

³⁵⁶ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 5. Ayrıca bkz. Ali b. Muhammed el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtîh Şerhi Mişkâtü'l-Mesâbih*, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 2002, I, s. 215; Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me'sûrât-ı Mütân-i İrfânî*, s. 288.

³⁵⁷ Çalışmamızın birinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde değindiğimiz üzere Ahmed Muhtar'ın bu risâlesi, Velî Mülûk Şâh'ın *Gavsîyye Şerhi*'nden istifâdeyle yazılmıştır. İki metin arasında tespit edebildiğimiz bağlantıları dipnotlarda göstermeye çalışacağız. Bu kısmı krş. Velî Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsîyye Tercemesi*, İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Blm, nr. 487, vr. 13^a-14^b.

³⁵⁸ Bistâm'ın Harakân köyünde dünyaya gelen Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Harakânî, şathiyeleriyle meşhur bir sûfidir. Nakşibendî silsilede yer alan Harakânî, Bâyezid Bistâmî'nin üveysî yol ile talebesidir. Hicrî 425 yılında vefât etmiştir. Bkz. Süleyman Uludağ, “Harakânî”, *DİA*, XIV, s. 93-94. Şathiyeleri için bkz. Feridüddin Attâr, *Tezkiretü'l-Evliya* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul: Kabalcı, 2012, s. 614. Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Hasan Çiftçi, *Şeyh Ebü'l-Hasan-i Harakânî I*, Ankara: Şehit Ebü'l-Hasan Harakânî Derneği Yayınları, 2004.

hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkıncıdır.] (A‘râf, 7/179) fehvâsınca yemek ve içmekten başka bir şeye masrûf değildir. Diğerî nâdir olarak kâmillerdir ki melek-sıfat olurlar. Bütün arzu ve emelleri tâât ve ibâdâtta ibârettir. Üçüncü kısım ise ender olarak ekmellerdir ki bu zevât-ı mukaddese Hakk’ın zikir ve fikrinden, muhabbetinden, şevk ve zevkinden başka bir şey bilmezler. Müşâhede-i ma‘bûdla müstağrak, kendi sıfatlarından fânî, Hakk’ın sıfatıyla bâkîdirler. Bu zevkte olanlar dâimâ şu hitâb-ı celîle muhâtabdırlar: “Sende zât ve sıfatımla zâhirim. Sen bensin, ben de senim. Eğer beni ararsan kendini bulursun. Kendini ararsan beni bulursun. Zîrâ sen ben oldun, ben sen oldum. Sen cân oldun, ben ten oldum.”³⁵⁹

ثُمَّ سَأَلْتُ: يَا رَبِّ! هَلْ لَكَ مَكَانٌ؟ قَالَ: يَا غَوْتُ الْأَعْظَمَ! أَنَا مُكُونُ الْمَكَانِ، فَلَيْسَ لِي مَكَانٌ.

[53^a] {3^a} Bundan sonra suâl ettim ki: Yâ Rabbi! Acabâ senin mekânın var mıdır? Cenâb-ı Hak bana dedi: Yâ Gavse’l-A‘zam! Mekânları icâd ve tekvîn eden benim. Böyle olunca benim mekânım olmaz.

Şerh: Hazret-i Ma‘bûd’un mekânı olsaydı had lâzım olurdu. Zât-ı vâcibü’l-vücûd ise nâmütenâhî ve nâmahdûddur.

ثُمَّ سَأَلْتُ: يَا رَبِّ! هَلْ لَكَ أَكْلٌ وَشُرْبٌ؟ قَالَ: أَكُلُ الْفُقَرَاءِ أَكْلِي وَشُرْبُهُمْ شُرْبِي.

Tercüme: Sonra sordum ki: Senin için taâm etmek ve su içmek var mıdır? Cevâb verdi: Fukarânın yediği benim taâmım ve içtikleri benim şarâbımdır.

Şerh: Buradaki fukarâdan maksad; fukarâ-yı sûrî değil fukarâ-yı ma‘nevî, fukarâ-yı hakîkî olduğu âşikârdır. Zîrâ fukarâ-yı hakîkiyye اللّٰه وَاتَّصِفُوا بِصِفَاتِ اللّٰه [Allâh’ın ahlâkıyla ahlâklanın ve Allâh’ın sıfatıyla muttasıf olun.]³⁶⁰ emriyle ahlâk-ı ilâhiyye ile tahalluk ve sıfat-ı rabbâniyye {3^b} ile ittisâf edenlerdir. Sıfat-ı beşeriyyeden pâk olanlardır. Onlar إِذَا تَمَّ الْفَقْرُ فَهُوَ اللّٰه [Fakr tamam olduğunda O, Allah’tır.]³⁶¹ sırrına mazhardırlar. [53^b] Zâhiren de buna misâl bulabiliriz. Meselâ: Bir kimse cân u gönülden

³⁵⁹ Krş. Mülûk Şah, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 15^a-17^a

³⁶⁰ A. Avni Konuk, *Fusûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi* (haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın), İstanbul: İFAV, 2014, I, s. 175, 221. Zünnûn-ı Mısri’ye atfedilen şöyle bir söz vardır: معاشرۃ العارف كمعاشرۃ اللّٰه تعالى: تخلّقوا بأخلاق اللّٰه ويحمل، يتحملك bkz. Kuşeyrî, *Risâletü’l-Kuşeyriyye*, Kahire: Şirketü’l-Kudüs, 2008, s. 285. Geçtiği yerler hakkında bkz. Sadri Niyâ, *Ferheng-i Me’sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, s. 184.

³⁶¹ Bkz. Mustafa Râsim Efendi, *İstılâhât-ı İnsan-ı Kâmil*, s. 866-867. Geçtiği yerler hakkında bkz. Sadri Niyâ, *age*, s. 27.

birisini sever, ona âşık olur, bu âlem-i muhabbetten iken dâimâ mahbûbunu, ma‘şûkunu görmek, onunla her zamân berâber bulunmak, inde’l-îcâb ma‘şûkunun yolunda fedâ-yı cân etmek ister. Mahbûbunun yediği kendi taâmı, mahbûbunun içtiği³⁶² kendi şarâbı olur. Kâffe-i ahvâlde mahbûbunu, ma‘şûkunu kendi nefesine tercîh eder.³⁶³

ثُمَّ سَأَلْتُ: يَا رَبِّ! مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقْتَ الْمَلَائِكَةَ؟ قَالَ: خَلَقْتُ الْمَلَائِكَةَ مِنْ نُورِ الْإِنْسَانِ، وَخَلَقْتُ الْإِنْسَانَ مِنْ نُورِ ذَاتِي.

Tercüme: Tekrâr Hazret-i Hallâk-ı âlemden sordum: Yâ Rabbi! Sen melâikeyi hangi şeyden yarattın? dedim. Fermân buyurdu: Melâikeyi insanın nûrundan, insanı da bi’z-zât kendi nûrumdan yarattım.

Şerh: {4^a} Buradaki insandan maksad-ı aslî; bizim akîdemize göre Nûr-i Akdes-i Hazret-i Risâlet-penâhî’dir, sallallâhu aleyhi ve sellem. *أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي، أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ عَقْلِي* [Allâh’ın yarattığı ilk şey benim nûrumdur, Allâh’ın yarattığı ilk şey benim rûhumdur, Allâh’ın yarattığı ilk şey akıldır.]³⁶⁴ gibi ehâdis-i celîleden de anlıyoruz ki; makâm-ı lâhûtta nâsûta tenezzül eden, ta‘bîr-i dîğerkle butûndan zuhûra gelen nûr-i Muhammedî’dir. İşte bu nûr-ı mukaddes, masdar-ı cemî‘-i mevcûdât [54^a] olmuştur. Eğer bu vücûd-ı mukaddes olmasaydı hiçbir şey mevcûd olmazdı. Demek oluyor ki; nûr-ı ahad tenezzül etmiş vücûd-ı pâk-i Ahmed olmuş. *أَنَا أَحْمَدُ بِلَا مِيمٍ* [Ben mîmsiz Ahmed’im.] buna delâlet eder. *لَوْ لَأَكْ لَوْ لَأَكْ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاقَ، لَوْ لَأَكْ لَمَا خَلَقْتُ الْكُوفَيْنِ، لَوْ لَأَكْ لَمَا أَظْهَرْتُ الرُّبُوبِيَّةَ* [Sen olmasaydın, Sen olmasaydın, Ben felekleri yaratmazdım; Sen olmasaydın, Ben Kâinâtı yaratmazdım; Sen olmasaydın, Ben rubûbiyyeti zâhir etmezdim.]³⁶⁵ gibi irşâdât-ı celîle dahi hakikat-i muhammediyye hakkındaki ma‘rûzâtın isâbetini te’yîd eder.³⁶⁶

قَالَ: جَعَلْتُ الْإِنْسَانَ مُطِيعًا لِي، وَجَعَلْتُ سَائِرَ الْأَكْوَانِ مُطِيعًا لَهُ.

Tercüme: {4^b} Cenâb-ı Hak dedi ki: Yâ Gavse’l-A‘zam! Ben insanı bütün evâmirime mutî‘ yarattım. Mahlûkât-ı sâireyi de o insân-ı ekmel için itâatkâr kıldım.

³⁶² OE: –“mahbûbunun içtiği”

³⁶³ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 16^a-18^a

³⁶⁴ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, s. 303. Geçtiği yerler hakkında bkz. Sadrî Niyâ, *age*, s. 163-164.

³⁶⁵ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, s. 192.

³⁶⁶ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 18^a-18^b.

³⁶⁷ Diğer tercüme ve şerhlerde مَطِيعِي kelimesi kullanılmıştır.

Şerh: *إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً* [Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.] (Bakara, 2/30) âyet-i kerîmesine işâret eden şu hitâb-ı celîl; insân-ı ekmel olan zât-ı akdes-i Hazret-i Risâlet-penâhî'yi telmîh ediyor. Dolayısıyla da hakikat-i muhammediyyeye mazhar olan evliyâ-yı kirâm hazerâtına âid olabileceğini gösteriyor. Yukarıdaki itâat lafzının erbâb-ı tarikat arasında ma'nâsı gölge demektir. Nasıl ki gölgenin bizâtihi hareket ve sükûnu yoktur, kıyâm ve kuûdu yoktur; Hakk'ın gölgesi demek olan insanın da bizâtihi hareket ve sükûnu yoktur. [54^a] Hakk'ın emriyle oturur, Hakk'ın emriyle kalkar, Hakk'ın emriyle söyler. Hiç muhâlefeti yoktur. Bu sır ve hitâb, Hazret-i Muhib'den {5^a} Hazret-i Mahbûb'adır. Ya'ni sen ki insân-ı ekmelsin; senin kıyâmın, senin kuûdun, senin hareket ve sükûnun benim kıyâmım ve benim kuûdumdur, benim hareket ve sükûnumdur. Her türlü ef'âl ü akvâlin bana âiddir. Bütün kâinât ve mevcûdât senin fermân-berindir.³⁶⁸

قَالَ: نِعَمَ الطَّالِبِ أَنَا وَنِعَمَ الْمَطْلُوبِ الْإِنْسَانُ، نِعَمَ الرَّاكِبِ الْإِنْسَانُ وَنِعَمَ الْمَرْكُوبِ سَائِرُ الْكَوَانِ.

Tercüme: Dedi ki: Ne güzel tâlibim ben, ne güzel matlûbdur insan, ne güzel râkibdir insan, ne güzel merkûbdur sâir ekvân.

Şerh: Hak Sübhânehü ve Teâlâ sûret ve sûret-i muhammediyyenin âşığı olduğu yukarıdaki ilhâmâtan sarâhaten sâbit olunca nûr-ı mübârek ve sırr-ı akdes-i ahmediyyeyi hâmil evliyâ-yı kirâmın da mertebe-i ma'sûkta bulunacakları sâbit olmaz mı?³⁶⁹

“Şu âşıklar her ne kadar dilberin cemâline {5^b} müştâk iseler de, dilberler âşıklardan ziyâde âşıklara âşıktırlar. Aşk güzelliğe, güzellik de aşka nâz eder. Evet öyledir. Bu iki ma'nâ yek-dîğerine âşıktır.” meâlinde olan Fârisî rubâî ne kadar güzeldir: [55^a]

عاشقان هر چند مشتاق جمال دلبرند
دلبران از عاشقان بر عاشقان عاشقترند
عشق بنازد بحسن و حسن بنازد و بعشق
آری آری این دو معنی عاشق یکدیگرند

الْإِنْسَانُ سِرِّي وَأَنَا سِرُّهُ، وَلَوْ عَرَفَ الْإِنْسَانُ مَنْزِلَتَهُ عِنْدِي فَيَقُولُ فِي كُلِّ نَفْسٍ مِنَ الْأَنْفَاسِ أَنَا الْمَلِكُ وَلَا مُلْكُ إِلَّا وَلِي.

³⁶⁸ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 18^b-19^b.

³⁶⁹ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 19^b-20^b.

Tercüme: İnsan benim sırrımdır, ben de insanın sırrıyım. Eğer insan nezd-i ilâhîdeki kadr ve şeref-i menziletini bilmiş olsaydı her zamân derdi: “Ben her şeye mâlikim, pâdişâhlık bana mahsûsdur. Benden başka sâhib-i mülk bir hükümrân yoktur.”

Şerh: {6^a} Ya‘ni insan Cenâb-ı Hakk’ın hem-sırrı, hem-râzı, hem-demi, hem-sâzıdır. Böyle olunca muhib ile mahbûbun arasındaki tecelliyât-ı gûnâ-gûna bakılarak şu anlaşılır: “Ey benim mahbûbum olan insân-ı ekmel! Senin zuhûrundan mukaddem benim sırrım idin. Benim zuhûrumdan sonra senin sırrın oldum. Ta‘bîr-i dîğerle; ezelde sen benim bâtınım idin, ebedde ben senin bâtının oldum.” [55^b]

وَمَا أَكَلَ الْإِنْسَانُ وَمَا شَرِبَ، وَمَا قَعَدَ وَمَا قَامَ، وَمَا نَطَقَ وَمَا صَمَتَ، وَمَا فَعَلَ وَمَا سَكَنَ، وَمَا تَوَجَّهَ بِشَيْءٍ، وَمَا غَابَ عَنْ شَيْءٍ، إِلَّا أَنَا سَاكِنٌ وَمُتَحَرِّكٌ فِيهِ.

Tercüme: İnsan yemedi, içmedi, oturmadı, kalkmadı, söylemedi, susmadı, işlemedi, durmadı, hiçbir şeye teveccüh etmedi, ondan bir şey gâib olmadı. Ancak insanda sâkin ve müteharrik ben idim.³⁷⁰

Şerh: {6^b} İnsanın bütün ef‘âli benim kudret ve kuvvetimledir. Ben insanın muhallefiyim o benim halîfemdir. Her hüküm ve sıfât ki bana yaraşır, elbette ki halîfem için de lâyıktır. Zîrâ insanda zât ve sıfâtıyla zâhirim. İnsân-ı kâmilin yemesi, içmesi, söylemesi, işitmesi, oturması benimledir. Çünkü âlem-i muhabbette muhib ve mahbûb nefs-i vâhidedir. Meselâ; Mecnûn Leylâ’nın aşkına tutulmuş ve onun muhabbetinde mahv ve fânî olmuştu. O zamân kendisini Leylâ gördü. Nazarında her şey Leylâ göründü. أَنَا لَيْلِي dedi. Sûrî ve mecâzî olan bir aşk ve muhabbet Mecnûn için başka bir hâle sebep olursa, muktedir bir kimyâger gibi tahlîl³⁷¹ ederse ma‘nevî olan aşk-ı hakîkî, muhabbet-i ilâhî tecelliyâtına ve te’sîrâtına had ve nihâyet tasavvur olunur mu?³⁷²

جِسْمُ الْإِنْسَانِ وَنَفْسُهُ وَرُوحُهُ وَسَمْعُهُ وَبَصَرُهُ وَلِسَانُهُ وَيَدُهُ وَرِجْلُهُ وَكُلُّ ذَلِكَ أَظْهَرَتْهُ نَفْسًا لَا هُوَ أَنَا وَلَا أَنَا غَيْرُهُ.

[56^a] {7^a} **Tercüme:** İnsanın cismi, nefsi, rûhu, kulağı, gözü, lisânı, iki ayağı, velhâsıl insanda izhâr ettiğim bütün havâs ve mevcûdiyeti i‘tibâriyle ne insan benim ve ne de

³⁷⁰ AG: “olan benim”

³⁷¹ AG: “tahmil”

³⁷² Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 21^a-21^b.

insanın gayrırım.

Şerh: Ya‘ni insandaki zuhûr-ı tâm tamâmiyle benimdir. Zât ve sıfâtımla ve esmâ ve ef‘âlimle insanda zâhirim. Ben muzhirim insan da mazharımdır. Ne benim aynımdır ne de gayrımdır. Lisân-ı beşer âciz olduğundan esmâ-i kevnîyye ile mutlak olan Cenâb-ı Perverdigâr ta‘rîf ve takyîd edilemez. Yalnız bu tecelliyât âşık ile insân-ı ekmel olan ma‘şûk beynindeki cívelerdir. Çünkü burada muhibbi arayacak olursak mahbûbu buluruz. Mahbûbu istersek muhibbi görürüz.

إِذَا رَأَيْتَ الْمُحْتَرِقَ بِنَارِ الْفَقْرِ، وَالْمُنْكَسِرَ بِكَثْرَةِ الْفَاقَةِ، فَتَقَرَّبْ إِلَيْهِ، لَا حِجَابَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ.

[56^b] {7b} Tercüme: Âteş-i fakr ile yanmış ve şiddet-i ihtiyâc içinde kavrulmuş bir kimseyi gördüğün zamân ona takarrüb et. Feyz-i nazarını al. Zîrâ o yanmış, o kavrulmuş kimse ile benim aramda bir hicâb yoktur.

Şerh: Buradaki fakrdan maksad; evvelce de söylendiği gibi fakr-ı hakîkîdir. Yokluğa, mahviyete işârettir. Benlikten, varlıktan geçmektir. Çünkü sıfât-ı ubûdiyyet, yokluktur; sıfât-ı rubûbiyyet, varlıktır. İnsan izâfî olan varlığından geçmeyince, mahviyyet-i mutlakaya varmayınca mürşidinin varlığından istifâde edemez. Sıfât-ı ubûdiyyet mevcûd olmadıkca sıfât-ı rubûbiyyet tecellî etmez.³⁷³

مَنْ حُرِّمَ عَنْ سَفَرِ الْبَاطِنِ، ابْتَلَى بِالسَّفَرِ الظَّاهِرِ، وَلَا يَزِيدُ مَيِّ، إِلَّا بُعْدًا فِي سَفَرِ الظَّاهِرِ.

Tercüme: {8^a} Bir kimse sefer-i bâtın zevkinden mahrûm kalmış olur, sefer-i zâhir şedâidine mübtelâ edilmiş olur, benden nasîbi yoktur. Benden uzak, benden mehcûr kalır, gaflet ve nisyâna düşer. **[57^a]** Ya‘ni huzûr-ı bâtın ve kurb-i ma‘nevî zevkinden mahrûmdur. Sefer-i zâhirî; ma‘lûm olduğu gibi dağlarda, ovalarda dolaşmak, köylerde gezmek, oturmak, yatmak, cihânı görmektir. Sefer-i bâtınî ise; tecelliyât-ı ilâhiyyeye mazhar olmak ve cânâna vuslat etmektir. Sefer-i zâhirî sanatı görmek, sefer-i bâtınî sâniî görmektir. Bir kimse i‘tiyâd sûretiyle zâhirî ibâdâta mukayyed olursa huzûr-ı bâtın bulamaz. Tezkiye-i nefis ile uğraşmayı bir hüner zannedenler, tasfiye-i kalb, tecliye-i rûh, tahliye-i sır zevkinden mahrûm kalırlar. Sefer-i sûrî sülûk olursa, sefer-i ma‘nevî cezbe-i ilâhiyyeden ibârettir. Mürşid-i kâmilin feyz-i nazar ve irşâdıyla matlab-ı aksâya

³⁷³ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 22^a-22^b.

erişmektir.³⁷⁴

الْإِتِّحَادُ حَالٌ لَا يُعَبِّرُ بِلِسَانِ الْمَقَالِ، فَمَنْ آمَنَ بِهِ قُبِلَ، وَمَنْ رَدَّ الْإِتِّحَادَ وَالْحَالَ فَقَدْ كَفَرَ، وَمَنْ أَرَادَ الْعِبَادَةَ بَعْدَ الْوُصُولِ فَقَدْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ.

Tercüme: {8^b} İttihâd bir hâldir ki lisân ve makâl ile ta‘bîr edilemez. İttihâda îmân eden makbûldür. Red eden hâli red ettiğinden kâfirdir. Bir kimse ki ba‘de’l-vusûl ibâdet etmek sevdâsına [57^b] düşer, şüphesiz Allâhü azîmü’ş-şâna şîrk etmiş olur.

Şerh: Lisân-ı şer‘de ittihâd ve hulûl memnû‘ olduğundan bâtıldır. الْشَّرِيعَةُ أَقْوَالِي kavlince sâhib-i akl için doğru değildir. Zîrâ hulûl; bir maddenin diğer bir maddede münhal olmasıdır. İttihâd ise; bir maddenin diğer bir madde ile birleşmesidir. Lisân-ı makâl ile ta‘rîf edilemeyince lisân-ı hâl ile ya‘ni akl ile berâber aşk ile hâlen ta‘rîf edilebilir. إِنَّ اللَّهَ لَا يَتَّخِذُ الْعُشَّاقَ بِمَا صَدَرَ مِنْهُمْ [Şüphesiz Allah âşıkların kalplerinden geçenleri almaz.] buyurulmuştur. Uşşâk-ı ilâhî; hâlen, zevken bunu anlayabilirler. Lisân, şer‘in mahkûmudur; gönül ise Hakk’ın mahkûmudur. Binâenaleyh lisân halk ile, kalb Hak ile meşgûl ve zevk-yâb {9^a} olmak îcâb eder.

Ulemâ-i zâhîrin bu ittihâd ve hulûl bahsinde yanıldıkları âşîkârdır. İttihâd ve hulûl onların zan ve hüküm ettikleri gibi, Hakk’ın bir insanın vücûduna hulûlü ya‘ni münhal olması, ittihâd da birleşmesi değildir. Buna muvâfık bir misâl bulabiliriz. Meselâ bir kimse bir âyineye karşı durup da bakarsa şüphesizdir ki kendi cemâlini görür. Bu görüş ve bu cemâl âyine ile ittihâd olmaz. Güneşi, kameri bir havuzda bir denizde mün‘akis görürüz. Bu şems ve kamerin su üzerine in‘ikâsı hiçbir zamân hulûl mâhiyetinde değildir. [58^a] Binâenaleyh âşîk ve ârif olan zevât-ı kirâm; muhabbet ve aşk-ı ilâhî ile gönüllerine safâ ve cilâ verirler. Cemâl-i ma‘nevîyi dahi o musaffâ, o mücellâ âyine-i kalblerinde âşîkâr görürler.

مَنْ أَرَادَ الْعِبَادَةَ بَعْدَ الْوُصُولِ فَقَدْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ihtârına gelince: Ma‘lûmdur ki ibâdet ikiliktir. Vusûl ise birliktir. Birlik hâlinde olan birlik zevkini tatmış bulunan ârif ve âşîk zevâtın ikiliğe yüz çevirmesi, birlikten ikiliğe düşmesi elbetteki şîrk olur. Birlik hudâbîn olmak, ikilik ise {9^b} hodbîn olmaktır. Hodbîn oldukça hudâbîn olmak kâbil değildir. Hakk’ın birliğinde, varlığında mahv olmak kemâldir. Kendi ikiliğinden, kendi akl ve şuûrundan

³⁷⁴ Krş. Mülûk Şâh, Risâle-i Gavsiyye Tercemesi, vr. 23^b-25^a.

geçmek visâldir. Vusûl vahdeti ifâde ederse, ibâdet demek olan hodbînlik de şirki ifâde etmez mi? Binâenaleyh insan mâdemki hodbînlikten vazgeçmiş, hudâbîn olmuş, mertebe-i visâle erişmiş, Hak ile Hak olmuş; o hâlde kime karşı ibâdet edecektir ve kime karşı müşrik olacaktır? Evvelce tafsîlâtıyla arz edildiği vech ile “Sende zât ve sıfâtımla zâhirim. Sen ben oldun, ben sen oldum. Beni ararsan kendini bulursun, kendini ararsan beni bulursun. Zîrâ sen ben oldun, ben sen oldum.” hitâb-ı celîline mazhar olan evliyâ-yı kirâm için umûm üzerine mefrûz olan ibâdât ve tââtın eşkâl-i mahsûsasıyla ifâsına lüzûm kalır mı?

Burada bir suâl hâtıra gelir: İbâdât ve tâât bi'l-cümle enbiyâ-yı izâmın ve evliyâ-yı [58^b] kirâmın zînetidir. Bunlar hiçbir vakit ibâdeti terk etmemişlerdir.

{10^a} Buna iki sûretle cevâb verilebilir. Birincisi: Cenâb-ı risâlet-meâb لِي مَعَ اللَّهِ وَقْتُ لَا يَسْعُنِي فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ buyurmuşlardır.³⁷⁵ Ya'ni: “Benim için öyle vakitler hâller olur ki, o vakitlerde o zevk ve tecellîye hiçbir melek-i mukarreb, hiçbir meb'ûs peygamber sığamaz.” Şu ihtâr ve irşâd-ı risâlet-penâhîden anlaşılıyor ki “vakit” ta'bîrinden maksad-ı aslî; vuslat-ı hakîkiyye-i ilâhiyyedir. Vuslat deminde bi'l-cümle eşyâ ve mevcûdât yâr olsa bile ağyâr menzilesinde kalır. İşte buna binâendir ki Hak ile vuslat hengâmında ibâdet etmek arzusuna düşmek mahz-ı şirk olur. Çünkü ibâdet için bir âbid bir de ma'bûd olmak lâzım gelir. Bu sebeble ikilik meydâna çıkar. İkincisi: Ba'de'l-vusûl evliyâ-yı kirâmın ibâdeti diğer kimselerin ibâdeti gibi değildir. Zîrâ onlar bu makâmda kendi şuûrlarından ve kendi benliklerinden fânî olmuşlar, Hak'ta bâkîdirler. Eğer ibâdeti kendilerinden bilir veyâ tâlib-i âhiret olur veyâhûd ibâdeti vesîle-i necât tanırlarsa müşrik olurlar. Bu namaz öyle bir namazdır ki Hazret-i Peygamber makâm-ı {10^b} “kâbe kavseyn” e eriştikleri zamân hitâb vârid olmuş: قَفَّ فَإِنَّ اللَّهَ فِي الصَّلَاةِ [Dur, Allah salâtta.] Bu hâli bundan ziyâde tasrîhe imkân yoktur. Bâhusûs hakîr gibi nâsın en âcizi olursa.³⁷⁶

مَنْ سَعِدَ بِسَعَادَةِ الْأَزَلِ فَطُوبَى لَهُ، وَلَمْ يَكُنْ مَخْذُولًا، وَمَنْ شَقِيَ بِالشَّقَاوَةِ الْأَزَلِ فَوَيْلٌ لَهُ، وَلَمْ يَكُنْ مَقْبُولًا بَعْدَ ذَلِكَ قَطُّ.

³⁷⁵ Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 428. Farklı bir rivayetle bkz. Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, III, s. 167. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 204. Geçtiği yerler hakkında bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me'sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, s. 452.

³⁷⁶ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 25^a-27^b.

[59^a] **Tercüme:** Ne saâdet, ne mutlu o kimseye ki saâdet-i ezeli ile mes'ûd ve bahtiyârdır; aslâ mahzûl olmaz. Ne yazık o kimseye ki şekâvet-i ezeli ile şakîdir; böyleleri de aslâ makbûl olmaz.

Şerh: Ya'ni hiçbir kimse kendi tâât ve ibâdâtına istinâd edemez. Müncî-i hakîkî Hak Sübhânehû ve Teâlâ'dır. Kalem-i ezeli o kimsenin saâdetine çekilmiş ise mes'ûd ve bahtiyârdır. Böyle olmayıp da kalem-i irâdet şekâvetine işâret etmişse o kimse de şakî ve bedbahttır. Hakk'ın mahlûkâtı hakkındaki işleri bir illetle ma'lûl değildir. Her kimi isterse bî-illet ister. İstemediğini illetsiz istemez. Mutlak olduğundan mâzî, {11^a} hâl, istikbâl, ezel, ebed gibi takyîdât nezd-i ulûhiyyette yeksândır. *يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ* [Allah dilediğini yapar, istediğine hükmeder.] zât-ı ulûhiyyetine yakışır.³⁷⁷

جَعَلْتُ الْفَقْرَ وَالْفَاقَةَ مُطِيعَيْنِ لِلْإِنْسَانِ، مَنْ رَكِبَهُمَا فَقَدْ بَلَغَ الْمَنْزِلَ قَبْلَ أَنْ يَقْطَعَ الْمَفَازَاتِ وَالْبَوَادِي.

[59^b] **Tercüme:** Ben fakr ve fâkayı insan için itâatkâr kıldım. Her kim bu iki merkebe süvâr olursa birtakım müşkilâta ma'rûz olmazdan evvel menzil-i maksûda erişir.

Şerh: Ya'ni istersen bu deryâ-yı amîkten selâmet geçesin, sefine-i fakra gir. Birtakım mehâliki mûcib olabilecek bâdiyelerden korkusuzca geçmek istersen merkeb-i fâkaya süvâr ol. Zîrâ kat'-ı menâzil için bu iki merkebden başka çâre yoktur. Buradaki "fakr"dan maksad mukaddemâ söylendiği gibi hâlen "yokluk"tur. "Fâka" ise hevesât-ı nefsâniyyeyi kırmaktır. {11^b} Husûl-i maksûd ve vusûl-i mahbûb ancak bu fakr ve fâka ile mümkündür. Zîrâ büyüklük zâd ve râhilesi budur. Menzil-i maksûda erişenler bu fakr ve fâka azığıyla yola girmişlerdir. İbtidâda tecrîd, intihâda tefrîd şart olduğundan tecrîd ve tefrîd ancak mahviyetle ve benlikten imsâk ile mümkün olur. Bunun gibi siyâm, iftâr ta'bîrleri de erbâb-ı hakikat nezdinde aynı ma'nâyı mukayyedir. Ya'ni siyâm; huzûzât-ı nefsâniyyeden imsâktır. İftâr ise; vuslat, aynen müşâhede, zevk-i sırrî, zevk-i rûhânîden ibârettir. Ta'bîr-i dîğerle siyâm infisâl, iftâr ittisâldir.

وَلَوْ عَلِمَ الْإِنْسَانُ مَا كَانَ لَهُ بَعْدَ الْمَوْتِ، مَا تَمَنَّى حَيَاةً فِي الدُّنْيَا، فَيَقُولُ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَلَى كُلِّ لَمَحَةٍ لَأَمْتَنِي فِيهِ.

[60^a] **Tercüme:** Ey Gavsü'l-A'zam! İnsan öldükten sonra nelere kavuşacağını bilmiş olsaydı dünyâda hayâtı arzu etmezdi. Ve dergâh-ı ilâhiyyeden her ân ve her zamân

³⁷⁷ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsîyye Tercemesi*, vr. 27^b-28^b.

³⁷⁸ Diğer tercüme ve şerhlerde الْمُطِيعِينَ kelimesi kullanılmıştır.

niyâz eder: “Yâ Rabbi! Benim rûhumu kabz et.” derdi.

{12^a} **Şerh:** الدُّنْيَا سَجْنُ الْمُؤْمِنِ ya‘ni “Dünyâ mü‘minlerin zindânıdır.”³⁷⁹ kavı-i celîline göre şüphesizdir ki zindânda âsâyış ve râhat bulunmaz. Bir de الدُّنْيَا سَاعَةٌ لَيْسَ فِيهَا رَاحَةٌ denilmiştir. Kendisinde aslâ râhat bulunmayan bir sâatlik dünyâda elbette ki ehl-i dil yaşamak istemez. Onun arzusu hayât-ı ebediyyedir. Yukarıda geçen mevt kelimesi iki ma‘nâya gelir. Birisi sûrî, ıztırâfîdir ki her zî-rûh olan bu hâli görür. Diğer mevt-i ihtiyârîdir, mevt-i ma‘nevî dahi ta‘bîr olunur. ³⁸⁰مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتَ Ya‘ni “Ölmeden evvel ölmek”³⁸¹ sırrına mazhar olmayanlar maksûd ve mahbûb-ı aslîye vâsıl olamazlar. Mevt-i ihtiyârî hiçbir şeyde azm ve kasd ve ihtiyâr olmamak sûretiyle ta‘rîf edildiğinden insan kâffe-i ahvâlde kendi tasarruf ve hareketini Hakk’ın emrine tâbî kılma, kendiliğinden hiçbir şey yapmamak, nîk ve bed bütün ef‘âl ve hâdisâtı Hak’tan bilmek, gassâlin önünde bir meyyit nasıl ihtiyârsız ve irâdesiz bulunursa mürîdin de kendi mürşidi önünde {12^b} meyyit-i gayr-i müteharrik gibi bilâ-ihtiyâr arz-ı teslîmiyet etmek îcâb eder. Böyle olduğu takdîrde ona mevt-i ma‘nevî yâhûd mevt-i ihtiyârî denilir. [60^b] Bu sûrette olan mevte enbiyâ-yı izâm ve evliyâ-yı kirâmdan başka hiçbir ferd-i âferîde nâil olamaz. Mevt-i sûrîyi arzu etmek şer‘an memnû‘dur, makdûhtur. Hâlbuki mevt-i ihtiyârîyi istemek [Bu iddianızda doğru iseniz haydi ölümü temenni edin.] (Bakara, 2/94) âyet-i kerîmesine istinâden mefrûzdur, memdûhtur. “Kim ki cânını verir, cânânıyla yaşar; kim ki aşktan ölür, bütün vücûdu cân olur.” meâlinde olan şu Fârisî beyt ne kadar latîftir.³⁸²

هر که او جان بدهد زنده بجایان باشد هر که از عشق ببیند همه تن جان باشد

حُجَّةُ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِالصَّمِّ وَالْبُكْمِ وَالْعُمَى، ثُمَّ تَحْيَرُوا فِي الْبُكَاءِ، وَفِي الْقَبْرِ كَذَلِكَ.

Tercüme: Hüccetü’l-halâyık terkîbinde izâfet mef‘ûliyet üzerine vâki‘ olmuş, zikr-i fâil {13^a} terkedilmiştir. Hüccetü’l-hâlîk ile’l-halâyık takdîrindedir. Ya‘ni Cenâb-ı Hakk’ın kıyâmet gününde kullarına hücceti; sağırlıkla, dilsizlikle, körlükle. Sonra kullar ağlamaktan mütehayyir olurlar. Kabirde dahi böyledir.

Şerh: Ya‘ni kıyâmet günü kullar Hakk’ın en büyük ni‘meti ve ihsânı olan işitmek,

³⁷⁹ Geçtiği yerler hakkında bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me’sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, s. 246.

³⁸⁰ OE: —“mevt-i ma‘nevî dahi ta‘bîr olunur. مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتَ”

³⁸¹ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, s. 350. Sadrî Niyâ, *age*, s. 556.

³⁸² Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsîyye Tercemesi*, vr. 29^b-31^a.

söylemek ve görmek gibi lütuflarına nâil oldukları halde bu ni‘met-i uzmânın şükrünü [61^a] niçin îfâ etmediği suâline muhâtab olurlar. “Kulaklarınız kelâmullâhı işitmek icâb ediyorken, lisânınız dâimâ Hakk’ı zikir etmek lâzım iken, gözleriniz Hakk’ın cemâline nâzır olmak yakışır iken niçin sizler bundan gaflet ettiniz. Hakk’ın kelâmını işitmediniz. Bunun için amel de etmediniz. Hakk’ın zikir ve fikriyle meşgûl olmadınız ve âyât-ı ilâhiyyeyi görmediniz. Bu vech ile de deryâ-yı rahmete müstağrak olmadınız.³⁸³” itâbına mazhar olunca insanlar teessûf ve nedâmete düşerler, girye ve zârî ederler, medhûş ve mütehayyir olurlar da, {13^b} “Niçin böyle bir ni‘met ve ihsânın kıymetini bilemedik, şükrünü îfâ edemedik ve Hak ile meşgûl olamadık.” derler.³⁸⁴

الْمُحَبَّةُ حِجَابٌ بَيْنَ الْمُحِبِّ وَالْمُحْبُوبِ، فَإِذَا فَتَى الْمُحِبُّ عَنِ الْمُحَبَّةِ فَقَدْ وَصَلَ إِلَى الْمَحْبُوبِ.

Tercüme: Muhabbet; muhib ile mahbûb arasında perdedir. Muhib, muhabbette fânî olduğu zamân ya‘ni bu perde aradan kalktığı zamân mahbûbuna vâsıl olur.

Şerh: Bu mesele gâyet dakîk, gâyet incedir. İzâhı da o nispette güçtür. Çünkü zevken, hâlen anlaşılabilecek bir keyfiyettir. Maamâfih, bir şekl-i hendesî ile belki bir fikir verilebilir ümîdinde olarak diyeceğim ki: Meselâ bir dâire resm olursa [61^b] ve bu dâirenin herhangi bir noktasından diğer noktasına bir {14^a} hatt-ı müstakîm çizilerek tansîf edilse dâirenin iki kısma ayrılacağı der-kârdır. Bir kısmı muhib ismini alır. Diğer kısmı da mahbûb olur. Dâirenin kutru olan hatt-ı müstakîm de “muhabbet”den ibârettir. Bu hatt-ı müstakîm dâireyi iki kısma ayırdıkça muhib ile mahbûb, âşık ile ma‘şûk arasında perdedir. Bu perdeyi ortadan kaldırdığımız zamân dâirenin her noktası muhib, her noktası mahbûb olmuş olur. Cenâb-ı Mansûr’un³⁸⁵ “Ene’l-Hak” zemzemesiyle i‘lân-ı hakikat etmesi bu perdeyi aradan kaldırmasından ileri gelmiştir.³⁸⁶

يَا غَوْثُ، رَأَيْتَ الْأَرْوَاحَ كُلَّهَا يَتَرَقَّصُونَ فِي قَوْلِهِمْ بَعْدَ «أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ» إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

Tercüme: Yâ Gavs! Âşıkların rûhlarını gördün ki, أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ [Ben sizin rabbiniz değil

³⁸³ AG: –“ve âyât-ı ilâhiyyeyi görmediniz. Bu vecihle de deryâ-yı rahmete müstağrak olmadınız.”

³⁸⁴ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 31^a-32^a.

³⁸⁵ Ebü’l-Mugîs el-Hüseyn b. Mansûr el-Beyzâvî 244-309 (m. 858-922) yılları arasında yaşamıştır. Babasının mesleğinden dolayı Hallâc, davasında zafere ulaşmış olduğuna işâret etmek için Mansûr denilmiştir. “Ene’l-Hak” sözüyle tanınan sûfî yine bu sözü sebebiyle îdâm edilmiştir. Bkz. Uludağ, “Hallâc-ı Mansûr”, *DİA*, XIV, s. 377-378. Ayrıca Bkz. Annemarie Schimmel, *Hallac & Kurtarın Beni Tanrıdan* (çev. Ahmetcan Asena), İstanbul: Pan, 2011.

³⁸⁶ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 32^a-32^b.

miyim?)] (A‘râf, 7/172) hitâbından sonra kendi kâlıblarında kıyâmete kadar cümlesi raks ediyorlar.

Şerh: {14b} Sükûn ve karâr; ervâh-ı âşıkân için harâm olduğundan اَلْشُّكُونُ حَرَامٌ عَلَى قُلُوبِ الْاَوْليَاءِ [Evliyânın kalbinin bir hâlde karar kılması haramdır.]³⁸⁷ denilmiştir. Kalbin hareketi rûhun hareketindendir. Rûhun hareketi de اَلْسْتُ بِرَبِّكُمْ hitâb-ı latîfine muhâtabiyet zevkindendir. Bu nidâ-yı latîf-i ilâhîyi işitmek, ervâh-ı âşıkâna öyle bir te’sîr, öyle bir neş’e vermiştir ki, aslâ zâil olmaz. [62^a] Kıyâmete kadar bu neş’e ile raks ederler. Burada bir suâl hâtıra gelebilmek ihtimâli vardır. اَلْسْتُ بِرَبِّكُمْ fermân-ı ilâhîsi ezelde bir kere vâki‘ olmuştur. Ervâhın hâlen raksân olması ve ile’l-ebed raksân olacağının bildirilmesi biraz garîb görünmez mi? Bu suâle iki vecihle cevâb verilebilir. Birisi; Kelâm-ı Hazret-i Mahbûb, o kadar latîf, o kadar zarîf, o kadar tatlıdır ki, can kulağıyla istimâ‘ edenler o nispette mahzûz, o nisbette mütelezziz olurlar. Deryâ-yı haz ve lezzetin müstağrakı olan ervâh-ı ârifân, ervâh-ı âşıkân o hitâb-ı kerîmin zevk ve neş’esini el’ân {15^a} sem‘-i canlarında tanîn-endâz olduğunu gördüklerinden ebedü’l-âbâd raksândırlar. Bu hâlet aslâ zâil olmaz.

İkincisi; nasıl ki Zât-ı Hazret-i Perverdigâr’a bir had, bir nihâyet yoktur. Onun kelâm-ı samedânîsinde de inkitâ‘ yoktur. Hitâb-ı rabbânî harf ile, lafız ile, savt ile mukayyed olmayıp mutlaktır. Mutlak ise dâimâ ıtlâkı üzere cârîdir. Mâzî, hâl, istikbâl, ezel, ebed gibi zamân ve mekân ifâde eden takyîdât nezd-i ilâhîde yeksân olduğu için³⁸⁸ sâmi‘-i âşıkânda her lahza ve her lemha o zevk ve neş’e mevcûddur. Binâenaleyh hâlen ve ile’l-ebed raksân olmalarında bir garâbet yoktur. O kimselerin ki, bu hitâb-ı celîlden haz ve zevki olmaz, onlar bî-nasîbdirlar. Savt-ı hasen onlara hiç te’sîr etmez. Sûrette insan, sîrette hayvândırlar. Sûrî hareketin aslı ma‘nevî harekettir. Ya‘ni beden hareketi, rûhun hareketinin bir âlâmetidir, bir delîlidir. Rûhun hareketi ise, kendisinde herhangi [62^b] bir sebeble hâsıl olan {15^b} zevk ve şevkin bir âlâmetidir, bir delîlidir. Bu hareket evvel emirde, kalbde hâsıl olur. Sonra kâlîba geçer. Vücûdun hareketi de bundan ibârettir.³⁸⁹

³⁸⁷ Bu söz Abdullah ibnü’l-Mübârek’e âittir. Bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me’sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, s. 276.

³⁸⁸ AG: + “اَلْسْتُ بِرَبِّكُمْ” fermân-ı ilâhîsini işiten mesâmî‘-i”

³⁸⁹ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 32^b-33^b.

مَنْ سَأَلَنِي عَنْ رَأْيِي بَعْدَ الْعِلْمِ، فَهُوَ مُحْجُوبٌ بِعِلْمِ الرُّؤْيَةِ، وَمَنْ ظَنَّ الرُّؤْيَةَ بِغَيْرِ عِلْمٍ، فَهُوَ مَغْرُورٌ بِرُّؤْيَةِ عِلْمِ الرَّبِّ.

Tercüme: Ba'de'l-ilm ru'yetten suâl eden kimse mahcûbdur; ru'yet husûsundaki ilmiyle. Ve bir kimse ki ru'yeti gayrû'l-ilm zan eder, mağrûrdur; Rab Teâlâ'nın ilmi ru'yetiyle.

Şerh: Görmek bilmektir. Suâl etmek, istemek ise ikilikten, kendi şuûrundan tevellüd eder. Görenin, bilenin bir şey istemesi şüphesiz ki doğru değildir. Bunun için mahcûbdur. Çünkü görmek; {16^a} kendi varlığından geçip Hakk'ın varlığıyla varolmaktır. Cenâb-ı Hakk'ı görmek gayrû'l-ilm de değildir. Zîrâ وَهُوَ يُدْرِكُ [Gözler onu idrâk edemez, O gözleri idrâk eder.] (En'âm, 6/103)'dır. Zât-ı Hakk'ı Hak ile görmek mümkündür. عَرَفْتُ رَبِّي بِرَبِّي [Rabb'imi Rabb'imle bildim.]³⁹⁰ kavlince bunun aksi kâbil değildir. Hak ma'nâ olduğuna nazaran sûreti sıfâttır. Sıfât ma'nâ olunca sûreti esmâdır. Esmâ ma'nâ bilinirse bunun da sûreti ef'âl olur. Ta'bîr-i diğerle lâhût ma'nâdır, sûreti ceberûtur. Ceberût sûret olursa sûreti melekût olur. Melekût ma'nâ i'tibâr edilince sûreti nâsûtur ki bu tarîk ile bilmek görmektir demişler. Demek [63^a] oluyor ki, ma'nâyı görebilmek için dîde-i sıfât³⁹¹ ister. تَخَلَّقُوا بِأَخْلَاقِ اللَّهِ [Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın]³⁹² fehvâsınca Zât-ı İlâhî'yi görebilmek için dîde-i sıfât lâzımdır. Sıfât dahi dîde-i ef'âl ile görülebilir. Çeşm-i zâhirî ile zâhirdeki ef'âl; dîde-i ef'âl ile esmâ görüldüğü gibi can gözüyle de {16^b} sıfât; dîde-i sıfât ile de Zât görülür. Bu da ilimdir.³⁹³

که جهان صورت است معنی دوست ور بمعنی نظر کنی همه اوست

[Âlem sûrettir, ma'nâ dosttur. Eğer ma'nâyı nazar edersen hepsi O'dur.]

مَنْ رَأَانِي فَقَدْ اسْتَعْنَى عَنِ السُّؤَالِ فِي كُلِّ حَالٍ، وَمَنْ لَمْ يَرْنِي فَلَا يَنْفَعُهُ السُّؤَالُ، وَهُوَ مُحْجُوبٌ عَنْهُ بِالْمَقَالِ.

Tercüme: Beni gören kimse hakîkaten bî-niyâzdır. Kâffe-i ahvâlinde istemekten müstağnîdir. Beni görmeyen kimse ise ne kadar istese, ne kadar suâl etse bir fâide

³⁹⁰ Kuşeyrî *Risâle*'sinde bu söz Zünnûn-ı Mısırî'ye atfetmektedir. Bkz. Kuşeyrî, *Risâletü'l-Kuşeyriyye*, s. 286. *Keşfü'l-Mahcûb*'da bu sözün bir benzeri Hz. Ali'ye nispet edilmiştir: "Allah'ı Allah ile tanıdım. Allah'tan başkasını da Allah'ın nuru ile tanıdım." Bkz. Hucvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 333. Ayrıca bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me'sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, s. 322.

³⁹¹ AG: "ma'nevî göz"

³⁹² A. Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, I, s. 175, 221. Geçtiği yerler hakkında bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me'sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, s. 184.

³⁹³ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 33^b-34^b.

göremez. Dîde-i hakîkat-bîn mahrûm olduğu için mahcûbdur, güft ü gû ile.

Şerh: Cenâb-ı Pîr-i Muazzam'ın kalb-i şerîflerine vâki' olan bu ilhâm-ı celîlin ma'nâsı çoktur. Fakat bu hitâb-ı izzetten aczim nispetinde anladığım zevki birkaç vech ile [63^b] îzâh etmek arzusuna düştüm. Her ne kadar iktidârımın fevkinde ise de ber-vech-i âtî yazmaktan kendimi {17^a} alamadım:

Hakk'ı gören, Hak ile Hak olan kimsenin kâffe-i ahvâlde müstağnî olmasının birinci sebebi; Hakk'ı gören, Hakk'ı bulan kimsenin Hak'tan bir şey istemesi cânib-i a'lâdan ednâya tenezzül etmesidir ki bu muhâldir. Çünkü ikilik meydâna çıkar. İkilik ise evliyâullâh indinde³⁹⁴ şîrktir. İkincisi; bir kimse ki Hakk'ı görür, Hakk'ı bulursa مَنْ لَهُ [Mevlâsı olan her şeye sahiptir.] misdâkınca her şeyi bulmuş olur. Her şey onun olmuş demektir. Böyle olunca isteyecek bir şey kalmaz.

آن کس که ترا شناخت جانرا چه کند فرزند و عیال و خانمان را چه کند
دیوانه کنی هر دو جهانرا بخشی دیوانهء تو هر دو جهانرا چه کند

[O kimse ki seni tanıyor canı ne yapsın Çoluğu çocuğu, serveti ne yapsın
Her iki dünya sarayı bağışlansa da Mecnûn her iki cihânı ne yapsın.]³⁹⁵

Üçüncüsü; mademki o kimse Hak Sübhânehü ve Teâlâ hazretlerini görmüş, tanımış, bilmiştir; demek oluyor ki kendi benliğinden geçmiş, mahv-ı mutlak olmuştur. {17^b} O hâlde ne arzu edebilir? Dördüncüsü; Hakk'ı bilen, Hakk'ı gören kimse makâm-ı huzûra erişmiş mertebe-i cem'u'l-cem'e vâsıl olmuştur. Hak'tan bir şey istemek bu makâm ve mertebeden [64^a] ayrılarak kendiliğine gelmektir. Kendiliğine gelmek ise noksân-ı kemâle delâlet eden tefrikadır. İşte bu sebeblerden dolayı evliyâullâh hazerâtı Hak'tan hiçbir şey istemez ve isteyemez. Çeşm-i hakîkat-bînden mahrûm olup mahcûb olanlara gelince; bütün ni'metlerin sırrı, bütün saâdetlerin aslı, Hakk'ı bilmek, Hakk'ı görmektir. Mâdemki o kimse Hakk'ı görmemiştir, o saâdetten mahrûm kalmıştır. O hâlde istemesinden de bir fâide göremez. Meselâ iki gözü görmeyen bir şahsa dünyânın bütün tabî'î güzellikleri verilmiş olsa, bundan kör olan ne istifâde eder. Bilakis bu güzel şeyleri göremediği için azâba düşer.³⁹⁶

چون وصل تو نیست بی نوایم کر هر دو جهان دهند مارا

³⁹⁴ AG: "nazarında"

³⁹⁵ Şefik Can, *Hiz. Mevlânâ'nın Rubâîleri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001, nr: 929.

³⁹⁶ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 35^a.

دیده را فائده آنست که دلبر ببندد ور نه ببند چه بود فائده بیی را

[Eğer vuslatın yoksa iki cihânı bana verseler bile nasipsizim. Göz için maksad güzeli görmektir, eğer güzeli görmezse görmek ne işe yarar.]

{18^a} İşte bunun için Hak’tan gayrı bir şey istemek ehl-i ma’rifet nezdinde batâlet ve dalâlettir. Hakk’ın gayrında cemâl ve kemâl bulunmaz.

هرکس ز در تو حاجتی میخواهد من آمده ام آمده ام از تو ترا می خواهم

[Herkes bir ihtiyacı için kapına gelir
Bense seni senden istemeye geldim.]

چو بلبل روی گل ببند زبانش در حدیث آید مرا از دیدن رؤیت فرو بسته است گویای

[Bülbül gülün çehresini gördüğü zaman dili şakımaya başladığı gibi
Ben ise senin cemâlini görmekten ötürü hayrette kalmışım ve dilim bağlanmıştır.]

لَيْسَ الْفَقِيرُ عِنْدِي مَنْ لَيْسَ لَهُ شَيْءٌ، بَلِ الْفَقِيرُ الَّذِي لَهُ الْأَمْرُ فِي كُلِّ شَيْءٍ، إِذَا قَالَ بِشَيْءٍ كُنْ فَيَكُونُ.

[64^b] **Tercüme:** Yâ Gavs! Benim indimde fakîr dünyâ malından hiçbir şeye mâlik olmayan değildir. Belki fakîr sâhib-i emr olan kimsedir. Ne vakit bir şeye “ol” derse derhâl olur.

Şerh: {18^b} Buradaki fakîrden maksad; fukarâ-yı hakîkiyye olduğu âşikârdır. Zîrâ bu zevât, makâm-ı fenâdan makâm-ı bekâya erişmiş, sıfât-ı beşeriyyetten tecerrüdle sıfât-ı rubûbiyyet hâsıl etmiş, Hak’tan gayra ihtiyâctan vâreste kalmış kimselerdir.

لَا أُلْفَةَ وَلَا نِعْمَةً فِي الْجَنَّةِ بَعْدَ ظُهُورِي فِيهَا، وَلَا وَحْشَةً وَلَا حُرْقَةً فِي النَّارِ بَعْدَ خِطَابِي لِأَهْلِهَا.

Tercüme: Cennette benim zuhûrumdan sonra ehl-i cennet yekdîğeriyle ülfet edemez. Tâlib-i ni‘met olan kimse için de ni‘metin zevki kalmaz. Cehennemde dahi ehl-i nâr için benim hitâbımdan sonra vahşet ve sûziş olmaz.

[65^a] **Şerh:** Cenneti ve cennetin ni‘metlerini yıldızlara teşbîh edecek olursak tecellî-i ilâhî de güneş mesâbesinde olur. Nasıl ki güneş çıkınca yıldızlar görünmez, tecellî-i ilâhî ânında cennetin ülfet ve ni‘metlerinin bir kıymeti {19^a} kalmaz. Hepsi mahv olur. Burada bir suâl hâtıra gelir. Cennet bir mahall-i bâkîdir. Onun mahv olması nasıl doğru olur? Cevâb verilebilir. Evet! Cennet bâkîdir, cennetin ni‘metleri de bâkîdir. Fakat tecellî-i zât vukû‘unda ne isim kalır ne resim, ne fiil görünür ne eser. Aşk-ı mecâzide bile âşık ma‘şûkundan başka bir şey görmezse ve bütün şeyler âşıkın nazarında

ehemmiyetsiz, kıymetsiz kalırsa nasıl olur da aşk-ı hakîkîde, tecellî-i zâtîde her şey mahv olmuş görünmez? Meselâ bahr-i muhît mahdûd ve mukayyed bir havuza dökülse havuz dolar, taşar. Bahr-i muhîtte fânî olur. Havuz mukayyed ve mahdûd iken bir deryâ-yı mutlak ve gayr-i mahdûd olur. Zât-ı Hazret-i Hak'la nâmahdûd ve nâmütenâhîdir. Onun tecellîsi dahi nâmahdûd ve nâmütenâhîdir.

أَنَا أَكْرَمُ مِنْ كُلِّ كَرِيمٍ، وَأَنَا أَزَحْمُ مِنْ كُلِّ رَحِيمٍ، وَقَالَ أَلْكَرِيمُ الرَّحِيمُ.

Tercüme: Yâ Gavs! Ben bi'l-cümle kerîmlerden daha ziyâde kerem sâhibiyim. Bütün rahîmlerden daha çok rahm ve şefkatim vardır. Tekrâr söyleyeyim; asıl Kerîm ve Rahîm benim.

[65^b] {19^b} **Şerh:** Kerîm o kimseye derler ki; bilâ-kayd u şart birçok hatâ ve noksânı bilâ-ivaz bağışlar. Buna mukâbil o nispette lütuf ve ihsânlarda bulunur. Fenâlığa karşı iyilik etmeyi sever ve yapar.

Rahîm o kimseye denir ki; bütün özürleri kabûl eder, intikâm sevdâsı hâtırından geçmez. İ'tizâra nevâzişle mukâbele eder. Cenâb-ı Vâcibü'l-Vücûd Ekremü'l-Ekremîn'dir. Bir kâfir-i bed-girdâra tamâm-ı mülk-i dünyâyı verse nezd-i rubûbiyyetinde hiçbir kıymeti yoktur. Ve bir şerm-sâr mü'min-i günâhkâra bütün ni'met-i ukbâyı ihsân etse, ind-i ilâhîsinde hiç kadr ve ehemmiyeti olmaz. Hakk'ın mine'l-ezel, ile'l-ebed bütün işi afv ve ihsândan başka bir şey değildir. أَلْكَرِيمُ الرَّحِيمُ cümle-i te'kîdiyyesi de bu hâli isbât eder.

يَاغَوْثُ، نَمَ عِنْدِي لَا كُنْتُمْ الْعَوَامِ تَرَانِي بِلَا وَاسِطَةٍ، فَقُلْتُ: يَا رَبَّ الْأَعْظَمِ، كَيْفَ أَنَا عِنْدَكَ؟ قَالَ: بِحُمُولِ الْجِسْمِ عَنِ اللَّذَاتِ، وَحُمُولِ النَّفْسِ عَنِ الشَّهَوَاتِ، وَحُمُولِ الْقَلْبِ عَنِ الْخَطَرَاتِ وَحُمُولِ الرُّوحِ عَنِ الْخَطِيَّاتِ، وَأَفْنَى ذَاتَكَ فِي الذَّاتِ.

Tercüme: {20^a} Rabbim bana dedi ki: Yâ Gavsü'l-A'zam! Benim nezd-i ulûhiyyetimde uyu, râhat et. Fakat avâmın uykusu gibi olmasın. O zamân beni vâsıtasız görürsün. [66^a] Yâ Rabbi! Senin nezd-i rubûbiyyetinde nasıl uyku uyuyabilirim? dedim. Cevâben: Cismi; dünyânın bütün lezzât-ı gûnâ-gûnundan, nefsi; şehvât-ı behîmiyyeden, ârzû-yı nefsânîden, kalbi; Hak'tan gayrı kâffe-i havâtırdan, rûhu; tevhîdden ayrılmak, benliğe düşmek gibi hatîâtan muhâfaza ederek ve zâtını da zâtımda ifnâ ile uyuyabilirsin, dedi.

Şerh: Avâmın ya'ni tarîkat terbiyesi almamış, hakikat kokusu duymamış kimselerin uykusu, lezzât-ı şehvât ile âlûdedir. {20^b} Onların kalbleri hırs, hased, kibir, kin ile doludur. Bu hâlde gördükleri rü'yâ da şeytânîdir. التَّوْمُ أَخُ الْمَوْتِ [Uyku ölümün kardeşidir.]³⁹⁷ ta'bîri böyle bir uykuda bulunanlar hakkında söylenilmiştir. Bunlar bîdâr oldukları zamân hayâl-hânelerinde ne gibi havâtır geçse uyudukları vakit de onu yâhûd ona benzer şeyleri görürler. Avâmın uyku hâliyle uyanık hâli müsâvîdir.

Havâs tezkiye-i nefis, tasfiye-i kalb, tecliye-i rûh ile zevk-yâb olduklarından bunların uykuları rahmânîdir. Çünkü, lezzât-ı müşâhede, ârzû-yı visâl ve üns-i cemâl ile uyurlar ve bu uykuya da inde'l-ârifîn "mi'râc" ta'bîr olunur.

Avâm yatar uyur. Hak'tan gaflette olduğu için sûreti de sûreti de uykudadır. Havâs ise bizim gibi yatar uyur görünür. Yâhûd bir ber-muktezâ-i beşerîyyet sûrette uyusa bile ma'nâda uyanıktır. Çeşm-i hakikat-bîni dâima açıktır.

[66^b] Bütün evliyâullâhın mi'râc bu hâlette ya'ni kendi {21^a} bâtınlarında vâki' olmuştur. Her ne zamân onlara urûc-ı bâtın zevki hâsıl olsa kendi şuûr-ı zâhirîlerinden tecerrüd ederler, bî-şuûr olurlardı. Mesrûdât-ı ma'rûzadan anlaşıldığına göre vuslat-ı ilâhiyye akıl ve şuûr dâhilinde mümkün değildir. Ancak aşk-ı hakîkî ile kendiliğinden geçerek bî-şuûr olmakla kâbildir.³⁹⁸

قُلْ لِأَصْحَابِكَ وَأَحْبَابِكَ، مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ صُحْبَتِي فَعَلَيْهِ إِخْتِيَارُ الْفَقْرِ، ثُمَّ الْفَقْرُ عَنِ الْفَقْرِ الْفَقْرُ، فَإِذَا تَمَّ الْفَقْرُ فَلَاهُمْ إِلَّا أَنَا.

Tercüme: Yâ Gavs! Senin bi'l-cümle ashâbına, ahhâbına söyle ki; benim sohbetimi, vuslatımı isterlerse fakrı ihtiyâr etsinler. Fakrdan sonra fakrû'l-fakrı da geçsinler. Ne zamân fakr tamâm olursa, o vakit beni bulurlar. Ya'ni işte o zamân benim sıfât-ı rubûbiyyetimle mevsûf olurlar.

Şerh: Fakr lafzının tekerrürüne nazaran bu lafzın ikisi sûrî, diğer ikisi de ma'nevî

³⁹⁷ Aclûnî, Beyhâkî'nin bu hadîsi sahih bir senedle Câbir'e dayandırdığını söylemektedir. Bkz. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 399; Ebû Bekir el-Beyhakî, *Âdâb*, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1988, s. 278. Ayrıca bkz. Kuşeyrî, *Risâle* (haz. Dilâver Selvi), İstanbul: Semerkant, 2012, s. 705. Ebû Nuaym bu hadisin Süfyan es-Sevrî tarafından rivayet edildiğini ve garip hadis olduğunu aktarmıştır. Bkz. Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1409/1988, VII, s. 90.

³⁹⁸ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsîyye Tercemesi*, vr. 36^a-37^b.

olmak icâb eder. Sûrî olanların birisi dünyevîdir, {21^b} diğeri uhrevîdir, dînîdir.

Fakr-ı dünyevî; huzûzât-ı nefsânîyyeden geçmek, dünyânın zîb ve zînetine kapılmamaktır. Şu ta'rîften dünyâda gördüğümüz Cenâb-ı Hakk'ın ni'metlerinden kendimizi mahrûm etmek icâb edeceği, parasız pulsuz, [67^a] serseriyâne dolaşmak lâzım geleceği, yâhûd bir kûşe-i inzivâyâ çekilip âtılâne, miskînâne oturmak mecbûriyeti hâsıl olacağı şeklinde yanlış bir ma'nâ anlaşılmasın. Mademki bu dâr-ı fenâda bulunuyoruz. Elbette yemek, içmek idâme-i hayât için elzemdır. Vücûdumuz bu ekl ve şürbe muhtâcdır. O hâlde en nefis taâmları yiyelim, enfes şarâbları içelim, melbûsâtın da en temizlerini, en zarîflerini sırtımıza geçirelim. En kibâr en nezîh meclislerde bulunalım. En terbiyeli, en nâzik kimselerle muhabbetler edelim. Bağlarda bahçelerde safâ sürelim, {22^a} köşklerde sarâylarda oturalım. Arabalar, otomobillerle, yataklı vagon ve tayyârelerle seyâhâtler edelim. Kasalar dolusu paramız olsun. Eşimiz, dostumuz, çoluğumuz çocuğumuzun neş'eleriyle zevkleriyle ferâh-yâb olalım. Bunların hiçbirisi dünyâ değildir. Dünyâ ancak Hak'tan gaflettir. Bu kadar hesâbsız ni'metlerin, ihsânların sâhib-i hakîkîsi Hazret-i Hak olduğunun bilinmemesidir. Hazret-i Mevlânâ'nın buyurdıkları gibi;

چشت دنیا از خدا غافل بدن نی قماش و نقره و فرزند و زن

[Dünya Hak'tan gâfil olmaktır, yoksa kumaş, para, evlat ve kadın değildir.]

Fakr-ı dînî, fakr-ı uhrevî; evâmir-i ilâhiyyenin tamâmen icrâsıyla hâsıl olacağı bildirilen ecr ve mesûbâta gönül bağlamamaktır. Ya'ni bir kimse mükellef olduğu [67^b] vezâif-i dîniyyeyi edâ ve ifâ ettiği zamân bunun mukâbilinde kendisine verileceği va'd olunan cennet ve {22^b} cennetteki hûrîlere ve gilmânlarla meclûb olmamak, hûrîler ve gilmânlar için ibâdât ve tââtte bulunmamaktır. Bu ibâdât ve tââtî ancak emir ve rızâ-yı Bârî'ye imtisâlen yaptığını ve buna mukâbil hiçbir ecir ve sevâb beklemeyerek yalnız vezâif-i beşeriyyesini icrâ ettiğine kâni' olduğunu bilmektir. Hattâ hidemât-ı dîniyyeyi ifâ edebilmek fırsatını, iktidârını verdiği için Cenâb-ı Hakk'a şükürler etmektir. Her türlü ef'âl ve ahvâlin masdar ve merci'-i hakîkîsi Hak olduğunu anlamaktır.

Fakr-ı ma'nevî; benlikten ve varlıktan geçmektir. İnsan kendi benliğinden, muvakkat ve izâfî olan varlığından geçmedikçe her şeyin masdar ve merci'i olduğu bilinmek lâzım gelen vücûd-ı hakîkî tecelliyâtına vâsıl olamaz. İkilikten çıkıp tevhîd-i aslîye erişemez.

Nasıl ki ilm-i hesâbda a‘dâdın {23^a} aslı vâhiddir, bütün mevcûdât ve mahlûkâtın aslı ve hâlıkı da Ferd, Vâhid, Hayy, Kayyûm isimlerini verdiğimiz Cenâb-ı Hak’tır. Bu mertebeye inde’l-mutasavvıfın “fenâ-fillâh” nâmı verilir. Bu dereceye erişenlerin ihtiyârı yoktur. Diğer “fenâ-fillâh” makâmının icâbâtından olan keşf ve kerâmât gibi havâriktan ma‘dûd hâlâta aldanmamak, kapılmamaktır. Bu makâma da “bekâ-billâh” denir. ³⁹⁹ [Fakr tamam olduğunda o, Allah’tır.] ⁴⁰⁰ إِذَا تَمَّ الْفَقْرُ فَهُوَ اللَّهُ.

جَعَلْتُ فِي النَّفْسِ طَرِيقَ الزَّاهِدِينَ، وَجَعَلْتُ فِي الْقَلْبِ طَرِيقَ الْعَارِفِينَ، وَجَعَلْتُ فِي الرُّوحِ طَرِيقَ الْعَاشِقِينَ ⁴⁰¹،
وَجَعَلْتُ فِي السِّرِّ ⁴⁰² مَحَلَّ الْأَسْرَارِ.

[68^a] **Tercüme:** Zâhidlerin tarîkini nefiste yarattım. Âriflerin tarîkini kalblerinde, âşıkların tarîkini rûhta halk eyledim, ve sırrı da mahall-i esrâr yaptım.

Şerh: {23^b} Ya‘ni zâhidler tezkiye-i nefis ile vazîfedârdır. Vücûdlarını hadesten tahâretle zevk alırlar. Lisânlarını gıybetten, yalan söylemekten, ellerini kendilerine âit olmayan bir şeye uzatmaktan, ayaklarını şerîatın memnû‘ kıldığı mahallere atmaktan sakınırlar. Tahâret-i sûrî ve bâtinîye çok i‘tinâ ederler.

Ârifler tasfiye-i kalbe çalışırlar. Hırs ve nahvet, kibir ve azamet vesâire gibi sıfât-ı mezmûmeden gönüllerini pâk tutarlar. Gafletten zâhir olan kâffe-i harekât ve sekenâtı Hâlık’tan bilirler.

Âşıklar tecliye-i rûh ile meşgûl ve zevk-yâb olurlar. Ya‘ni kendi rûhlarını muhabbet-i gayrdan hâlî tutarlar. Onlar her ân ve her zamân müştâk-ı cemâl-i Perverdigârdırlar. Dâimâ şevk ve zevk-i yâr ile dem-güzârdırlar. Bunun için يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ [O onları sever, onlar da O’nu severler.] (Mâide, 5/54) hitâbıyla münşerihü’l-bâl ve berhudârdırlar. ⁴⁰³

[68^b] Mahall-i esrâr; insân-ı ekmeldir. Çünkü Âdem’in bâtınında Hakk’ın esrârı mevcûddur. İnsân-ı kâmil {24^a} أَنَا سِرُّهُ tebşîri ile müşerref olmuş âlem-i kübrâdır. Deryâ-yı azîmdir. Bundan ileri varmak, daha ziyâde tafsîle ve îzâha kalkışmak

³⁹⁹ Rasim Efendi, *İstılâhât-ı İnsân-ı Kâmil*, s. 866-867. Ayrıca bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me’sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, s. 27.

⁴⁰⁰ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsîyye Tercemesi*, vr. 38^a-38^b.

⁴⁰¹ Diğer tercüme ve şerhlerde الْوَاقِفِينَ kelimesi kullanılmıştır.

⁴⁰² Diğer tercüme ve şerhlerde النَّفْس kelimesi kullanılmıştır.

⁴⁰³ AG: –“Bunun için ‘يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ’ hitâbıyla münşerihü’l-bâl ve berhudârdırlar.”

doğru olmadığı gibi bu husûsta âciz olan kalem de kırıktır.⁴⁰⁴

طُوبَى لَكَ إِنْ كُنْتَ غَفُورًا رَحِيمًا وَرَوْفًا عَلَى خَلْقِي.

Tercüme: Ne mutlu! Ne saâdettir ki sana; eğer benim mahlûkâtıma, kullarıma müşfik mihribân olsan ve hatâlarını bilâ-kayd u şart afv ve mağfiret etsen.

أَنَا مَاؤَى كُلِّ شَيْءٍ⁴⁰⁵، وَمَسْكَنُهُ وَمُظْهِرُهُ⁴⁰⁶ وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ.

Tercüme: Ben her şeyin me’vâsıyım, meskeniyim, muzhiriyim sonuna kadar.

Şerh: Vâcibü’l-Vücûd olmasa idi mümkünü’l-vücûdun bulunmasına imkân olmazdı. Ya’ni mevcûd gördüklerimiz ancak Cenâb-ı Hakk’ın {24^a} vücûduyla mevcûd arş-ı a‘zamdan bir zerre-i asgara kadar bi’l-cümle varlıklar Hâlık’ın varlığıyla kâimdir. Hâce Mansûr Hallâc: [69^a] اللَّهُ مَصْدَرُ الْمَوْجُودَاتِ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ya’ni “O’ndan zuhûr eder, yine O’na avdet eder.”⁴⁰⁷ demiş. Me’vâ, mesken, muzhir ta’bîrlerinden zarf ve mazrûf ma’nâsı çıkarılmamalı, hulûl ve ittihâd zannına düşülmemelidir. Belki Hakk’ın bekâsıyla bâkî, Hakk’ın zuhûruyla zâhir olduğunu bilmelidir. كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ [O’nun zâtından başka her şey helâk olucudur.] (Kasas, 28/88) emir ve işâretiyle her şey helâktadır. Bi-zâtihî ma’dûm-ı mutlakdır. Vücûd, bekâ ancak Hakk’a mahsûstur.

يَا غَوْثُ! قُلْ لِأَصْحَابِكَ، وَاعْتَصِمُوا⁴⁰⁸ فِي دَعْوَةِ الْفُقَرَاءِ، فَإِنَّهُمْ عِنْدِي وَأَنَا عِنْدَهُمْ.

Tercüme: Yâ Gavs! Senin müridlerine ve müntesiblerine söyle ki; erbâb-ı fakrın teveccühünü kazansınlar. Zîrâ onlar benim mahbûbumdur; ve ben de onların mahbûbuyum.

Şerh: Gerek fakr ve gerek erbâb-ı fakr hakkında yukarıda tafsîlât mevcûd olduğundan burada tekrar bahse lüzûm yoktur. Yalnız Hakk’ın mahbûblarının her şeye muktedir olduklarını beyân ediyor ki, câlib-i nazar-ı⁴⁰⁹ dikkattir. Çünkü evliyâullâh Hakk’ın mukarrebleridir, mâbeyncileridir. Bir hükümdârın mâbeyncileri nasıl bir husûsiyeti, bir

⁴⁰⁴ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsîyye Tercemesi*, vr. 39^a-39^b.

⁴⁰⁵ Diğer tercüme ve şerhlerde فَيَّر kelimesi kullanılmıştır.

⁴⁰⁶ Diğer tercüme ve şerhlerde مَنظَرُهُ kelimesi kullanılmıştır.

⁴⁰⁷ Bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me’sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, s. 78.

⁴⁰⁸ Diğer tercüme ve şerhlerde اِغْتَنِمُوا kelimesi kullanılmıştır.

⁴⁰⁹ AG: –“nazar-ı”

imtiyâzı hâiz ise [69^b] الظَّاهِرُ عُنْوَانُ الْبَاطِنِ fehvâsınca mukarrebînden olan velîlerin⁴¹⁰ de öyle husûsiyetleri, imtiyâzları vardır. Her birerlerinin Latîf, Kerîm, Rahîm gibi esmâ-i cemâliyyeden birine mazhariyetleri olduğundan kendilerine mensûb olsun olmasın herkese mazhariyetleri dâiresinde muâmele ederler. İstediklerini merâtib-i beşerîyyenin en yüksek bir mevki'ine geçirirler. Dilediklerini maddî, ma'nevî in'âm ve ihsâna müstağrak ederler. Buna âlem-i zâhirde bir misâl bulabiliriz ki, bizzât şâhidi olmuştum. {25^b} Tahmînen bundan otuz beş kırk sene mukaddem birinin da'vet ve refâkatinde Yıldız'a gitmiş ve kilercibaşı⁴¹¹ beyin odasında oturmuştum. O aralık içeriye bir zât girdi, kilercibaşının odasına oturdu. Şu kadar zamândır kemâl-i sadâkat ve ubûdiyetle îfâ-yı vazîfe ettiği hâlde aynı vazîfede ve me'mûriyette kaldığını, bugüne kadar hiçbir nişânla sîne-i sadâkati tezyîn edemediğini söyledi. Bunun üzerine kilercibaşı sandalyesinden kalktı, "Şimdi gelirim" ihtârıyla odadan çıktı. Takrîben on beş dakîka sonra beşûş bir çehre ile elinde bir kutu olarak içeriye girdi. Ve o zâta hitâben; şevket-meâb efendimiz sizi ...⁴¹² makâmılgına ta'yîn buyurdular ve şu nişân-ı zîşânı da bir lutf-ı âlû'l-âl olmak üzere sîne-i ubûdiyet ve sadâkatınıza ta'lîk etmenizi irâde buyurdular dedi. Ve kutuyu açıp [70^a] {26^a} içinden kendi eliyle nişânı çıkararak kilercibaşı yine kendi eliyle o zâtın göğsünün sol tarafına dördüncü Osmanlı nişânını⁴¹³ taktı. Ve iki gün sonra da me'mûriyet ve nişân, berât ve fermânının hâzır olacağını tebşîr etti. İlk ve son defa olarak bi'l-vâsıta girmiş olduğum sarây âdâb ve teşrîfâtına vâkîf değilsem de tahmîn ediyorum ki kilercibaşının mevki'i ve derece-i ictimâiyyesi her hâlde birinci yâhûd ikinci derecede kıymet ve ehemmiyeti olsa gerektir. Böyle bir zât on beş dakîka zarfında kendisine mensûb olanları bu sûretle taltîfe delâlet ederse acabâ kendisinden daha kıymetli, daha ehemmiyetli olan mâbeyn mensûbları neler yapmazlardı? İşte bunun gibi Cenâb-ı Hakk'ın da baş mâbeyncileri, kahvecibaşları, kilercibaşları vardır. Onlar da derece ve rif'atlerine göre kendilerine ilticâ ve intisâb edenlere hizmetlerde bulunurlar. {26^b} Esâsen veliyyullâhın vazîfesi erbâb-ı isti'dâdı irşâd etmek, tarîk-i müstakîme hidâyet eylemektir. Gerçi medreseden yetişmiş ulemâ-yı kirâm إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ إِيَّائِهَا كَتَبْتُ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ [Şüphe yok ki sen, sevdiğini doğru yola sevkedemezsin ve fakat

⁴¹⁰ OE: "vekillerin"

⁴¹¹ Osmanlı sarayında iç ağaların büyüklerinden birinin ünvanıdır. Kiler işleriyle ilgilenmek padişah için hazırlanan yemeğin kabını mühürlemek kilercibaşının görevidir. Bkz. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, s. 281.

⁴¹² Metinde boş bırakılmıştır.

⁴¹³ Devlet tarafından hizmet karşılığı olarak çeşitli derecelerde verilen ve göğse takılan işaretin adıdır. Bkz. Pakalın, *age*, II, s. 694.

Allah, dilediğini doğru yola sevk eder.] (Kasas, 28/56) âyet-i kerîmesine istinâden hidâyeti ancak Hakk’a tahsîs ederler. Cenâb-ı Peygamber’in buna muktedir olmadığını ve olamayacağını söylerlerse de, [70^b] bu zehâb hakikat i’tibârıyla doğru değildir. Sûret i’tibârıyla doğrudur. Çünkü Ahad ile Ahmed beyninde bir م farkı vardır.⁴¹⁴ Bu fark, bu ayrılık arada oldukça şüphesizdir ki Cenâb-ı Peygamber âlem-i ahadiyyete âit olan vazîfe-i hidâyeti bi-zâtihî yapamaz. Peygamberler, peygamber oldukça tarîk-i müstakîmi ümmetlerine lisânen, ef’âlen ve ahvâlen gösterirler; ve gösterişleriyle de vazîfe-i da’vet ve nübüvveti îfâ etmiş olurlar. Bundan ileri geçemezler. Ümmetlerin bu vesâyâyâ imtisâlen hidâyeti kabûl etmeleri ancak meşîyyet-i ahadiyyeye menûttur. Fakat {27^a} Ahad ile Ahmed beynindeki mîm-i muhabbet kaldırılırsa arada fark kalmaz. Ya’ni sıfât-ı beşeriyyetten tecerrüdle sıfât-ı rubûbiyyet tecellî eder. Sıfât-ı rubûbiyyetin tecellîsi ânında her arzu ettiğini yapabilmek kudreti ve salâhiyeti hâsıl olur. Ahmed’lik aradan kalkmış, Ahad’lik zâhir olmuştur. İkilik ref’ edilmiş tevhid-i hakikî zuhûr etmiştir.⁴¹⁵

Hilkat-i âlemden mukaddem insan Hakk’ın bânını idi; hilkat-i âlemden sonra Hak insanın bânını oldu. İnsandan maksad-ı aslî ve hakikî evvelce arz olunduğu gibi ancak Zât-ı Akdes-i Hazret-i Peygamberî’dir. Ve kendileri bütün mevcûdât ve mahlûkâtın yaratılmasına esâs olmuşlardır. Meb’ûs ve mürsel bi’l-cümle enbiyânın nübüvvet ve risâletleri ancak nûr-ı nübüvvet ve sırr-ı velâyet-i Muhammediyye’yi hâmil olmaları sâyesinde olduğu gibi zamân-ı saâdet-iktirân-ı [71^a] Risâlet-penâhî’den bu âna kadar {27^b} gelmiş ve gelecek kâffe-i evliyâullâhın da velâyetleri yine o nûr-ı akdes sâyesinde olmuş ve ilâ yevmi’l-kıyâm olacaktır. وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ [Ve biz seni, ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.] (Enbiyâ, 21/107) tebşîrâtıyla vücûd-ı mübârek ve akdeslerinin yalnız Kureyş kabîlesine inhisâr etmeyip bütün âleme mahz-ı rahmet olduğu beyân ve i’lân buyurulduğu hâlde bunun hilâfını iddiâ etmek bilmem ne dereceye kadar kabûle şâyândır. إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ (Kasas, 28/56) hitâb-ı kerîminden anlaşılması lâzım gelen ma’nâ; “Yâ Habîbim sen sıfât-ı beşeriyyette bulunduğça sevdiğine hidâyet edemezsin.” demektir. Âyet-i celîledeki kâf-i hitâb da fikr-i

⁴¹⁴ AG: –“Çünkü Ahad ile Ahmed beyninde bir “م” farkı vardır.”

⁴¹⁵ Zât, ahadiyyet mertebesinde bütün taayyünlerden münezzehtir. Zât-ı ahadiyyette mündemic olan esmâ ve sıfatlar taayyün mertebesine tenezzül eder ki bu mertebeye hakikat-i Muhammediyye denilir. Ahadiyyet mertebesi ile hakikat-i Muhammediyye arasında taayyün ve taayyünsüzlük farkı vardır. O da Ahad ile Ahmed arasındaki mîm-i muhabbettir. O ortadan kalktığında Ahmed, Ahad olur. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi ve beyitler için bkz. Konuk, *Fusûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, IV, s. 317-320.

kāsırânemi te'yîd eder. Çünkü şu hitâb, hatîb ile muhâtab arasında bir ayrılık, gayrılık mevcûd olduğunu gösterir. Ne vakit bu ayrılık ortadan kalkarsa o zamân hatîb ile muhâtab arasında fark kalmaz. Fenâ-fillâh, bekâ-billâh {28^a} zevki hâsıl olur. Bu zevk ve kudretle her arzu edilen şeyin vücûda gelmesi mümkün ve muhakkaktır.

لَا تَنْظُرُ إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا فِيهَا وَلَا تَنْظُرُ إِلَى النَّارِ وَمَا فِيهَا حَتَّى تَرَانِي بِلَا وَاسِطَةٍ.

[71b] **Tercüme:** Cennete ve cennette olan ni‘metlere bakma. Cehenneme de bakma; cehennemdeki azâb ve ikâb da senin nazar-ı dikkatini celb etmesin. Beni o zamân bilâ-vâsita görürsün.

Şerh: Bu emir ve işâretten anlaşılıyor ki, Cenâb-ı Hak’ a ubûdiyet ancak li-vechillâh ve rızâen-lillâh olmalıdır. Cennet için ve cennette olduğu bildirilen hûriler, gılmânlar, köşkler, bahçeler, yemekler, içmekler için ibâdet edilmemelidir. Bunun gibi cehennem için de ve cehennemdeki azâb ve ikâbdan kurtulmak için de yapılmamalıdır ki, müşâhede-i {28^b} cemâl-i ilâhî bilâ-vâsita mümkün olsun. Cennetin ni‘metlerine nâil olmak arzusuyla yâhûd cehennemin azâbından kurtulmak ümîdiyle ibâdet edenlere şöyle; “Ey benim dûn-himmet olan kullarım! Eğer ben cennet ve cehennemi yaratmasaydım demek oluyor ki bana ibâdet etmeyecektiniz. Bu ni‘metleri yaratan, veren benim. Ben vermedikçe kimse buna nâil olamaz. Sizler ni‘mete gözlerinizi diktiniz. Mün‘im’i görmediniz.” hitâbı vârid olsa acabâ ne cevâb verirler?

Necâtı ibâdetten, helâkı günâhtan bilenler inde’l-ârifîn müşriktir, muvahhid değildir. Beşeriyet; cennet ve cehennem, iyilik ve kötülük, kahır ve lütuf, kurb ve bu’d, havf ve recâ, nûr ve zulmet, tâat [72^a] ve ma‘siyet gibi iki hicâbla mahcûbdur. Bu perde aradan kaldırılmadıkça vusûl-i Hak müyesser olmaz.⁴¹⁶

مَنْ شَغَلَ بِسَوَائِي كَانَ مُصَاحِبُهُ نَارٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَأَهْلُ الْجَنَّةِ مَشْغُولُونَ وَيَتَعَوَّدُونَ عَنِ النَّعِيمِ، كَأَهْلِ النَّارِ مَشْغُولُونَ وَيَتَعَوَّدُونَ عَنِ الْجَحِيمِ. يَا غَوْثُ، أَهْلُ الْقُرْبِ يَسْتَعِيثُونَ عَنِ الْقُرْبِ، كَأَهْلِ الْبُعْدِ يَسْتَعِيثُونَ عَنِ الْبُعْدِ.

Tercüme: {29^a} Yâ Gavs! Bir kimse benden gayrı ile iştigâl ederse kıyâmet günü o kimsenin musâhibi ateştir. Ehl-i nârın cehennemden istiâze ettikleri gibi ehl-i cennet de na‘îmden istiâze ederler. Bu’d ehlinin bu’dan çekindikleri gibi kurb ehli de kurbdan çekinirler.

⁴¹⁶ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 40^b-41^a.

Şerh: Ya‘ni cennette müşâhede-i cemâl-i İlâhî ile müşerref olan kimseler, bu zevk-i müşâhedededen ayrılıp da tekrâr cennetin ni‘metleriyle zevk-yâb olmaktan istiâze ederler. Cehennemde bulunanların cenneti gördükten sonra cehennemden istiâze ettikleri gibi. Çünkü Hak’tan gayrı her ne varsa [72^b] inde’l-âşıkîn ateştir. “Senin rûy-i dil-âvîzini görmezsem ben cennete gitmem. Yârim benimle berâber olmazsa firdevs-i berîn ne işe yarar.” meâlindeki şu beyt-i fârisî ne güzeldir.

جنت نروم تا رخ زبیا ت نه بینم فردوس چه کار آید اگر یار نباشد

{29^b} Mukarrebîn ve vâsılîn; kurb-ı ma‘nevî-i hakîkî ve zâtîye erişmişlerdir. Bu zevâtın istigâseleri ve feryâdları zevk-i zâtîden ayrılıp kurb-ı sıfâtî ve kurb-ı ef‘âlîye rücû‘ etmekten korktuklarındandır. Zâta vâsıl olanlar tekrar dönüp sıfâta rücû‘ etmezler. Onlar için bu hâl tenezzüldür. *[Ebrârın iyilikleri mukarrebînin kötülükleri gibidir.]*⁴¹⁷ mâsadakınca zâhidlerin sevâb bilerek işledikleri ibâdât ve tââtı âşıklar, ârifler günâh bilir ve ondan hazer ederler. Tevhîd-i hakîkîye vâsıl olup deryâ-yı zâta dalan ârifler kendi şuûr ve varlıklarından ayrılmış, bî-shuûr olmuşlardır. Bu yakınlıktan tekrar başka bir yakınlığa dönmeleri onlara uzaklık gelir. Bu vech ile olan kurb, bu‘d ızdırâbı verir. Bilirler ki, zevk ve âsâyiş makâm-ı temkîn olan mertebe-i “Zât”ıdır. Kurb-ı bu‘d, makâm-ı telvîndir. Her ikisi de hicâbdır. Her mertebenin zevk ve letâfeti kendi derecesine göredir.⁴¹⁸ [73^a] {30^a}

إِنَّ لِي عِبَادًا سِوَى الْأَنْبِيَاءِ وَالْمُرْسَلِينَ، لَا يَطَّلِعُ عَلَى أَحْوَالِهِمْ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، وَلَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَمَا خَلَقْتُهُمْ لِلْجَنَّةِ وَلَا لِلنَّارِ وَلَا لِلْعِقَابِ وَلَا لِلْحُورِ وَالْقُصُورِ، فَطَوَّبَى لِمَنْ آمَنَ بِهِمْ، وَإِنْ لَمْ يَعْرِفُهُمْ، وَقَالَ يَا غَوْثُ، أَنْتَ مِنْهُمْ، مِنْ عَلَامَاتِهِمْ فِي الدُّنْيَا: أَجْسَامُهُمْ مُحْتَرَقَةٌ مِنْ قَلَّةِ الطَّعَامِ، وَنُفُوسُهُمْ مُحْتَرَقَةٌ عَنِ الشَّهَوَاتِ، وَقُلُوبُهُمْ مُحْتَرَقَةٌ عَنِ الْخَطَرَاتِ، وَأَرْوَاحُهُمْ مُحْتَرَقَةٌ عَنِ الْخِطَابِ،⁴¹⁹ وَهُمْ أَصْحَابُ اللَّقَاءِ،⁴²⁰ الْمُحْتَرِقُونَ بِنُورِ اللَّقَاءِ.

Tercüme: Benim enbiyâ ve mürselînden mâadâ öyle kullarım vardır ki, onların ahvâline hiçbir kimse kesb-i ittîlâ‘ edemez. İster ehl-i dünyâ ister ehl-i âhiret olsun. Ve onlar cennet için veyâ sevâb ve ikâb için de halk olunmamışlardır. Ne saâdet o kimseye ki, onları tanımadıkları hâlde îmân ederler. Yâ Gavs! İşte sen de o velîlerimden birisin.

⁴¹⁷ Bu söz Ebû Saîd Harrâz’a atfedilmektedir. Bkz. Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, s. 411. Ayrıca geçtiği yerler hakkında bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me’sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, s. 220.

⁴¹⁸ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 41^a-42^a.

⁴¹⁹ Diğer tercüme ve şerhlerde الْحَطَابِ kelimesi kullanılmıştır.

⁴²⁰ Diğer tercüme ve şerhlerde الْبَقَاءِ kelimesi kullanılmıştır.

Onların alâmetleri, dünyâda killet-i taâmîdir. Nefisleri hevesât-ı nefsâniyyeden, gönülleri hatarâtan, rûhları lezzet-i hitâbdan yanmıştır. Onlar ashâb-ı likâ olup nûr-ı likâ ile yanmışlardır.⁴²¹

[73^b] {30^b} Şerh: Ya‘ni o velîlerin kalblerine havâtır-ı şeytâniyye aslâ yol bulamaz. Rûhları muhabbet-i ilâhiyyeden başka hiçbir şeyden zevk-yâb olamaz; ve sırları dâimâ Hakk’ın tecelliyât-ı zâtıyyesiyle mesrûrdur. Yukarıda “Onları tanımadıkları hâlde îmân ederler.” cümlesini gören kimsenin hâtırına gelir ki, tanımadıkları hâlde îmân etmek nasıl mümkün olur? Bu suâle şöyle cevâb verilebilir. Evet mümkündür. Çünkü îmân taklîdî, istidlâlî, şühûdî nâmlarıyla üç kısma ayrılmıştır. Tanımadıkları hâlde îmân edenlerin hâli taklîdî kısma dâhildir. Meselâ beyne’l-avâm hüsn-i zan kazanmış birçok kimseler bu gibi zevât-ı muhteremenin ziyâretine giderler. Sohbetlerinde bulunurlar. Bu hâli gören avâm dahi falanca kimse falanca zâtın ziyâretine gidiyor, sohbetinde bulunur, biz de gidelim diyerek giderler, o zâtı taklîden îmân ederler. Yâhûd {31^a} o velînin ilmîne, kemâlâtına ve fezâil-i ahlâkiyyesine bakarlar da böyle bir zâtın her hâlde büyük bir insan olması lâzım gelir zannıyla îmân ederler, bu îmân da istidlâlîdir. O velînin hakikat-i hâline aslâ vâkıf değillerdir. Veyâhûd ashâb-ı ma‘rifete göre îmân şeriat, tarikat, hakikat nâmlarını almıştır. Ta‘bîr-i diğerle birincisine sûrî ve zâhirî, ikincisine ma‘nevî ve bâtînî, üçüncüsüne de rûhî ve sırrî isimleri verilmiştir. Binâenaleyh bu taksîme göre tanımadıkları hâlde îmân edenler birinci kısma dâhildir. Hakk’ın esmâü’l-hüsnâdan olan bir ismi de “Rakîb”dir. Bu gibi velîlere [74^a] yalnız Rakîb ismiyle tecellî eder. Kendisinden başka hiçbir kimsenin o velîyi bilmesini, tanımasını, sevmesini istemez. *أُولَئِكَ تَحْتَ قُبَابِي لَا يَعْرِفُهُمْ غَيْرِي* [Velîlerim kubbelerim altındadır. Onları benden başkası bilemez.]⁴²² hadîs-i kudîsî mantûkunca o velîyi kimse bilmez, kimse tanımaz ve kimse sevmez. Ancak Hak bilir, Hak tanır, Hak sever. Onların muhabbeti yalnız Cenâb-ı Hakk’a inhisâr etmiştir. “Üveyse’l-Karanî”⁴²³ hazretleri gibi.

⁴²¹ AG: –“Onlar ashâb-ı likâ olup nûr-ı likâ ile yanmışlardır.”

⁴²² Muhammed Gazzâlî, *İhyâ-yı Ulûmî’ d-Dîn*, Beyrut: Dârü’l-Mârifet, IV, s. 357. Geçtiği yerler hakkında bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me’sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, s. 166.

⁴²³ Ebû Amr Üveys el-Karanî halk arasında “Veysel Karanî” ismiyle tanınmaktadır. Peygamber Efendimiz’le aynı dönemde yaşadığı halde, onu göremediği için tâbiîn neslinden kabul edilmektedir. Hz. Ömer’le görüşmüş ve Kûfe’de bir müddet yaşamıştır. Sıffin savaşına Hz. Ali saflarında katıldığı ve burada şehit düştüğü rivâyet edilir. Peygamber Efendimiz’i zâhiren görmemekle birlikte kendisinden mânen feyz aldığı kabul edilir ve tasavvufta bu vech ile alınan ilim “üveysî yol, üveysîlik” kavramıyla ifade edilir. Bkz. Necdî Tosun, “Veysel Karanî”, *DİA*, XLII, s. 74. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Veysel Karenî ve Üveysîlik*, İstanbul: Dergâh, 2009.

Rivâyet olunur ki, Hazret-i Fahr-i Âlem (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem) makâm-ı kâbe kavseyne vardıkları zamân orada bir kimseyi görürler. {31^b} Yere yatmış ve baştan aşağıya kadar üstüne bir kilim örtmüş. Derler ki: “İlâhî burası bir mahall-i edebdir. Bir makâm-ı niyâzdır. Böyle olduğu hâlde lâubâlî yatan şu zât kimdir? Ve nâz etmesinin, bî-niyâz olmasının sebebi nedir? Fermân-ı ilâhî sâdır olur. Yetmiş seneden sonra azıcık istirâhat eder gördüğüm bu kulum “Üveyse’l-Karanî”dir. Benden niyâz etti. “Yâ Rabbi! Beni her iki cihânda saklayacaksın, gizleyeceksin. Hiçbir kimse beni bilmeyecek, hiçbir kimse beni tanımayacak.” dedi. Ben de Üveys’in arzusu vech ile taahhüd ettim. “Seni ve senin gibi olan⁴²⁴ emsâlini her iki cihânda kimseye tanıtmayacağım, kimseye bildirmeyeceğim.” dedim.

Hakk’ın Rakîb isminin tecellî ve mazhariyetini gösteren şu muhâvereden anlaşılıyor ki bunlar Hakk’ın mahbûbları, ma’sûklarıdır. Bütün âlem Hakk’ı ister, Hakk’a âşıktır. [74^b] Cenâb-ı Hak ise bu gibi zevâta âşıktır. Bu husûsta ya’ni muhabbet-i ilâhiye bahsinde biraz daha teşrîhe kalkışmak doğru değildir. Çünkü hem {32^a} aklım ermez hem de “Esrâr-ı rubûbiyyeti ifşâ küfürdür.” denilmiştir.⁴²⁵ Yalnız الْوَلَايَةُ أَفْضَلُ مِنَ النَّبُوَّةِ⁴²⁶ [Velâyet nübüvvetten üstündür.]⁴²⁶ buyurulmasına istinâden peygamberlerin vazîfeleri teşrî’îdir, muâmeleleri halk iledir. Velâyet ise tahkîkîdir, muâmelesi Hak iledir diyerek sözü ikmâl etmek muvâfıktır.

Bu velâyet nebînin velâyetidir. Velâyet beş sûretle nübüvvetten efdâldir. Birincisi: Velâyet Hâlık’ın sıfatıdır, nübüvvet mahlûkun sıfatıdır. İkincisi: Velâyet Hak ile, nübüvvet halk ile meşgûldür. Üçüncüsü: Velâyet emr-i bâtînîdir, nübüvvet emr-i zâhirîdir. Dördüncüsü: Velâyet husûsîdir, nübüvvet umûmîdir; husûsî umûmîye müreccahtır. Beşincisi: Velâyetin nihâyeti yoktur, nübüvvetin nihâyeti vardır, Cenâb-ı Peygamber لَا نَبِيَّ بَعْدِي [Benden sonra nebî yoktur.]⁴²⁷ buyurmuşlardır.⁴²⁸

يَا غَوْثُ! إِذَا جَاءَكَ الْعَطْشَانُ فِي يَوْمِ الشَّدِيدِ الْحَرِّ، وَأَنْتَ صَاحِبُ الْمَاءِ الْبَارِدِ، وَلَيْسَ لَكَ حَاجَةٌ بِالْمَاءِ، فَلَوْ كُنْتَ

⁴²⁴ AG: –“gibi olan”

⁴²⁵ OE: –“denilmiştir”

⁴²⁶ Hâdimî *Berîka*’da bu sözü sûfî keliması olarak nakletmiş ve bu sözle kastedilen manayı izah etmiştir. Bkz. Hâdimî, *Berîkatü’l-Mahmûdiyye fî Şerhi’t-Tarîkati’l-Muhammediyye*, Matbaatü’l-Halebî, 1348, I, s. 240.

⁴²⁷ Buhârî, “Ehâdisü’l-enbiyâ”, 3455.

⁴²⁸ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 42^b-45^a.

تَمْنَعُهُ، فَأَنْتَ أَبْجَلُ الْبَحِيلِينَ، فَكَيْفَ أَمْنَعُهُمْ رَحْمَتِي، وَأَنَا شَاهِدٌ عَلَى نَفْسِي بِأَنِّي أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ.

Tercüme: {32^b} Yâ Gavs! Gâyet şiddetli sıcak olduğu bir günde susuzluktan yanmış bir kimse [75^a] gelse de senin yanındaki ihtiyâcın olmayan soğuk sudan istese, sen de o soğuk sudan vermesen bahîllerin bahîlisin. Ben Erhamü'r-Râhimîn'im, rahmet-i ilâhiyyemi muhtâc-ı mağfîret günâhkârlardan nasıl diriğ ederim. Zîrâ bu husûsa kendim mütekellifim.

Şerh: Şu hitâb-ı İlâhî delâlet ediyor ki: Cenâb-ı Hakk'ın hiçbir kimsenin tâat ve ma'siyetine mukâbil ihsân-ı ilâhîsini, in'âm ve rahmet-i rabbâniyyesini tezyîd ve tenkîs etmiyor. İster dünyâda olsun, ister âhirette olsun her şeyi ancak kulları için halk ve îcâd etmiştir. Gavs-ı Geylânî Efendimiz'e hitâb eden şu cümleden "Ey Gavs! Sen benim deryâ-yı rahmetim ve mazhar-ı lutf ve âtîfetimsin. Hiçbir şeye muhtâc değilsin, her şey senindir. Çünkü sen benim mahbûbumsun. Teşne-i muhabbet olanları, sana teslîmiyet gösterenleri âb-ı zülâl-i lutfunla sîrâb et. {33^a} Sıdk-ı i'tikâd ile sana mürâcât edenleri mahrûm bırakmayıp cemâl ve kemâlîme eriştir. Ya'ni senin zâtın benim sıfâtımla mevsûftur. Ben kullarım hakkında nasıl Erhamü'r-Râhimîn isem sen de tâlib-i hakîkat olanlara, sâdık ve mu'tekid mürîdlerine rahîm ve mihrîbân ol" ma'nâsını anlıyoruz.⁴²⁹

مَا بَعْدَ مِنِّي أَحَدٌ مِنَ الْمَعَاصِي، وَمَا قَرُبَ عَنِّي أَحَدٌ مِنَ الطَّاعَاتِ إِلَّا بَعْدَ الْإِنْكَارِ.

[75^b] **Tercüme:** Hiçbir kimse ma'siyeti yüzünden benden uzak değildir. Kezâlik ibâdet ve tâati dolayısıyla da bana yakın değildir, ancak inkârdan sonra.

Şerh: Tâat ve ma'siyet; kurb ve bu'dün ve necât ve helâkin şartı değildir. Müsebbib olmazsa sebebin te'sîri yoktur. İbâdet ve tâati Hak kabûl etmez ise şüphesizdir ki menfaat-bahş olmaz. Hatâ ve ma'siyeti Hak kahr eylemezse hiç zarar vermez. Birçok büyükler {33^b} ma'siyetleri yüzünden Hakk'a yakın olmuşlardır. Ebrâr, mukarrebîn hattâ vâsılîn derecesine erişmişlerdir. Meselâ Habîb-i A'cemî⁴³⁰ fâizci idi. Bîşr-i Hâfî⁴³¹

⁴²⁹ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 45^a-46^a.

⁴³⁰ Ebû Muhammed Habîb b. Îsâ b. Muhammed el-Acemî el-Fârisî, hicrî II. asırda yaşamış Basralı zâhiddir. Hasan-ı Basrî'nin mürîdlerinden olan bu zâhid-sûfî Nakşibendiyye, Kâdiriyye, Mevleviyye gibi tarikatlerin silsilesinde yer almaktadır. Hasan Basrî'ye intisâb etmeden önce tefecilik yaptığı kaynaklarda zikredilmektedir. Kesin olmamakla birlikte 130/740'da vefât etmiştir. Bkz. Erhan Yetik, "Habîb el-Acemî" *DİA*, XIV, s. 370.

⁴³¹ Ebû Nasr Bîşr b. Hâris b. Abdîrrahmân b. Atâ b. Hilâl el-Hâfî el-Mervezî ilk devir sûfîlerindendir. 150/767 yılında Merv'de doğmuştur. Tasavvufa yönelmeden önce hadis ilmiyle meşgul olmuştur. Fudayl b. İyâz, Serî es-Sakatî gibi sûfîlerle görüşmüş, Ahmed b. Hanbel ile dostluğu sürekli olmuştur.

gece ve gündüz şarâb içerdi. Fudayl bin İyâz⁴³² kuttâ‘-ı tarîk idi. İbâdet ve tâatı olmakla Hak’tan uzak olanlar da vardır. İblîs, Bel‘am-ı Bâûr,⁴³³ Bersîsâ⁴³⁴ gibi.

Hakk’ın bütün işleri aslâ garaz ve ivaza müstenid değildir. “Ancak inkârdan sonra” ta‘bîri de tâat ve ma‘siyetin her ikisinin hicâb olduğunu; bu iki şeye gönül bağlamayıp ancak cenâb-ı Erhamü’r-Râhimîn’in lutf ve merhametine, kahr ve şiddetine nazar etmek îcâb edeceğini gösterir.⁴³⁵

لَوْ قَرَّبْتُ مِنِّْي أَحَدًا، لَكَانَ مِنْ أَهْلِ الْمَعَاصِي، لِأَنَّهُمْ مِنْ أَصْحَابِ النَّدَمِ وَالْعَجْزِ.

[76^a] **Tercüme:** Bana ashâb-ı ma‘siyetten yakın kimse yoktur. Zîrâ onlar ashâb-ı acz ve nedâmettirler.

Şerh: Şu ilhâm-ı sübhânîden anlaşılan ma‘nâ; mutlak sûrette ashâb-ı maâsî değildir. مِنْ cümlesindeki مِنْ teb‘îz içindir. {34^a} Erbâb-ı ma‘siyetten ba‘zıları demektir. مِنْ أَصْحَابِ النَّدَمِ وَالْعَجْزِ kaydıyla sâhib-i acz ve nedâmet olanların yakın olacağı tasrîh kılınmıştır. Ya‘ni ashâb-ı ma‘siyetten olup da işledikleri ef‘âl-i mezmûme ve menhiyelerinden nedâmete düşenler ve derece-i acz ve meskenetini bilip de ancak Hakk’ın afv ve merhametine sığınanlar Hakk’ın rahmetine yakındırlar. Zîrâ onlar dâimâ Cenâb-ı Gaffârü’z-zünûb’un rahmetini isterler. İşte bu sebebden Hakk’a yakın olurlar. Erbâb-ı tâat ve ibâdet, işlemiş oldukları⁴³⁶ ibâdetlerini görürler, Ma‘bûd’u görmezler. Ve ibâdet etmiş oldukları için mazhar-ı mükâfât olacaklarını ve bu vesîle ile cennete gireceklerini ümîd ederler. Bunlar da bu sebebden Hak’tan uzak kalırlar. Ya‘ni Cenâb-ı Perverdigâr’ın afv ve merhametine değil, kendi tâat ve ibâdetlerine i‘timâd ederler.

Yalın ayak gezdiği için el-Hafî nisbesini almıştır. Bkz. Mustafa Kara, “Bişr el-Hâfî”, *DİA*, VI, s. 222. Sarhoş olması ile ilgili rivâyet için ayrıca bkz. Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcub*, s. 171.

⁴³² Ebû Ali el-Fudayl 107/725 yılında Horasan’da doğmuştur. Bkz. Ferhat Koca, “Fudayl b. İyâz”, *DİA*, XIII, s. 208. Tasavvufa intisab etmeden önce yol kesen bir eşkıya idi. Yol kesmek için gizlendiği yerde kervandaki hâfızın, “İman edenlerin Allah’ı zikretme ve O’ndan inen Kur’an sebebiyle kalplerinin ürperme zamanı hâlâ gelmedi mi?” (el-Hadîd 57/16) meâlindeki âyeti okuduğunu işitince çok etkilenerek tevbe etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hücvirî, *age*, s. 164-167.

⁴³³ Kendisine Allâh’ın âyetleri verilen fakat onları dünyevî menfaatler için kullanan kimsenin durumunu anlatan A‘râf 175,176. âyet-i kerîmelerde bahsi geçen kişi olduğu kabul edilmektedir. Bazı İslâmî kaynaklarda bahsedilmekle birlikte hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Faruk Harman, “Bel‘am b. Bâûrâ”, *DİA*, V, s. 389.

⁴³⁴ Altmış yıl Allah’a ibâdet eden ancak şeytanın musallat olmasıyla yoldan çıkan, sonunda ona secde eden bir rahibdir. İbn Kesir, Haşr Suresi 16. âyet-i kerîmesini vererek kıssayı aktarmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Kesîr, *Büyük İslam Tarihi*, İstanbul: Çağrı, 1994, II, s. 227-228.

⁴³⁵ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 46^a-46^b.

⁴³⁶ AG: +“ise tâatlerini”

أَهْلُ الْمَعَاصِي مَحْجُوبُونَ بِالْمَعَاصِي، وَأَهْلُ الطَّاعَاتِ مَحْجُوبُونَ بِالطَّاعَةِ، وَلِيَّ وَرَاءَهُمْ قَوْمٌ آخَرُونَ، لَيْسَ هُمْ
الْمَعْصِيَّةَ وَلَا هُمْ الطَّاعَةَ وَهُمْ عَارِفُونَ.

[76^b] {34^b} **Tercüme:** Ma'siyetkâr olanlar ma'siyetleriyle, ehl-i tâat olanlar ibâdetleriyle mahcûbdurlar. Bu iki kısımdan başka benim kullarım vardır ki onları ne ma'siyet gamnâk eder, ne tâat ve ibâdetleri ferahnâk eyler. İşte onlar âriflerdir. “Her iki perdeyi yırtmış atmışlardır. Her şeyi Hak’tan bilenlerdir.”

بَشِّرِ الْمُذْنِبِينَ بِالْفَضْلِ وَالْكَرَمِ، وَبَشِّرِ الْمُعْجِبِينَ بِالْعَدْلِ وَالنِّقَمِ.

Tercüme: Günâhkâr olanları fazl ve keremimle tebşîr et. Ucbda kalanları da adl ve intikâmımla âgâh eyle.

Şerh: A'mâl-i sâlihayı işleyenler kendi ibâdetlerine dayanırlar, tâatlerine i'timâd ederler. Ef'âl-i memnû'adan dolayı günâhkâr olanlar ise Hakk'ın fazl ve keremine sığınırlar. İzhâr-ı rahmet ve mağfirete vesîle ma'siyettir. Ma'siyet olmayınca mağfirete lüzûm kalmaz. Hakk'ın esmâü'l-hüsnâdan olan Afv, Gafûr, Gâfir, Gaffâr gibi isimlerinin {35^a} hükmü olmaz. Zîrâ her şeyin kıymeti nâkızı ile anlaşılır. Aydınlığın kıymet ve ehemmiyeti karanlıkla bilinir.⁴³⁷

أَهْلُ الطَّاعَةِ يَذْكُرُونَ النِّعَمَ، وَأَهْلُ الْعُصْيَانِ يَذْكُرُونَ الرَّحِمَ.

[77^a] **Tercüme:** Sûfîler cenneti, naîmi yâd ederler. Günâhkârlar da Hakk'ı, rahmeti⁴³⁸ yâd ederler.

Şerh: Cennet; a'mâl-i sâlihaya mukâbil verileceği va'd olunan bir mükâfâttır. Bir mahall-i istirâhattir. Zâhiren ibâdet edenler bu ni'mete mazhar olmaları ümîd-i kavîsiyle memnûn olurlar; ve kendilerini kesb-i istihkâk etmiş bilirler. Günâhkârlar ise dergâh-ı Kibriyâ-penâh'a yarayacak, atabe-i mukaddeseye takdîme yaraşacak bir işleri olmadığından hacîl ve mahzûn olurlar da derler ki; “Yâ Rabbi! Ben sana lâyük bir kullukta bulunamadım ve bulunmak da haddim değildi. Nefs ve şeytân beni iğfâl etti. Yolumu vurdu. Yüzüm kapkara oldu. Günâh ve isyânımı şu zaîf âciz sırtıma yüklenerek {35^b} bâb-ı mağfiret-meâbına geldim. Eğer beni ta'zîb edersen kabâhat benimdir. Çünkü amelimin cezâsıdır. Böyle olmayıp da mazhar-ı afv ve mağfiret edersen lutf ve kerem

⁴³⁷ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 47^b.

⁴³⁸ AG: “rahîmi”

de senindir.”

Nitekim Âdem aleyhisselâm وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ [Şu ağaca yaklaşmayın.] (Bakara, 2/35; A'râf, 7/19) nehyiyle memnû' olduğu Havvâ'ya takarrüb etti. Şüphesiz ki günâh işledi. Her ne kadar hakîkatte murâd-ı İlâhî [77^b] Âdem ile Havvâ'nın yek dîğerine mukâreneti ise de sûrette nehy sûretinde vârid olduğu için Âdem aleyhisselâm derhâl⁴³⁹ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا [Ey Rabbimiz! Biz nefsimize zulm ettik.] (A'râf, 7/23) diyerek hâdiseyi teeddüben kendi nefesine izâfe eyledi; Hakk'ı tenzîh etti. Erbâb-ı hakîkat demişler ki: Âdem'in bu vech ile niyâz ve istirhâmı hâdis-i takarrübün vukû'undan değil, belki esnâ-yı mukârenette Hak'tan gaflet etmiş olmasındandır. Çünkü Âdem bilirdi ki insan men' olunan şeye harîstir. وَلَا تَقْرَبَا şeklindeki emr-i İlâhî de bi'l-hassa kendisini ve Havvâ'yı tahrîs ve teşvîk içindir. Eğer bu teşvîk ve terğîb olmasaydı insanın vücûda {36^a} gelmesine imkân yoktu. Yek dîğerinin lâzım-ı gayr-ı mufârkı olan Âdem ve Havvâ'nın yaratılmasına lüzûm kalmazdı. كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَأَحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِأُعْرَفَ [Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim. Bilineyim diye halkı yarattım.]⁴⁴⁰ hadîs-i kudsîsi delâletiyle mademki Hak kendinin bilinmesini arzu etti. Elbette ki kendine âyîne ittihâz ettiği halkı yaratacaktı. Şecere-i insâniyyeyi vücûda getirmek için de Âdem ve Havvâ'nın mukârenetlerinin elzemiyeti muhakkaktı. Bu cihetten Âdem'in hatâsı ve tazallüm-i ahvâlî aşk-ı Hudâ'da değil zevk-i Havvâ'da “fânî” olmasındandır.

İblîs ise âbid, zâhid, muallim-i melekût idi. Kendi ibâdât ve tââtına güvenerek اسْجُدُوا لِآدَمَ [Âdem'e secde edin.] (İsrâ, 17/61) emr-i kat'îsine imtisâl etmedi. [78^a] “Âdem'i topraktan yarattın, beni ateşten halk eyledin, ben ondan hayırlıyım” dedi. (Sâd, 38/76) Kendisinde bir şeref, bir varlık gördü. Hâlbuki asıl varlık Hakk'ın, Hâlık'ın sıfatıdır. Yokluk, mahviyet ise mahlûkun sıfatıdır. Hangi ibâdet ki onda bir gurûr, bir varlık kokusu duyulur, günâhtan bed-terdir. Hangi günâh ki ondan acz ve mahviyet görünür, ibâdetten efdaldır. İnde'l-ârifîn {36^b} “varlık”, “benlik” en büyük günâhtır, hattâ şirktir. Şirk ise kemâle münâfidir. Yokluk, mahviyet, acz ve nedâmet kemâl-i îmâna delâlet eder. Binâenaleyh ba'zı evliyâullâh bellerine zünnâr bağlamışlar, puthânede oturmuşlar, böylece varlıktan kurtulup yokluğa ermek istemişler, hem-nev'lerinin melâmetlerine

⁴³⁹ OE: “ricâ-yı”

⁴⁴⁰ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 156.

katlanmışlardır.⁴⁴¹

أَنَا قَرِيبٌ إِلَى الْعَاصِي، إِذَا فَرَغَ عَنِ الْمَعْصِيَةِ، وَأَنَا بَعِيدٌ مِنَ الْمُطِيعِ إِذَا فَرَغَ مِنَ الطَّاعَاتِ.

Tercüme: Ben günâhkârlara ma‘siyetten ferâgat ettikleri zamân yakınımdır. Erbâb-ı tâat de, tâat ve ibâdâtta fâriğ oldukları vakit uzağım.

[78^b] **Şerh:** Mü‘min günâh işler. Fakat akabinde pişmân ve şerm-sâr olur. Bin havf ve acz ile bâb-ı rahmete ilticâ eder de: “Ey Pâdişâhlar Pâdişâhı! Ey benim gibi âciz, benim gibi nâçiz günâhkârın Penâh’ı! Sen düşkünlerin dest-gîrisin, her ne yaptım da fenâ yaptım. Yaptığıma nedâmet ettim. Benim beşeriyetime yakışan günâh ve hatâdır. Senin kudret {37^a} ve ulûhiyetine yakışan da afv ve atâdır.” der. مَنْ أَذْنَبَ ذَنْبًا وَيَعْلَمُ أَنَّ لَهُ رَبًّا غَفُورًا غَفَرَ. denilmiştir. Ya‘ni: “Bir kimse günâh işler ve bilir ki hatâsını bağışlayacak bir Rabb-i Gafûr vardır. Hak Sübhânehü ve Teâlâ o kimsenin günâhını istiğfâr etmezden mukaddem mazhar-ı afv ve mağfîret eyler.”⁴⁴² Mü‘min-i ibâdet-kâr dahi tâatten fâriğ oldukda hoş-hâl olur. Gözünü cennete diker, gönlünü hûrîlere, gilmânlarla bağlar ve benim yaptığım ibâdeti kimse yapamaz zannında bulunur. Ümîd ettiği mükâfâtın verilmesini Cenâb-ı Hakk’a vâcib bilir. Bütün murâdlarının, arzularının hâsıl olmasını bekler. İşte böyle tefâhurladır ki, mutî‘, rahmet-i İlâhiyye’den mehcûrdur ve rızâ-yı Sübhânî’den dûrdur.⁴⁴³

خَلَقْتُ الْعَوَامَّ فَلَمْ يُطِيقُوا نُورًا بِجَوَارِي، وَجَعَلْتُ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ حِجَابًا مِنَ الظُّلُمَةِ، وَخَلَقْتُ الْخَوَاصَّ فَلَمْ يُطِيقُوا مُجَاوَرَتِي، فَجَعَلْتُ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ حِجَابًا مِنَ النُّورِ.

[79^a] **Tercüme:** Avâmı yarattım, benim şa‘şaa-i envârıma tâkat getiremediler. Bunun için {37^b} araya zulmetten perde çektim, Havâs da kurb-i zâtıma tahammül edemediler. Nûrdan hicâb ardında⁴⁴⁴ kaldılar.

Şerh: Avâmın kalbleri muhabbet-i zâtiyyeye lâayık olmadığından dünyânın muhabbeti ve câh ve rif‘atı ile âlûdedirler. Hırs, tekebbür, tefâhur ve cem‘-i mâl ve حُبُّ زَيْنٍ لِلنَّاسِ ile âlûdedirler. Hırs, tekebbür, tefâhur ve cem‘-i mâl ve حُبُّ زَيْنٍ لِلنَّاسِ [Kadınlara duyulan şehvet insanlara hoş gösterildi.] (Âl-i İmrân, 3/14) misdâkınca zevce ve evlâd, âile muhabbetine mübtelâdır. Bunları saâdet zannıyla

⁴⁴¹ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 48^a-48^b.

⁴⁴² Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me’sûrât-ı Mütân-i İrfânî*, s. 501.

⁴⁴³ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 48^b-49^a.

⁴⁴⁴ OE: “hicâbda”

aldanmışlar, hicâb-ı zulmânîde kalmışlardır. Havâssın kurb-ı kudse lâyük görülmesi gönüllerinde zevk-i uhrevî bulunmasındandır ki bu da hicâb-ı nûrânîdir. Bir de ehassü'l-havâs vardır, bu zevâtın gönüllerinde ne ülfet-i dünyâ vardır ne de muhabbet-i ukbâ vardır. Bunlar bütün perdeleri yırtmışlar aradan kaldırmışlardır. Cemâl-i Zât-ı İlâhî müşâhedesi aşkıyla yanmışlardır.⁴⁴⁵

قُلْ لِأَصْحَابِكَ، مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ أَنْ يَصِلَ مِنِّي، فَعَلَيْهِ الْخُرُوجُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سِوَايَ.

[79^b] **Tercüme:** Ashâbına söyle: Sizden bir kimse isterse ki bana vâsıl olsun benden gayrı bütün şeylerden vaz geçmek lâzımdır.

Şerh: {38^a} Murâd-ı aslî ve maksûd-ı hakîkî-i küllî; Hazret-i Hak'tır. Bütün huzûzât-ı cismâniyye ve nefsânîyyeden ve tasavvurât-ı zulmâniyyeden ve nûrânîyyeden geçmedikçe Hakk'a vusûl mümkün değildir. Tâlib, matlûbuna; kâsıd, maksûduna erişebilmek için bunları terk etmek îcâb eder. Bir kimse ki *مَنْ آتَى بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَوْحَشَ عَنْ غَيْرِ اللَّهِ* Cenâb-ı Hak ile ünsiyet etmiştir, Hak'tan gayrı her şeyden tevahhuş eyler.⁴⁴⁶

مَنْ خَرَجَ عَنْ رَغْبَةِ الدُّنْيَا، يَصِلُ بِالْآخِرَةِ، وَمَنْ خَرَجَ عَنْ رَغْبَةِ الْآخِرَةِ، يَصِلُ إِلَيَّ.

Tercüme: Dünyâya rağbet etmeyen âhireti bulur. Âhireti istemeyen bana kavuşur.⁴⁴⁷

مَنْ خَرَجَ عَنِ الْأَجْسَامِ وَالنُّفُوسِ، ثُمَّ خَرَجَ عَنِ الْقُلُوبِ وَالْأَرْوَاحِ، ثُمَّ خَرَجَ عَنِ الْحُكْمِ، يَصِلُ إِلَيَّ.

[80^a] **Tercüme:** Ecsâm ve nüfûstan, sonra kulûb ve ervâhtan, sonra da iki {38^b} âlemin hükmünden geçen kimse bana vâsıl olur.

Şerh: Sâlik için dört türlü hâl vardır: Tezkiye-i cism ü nefs, tasfiye-i kalb, tecliye-i rûh, tahliye-i sır isimleri verilmiştir. Birincisi; cismi hadesten, nefsi şübühâttan tathîr etmek, ikincisi; kalbi ahlâk-ı redîeden temizlemek, üçüncüsü; rûhu zıkr-i Hak ile cilâlandırmak, dördüncüsü; sırrı Hakk'ın gayrı olandan hâl bulundurmak.

Bunların birinden geçilip diğerine varmadıkça terakkî mümkün olmaz. Cümlesinden infisâl etmedikçe de ittisâl-maallâh zevki, neş'esi husûle gelmez. Bu merâtib sırasıyla görülüp geçildikçe duyulacak zevk ve lezzât bütün âlem-i sıfâttır ve netîcesidir. Âlem-i

⁴⁴⁵ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 49^a-50^a.

⁴⁴⁶ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 50^a-50^b.

⁴⁴⁷ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 51^a.

zât bî-renklik, bî-nişânlıktır. Bu zevke erişen zevât da bî-nişân olur, bî-sıfat görünür. {39^a} Lâhût ta‘bîr olunan bu âlem-i hakikat zevk-âşinâlarının hiç vücûdu yoktur. Onların sıfat ve rengini bulmak kâbil değildir. Keyfiyet ve ma‘neviyyetlerini kimse anlayamaz. Nasıl ki, âlem-i zât her bir isim ve resimden sıfât ve ef‘âlden münezzehtir. Bu zevât-ı mukaddese de isim ve resimden bîgâne, sıfat ve vücûddan bî-nişâne Zât-ı Akdes-i Hak ile yegânedirler.⁴⁴⁸

قُلْتُ: يَا رَبِّ، أَيُّ صَلَاةٍ أَقْرَبُ إِلَيْكَ؟ قَالَ: صَلَاةُ اللَّهِ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا سِوَائِي، وَالْمُصَلِّي غَائِبٌ عَنْهُ.

[80^b] **Tercüme:** Dedim ki: Yâ Rabbi! Hangi namaz dergâh-ı kibriyâ-penâhında daha ziyâde kabûle karîndir? Fermân buyurdu: Bana öyle namaz makbûldür ki o namazda benden gayrı bulunmaya ve musallî kendini gâib ede.

Şerh: Bu namazdan murâd-ı İlâhî âriflerin, vâsılların namazıdır. Çünkü {39^b} salât üç sûretle kılınır. Birincisi; namâz-ı şerîattir. Musallî namazda hudû‘ ve huşû‘ ile okur ve kemâl-i aczini bilir. Diğer; namâz-ı tarîkattir. Musallî kendi varlığından, benliğinden geçer, Hakk’ın varlığı tecellî eder. Üçüncüsü; hakikat namazıdır. Musallîde Hakk’ın gayrı olmaz ve kendini gâib eder.

Şeyhü’l-Ekber’in vuslattan müştak olduğunu bildirdiği salât işte bu salâttır. Hazret-i İmâm-ı Alî, Hayber muhârebesindeyken ayağına bir ok isâbet etmiş çıkarılamamıştı. Emir ve işâret-i peygamberîye imtisâlen müşârun ileyhin namaza durdukları vakit cerrâhlar oku çıkardılar. Cenâb-ı İmâm’ın hiç haberi olmadı. İşte asıl matlûb olan namaz böyle namazdır.

قُلْتُ: يَا رَبِّي، أَيُّ صَوْمٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: الصَّوْمُ الَّذِي لَيْسَ فِيهَا سِوَائِي وَالصَّائِمُ غَائِبٌ عَنْهُ.

[81^a] {40^a} **Tercüme:** Suâl ettim; Yâ Rabbi! Hangi oruç nezd-i rubûbiyyetinde efdâldir? Cevâb verdi: Bana öyle oruç mu‘teberdir ki o oruçta benden gayrı bulunmamalı ve sâim kendini bilmemeli.

Şerh: Namaz bahsinde olduğu gibi siyâm da üç kısma ayrılır. Birincisi; savm-ı şerîattir. Ma‘lûm olduğu vech ile yemekten, içmekten ve sâir sûrî şeylerden ictinâbdır. İkincisi; savm-ı tarîkattir. Mâlâyâ‘nî sözlerden, görülmesi, işitilmesi, gidilmesi, tutulması

⁴⁴⁸ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 51^b-52^a.

memnû‘ olan şeylerden perhîz etmek. Üçüncüsü; savm-ı hakîkattir. Gönülde, rûhta, sırda Hakk’ın gayrı bulunmamak kendi şuûrundan geçip bî-shuûr olmak, kendi varlığından fânî, Hakk’ın varlığında bâkî kalmaktır. Böyle siyâmın mükâfâtı da Vâcibü’l-Vücûd’un bi’z-zât kendisidir.⁴⁴⁹

قُلْتُ: يَا رَبِّ، أَيُّ عَمَلٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: مَا لَيْسَ فِيهَا سِوَايَ مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَصَاحِبُهُ غَائِبٌ عَنْهُ.

[81^b] {40^b} **Tercüme:** Tekrâr sordum: Yâ Rabbi! Hangi amel sana daha ziyâde makbûldür. Dedi ki: Bana o amel makbûldür, benden gayrı cennet ve cehennem arzusu olmazsa ve âmil kendini gâib ederse.

Şerh: Cennete nâil olmak yâhûd azâb-ı cehennemden kurtulmak için olmamalı, kendisini orada görmemeli, ücret taleb edilmemeli ve Hakk’ı minneti altına almamalı. Müncî, Mühlik, Dâr ve Nâfi‘ Hak’tan gayrı mevcûd tasavvur etmemeli. Zâhir ve bâtınında âmil, mâlik, mutasarrıf ancak Hak olduğunu bilmeli. فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ [Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.] (Kehf, 18/110) emr-i sübhânîsî de bu ma’nâyı ifâde eder.

قُلْتُ: يَا رَبِّ، أَيُّ بُكَاءٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: بُكَاءُ الضَّاحِكِينَ. ثُمَّ قُلْتُ: أَيُّ ضِحْكٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: ضِحْكُ الْبَكَّائِينَ.

Tercüme: {41^a} Yâ Rabbi! dedim. Bâb-ı merhamet-meâbında hangi giryenin kıymeti vardır? Cevâben buyurdu: Beşûş çehrelerin giryesi. Tekrâr sordum: Hangi tebessüm makbûldür? Eşk-rîz olanların handesi dedi.

Şerh: Cenâb-ı Pîr-i Muazzam’ın bu ilhâmlarını anlamak çok zordur. Anlatmak daha ziyâde [82^a] müşküldür. Bâ-husûs hakîr gibi a‘cez-i nâs olursa bu müşkilât muzâaf olur. Bu hâl zevken anlaşılacak bir keyfiyettir.⁴⁵⁰ Darb-ı mesel olarak îrâd edilir: Damdan düşenin hâlini damdan düşen bilir, derler. Yalnız şu hâtıra gelir. İnsan fevka’l-had sevinirse güler. Sonra da gülmekten gözlerinden yaş {41^b} akar. Yâhûd herhangi bir şeyin te’sîriyle ağlarken kendini fevka’l-âde sevindirecek bir hâdisе zuhûrunda güler. Bu gibi hâdiseler ekseriyâ küçük çocuklarda görülür. Meselâ pederi tarâfından incitilen

⁴⁴⁹ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 53^a.

⁴⁵⁰ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 54^a-55^a.

ma'sûm şiddetle ağlarken vâlidesi tarâfından tatyîben sevdiği bir oyuncak verilse derhâl sevincinden gülmeye başlar. İztırâbı tamâmen zâil olmuş değildir. Maamâfih tebessümü de yalan değildir, hakîkattir. Mutasavvîfîn; "Gülmek nâzdan tevellüd eder, ağlamak niyâzdan hâsıl olur." demişler. Ta'bîr-i dîğerele tebessüm cemâle, hüznün celâle delâlet edermiş. İnsan aynı zamanda her iki hâle ma'rûz kalabilirmiş. Ârifîn hazerâtı zevk-i visâl ile handân olurken kemâl-i şevklerinden {42^a} ağlarlarmış. Yâhûd mazhar-ı kabz ve bast oldukları için hîn-i visâlde ağlar, hîn-i firâkta gülerlermiş. Binâenaleyh indallâh makbûl olan girye ve hande⁴⁵¹ bu imiş. Çünkü tebessümleri gurûrdan, giryeleri şikâyetten⁴⁵² değilmiş. Ve sâlik için bu iki hâl [82^b] zuhûr etmezse îmân-ı hakîkî hâsıl olmazmış. Ma'rûzâtımdan cem'-i ezdâd ma'nâsı anlaşılmalıdır. Bir hâlde iken dîğerele bir hâlde inkılâb etmek demek olduğu bilinmelidir. Âfâkî ve enfûsî olarak misâl bulabiliriz. Meselâ biz yaşıyoruz. Yaşamak için de yemeye, içmeye muhtâcız. Bundan ziyâde ihtiyâcımız olan da havâdır, nefestir. Her nefes aldıkça havâ-yı nesîmînün müvellidü'l-humûzasıyla kanımızı temizliyoruz ve {42^b} zehirli karbonu çıkarıyoruz. Demek oluyor ki canımız her nefes aldıkça temdîd, her nefes verdikçe tenkîs ediliyor. Âfâkî misâl: Ma'lûmdur ki ilm-i kimyâda bir müvellidü'l-mâ' bahsi vardır. Bu müvellidü'l-mâyı istihsâl için valf şişesini bir mikdâr su ile birkaç parça tûtyâ konur. Şişenin iki ağzından birisine geçirilen emniyet borusundan bir mikdâr hâmız kalır. Mâ ilâve edilirse valf şişesinin içinde bir galeyân başlar ve harâret hissölünür, dîğerele ince bir borudan hafîf bir dumân çıkar. Bir müddet sonra ya'ni valf şişesinin içinde havâ-yı nesîmî kalmadığına emniyet hâsıl olduktan sonra enbûbeden çıkan dumân bir kibritle iş'âl edilirse mâvî renkte bir alev göze çarpar. Cevf-i dâhilîsi daha geniş ve uzunca başka bir şişe bu yanan alevün üstüne {43^a} geçirilerek enbûbenin dîğerele ucu aşâğı gelmek üzere mâilen tutulursa damla damla suyun aktığı görülür. Hâlbuki çingî⁴⁵³ kâbil-i ihtirâk değildir. Suyun hâssası ateşi söndürmektedir. [83^a] Böyle olduğu hâlde teâmül-i kimyevî netîcesi sudan ateş ve ateşten su hâsıl olursa tecellî-i ilâhî eseri olarak zâhir olan gülerken ağlamak, ağlarken gülmek nasıl olur da mümkün olmaz ve hangi akl-ı selîm bunu kabûl etmez? Elhâsıl şiddet-i firâk bilinmedikçe zevk-i visâl anlaşılabilir. Zevk-i visâl tadılmadıkça şiddet-i firâk bilinmez.

⁴⁵¹ AG: "denilen de"

⁴⁵² OE: "şekâvetten"

⁴⁵³ Eski dilde kıvılcım, ateş. Bkz. Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, s. 55

قُلْتُ: يَا رَبِّ! أَيُّ تَوْبَةٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: تَوْبَةُ الْمَعْصُومِينَ.

Tercüme: Yâ Rabbi! Hangi tevbe sana daha makbûl gelir? dedim. Ma'sûmların tevbesi cevâbı verildi.

Şerh: {43^b} Pâk ve bî-günâh olanların tevbesi, bu tevbe hâssü'l-hâsların tevbesidir. Çünkü bu zevât-ı âliye için kendilerini bilmek, kendi hâllerine nazar etmek en büyük günâhtır. Belki şirk-i azîmdir. Asıl vazîfeleri, zevkleri kendilerini tamâmiyle aradan çıkarıp rızâ-yı İlâhî ne sûretle vâki' olursa ona göre hareket etmek, Hakk'ın bekâ sıfatıyla hayât bulmak ya'ni hudâ-sıfat olmak iken beşeriyete müteallik en küçük⁴⁵⁴ ehemmiyetsiz bir havâtır kalblerine gelirse derhâl tevbe ederler. Kendi vücûdlarını nefy, Hakk'ın vücûdunu isbât ederler. Havâssın tevbesi sevâb-ı âhiretten perhîz etmek, cennet, hûrî, gılmân istemekten tevbe etmektir. Avâm ise şerîatin men' ettiği günâhtan, küfürden, {44^a} şirkten sûrî ma'nâsıyla tevbe eylemektir.⁴⁵⁵

قُلْتُ: يَا رَبِّ! أَيُّ عِصْمَةٍ أَفْضَلُ عِنْدَكَ؟ قَالَ: عِصْمَةُ النَّائِبِينَ.

[83^b] Tercüme: Yâ Rabbi! Hangi ismet nezd-i ahadiyyetinde sevilir suâlîme: Tâiblerin ismeti, cevâbı verildi.

Şerh: Tevbenin ma'nâsı; Hakk'ın gayrı bilinen, Hakk'ın gayrı görünen her şeyden rücû'dur. Ve burada "ismet" in ma'nâsı sığınmaktır. Ya'ni, esbâb ve âlâtan, seyyiât ve hasenâtan geçip kâffe-i ahvâl ve husûsatta rahmet-i ilâhiyyeye sığınanlar mahbûbdur.⁴⁵⁶

لَيْسَ لِصَاحِبِ الْعِلْمِ عِنْدِي سَبِيلٌ مَعَ الْعِلْمِ إِلَّا بَعْدَ انْكَارِهِ، لِأَنَّهُ لَوْ تَرَكَ الْعِلْمَ صَارَ شَيْطَانًا.

Tercüme: İlmi ile bana gelmek isteyen sâhib-i ilme yol yoktur, ancak ilmini inkâr ettikten sonra yol bulur. Zîrâ o sâhib-i ilm, ilmi terk ederse şeytân olur.

Şerh: {44b} Hazret-i İmâm Alî'nin buyurdıkları gibi الْعِلْمُ حِجَابُ اللَّهِ الْأَكْبَرُ ilim, Cenâb-ı Hakk'a en büyük hicâbdır. Bu irşâd-ı celîl birkaç vech ile îzâh edilebilir. Birincisi; sâhib-i ilm ilmiyle mağrûrdur. Gurûr ise varlıktan gelir. Varlıkla, benlikle Hakk'a gidilmez. Hakk'a gidilecek şâh-râh yokluktur, mahviyettir. [84^a] Meleklerin muallimi

⁴⁵⁴ AG: –“beşeriyete müteallik en küçük”

⁴⁵⁵ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 55^a-55^b.

⁴⁵⁶ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 56^a.

olan şeytân; ilmîne mağrûr olduğu için merdûd olmuştur. İkincisi; sâhib-i ilm dâimâ kîl ü kâl ile meşgûl olur. Kîl u kâl ile iştigâl edenlerin sâhib-i hâl olması emr-i muhâldir. Hâlbuki Hakk’a vâsıl olmak kâl ile değil hâl ile. Üçüncüsü; sâhib-i ilm üç vücûd isbât eder. İlim, âlim, ma‘lûm. Dergâh-ı İlâhî’de bir vücûd isbât edenler makbûldür. Dördüncüsü; ilim sıfattır. Mertebe-i sıfâttan geçmedikçe mertebe-i zâta vusûl mümkün değildir. İlmin hicâb-ı ekber olması bu ma‘nâdandır. لَوْ تَرَكَ الْعِلْمَ لَوْ تَرَكَ الْعِلْمَ صَارَ شَيْطَانًا cümlesi {45^a} مَعَ الْعَمَلِ⁴⁵⁷ صَارَ شَيْطَانًا takdîrindedir. Ya‘ni ilmîni de amelîni de terk eden demektir, şeytânın terk ettiği gibi. Yoksa şeytân âlim idi, ilm-i zâhirîde eşi yoktu. Hattâ Hakk’a âşık idi. Aşk dahi ilmî gibi sûrî olduğundan ol bâbdaki ilm-i ilâhîye itâat etmedi. Kendinin ateşten halk edildiğini bahisle topraktan eşref olduğu iddiâsına düştü. “Ben hilkatim i‘tibârıyla şerîfim, Sen eşrefsin, benim secdem sana karşı olur. Ancak sana secde ederim.” demek istedi. İlmin hakîkatine, aşkın ma‘nâsına bi-hakkın vâkıf olsa idi, emr-i İlâhî’ye imtisâlen derhâl Âdem’e secde eder ve secdesinin sûrette mahlûka, hakîkatte Hâlık’a âid olacağını bilirdi. İşte şeytânın ilmî kendisine hicâb oldu. Maamâfih [84^b] Aynü’l-Kudât ki,⁴⁵⁸ kibâr-ı evliyâullâhtandır, “Eğer âlem-i hakîkatte şeytânın mertebesini ve nâzını {45^b} görseniz hayrân olursunuz فَبِعِزَّتِكَ لَا غَوِيَّتَهُمْ أَجْمَعِينَ [Senin izzetine yemin ederim ki, elbette onların hepsini azdıracağım.] (Sâd, 38/82) demesinden maksadı ne olduğunu anlarsınız.” demiştir. Müşârun ileyhî bu sözden murâdı; şeytânın gösterdiği “sebât” olsa gerektir. Çünkü âlemin la‘netini kabûl etti. Dosttan gayrıya yüz çevirmedi; ve Allâh’tan başka kimseye secde etmedi, ma‘rûz kalacağı melâmete katlandı. Hasan Basrî hazretleri de; “Şeytân bir mihakk-i râhtır. Sâlikin kâzibini sâdıkından tefrîk eder. Sâdık olanlara aslâ mâni‘-i râh olmaz.” buyurmuşlardır.⁴⁵⁹

رَأَيْتُ الرَّبَّ، فَسَأَلْتُ: يَا رَبِّ! مَا مَعْنَى الْعِشْقِ؟ قَالَ لِي: فَرَّغْ قَلْبَكَ عَنْ سِوَائِي.⁴⁶⁰

Tercüme: Tecelliyât-i İlâhiyye’ye mazhar olunca Yâ Rabbi aşkın ma‘nâsı nedir? dedim. Kalbinden benden gayrıyı çıkar cevâbı verildi.

⁴⁵⁷ الْعِلْمُ kelimesi de nüshada ibâre farkı olarak kaydedilmiştir.

⁴⁵⁸ Hakîm Ebü’l-Meâlî Abdullah el-Hemedânî 492/1098’de Hemedan’da doğmuştur. Başlangıçta kelâma ilgisi olan Aynülkudât, Ahmed el-Gazzâlî’ye intisâb ederek tasavvuf yoluna girmiştir. Genç yaşta büyük şöhrat kazanması birtakım siyâsîleri korkutmuş ve 33 yaşında Selçuklu vezîri tarafından öldürtülmüştür. Bkz. Süleyman Uludağ, “Aynülkudât el-Hemedânî”, *DİA*, IV, s. 280-281.

⁴⁵⁹ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 56^b-57^b.

⁴⁶⁰ Diğer tercüme ve şerhlerde bulunan اَنَا وَالْعِشْقُ لِي اِعْشِقْ لِي ifâdeleri bu metinde yoktur.

Şerh: Aşk bir ateştir ki mahbûbun, ma‘şûkun gayrı olan her şeyi yakar. {46^a} Âşıkın [85^a] nazarında dâimâ ma‘şûkun cemâli vardır. Zâhirî muhabbetlerde, muâşakalarda bile bu hâlin vukû‘u görülmektedir. Tecelliyât-ı İlâhiyye’nin zevki hiçbir vech ile eksilmez. Sûrî muhabbetler, muâşakalar gibi değildir. Ma‘nâ-yı aşk yalnız ma‘şûk ile olmak, ma‘şûktan mâadâ her şeyin ağyâr olduğunu bilmektir.

إِذَا عَرَفْتَ الْعِشْقَ، فَعَلَيْكَ بِالْفَنَاءِ عَنِ الْعِشْقِ، لِأَنَّ الْعِشْقَ حِجَابٌ بَيْنَ الْعَاشِقِ وَالْمَعْشُوقِ.

Tercüme: Mademki aşkı öğrendin. Sana lâzımdır ki onu terk edesin, fânî olasin⁴⁶¹ zîrâ o âşık ile ma‘şûk arasında perdedir.

Şerh: Aşk bir vâsıtaadır. Âşık ile ma‘şûkun birleşmesine sebebdır. Muhabbet bahsinde biraz tafsîlât verilmiş olduğundan burada tekrâra lüzûm yoktur.

إِذَا أَرَدْتَ التَّوْبَةَ، فَعَلَيْكَ بِإِخْرَاجِ خَطَرَاتِهِ عَنِ الْقَلْبِ، بِتَّصِلُ إِلَى رَبِّكَ وَاصْبِرْ إِلَّا فَأَنْتَ مِنَ الْمُسْتَهْزِئِينَ.

[86^a] {46^b} **Tercüme:** Eğer tevbe etmek istersen evvel emirde kalbinden havâtırı çıkarmalısın, tâ ki Rabbinin dergâhına vâsıl olasin. Eğer tevbede sebât etmezsen ehl-i istihzâdan olursun.

Şerh: Bu yolun sedd-i râhı ve dergâh-ı İlâhî’nin hicâbı havâtırdır. Mâlâyâ‘nî havâtır-ı nefsanî, hayâlât-ı şeytânî ile kalb, bir an için bile meşgûl olsa tevbe etmek îcâb eder. Ne vakit kalb havâtırdan hâlî olursa vusûl-i Hak hâsıl olur. Avâmın tevbesi hâdisât-ı sûriyyeden, havâssın tevbesi vâkı‘ât-ı ma‘neviyyeden, âriflerin tevbesi ise Hakk’ın gayrı olan her şeyden, bâhusûs {47^a} benlikten, varlıktan Hakk’a rücû‘dur. Bu gibi havâtırı gönlüne getirmemek ve dâimâ nefy etmektir; ve bu hâlinde sebât eylemektir.⁴⁶²

إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَدْخُلَ فِي حَرَمِي، فَلَا تَلْتَفِتْ بِالْمُلْكِ وَالْمَلَكُوتِ وَلَا بِالْجَبَرُوتِ، لِأَنَّ الْمُلْكَ شَيْطَانُ الْعَالَمِ، وَالْمَلَكُوتُ شَيْطَانُ الْعَارِفِ، وَالْجَبَرُوتُ شَيْطَانُ الْوَاقِفِ، فَمَنْ رَضِيَ وَاحِدًا مِنْهَا، فَهُوَ عِنْدِي مِنَ الْمَطْرُودِينَ.

[85^b] **Tercüme:** Benim harem-i husûsîme dâhil olmak istersen mülke, melekûta, ceberûta iltifât etme. Zîrâ mülk; âlim-i zâhirin şeytânıdır. Melekût; havâssın şeytânıdır. Ceberût; âriflerin, ehassü’l-havâssın şeytânıdır. Her kim bu merâtıbdan birisine râzı

⁴⁶¹ AG: –“fânî olasin”

⁴⁶² Bu bölüm OE yazmasında bir sonraki cümlelerin akabinde verilmiştir. Biz burada diğer eserlerdeki ve AG yazmasındaki sırayı muhâfaza ettik.

olursa dergâh-ı rubûbiyyetimde âsî, mücrim ve bî-nasîbdir.

Şerh: {47^b} Büyükler bu yolda dört makâm ve menzil i‘tibâr etmişler. Mülk, melekût, ceberût, lâhût nâmını vermişler. Evvelce yazıldığı gibi âlem-i sûrîye mülk yâhûd nâsût demişler. Âlem-i uhrevîye melekût, âlem-i ervâha da ceberût tesmiye etmişler. Bu makâm ve merâtibin kendi derecelerine göre birtakım mazhariyetleri, tecellîleri vardır. Sâlik bu merâtibin herhangi birisinin zevkine kapılıp aldanırsa ve bu mazhariyeti matlab-ı a‘lâ bilirse bu mertebe o kimsenin şeytânı olmuş olur. Çünkü matlab-ı a‘lâ ve maksad-ı aksâ ancak Zât-ı Akdes-i Kibriyâ’dır. İşte bundan dolayı merâtib-i mezkûrenin zevkini maksad-ı aslî ve hakîkî bilenler, Cemâl-i Lâ-yezâl’den mahrûm ve bî-nasîb olurlar. Buna âfâkta bir misâl bulabiliriz. Meselâ nâsût; herhangi küçük bir me’mûr, tabur ve alay komutanı, melekût; küçük me’mûrun âmiri {48^a} olan müdîr-i umûmî yâhûd fırka kumandanı, ceberût; vekîl, baş vekîl yâhûd ordu kumandanı, lâhût; hükümdâr-ı sarây, harem; zâttır.⁴⁶³

الْمُجَاهِدَةُ بَحْرٌ مِنْ بَحَارِ الْمَشَاهِدَةِ، وَحَيْثَانُ الْوَاقِعِينَ، وَمَنْ أَرَادَ الدُّخُولَ فِي بَحْرِ الْمَشَاهِدَةِ، فَلَا سَبِيلَ إِلَّا بِالْمُجَاهِدَةِ.

Tercüme: Mücâhede; müşâhede denizlerinden bir deryâdır. Vâkıfların bağıdır, tuzağıdır. [86^b] Bu denize girmek isteyenlere mücâhedededen başka yol yoktur.

Şerh: Rızâ-yı Bârî için cihâd edenlerin tarîk-i hidâyete erişecekleri وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا [Bizim yolumuzda cihâd edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz.] (Ankebût, 29/69) âyet-i kerîmesiyle tebşîr edilmiştir. Buradaki cihâddan murâd-ı İlâhî; cihâd-ı ekber denilen mücâhede-yi nefsiyyedir. İki nev‘ cihâd olduğuna göre birisi sûrî, zâhirî diğeri nefsî, ma‘nevîdir. Cihâd-ı sûrî; ma‘lûm olduğu vech ile herhangi bir düşmanla muhârebe etmektir. Bu harbde düşman gâlib olursa mağlûbun {48^b} malına, canına kasd eder. Cihâd-ı ma‘nevîde düşman olan nefis; insanın vicdânına, zevk-i îmânına kasd eder.⁴⁶⁴ “Düşmanların düşmanı insan için nefistir” اَعْدَىٰ عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ⁴⁶⁵ buyurulmuştur.⁴⁶⁵ Binâenaleyh ârifler, muhakkikler temâyülât-ı nefsânîyyeye kıymet

⁴⁶³ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 59^a-59^b.

⁴⁶⁴ AG: –“Cihâd-ı ma‘nevîde düşman olan nefis; insanın vicdânına, zevk-i îmânına kasd eder.”

⁴⁶⁵ Hadis olarak rivâyet edilen söz hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yakup Koçyiğit, *Hâdimî’nin el-Berîka’da İzlediği Hadis Metodolojisi ve Hadis İlmindeki Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2010, s. 219. Ayrıca bkz. Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb Hakikat Bilgisi*, s. 269.

vermezler. Her ân ve zaman nefsin hilâfı hareket ederler. Âriflerin vücûdu âleme rahmettir, bütün halâyika mahz-ı şefkattir. Onlardan sûrette gayr-ı münâsib görülebilecek bir hareket sudûr etse; tekebbür, tevâzu‘ gibi bir hâl zuhûr etse elbette bir esâsa, bir hikmete müsteniddir. **“التَّكَبُّرُ مَعَ الْمُتَكَبِّرِينَ وَالتَّوَاضُّعُ مَعَ الْمُتَوَاضِعِينَ صَدَقَةٌ**”⁴⁶⁶ “Mütekebbirlere kibir ve azametle, mütevâzi‘lere lutf ve mahviyetle muâmele⁴⁶⁶ etmek sadakadır.”⁴⁶⁷ buyuran Cenâb-ı Peygamber’in emir ve işâretlerine imtisâl etmişlerdir. Esâsen âriflerin vazîfeleri insanı putperestlikten kurtarmaktır. Nasıl ki Hazret-i Peygamber (s.a.v.) Mekke’nin fethinde Ka‘be-i Muazzama’daki câhiliyet zamanına âid putları {49^a} kırıp attılar ve cem‘iyyet-i beşeriyyeyi [87^a] putperestlikten kurtarmak istedilerse ârifler de Ka‘be-i kalbde olan asnâmı kırar. Hakikat-i insâniyyeye vusûl için zuhûr edecek ma‘nevî mâniaları ortadan kaldırırlar. Erbâb-ı isti‘dâdı irşâd ve tarîk-i müstakîme hidâyetle me‘mûrdurlar. Burada hâtıra gelir ki hidâyet enbiyâya mahsûstur, vazîfe onlara âiddir. Bâhusûs Hazret-i Peygamber (s.a.v.) Hâtemü’l-enbiyâ oldukları için nübüvvet hitâma ermiştir. Böyle olduğu hâlde efrâd-ı ümmetten olan bir velînin diğer bir kimseye hidâyet eylemesi doğru olur mu? Evet doğru olur. Zîrâ hitâma eren nübüvvet-i teşrî‘iyyedir. Hazret-i Peygamber (s.a.v.)’den sonra bir sâhib-i şerîat gelmez ve gelemaz. Çünkü şerîat-i mutahhara-i Ahmedîyye, beşerin muhtâc olduğu bi’l-cümle ahkâmı -dînî, medenî, ictimâî- muhtevîdir. Velîlerin hidâyeti; nübüvvet-i ta‘rîfiyyedendir. {49^b} Her velî şerîat-i Muhammediyye’nin hâricine çıkamaz, o ahkâm-ı celîleye tâbi‘dir. İrşâd ve hidâyetleri şerîaten değil tarîkatendir. Nübüvvet-i ta‘rîfiyye hitâma ermez, devâm eder ve ilâ yevmi’l-kıyâm devâm edecektir. Mademki Allah Dâim’dir, Bâkî’dir. Esmâ-i hüsnâdan olan Hâdî isminin de devâm-ı ahkâmı lâzımdır. İşte Cenâb-ı Hak bu sıfatın idâmesine ârifleri vesîle kılmıştır. Eğer bunun aksi iddiâda ısrâr edilirse Hâdî ism-i celîlinin hükümden sâkıt bir lafz-ı bî-ma‘nâ olduğunu kabûl etmek îcâb etmez mi?

El-hâsıl velîler Allâh’ın mahbûblarıdır. Bunların teveccüh ve muhabbetlerini kazanan bahtiyârlar [87^b] indallâh makbûldür. Âriflerin, vâsılların reddettiğini Hak dahi reddeyleyler. Kabûl eylediklerini de kabûl eder.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ AG: “mukâbele”

⁴⁶⁷ Muhammed Mevlânâ Ebû Said Hâdimî, *Tarîkat-ı Muhammediyye Şerh-i Berîka* (trc. Bedreddin Çetiner), III, İstanbul: Kahraman Neşriyat, 2015, s. 226-230. Ayrıca bkz. Koçyiğit, *Hâdimî’nin el-Berîkada İzlediği Hadis Metodolojisi ve Hadis İlmindeki Yeri*, s. 231.

⁴⁶⁸ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 60^a-62^b.

مَنْ اخْتَارَ الْمُجَاهَدَةَ لِي، فَلَهُ مُشَاهَدَتِي إِنْ شَاءَ أَوْ لَا.

Tercüme: Her kim ki benim rızâm için -gayrım için değil- mücâhede etse, istesin, istemesin o kimseye beni görmek vâcib olur.

Şerh: {50^a} Nezâhet-i ahlâkiyyeyi, mücâhede-i nefsâniyyeyi cennet ümîd ve arzusu yâhûd cehennem azâb ve korkusu olmadan dünyânın devlet ve izzeti, ukbânın derece ve rif‘ati düşünülmeyle ancak Hakk’ın rızası için yapanlara ister istemez mücâhede-i tecellî vâcib olur. Ta‘bîr-i diğerle Hakk’ın tecelliyât-ı samedâniyyesini gönlünde ayân bulur, görür.

لَا بُدَّ لِلطَّالِبِينَ مِنَ الْمُجَاهَدَةِ، كَمَا لَا بُدَّ مِنْهُمْ مِنِّي.

Tercüme: Tâlib-i hakikat olanlara mücâhede lâzımdır. Nasıl ki onlara benim lütuf ve rahmetimden başka çâre yoktur.⁴⁶⁹

Şerh: Sıbğa-i rûhânî, zevk-i vicdânî mücâhede ile hâsıl olur. Cemâl-i Lâyezâlî ancak [88^a] riyâzet-i ma‘neviyye ile görünür. Kesâfet-i beşeriyye âteş-i aşk ile yakılmadıkça taallukât-ı dîniyye, mutâlebât-ı dünyeviyyeden sarf-ı nazar {50^b} edilmedikçe, daha doğrusu benlik, ikilik gibi tarîkaten şirki müstelzim tozlardan, çamurlardan çehre-i kalb temizlenmedikçe çeşm-i hakikat açılmaz. Bu hâlde vuslat-ı hakîkiyye mümkün olmaz. Sâlikin gönlü mücâhede-i nefsâniyye ile musaffâ olduktan sonra tecelliyât-ı İlâhiyye o gönülde mütecellî olmaktan başka çâre yoktur. Nasıl ki insan kendini görebilmek için karşısında durduğu âyinenin temiz olmasından başka çâre yoktur.⁴⁷⁰

إِنَّ أَحَبَّ الْعِبَادِ لِي، الْعَبْدُ الَّذِي كَانَ لَهُ الْوَلَدُ وَالْوَالِدُ وَقَلْبُهُ فَارِعٌ عَنْهُمَا، وَلَا يَحْزَنُ بِفَوْتِهِمْ، فَإِذَا بَلَغَ الْعَبْدُ هَذِهِ الْمَنْزِلَةَ، فَهُوَ عِنْدِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ.

Tercüme: Kullarımın en sevgilisi o kimsedir ki çocuğu ve ebeveyni olur da kalbi onlarla meşgûl olmaz. Fevtleriyle de mahzûn değildir. İşte bu derece ve mertebeye erişen kimse ne bir kimseden doğmuştur. Ne de bir kimseyi doğurmuştur ve hiçbir kimse ona eş olamaz.

Şerh: {51^a} Ya‘ni o bende ahlâk-ı rabbâniyye ile tahalluk etmiş, sıfât-ı samedâniyye ile

⁴⁶⁹ OE: “Onlara benim lütuf ve rahmetim lâzım olduğu gibi”

⁴⁷⁰ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 63^a-63^b.

mevsûf olmuştur. Bi'l-cümle taayyünâttan kesilmiş, kâffe-i taallukâttan âzâde kalmıştır. Bî-taalluk olup lâ-taayyüne ermiştir.

مَنْ لَمْ يَذُقْ فَنَاءَ الْوَالِدَيْنِ بِمَحَبَّتِي وَمَوَدَّتِي، لَمْ يَجِدْ لَذَّةَ الْوَحْدَانِيَّةِ الْفَرْدَانِيَّةِ.

[88^b] **Tercüme:** Her kim peder ve mâderinin fevtine benim muhabbetime müstağrak olduğu hâlde râzı olmazsa vahdâniyet ve ferdâniyet lezzetini bulamaz.

Şerh: Fenâ-i vâlideynden murâd-ı İlâhî dünyâ ve ukbâdır demişler. Âşık olan zât bu iki âlemden ve bu âlemlerin ni‘metleri lezzetinden geçmezse ve fenâ olmasına râzı olmazsa Hakk’a vusûl mümkün değilmiş. Eâzım-ı sâlifenin ıstılâhında fenâ-i vâlideyn, mertebe-i kutbiyyet ve makâm-ı gavsiyyet imiş. Bu iki mertebeden geçmeyen sâlik makâmâtın en yükseği olan mertebe-i vahdâniyyet ve ferdâniyyete erişemezmiş.⁴⁷¹

إِذَا أُرِدْتَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيَّ فِي مَحَلٍّ، فَاخْتَرِ قَلْبًا حَزِينًا فَارِغًا عَنْ سِوَائِي.

Tercüme: Bir yerde beni görmek arzu edersen hazîn ve gam-gîn gönüllerde ara. O gönüllerde benden başkası yoktur.

Şerh: {51^b} Tâlib-i sâdık ve muhibb-i âşık cemâl ve kemâl-i mahbûbu görmek isterse bir ehl-i dile nazar etmek lâzımdır. Çünkü o gönülde Hak her ân ve her zaman mütecellîdir; onun sohbeti Hakk’ın sohbetidir; o zâta hizmet Hakk’a hizmettir; o ehl-i dilin nazarıyla Hak manzûr olur. Hakk’ın sıfâtıyla mevsûfdur, zâtı zât-ı Hak’ta mahv olmuştur. Cemâline [89^a] nazar edenin kendi sıfâtı kalmaz, gönlü o ârifin gönlü olur, sırrı o velînin sırrı olur. İşte böyle gönüldedir ki cemâl-i dost ayân görünür.⁴⁷²

فَقُلْتُ: يَا رَبِّ! مَا عِلْمُ الْعِلْمِ؟ قَالَ: عِلْمُ الْعِلْمِ هُوَ الْجَهْلُ عَنِ الْعِلْمِ.

Tercüme: Yâ Rabbi dedim, ilmin ilmi nedir? İlmin ilmi, ilimden cehildir dedi.

Şerh: {52^a} Sâlik ilm-i meâşından geçmedikçe ilm-i meâdî öğrenemez. İlm-i meâdî terk etmedikçe ilm-i külle vâsıl olamaz. İlm-i meâş, ilm-i zâhirdir. Muâmelât-ı dünyeviyyenin hüsn-i cereyân ve idâresine vâsitadır. İlm-i meâd, ilm-i bâtındır. İnsanın kemâlât-ı ma‘neviyyesine delâlet eder. İlm-i kül, ilm-i hakîkattir. İlm-i meâş; âlemin taallukâtından, halâyıkın tekellûfâtından kurtulamaz. İlm-i meâd ise ma‘rifet-i sıfâtır.

⁴⁷¹ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 64^a-64^b.

⁴⁷² Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsiyye Tercemesi*, vr. 65^a-65^b.

Seyr ilallâh zevkidir. Bundan terakkî etmedikçe ilm-i küll, ya'ni seyr fillâh mertebesine erişilemez. Zîrâ bu ilm-i küllün, bu zevkin îcâbâtı huzûr, istiğrâk, istihlâktir. Bu derecede ilm-i meâş ve ilm-i meâd kalmaz. Her şey fânî olur. Bu âlem âlem-i fark değil, âlem-i hayrettir. Âlem-i kesrete müteallik olan dost, düşman, nef' ve zarar, lezzet ve elem bu âlemde yoktur. Burada hepsi bir olmuştur. *هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ*. [O; Evvel'dir, Âhir'dir, Zâhir'dir, Bâtın'dır.] (Hadîd, 57/3) sırrı zâhir olduğundan {52^b} sâlik nereye baksa gözüne Hak görünür. Neye nazar etse Hudâ manzûr olur. [89^b] Zâhirde bâtında görünen Hak'tır. *كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ* [O'nun zâtından başka her şey helâk olucudur.] (Kasas, 28/88) bu ma'nâdandır. Cehlin ilimden yüksek olması ilm-i İlâhî'ye nispetledir. Hakk'ın ilmine karşı beşerin ilminin ne kıymeti, ne ehemmiyeti olur ki ona bir vücûd verilebilsin. İlm-i beşer mahdûddur, ilm-i İlâhî ise nâmahdûddur. Kendi ilmine mağrûr olanlar derecesine göre hicâbda kalırlar. Zâta vuslat için bu perdeleri aradan kaldırmak lâzımdır. Ya'ni sâlik ilmini, ilm-i İlâhî'de fânî etmedikçe ve kendisi dahi fânî olmadıkça vuslat-ı hakîkiye mümkün olamaz.⁴⁷³

يَا غَوْثُ! طَوَّبَى لِعَبْدٍ مَائِلٍ قَلْبُهُ إِلَى الْمُجَاهَدَةِ، فَوَيْلٌ لِعَبْدٍ مَائِلٍ قَلْبُهُ إِلَى الشَّهَوَاتِ.

Tercüme: Yâ Gavs! Ne saâdet, ne mutlu o kimseye ki kalbi mücâhedeye mâildir. Ne yazık o şahsa ki onun kalbi hevâ ve hevese meyl eder.

Şerh: Mücâhede bahsi yukarıda geçmiş olduğundan burada tekrara lüzûm yoktur. {53^a} Hevesât üç kısımdır: Birisi avâmın hevesâtı; yemek ve içmek ve kesret-i mâl vesâire... Havâssın arzu ve hevesâtı; tâat ve ibâdet vesâire... Ehassü'l-havâssın hevesâtı; keşf ü kerâmât, ulüvv-i merâtib, kutbiyet ve gavsıyettir. Bu gibi hevesâta kapılıp aldanan kimselerin vay hâline.

رَأَيْتُ رَبِّي ثُمَّ سَأَلْتُ عَنِ الْمَعْرَاجِ، قَالَ: هُوَ الْعُرُوجُ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ سِوَايَ، وَكَمَالُ الْعُرُوجِ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى.

Tercüme: Tecelliyât-ı İlâhiyye'ye mazhar olduktan sonra mi'râcı sordum. Benden başka her şeyden geçip yükselmektir; ve bunun kemâli de *مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى* [Gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı.] (Necm, 53/17)dır dedi.⁴⁷⁴

[90^a] **Şerh:** Mi'râc; sâlikin bulunduğu bir hâlden diğer bir hâle yükselmesidir.

⁴⁷³ Krş. Mülûk Şâh, *Risâle-i Gavsıyye Tercemesi*, vr. 65^b-67^b.

⁴⁷⁴ Bu cümlelerin tercüme kısmı OE yazmasında olmayıp AG yazmasından alınmıştır.

Kendisinde mevcûd olan bir şeyin daha {53^b} kıymetlisini bulmasıdır. Âşık-ı sâdık; bi'l-cümle âlem ve eşyâdan geçmeli ki maksûd ve matlûb-ı hakîkîye vâsıl olsun; ve bu maksada erinceye kadar tesâdüf etmesi melhûz ahvâle iltifât etmesin. Kemâl-i îmân bunu müstelzimdir. Cenâb-ı Peygamber (s.a.v.) esnâ-yı mi'râcda hiçbir şeye iltifât ve tenezzül buyurmamışlardı. Dünyânın zîneti, ukbânın envâ'-ı ni'meti kendilerini maksad-ı aslîlerinden ve matlab-ı hakîkîlerinden geri alıkoyamamıştı. مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى [Gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı.] (Necm, 53/17) şân-ı âlî ve akdeslerinde nâzil olmuştur. اِنَّ اِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى [Şüphesiz ki en son varış Rabb'inedir.] (Necm, 53/42) buna işârettir.

لَا مِعْرَاجَ لِمَنْ لَا صَلَاةَ لَهُ، وَالْمَحْرُومُ عَنِ الصَّلَاةِ هُوَ الْمَحْرُومُ عَنِ الْمِعْرَاجِ عِنْدِي.

Tercüme: Namazı olmayanın mi'râcı da yoktur. Salâttan mahrûm olan mi'râcdan dahi mahrûmdur.

Şerh: {54^a} Avâmın namazı; kıbleye müteveccihen -erkân ve âdâb-ı mahsûsa ve muayyenesiyle- durup emr-i Îlâhî'yi îfâ, vazîfe-i ubûdiyyeti edâ etmektir. İki tarafına iltifât eylememektir. Havâssın namazı; havâtır-ı nefsâniyyeden kalbini muhâfaza ve dâimâ pâk ve mücellâ tutmaktır. Ehassü'l-havâssın namazı; benlikten, ikilikten, varlıktan âzâde kalmaktır. Mi'râc da aynı vech ile dir.⁴⁷⁵

⁴⁷⁵ OE: "İstinsâh 16 ... 1924"; AG: "23 Rebîu'l-evvel 1352/ 17 Temmuz 1933"

VII. Hasan Cafer Ergin'in *Risâle-i Gavsîyye Tercümesi*⁴⁷⁶

Hazret-i Şeyh Seyyid Sultân Abdülkâdir Cîlânî kuddise sırruhu'l-azîzin Risâle-i Gavsîyye'si Tercemesi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ كَاشِفِ الْعُصَّةِ، بَاسِطِ النِّعَمَةِ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى نَبِيِّهِ خَيْرِ الْبَرِيَّةِ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ، وَبَعْدُ فَهَذِهِ الرَّسَالَةُ
الْعَوْتِيَّةُ لِقُطْبِ الْعَارِفِينَ، غَوْثِ الْوَاصِلِينَ، حَضْرَتِ شَيْخِ سُلْطَانِ عَبْدِ الْقَادِرِ جِيلَانِي، قُدَّسَ سِرُّهُ الْعَزِيزُ، فَقَدْ تَرَجَّمَهُ
الْحَقِيرُ جَعْفَرُ أَرْغِينِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلِيٍّ غَفَرَ اللَّهُ لَهُمَا بِحُرْمَةِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ. آمِينَ.

قَالَ الْغَوْثُ الْأَعْظَمُ، الْمُسْتَوْهَشُ [عَنْ] غَيْرِ اللَّهِ الْمُسْتَأْنَسِ بِاللَّهِ.

[1^b] **Tercüme:** Allah ile peydâ-yı ünsiyyet eylemiş ve O'nun gayrısından kaçınan Gavsü'l-A'zam dedi ki.

Tefsîr: Allah ile peydâ-yı ünsiyyet رَبِّهِ عَرَفَ نَفْسُهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ [Nefsini bilen Rabb'ini bilir.]⁴⁷⁷ sırrına ıttılâ' ve ba'dehû bu ıttılâ' ya'ni irfânı zevk hâline ifrâğ etmek demektir. Bu ıttılâ' ya seyr ü sülûk denilen merâtib-i ta'lîmiyye ile veyâ min-kıbeli'r-Rahmân cezbe ile olur. Fakat temkîn seyr ü sülûkun netîce-i hasenesi olduğundan ehlullâh şıkk-ı evveli tercîh ve temennî ederler. [Temennî ile değil tahallî iledir.]⁴⁷⁸

Seyr-i sülûk de ikidir. Birincisi; seyr ilallâh ki buna “urûc” dahi denilir. İkincisi; seyr anillâhdır ki buna “rücû” denilir. Urûc ile rücû' arası bir berzah olan “makâm-ı ene”dir.

[2^a] Seyr-i sülûku tasfiye-i bâtın ile ve merâtib-i nefsiyye ile te'mîn edenlere esmâiyye, bunu doğrudan doğruya müsemmâ ile sağlayanlara müsemmâiyye derler. Esmâiyye evzâk-ı fenâiyyeyi mütezevvik olurlarsa da onlara perde-i bekâ küşâde olmamıştır.

Müsemmâ bi's-sülûk olanlar da ale'd-derecât makâmât-ı fenâiyyeyi kat' ve berzahtan

⁴⁷⁶ İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Blm, nr. 632.

⁴⁷⁷ Bu sözü Hücvirî hadis olarak nakletmektedir. Bkz. Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb Hakikat Bilgisi*, s. 340. Bediüzzaman Firûzanfer bu sözün *Fîhi Mâ Fîh*'de Hz. Ali'ye nispet edildiği ancak *Mesnevî*'de hadis olarak nakledildiği bilgisini vermektedir. Bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me'sûrât-ı Mütûn-i İrfânî*, s. 534.

⁴⁷⁸ Tahallî kişiyi Allah'tan uzaklaştıran her türlü şeyden yüz çevirmek, halveti tercih etmektir. Temennî ise bir şeyi istemek, ummak anlamlarına gelir. Müridin temennîsi değil gayreti olur. Bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s. 341; 352.

makâmât-ı bekâiyyeye terakkî mümkün ve bi'n-netîce sırr-ı ahadiyyet kendilerine münkeşif olur. Tarîk-i esmâ halkın tarîk-i terbiyesi, müsemma peygamberân ve ulû'l-emr olanların mihrâk-ı tezevvukudur. Fefhem.

Tevahhuşa gelince, zikri fikri Hak olanların O'nun sivâsından –ki vücûdu vehmîdir– sıyrılmasına bezl-i himmet demek olur. Bunun için kudemâ, çileler, erbaînler, riyâzetler gibi türlü türlü yollar ihdâs ve ta'lim etmişler ise de saîdü'r-rûh olmayanlara bunların hiçbirisinin fâide vermediği, ancak takrîb ettiği cümlece ma'lûmdur.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا غَوْثُ الْأَعْظَمِ.

[2^b] **Tercüme:** Teâlâ ulviyetinin iktizâsı olan Allah: “Yâ Gavse'l-A‘zam!” dedi.

Tefsîr: Allah ism-i zât müstecmi‘-i cemî‘-i ef‘âl ve sıfâtıdır: وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ [Allah, her şeyi kuşatıcıdır.] (Nisâ, 4/126) âyet-i kerîmesinden istinbâtla bu ism-i şerîfe ism-i muhîr dahi denilir. İhâtası ihâta-i zâtiyyedir ki bütün ef‘âl ve sıfâtı müstevliyyedir.

Ya‘ni همه نیست او اوست [Hiçbir şey yoktur, yalnız O vardır.] beytinin medlûlüdür. “Allah” kelimesinin Akad dilindeki “Îlâhe”⁴⁷⁹ kelimesinden sâdır olduğu söylenir. Bu ise filolojiye müteallik olduğundan bahsimizden hâricdir.

Gavsa gelince muhakkikîn indinde vâris-i ilm-i Nebiy-yi muhtâr olanın fî-zamâninâ ismi olup verâseti irsiyyet-i ayniyye üzerindendir. Fefhem.

Bir de aktâb-ı erbaa vesâir karîb-i gavsıyyet olanlar varsa da burada ta‘rîf ve tatvîli câiz değildir.

[3^a] وَعَلَّمَ آدَمَ fi‘l-i mâzî binâsı ma‘lûm müfred gâib olup muhâtabı gavsdır. Nitekim الْأَسْمَاءُ كُلُّهَا [Allah Âdem’e bütün isimleri öğretti.] (Bakara, 2/31)da muhâtab sâhib-i vakt olandır; bu keyfiyetin “el-ân kemâ kân” oluşu sünen-i ilâhî iktizâsıdır. Hitâb bir zamanla ve bir mekânla mukayyed değil, çünkü Allah da zaman ve mekânla mukayyed değildir. Allâh’ın muhâtabına hitâbı tarîkine gelince; bunu âyet-i kerîme tasrîh etmiştir: وَمَا كَانَ لِنَبِّئٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا (Şûrâ, 42/51) ya‘ni “Allâh’ın abdiyle mükâlemesi ya vahiy sûretiyle veyâ verâ-i hicâbdan veyâ resûl vâsıtasıyla olur”

⁴⁷⁹ İlâh kelimesinin başına elif ve lâm harfleri gelince hemzenin hazfedilmesiyle Allah şekline dönüştüğü görüşü mevcuttur. Bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Îlâh”, *DİA*, XXII, s. 64.

ma'nâsına gelir ki bunların keyfiyatı erbâbınca müselleme ve mücerredir.

Gavs hitâbı ise ilhâm tarîkiyledir. Vahiy ve ilhâm aslında aynı olup bi-hasebi'l-edeb halka nispeti ilhâm ta'bîr olunur. Bu tarikle tekellüm iki türlü olup birincisi lafız ve ma'nâ aynen tasavvut olunur. Diğeri ise bî-hurûf u lafz u savttır. Bunlardan birincisi hakkıyetten halkıyete, ikincisi ise [3^b] وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ [Allah kalplerde olanı bilendir.] (Teğâbün, 64/4) fehvâsınca kendinden kendinedir. Fefhem cidden.

قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَبَّ الْعَوْتُ.

Tercüme: Ben de Ey gavsın Rabbi! Buyurunuz, dedim.

Tefsîr: Ziyânın âyînede in'ikâsı zarûreti gibi ben de bu hitâb-ı celîl ve sübhânîye müstazî anî'l-vücûd olarak buyur, dedim. Dikkat buyurulacak olursa görülür ki hitâb-ı evvelde kelâm-ı münîfi yerine burada ta'bîri vardır. Ma'lûmdur ki Allah, yukarıda –alâ-kadri'l-istitâa– bir nebze bahs olunduğu vech ile, ism-i mutlak olup müstecmi'-i cemî'-i sıfâtır, rab ise sıfâta müteallik olup Hakk'ın rubûbiyyetinin tekâzâsının isim ve merciîdir ki tafsîle dâldir. Ma'nâsı "mürebbi" demektir.

قَالَ: كُلُّ طَوْرِ بَيْنَ النَّاسُوتِ وَالْمَلَكُوتِ فَهِيَ شَرِيعَةٌ.

[4^a] **Tercüme:** Dedi ki: Nâsût ile melekût arasındaki bütün tavırlar, şerîattir.

Tefsîr: Nâsût ve melekût avâlimden birer âlemdir. Bunlar hakkında sûfiyye ve hükemâ tarafından tarz-ı telakkîlerini beyyin birçok eserler yazılmıştır ki tatvîli sudâ'ı mûcib olur düşüncesiyle ta'rîfinden sarf olunmuştur.

İşte Cenâb-ı Hak Rabbü'l-Erbâb olan o sâni'-i kudret ve a'zam burada bu iki âlem arasındaki âlem-i şehâdete işâret buyurmuşlardır. Ma'lûm olduğu vech ile âlem-i şehâdetin idrâki kuvâ-yı hamse-i zâhiriyye ile âlem-i melekûtun ise kuvâ-yı hamse-i bâtiniyye ile olur. Şerîat ise âlem-i şehâdete münhasır olduğundan erbâb-ı şuhûdu sırr-ı şerîati ta'lîmen teyakkuna nev'an da'vettir.

وَكُلُّ طَوْرِ بَيْنَ الْمَلَكُوتِ وَالْجَبَرُوتِ فَهِيَ طَرِيقَةٌ.

Tercüme: Melekût ve ceberût âlemleri arasındaki âlem ise tarîkattir.

[4^b] **Tefsîr:** Tarîk lugatte yol demektir. Hakk’a nispeti ise اَلطَّرِيقُ إِلَى اللّٰهِ بِعَدَدِ اَنْفَاسِ الْخَلَائِقِ [Allah’a giden yol yaratılmışların nefesleri adedince] hükm-i münîfince lâ-yuad ve lâ-yuhsâ olmakla berâber burada li-ecli’t-ta’rîf ceberût ve melekût beynine tahsîr vardır ki lisân-ı ehlullâhta sıfât-ı Bârî’den ibârettir. Bu i’tibârla kişiyi mûsıl ilallâh olan seyr ü sülûkun erkân ve âdâb-ı ma’lûmesine de ıtlâk olunur.

وَكُلُّ طَوْرِ بَيْنَ الْجَبْرُوتِ وَاللَّاهُوتِ فَهِيَ حَقِيقَةٌ.

Tercüme: Âlem-i ceberût ile âlem-i lâhût arasındaki tavır da tavr-ı hakîkattir.

Tefsîr: Ceberût ve lâhût âlemlerinin beyninin hakîkat olduğu şerîat ve tarîkat ta’rîf ve ta’bîrlerinin mantıkî bir devâmıdır. [5^a] Şerîati tarîkat, tarîkati ise hakîkat itmâm eder. Müteşerri‘ yalnız ahkâm-ı ilâhiyenin dış yüzünde kalır, o inciye tarîkat meşakkâtıyla delmezse şerîat mihrâbının basamağında ile’l-ebed bir taş gibi bî-rûh ve ma’nâ kalır. Bunun gibi tarîkate geçip bu merdivenden urûc ile şemsü’z-zât-ı ahadiyyeti derk ve teyakkun edemezse o tarîk *Mesnevî*’de Mevlânâ-yı ahad Celâlü’s-samed efendimizin buyurdıkları ve *Mesnevî-i Şerîf*’de hikâye ettikleri şeyh-i bî-idrâk gibi ⁴⁸⁰ خر رفت، خر رفت [Sen seni ben zannedersin] طَنْنَتْ ظَنُّنَا بِأَنَّكَ أَتَانَا netîce ve bi’n-netîce [Sen seni ben zannedersin] mahbesinde mahbûs bi’n-nefs olur. Tarîkatin gâyesi de ma’rifettir ki bu bi’l-cümle mahlûkâtan اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ [Şüphesiz biz emâneti teklif ettik] (Ahzâb, 33/72) âyet-i kerîmesinin dâl ve medlûlü olan insanda müncelî ve mütecellîdir.

[5^b] İşte bu i’tibârla Hak Sübhânehû اَلْاِنْسَانِ فِي شَيْءٍ كَظُهُورِي فِي اَلْاِنْسَانِ [5^b] İşte bu i’tibârla Hak Sübhânehû اَلْاِنْسَانِ فِي شَيْءٍ كَظُهُورِي فِي اَلْاِنْسَانِ buyurmuştur.

Tercüme: Bana Yâ Gavse’l-A‘zam! dedi. Ben hiçbir şeyde insanda olduğum gibi zuhûr etmedim.

Tefsîr: Şeyhü’l-Ekber kuddise sırruhu’l-athar اَظْهَرَ الْأَشْيَاءَ فَهُوَ عَيْنُهَا der.⁴⁸¹ Ma’nâsı “tesbîh ve tahmîde lâyük olan Allah bütün eşyâyı aynı üzere zuhûra getirdi” demek olur ki pek dakîk ve fehmi müteassirdir, ayak kaydırır. Evvelâ eşyânın halk değil zuhûru

⁴⁸⁰ Sûfîlerin sema meclisi kurmak için konuğun eşeğini satması hakkında bkz. Gölpınarlı, *Mesnevî ve Şerhi*, II, s. 110-115.

⁴⁸¹ Bu söz *Fütûhât-ı Mekkiyye*’de geçmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Nedim Tan, “Topçuzâde Mehmed Ârif Bey’in Yaptığı Tercümelere: Miftâhu’l-Vücûd ilâ Nihâyeti’l-Maksûd”, *Tasavvuf Dergisi*, İstanbul: 2014, sayı: 33, s. 208.

mevzû‘-ı bahis olur. Sâniyen aynın zuhûru mes’elesi ortaya çıkar. Ayn, ayn oldukça zuhûr nasıl olur? Bunlar ehline ma‘lûm mesâilden olmakla tefsîri yoluna gidilmeyip yalnız işâret olundu.

İnsanda Hakk’ın zuhûru kemâl-i tâm ya‘ni zuhûr-ı tâm üzeredir. *[Şüphesiz biz emaneti teklif ettik]* (Ahzâb, 33/72) âyet-i kerîmesi [6^a] bunu gösterir. Bu emânet nedir? Bu husûsda ulemâ-yı kirâm muhtelif kanâattedirler, tevhîdi imkânı yoktur. Hâlbuki insan âlem-i kübrâdır ki bütün avâlim onda müstehlekedir. Delîli ise esmâ-i külliyyenin kendisine ta‘lîmidir. Kur’ân-ı Azîmu’l-beyânın وَعَلَّمَ ta‘bîri ki ma‘nâsı öğretildi ya‘ni yakîniyyet-i ilmiyye husûlû imkânı ahz olundu, demektir. Neye? Fefhem cidden.

ثُمَّ سَأَلْتُ فَقُلْتُ: يَا رَبِّ هَلْ لَكَ مَكَانٌ؟ فَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، أَنَا مَكَانُ الْمَكَانِ، وَلَيْسَ لِي مَكَانٌ، وَأَنَا سِرُّ الْإِنْسَانِ.

Tercüme: Sonra, Yâ Rabbi! Senin mekânın var mıdır? diye sordum. Bana: Yâ Gavse’l-A‘zam! Ben mekânların mekânı olduğum için bana mekân olmadı. Ben insanın sırrıyım.

Tefsîr: Bu bahisde yukarıdaki bahsin bir cevâbı edâsı vardır. [6^b] وَأَنَا سِرُّ الْإِنْسَانِ Bi’l-hâssa cümlesi cümlesindeki muzmer suâlin bir cevâbıdır. Mekâna gelince, ma‘lûm olduğu vech ile mekân, mekânın vücûduna arz-ı iftikâr eder. Ayniyyette ise mekân mekânda, mekân mekînde müstehleke olduğundan mekân mevzû‘-ı bahis olamaz. Başka bir deyişle her mekânın mercî‘-i aslîsi mekân-i mutlak olan Allah olduğuna göre Allah bi’l-cümle mekânın mekânı olmuş olur. Yine bir başka deyişle, kudret-i ihâta muhît-i mutlak olan Allah Teâlâ’nındır. Her muhît mutlakâ başka bir muhîtin muhâtıdır. Sırr-ı ihâta ale’d-derecât tevâlî ile muhît-i mutlakta muhât sûretiyle mütecellî olur. Bu i‘tibârla lâ-yetenâhî hikmeti serzede-i zuhûr olur. Bu ise insana mevdû‘ olan sırdır, emânettir ki [7^a] mevzi‘-i aslîsine ırcâi icâb eder. Fefhem.

ثُمَّ سَأَلْتُ وَقُلْتُ: يَا رَبِّ هَلْ لَكَ شُرْبٌ وَأَكْلٌ؟ قَالَ: أَكَلِي الْفَقِيرِ وَشَرِبْتُ شُرْبِي.

Tercüme: Sonra Yâ Rabbi! dedim senin yemen, içmen var mıdır? Evet dedi, yemem fakîrin yemesi, içmem fakîrin içmesidir.

Tefsîr: Burada rûh ve ma‘nâ fakîr kelimesi üzerinde toplanmıştır. Bu i‘tibârla fakrın

îzâhını yapalım. Mahmûd Şebüsterî'ye⁴⁸² göre مَنْ عَرَفَ رَبَّهُ göre esmâ' ve ef'âlin masdarı zât-ı Hak olduğun teyakkun etmektir. Ya'ni التَّوْحِيدُ اسْقَاطُ الْإِضَافَاتِ [Tevhid izâfetlerin iptalidir.] kelâm-ı münîfince sırr-ı tevhîde zevken ve hâlen âgâh olmaktır. Nitekim Kur'ân-ı Hakîm'de وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (Sâffât, 37/96) [7^b] gelmiştir ki ma'nâ-yı münîfî "Allah sizi amellerinizle birlikte halk etti" demektir. Bu takdîrde fefhem. Hadîs-i şerîfte ise حِرْفَةُ وَحِرْفَتِي إِنِّانُ الْفَقْرِ وَالْجِهَادِ gelmiştir. Ma'nâsı: "Her nebî için bir san'at vardır, benim san'atım ise ikidir. Birisi fakr, diğeri ise cihâddır."⁴⁸³

Hazret-i Mevlânâ ise الْفَقْرُ عَرَضٌ وَسَوَى الْفَقْرِ فَقَرٌّ وَبُيُورُ الْفَقْرِ buyururlar ki "fakr cevherdir, gayrları ise araz" demek olur. Cevher kâim bi'z-zât olan şey demek olduğuna göre de الْفَقِيرُ لَا يَحْتَاجُ إِلَى اللَّهِ "fakîr Allâh'a muhtâc değildir"⁴⁸⁴ sırrı kendiliğinden anlaşılır.

ثُمَّ سَأَلْتُ: يَا رَبِّ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقْتَ الْمَلَائِكَةَ؟ قَالَ تَعَالَى: خَلَقْتُ مِنْ نُورِ الْإِنْسَانِ، وَخَلَقْتُ الْإِنْسَانَ مِنْ نُورِ طُهْرِي، ثُمَّ قُلْتُ: يَا رَبِّ الْغَوْتِ هَلْ لَكَ مَطِيَّةٌ؟ قَالَ لِي: يَا غَوْتِ الْأَعْظَمِ، جَعَلْتُ الْإِنْسَانَ مَطِيَّتِي، وَجَعَلْتُ سَائِرَ الْأَكْوَانِ مَطِيَّةَ الْإِنْسَانِ.

[8^a] **Tercüme:** Sonra Yâ Rabbi! Melâikeyi neden yarattın? diye sordum, Allah Teâlâ da, Ey Gavs-ı A'zam! Melâikeyi insanın nûrundan, insanı ise kendi nûrumdan, nûr-ı zuhûrundan yarattım, dedi. Sonra tekrar Ey gavsın Rabbi! Senin için binek var mıdır diye sordum O da cevâben; benim bineğim insandır. İnsanın bineğini de mükevvenât-ı sâireyi kıldım, buyurdu.

Tefsîr: Ehâdîs-i Dâvûdiyyeden olan كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَأَحْبَبْتُ أَنْ أُعْرِفَ فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِأَعْرِفَ [Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim. Bilineyim diye halkı yarattım.]⁴⁸⁵ hadîs-i kudîsindeki muhabbet zuhûr-ı kâinâtın sebebi olarak ders olunmaktadır. Sebebin sebebi ise insandır. Ya'ni gâye-i hilkat insandır. Buna hilkatın gâyesi denilse ba'dehû urûc ve rucû'un düğüm noktası sırrı's-sırrı denilse becâdır.

⁴⁸² Sa'düddîn Mahmûd b. Emînüddîn Şebüsterî, Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr, Ferîdüddîn Attâr ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi mutasavvıf şâirlerin yolundan gitmiş bir sûfidir. Özellikle *Gülşen-i Râz* isimli eseriyle tanınan Şebüsterî 33 yaşında (720/1320) vefât etmiştir. Bkz. Adnan Karaismailoğlu, "Şebüsterî", *DİA*, XXXVIII, 400-401.

⁴⁸³ Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me'sûrât-ı Mütân-i İrfânî*, s. 425-444.

⁴⁸⁴ "Ya'nî fakîr-i hakîkinin fakrı tâm ve asl-ı mecbûlüne rucû'u ale't-tamâm olsa, nisbet-i ihtiyâc ondan mürtefi' olur. Zîrâ vücûd-i fânînin i'tibârı zâil olduktan sonra vücûd-i bâkî kalır, fakat. Ve ma'dûm mevcûda muhtâcdır denilmediği gibi, mevcûd-i hakîkî dahi kendi nefesine ihtiyâcdan ganîdir." Bkz. Rasim Efendi, *İstılâhât-ı İnsân-ı Kâmil*, s. 866.

⁴⁸⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 156.

[8^b] Bu takdîrde Hakk'ın insanı kendi nûr-ı zuhûrundan yaratmasının ma'nâsı daha iyi anlaşılır. Meleklerin insanın nûrundan yaratılmasına gelince, insanın Hakk'ın nûr-ı zuhûrundan halk edilmesi dolayısıyla melâikenin insanın nûrundan halkı, Hak'tan bu'diyetine işâret değildir. Belki meleklerin Hakk'a kuvâ olan insanda bi-hasebi'n-nefsiyye kemâline dâldir. Ma'lûm olduğu üzere “melek” kuvvet demektir. Fefhem.

Matıyye ya'ni binek mes'elesine gelince, binek burada mecâzen zuhûr-ı tâmma işârettir. Sâir ekvân ve mahlûkâtın insanın merkûbu olması ise bi'l-cümle ef'âl ve evsâfin insan vâsıtasıyla vasla şâyân olduğundandır. Diğer bir mertebede ise Cenâb-ı Hak: وَحَمَلْنَا الْإِنْسَانَ وَحَمَلْنَا الْإِنْسَانَ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ (İsrâ, 17/70) ya'ni “Biz insanı karada ve denizde yüklendik” buyuruyorlar ki keyfiyyet-i tahammül erbâb-ı zevk ve irfâna ma'lûmdur.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثَ الْأَعْظَمِ، نِعَمَ الطَّالِبِ أَنَا وَنِعَمَ الْمَطْلُوبِ الْإِنْسَانُ، وَنِعَمَ الرَّكِيبِ الْإِنْسَانُ وَنِعَمَ الْمَرْكُوبِ لَهُ سَائِرُ الْأَكْوَانِ.⁴⁸⁶

[9^a] **Tercüme:** Hak bana dedi ki: Yâ Gavs-ı A'zam! Ben ne hoş tâlibim ve insân ne hoş matlûbdur. Ve insân ne hoş râkibdir ve cemi'-i avâlim ona ne hoş merkûbdur.

Tefsîr: Cümlelerin ma'nâsını sonundan başlayarak verirse maksûdumuz da kendiliğinden meydâna çıkar. Cemâd, nebât, hayvân kemâlini insanda, insan kemâlini aynıyla Allah'ta bulur. Bu tâlib ve matlûbun keyfiyetinde hudûd-ı tecelliyât müncelîdir. Ba'zılar bunun devr⁴⁸⁷ olduğunu beyân ve ityân ederlerse de

“Bir vücûddur cümle eşyâ, ayn-ı eşyâdır Hudâ
Hep hüviyettir görünen yok Hudâ'dan mâadâ”⁴⁸⁸

diyenler veya diyebilenler indinde devr telakkîsi de bir hicâbdır. Nitekim İmâm-ı Alî kerremallâhu vecchêhû لَوْ كَشَفَ الْغُطَاءَ مَا أَزْدَدَتْ يَقِينًا [9^b] buyurmuşlardır ki ma'nâ-yı münîfi “eğer perde kalksaydı yakınlık hâsıl olmazdı”⁴⁸⁹ demektir. Evet gözlerden perde-i amâyı cehl kalksaydı sırr-ı ayniyyet cilve-nümâ olur, uzaklığın yakınlık, yakınlığın uzaklık olduğu sırrına erilirdi.

⁴⁸⁶ Tercümesi tam verilen metnin Arapçasında لَوْ كَشَفَ الْغُطَاءَ مَا أَزْدَدَتْ يَقِينًا ibaresi eksik olup tarafımızdan eklenmiştir.

⁴⁸⁷ Varlıkların Allah'tan nüzûlünü ve yine O'na ürûcunu açıklayan tasavvufî görüş hakkında bkz. Süleyman Uludağ, “Devir”, *DİA*, IX, s. 231-232.

⁴⁸⁸ Sun'ullâh Gaybî, *Divân* (der. Bilal Kemikli), Ankara: DİB, 2014, s.

⁴⁸⁹ Bu sözün geçtiği yerler hakkında bkz. Sadrî Niyâ, *Ferheng-i Me'sûrât-ı Mütân-i İrfânî*, s. 439.

Ebû Medyen⁴⁹⁰ Mağribî'nin;

ظَنَنْتَ ظَنُونًا بِأَنَّكَ أَتْنَا
لَقَدْ زَالَ جَهْلُكَ لَنَّا

“Sen seni ben zannedersin;

Cehlin zâil oldukda senin sen olmadığın meydâna çıkar.” meâlindeki meşhûr gazeli de bunu gösterir.

وَقَالَ لِي: يَا غَوْثُ، الْإِنْسَانُ سِرِّي وَأَنَا سِرُّهُ، وَلَوْ عَرَفَ الْإِنْسَانُ مَنْزِلَتَهُ عِنْدِي لَقَالَ فِي كُلِّ نَفْسٍ مِنَ الْأَنْفَاسِ لَا مُلْكَ الْيَوْمَ إِلَّا لِي، يَا غَوْثُ الْأَعْظَمُ، مَا أَكَلَ الْإِنْسَانُ وَشَرِبَ شَيْئًا، وَمَا قَامَ وَمَا قَعَدَ، وَمَا نَطَقَ وَمَا صَمَتَ، وَمَا فَعَلَ فِعْلًا، وَمَا تَوَجَّهَ بِشَيْءٍ، وَمَا غَابَ عَنْ شَيْءٍ، إِلَّا أَنَا فِيهِ سَاكِنُهُ وَمُحَرِّكُهُ وَمُسَكِّنُهُ.

[10^a] **Tercüme:** Ve dahi dedi ki: Yâ Gavs! İnsan benim sırrımdır, ben de insanın sırrıyım. Eğer insan benim indimdeki mertebesini idrâk edebilseydi لَا مُلْكَ الْيَوْمَ إِلَّا لِي [Bugün mülk ancak benimdir.] hutbesini okurdu. Yâ Gavse'l-A‘zam! İnsan yemek yemez, su içmez ve oturmaz, durmaz, söylemez, susmaz ve bir işi işleyemez, bir şeyde görünülmez, bir şeyden gâib olmaz. Ancak bütün bu hâller benim onda sâkin, muharrik ve müsekkin olmam dolayısıyla serzede-i zuhûr olur.

Tefsîr: Bu muhâtabada pek dakîk ma‘ânî gizlidir. Evvelâ Hakk'ın insana kuvâ olduğuna dâldir, nasıl ki insan Hakk'a kuvâ olmuş ise.

Sâniyen makâm-ı berzah dahi denilen bir makâma işârettir ki bu makâm sâlikin makâmât-ı fenâiyyeden makâmât-ı bekâiyyeye [10^b] irtikâsının arefesidir. Bu makâmda evvelki vakit gölgenin cisimde yok olması gibi bi'l-cümle ef‘âl ve evsâf şems-i zât-ı Hak'ta müstehlek ve o istihlâk nefs-i sâlikte kemâl-i hâl ile tecellî eylediğinden sâlik hâlinin kâri‘î olarak إِلَّا أَنَا der.

Nitekim Mansûr [Benim iznim لَا تَطْلُعُ الشَّمْسُ إِلَّا بِإِذْنِي [Ben Hakk'ım] أَنَا الْحَقُّ] Bâyezîd Bistâmî [يُوعِ شَانِيْمِي تَنْزِيْهِهِ] [Yüce şanıımı tenzîh ederim.] olmaktan güneş doğmaz.] demişlerdir. Lَمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لَمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لَا مُلْكَ الْيَوْمَ إِلَّا لِي hutbesine gelince ma‘lûmdur ki âyet-i kerîmede

⁴⁹⁰ Suayb b. el-Hüseyn el-Ensârî el-Endelüsî 515/1121 yılı civarında Endülüs'te doğmuş, ilim tahsil etmek için Fas'a gitmiş, hac vazîfesi için gittiği Mekke'de Abdülkâdir Geylânî ile görüşmüştür. Medyenîyye tarikatının kurucusudur. 594/1198 yıllarında vefât eden mutasavvıfın kabri Tilimsân şehrinin yakınlarında bulunan Ubbâd köyündedir. Bkz. Tahsin Yazıcı, “Ebû Medyen”, *DİA*, X, s. 186-187.

لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ [Bugün hükümlanlık kimindir? Kahhâr olan tek Allah'ındır.] (Mü'min, 40/16) gelmiştir. Bu hitâb-ı sübhânî makâmât-ı fenâiyyenin kemâl ve hitâmına dâldir. لَا يَوْمَ الْيَوْمِ إِلَّا لِي ise yukarıda arz olunduğu vech ile sırru'l-Hakk'ın kemâhî insanda müncelî ve mütecellî olmasıdır.

“Cemâl-i pâkini gördüm diyen diller
Şikeste âyîneler gibi pâre pâre gerek.”

وَقَالَ لِي: يَا غَوْتِ الْأَعْظَمِ، جِسْمُ الْإِنْسَانِ وَنَفْسُهُ وَقَلْبُهُ وَرُوحُهُ وَسَمْعُهُ وَبَصَرُهُ وَيَدُهُ وَرِجْلُهُ وَلِسَانُهُ ذَلِكَ هُوَ أَظْهَرْتُهُ
بِنَفْسِي لِنَفْسِي، لَا هُوَ إِلَّا أَنَا وَلَا أَنَا غَيْرُهُ.

[11^a]**Tercüme:** Yâ Gavs-ı A‘zam! İnsanın cismini, kalbini, nefsinin, kulağını, gözünü, elini, ayağını, lisânını kendi nefsim için ben izhâr ettim. O yoktur, ben varım, ben onun gayrı değilim, dedi.

Tefsîr: Bu bahis makâm-ı cem‘u’l-cem‘e işârettir.⁴⁹¹

⁴⁹¹ Buradan sonra cümle tamamlanmamış, nüsha yarım kalmıştır.

Ek: Abdülganî Nâblusî'ye Atfedilen Farklı Bir Gavsîyye Risâlesi'nin Tercümesi⁴⁹²

Fasıl-1

Rabbim bana: Sen bana lâıyk bir kulsun, dedi.

Ben de: Ben sana lâıyk kul nasıl olurum, huylarım tamâmen kötüdür, dedim.

Rabbim de bana: Huylarını benim güzel ahlâkım ile kemâle erdir, dedi.

Sonra kulum: Ben benim, sen ise ben değilsin kulum! Mevcûd benim, sen değilsin kulum! Bütün insanlar sıfatlarımın kuludur, sen ise zâtımın kulusun, dedi.

Ben de: Rabbim! Ben zâtının kulu nasıl olabilirim, bu bana ne kadar uzak, dedim.

O da: Sen vücûdun kulusun, mevcûdun kulu değilsin. Vücûd benim, mevcûd gayrımdır. Zîrâ gayrım benimle mevcûdlardır, ben ise zâtımla mevcûdum. Bu sebeble sana, ben vücûdum, dedi.

Sonra bana: Kulum benden gayrımdan korkma. Sâhib-i vücûd ben iken zıl mesâbesinde olan gayrımdan korkulur mu? Ben kayyûmiyyetim ile sende mütecellî olan Rabbinim, benden başka bir ilâh yoktur ve benden başka ma'bûd yoktur. Her hâlde ben seni benimle iğnâ edersem o zamân iğnâ ederim. Seni benim gayrıyla iğnâ edersem seni fakîr kılarım. Benden gayrı ilâh yoktur, sen de benim indimdesin.

Ben de: Rabbim! Senin indinde nasıl olurum.

[45^a] Rabbim bana: Sen benim indimde mukarrebîndensin ve seni sevenler de böyledir. Ben seni ve seni sevenleri severim.

Ben de: Rabbim! Bana muhabbetinin alâmeti nedir, dedim.

Rabbim de bana: Sevdiğim ve râzı olduğum şeylere seni muvaffak kılarım.

Ben de: Rabbim! Halk bana eziyet ediyorlar, dedim.

Rabbim de bana: Onların ezâlarının cümlesi sana menfaattir ve sana ettikleri ezâların netâyicine bak. Zîrâ onların sana ezâsı bana kurbeti intâc eder. Şu hâlde sen onlardan âlî mertebede bulunursun.

Sonra Rabbim'e: Rabbim! Sen yalnız yegâne vücûdsun, dedim.

Rabbim de: Ben yegâne vücûdum, sen de yalnız ademsin.

Ben de Rabbim'e: Rabbim adem nedir dedim.

Rabbim de bana: Adem, vücûdsuz demektir. Ademin misâli şemsin zuhûrunda gölgenin

⁴⁹² İBB Atatürk Kitaplığı, Osman ErginYazmaları, nr. 886, vr. 44^b-55^a.

zuhûru gibidir.

Ben de Rabbim: Rabbim! Vücûd ademî nasıl ortadan kaldırır?

Rabbim de: Ademi îcâd ile adem ortadan kalkar, buyurdu.

Ben de: Rabbim! Ademi îcâd nasıl olur, dedim.

Rabbim de: Ademin îcâdı ademde vücûdun zuhûruyladır, dedi.

Ben de: Rabbim! Ademde vücûd nasıl zâhir olur, dedim.

[45^b] Rabbim de: Vücûd kendinde zâhir olur, adem de kendinde zâhir olur. Sonra ikisi birleşirler.

Ben de: Rabbim! Nasıl birleşirler, dedim.

Rabbim de bana: اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ [Allah, göklerin ve yerin Nûru'dur.] (Nûr, 24/35) kavlimi işitmedin mi? Bir odada bir kandil yanınca kandilin ziyâsı odanın karanlığı ile birleşir. Karanlığı ortadan kaldırır; ve odanın zulmetini kaldırıp zulmet yerine ziyâ kâim olur. Bunun gibi ben de ortadan kaldırıyorum, ilminde olan ademin sûretiyle adem yerine ben zâhir olurum. İşte bunu bil kulum ve anla.

Fasıl-2:

Rabbim! Hakk-ı celîlini îfâda acz ve kusûrda bulunurum, dedim.

Rabbim de: Benimle olduğun hâlde benim hakkımda mukassırsın, dedi.

Ben de: Rabbim! Hakk-ı celîlini adem-i îfâda hakkını îfâ edeceğim diye vermiş olduğum ahidde yalancı çıkmadan korkarım, dedim.

Rabbim de: Eğer sen mahlûkâtta biri benim gayrım için yaratıldığını zannedersen bana karşı yalan söylemiş olursun. Bütün sözleri bütün ma'nâları ben yarattım, buyurdu.

[46^a] Ben de: Rabbim! Hakk-ı celîlinde iddiâda bulunduğum şeylerde nâs bana yalan söylüyorsun diyorlar, dedim.

Rabbim de bana: Senin ilmen ve keşfen ve ilhâmen iddiânı kendi bilgileri mi'yârına uruyorlar. Hâlbuki bunlar birtakım mahcûb ve gâfil kimselerdir. Senin beyânın o mahcûb ve gâfillerin bilgilerine uymayınca seni yalancı sanıyorlar. Seni kendilerine kıyâs ediyorlar. Eğer lütuf ve keremimizle hak ve hakîkati kalbleriyle bulsalar seni tasdîk ederler. Zîrâ doğruyu bilen seni tasdîk eder. Hilâfını bilen seni tekzîb eder.

Ben de: Rabbim! Benden râzı ve hoşnûd musun yoksa değil misin, dedim.

Rabbim: Ben senden râzıyım zîrâ bir zamân benimle kâim oluyorsun, bir zamân da benden gaflet ediyorsun, dedi.

Ben de: Rabbim! Senden gafletim ânında benden nasıl râzı oluyorsun, dedim.

Rabbim de bana: Sen gaflet ettiğin vakit kendini bana teslim ediyorsun. Ben de sende senin sûretinle zâhir oluyorum. Benim ile [46^b] kâim olduğun vakit ben de vücûdumu sana bırakıyorum. Vücûdum sâyesinde kendini görüyorsun. Sen benden gafletin hâlinde benim ile kıyâmın hâlinden daha mutâvaatkâr bulunuyorsun. Bu sırrı bilmek şartıyla, buyurdu.

Ben de: Rabbim! Benden gayrı kimselerin senden gafleti ma‘siyet ve büyük noksâniyet olduğu hâlde benim senden gafletim hâlinde sana ziyâde mutâvaatkâr bulunmaklığım nasıl olur, dedim.

Rabbim de bana: Sen benim indimde başkaları gibi değilsin. Zîrâ indimde bana ârif olan ile bana câhil olanların ayrı ayrı hükümleri vardır. Görmez misin bana câhil olan benimle kâim olduğu hâlde bu sır ve hakîkati bilmezse bu hâl-i gafletten dolayı benden çok uzakta kalmış olur. Zîrâ ayn-ı gâfil ben olduğumu bilmez bununla berâber benim ile kâim olan benim gayrımdır. Şu hâlde kulun farkı benim cem‘imdir. Kulun cem‘i benim farkımdır. Gâfilin gâfil olması ancak benim onun aynı olmaklığım sebebiyledir. Ve kul beni bilmez ancak ondan tebâüdüm ile bilir. Şu hâlde benim [47^a] bu‘düm senin bana kurbündür; ve senin kurbün benden bu‘dündür. İşte kulum! Bunu anla ve tarîkimde bulunan ihvânına böyle teblîğde bulunarak anlat.

Kulum! Ârif isen hiç hâlini hakîr görme. Bana câhil isen hiçbir hâlin ile böbürlenme. Bana ârif isen sen benimsin. Zuhûrda istediğim gibi senin için olurum. Bana câhil isen şeytân için olursun. O zamân şeytân zuhûrda sana dâimâ istediği gibi vesvesede bulunur. Seninle beni bilmek için beni benimle bil. Zîrâ sen seninle beni bilemezsin. Bütün nâs kendi benlikleriyle beni bilmek isterler ama bilemezler. Beni benimle bilmek isteseler o zamân beni bilirler. Bunun da sebebi nâs beni benimle nasıl bileceklerini bilmezler. Zîrâ ben onlara taleb-i umûrlarını kendileriyle bilmeyi âdet kıldım. Onlar da taleb-i umûrları gibi beni taleb ediyorlar. Hâlbuki ben istesem beni nasıl taleb edeceklerini onlara bildirirdim, onlar da beni benimle bilirlerdi. Lâkin bu iş bir fazl ve ihsân [47^b] mes‘elesidir. Kullarımdan istediğim kulu bu fazla nâil kılarım, buyurdu.

Fasıl-4:

Dîne âid birçok suâller soran bir kimseyi irşâd için ikindi namâzını vakt-i kerâhatte kılabilirdim. Akşam namâzından sonra Rabbim bana bugün ikindi namâzını kerâhat-i tahrîmiyye ile mekrûh olan bir vakitte niye kıldın, buyurdu. Ben de derhâl tevbe ettim, kabûl buyurdu.

Ben de: Yâ Rabbi! Sen beni seviyorsun, sana olan isyânıma karşı bana ikâb ve azâbda bulunur musun, dedim.

Rabbim de bana: Hayır! Zîrâ sen isyânda bulunduğun vakit derhâl tevbede bulunmana muvaffak kılarım ve ilhâm yoluyla tevbe etmeni hâtırlatırım. Kalbin de tevbeyi kabûl eder, sen de böylece isyânda hasr olmazsın, buyurdu.

Ben de: Yâ Rabbi! Şu hâlde benim ile diğer kimseler arasında tevbeyle muvaffakiyetten başka bir fark yok, dedim.

[48^a] Rabbim de: Evet! Sevdiklerimin şîârı böyledir, buyurdu.

Ben de: Rabbim! Demek senin sevdiğin kullar ma‘siyetten mahfûz değillerdir, dedim.

Rabbim de: Benim sevdiklerim isyân akabinde tevbeyle terk etmekten ve ma‘siyette ısrârdan mahfûzlardır. Benim اللَّهُ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ (Bakara, 2/222) kelâmımı işitmedin mi Ya‘ni “Allah Teâlâ çok tevbe edenleri sever.” demektir. Tevvâb; tevbesi bol demektir.

Ben de: Rabbim! Beni sevip sevmediğini ne ile bileyim, dedim.

Rabbim de: Hasbe’l-beşeriyye senden sâdır olan her ma‘siyet akabinde tevffikimle tevbe etmeğe muvaffak olursan seni sevdiğimi bil. Ben bir kulumu seversem derhâl tevbeyle kalbine getiririm. Ama sevmediğim kulu ma‘siyette musır kılarım.

Ben de: Yâ Rabbi! Sen beni sevdiğin hâlde beni tevbeyle muvaffak kılmadan ma‘siyet hâlimde cânımı alırsan nasıl olur?

[48^b] Rabbim de bana: Tevbeyle muvaffak olmadığı hâlde nâil-i gufrânım olan kimseler miyânında bulunursun. اللَّهُ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ [Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; ondan başka günahları dilediği kimse için bağışlar.] (Nisâ, 4/116) kavlimi işitmedin mi? İsyân hâlinde ölürsen istediğim kullara mağfirette bulunurum, buyurdum. Seni de onlar miyânında bulundururum. İşte isyândan sonra ölüp de tevbeyle vakit bulamayanları böyle mağfiret ederim. İsyân akabinde derhâl tevbe farzdır. İsyândan sonra derhâl tevbe etmeyip tevbeyle geri bırakanlar namazı terk eden ve namaz vakti gelip geçtiği hâlde namaz kılmayan kimse gibidir.

Fasıl-5

Bir gün namaz kılariken ben benliğimden ayrıldım, Rabbim de bana “Yâ kulum!” buyurdu. Ben de daha ne buyuracaklar diye hitâbı bekledim. Bir hitâb gelmedi. Rabbim! Beni sen yarattın, ben senin miskîn bir kulunum, halk bana eziyet ediyorlar, senin için bana düşmanlık besliyorlar, dedim. Bunun üzerine [49^a] ben namazda iken benim lisânımdan Hak’tan وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ إِنَّهُ لَقَوْلُ فَضْلٍ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا

وَأَكِيدُ كَيْدًا فَمَهْلٍ الْكَافِرِينَ أَمْهَلُهُمْ رُوَيْدًا [Yağmurlu göğe andolsun, yarık yarık çatlamış yere andolsun. Şüphesiz o Kur'ân, hak ile bâtilı ayırt eden bir sözdür. O, boş bir söz değildir. Şüphesiz onlar bir tuzak kurarlar, Ben de bir tuzak kurarım. Artık sen inkârcılara mühlet ver; onlara biraz zaman tanı!] (Târık, 86/11-17) hitâbı geldi. Neticede düşmanların zarar-dîde olacakları beyân buyuruldu.

Fasıl-7

Bir gün Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin kabrini ziyârete gittim (kaddesallâhu Teâlâ sırrahu'l-azîz). Ziyâret-i Muhyiddîn'de âdetim türbeye kapısından girer baş tarafında oturur idim. Mükerreren böyle ziyârette bulundum. Ama bir iki def'a Şeyh radiyallâhu anhin baş tarafında ziyâretçilerin bulunduğunu gördüm, ben ayakları tarafına oturdum. Ziyâretlerimin birinde de türbedârın bana "Ziyârette evlâ olan kabrin ayak ucuna oturmaktır; ziyâretçiye göreyim diye kabirde yatanın gözü yorulmasın." sözü [49b] hâtırıma geldi. Ben de Şeyh'in ayak ucuna oturdum. Ve bu mes'eleyi bi'z-zât Hazret-i Şeyh'e sormak istedim ve rûhânî lisân ile sordum. Hazret-i Şeyh de yüksek sesle "Bu sözün aslı yoktur. Zîrâ sûfî kendi âleminde tamâmen rûhânîdir. Rûhâniyetin ise muayyen bir ciheti yoktur. herhangi taraftan ziyâret etsen bana karşı ziyâret etmiş olursun. Kabirde kendisini görmek için zahmet çekmez. Ama ölüp toprağa korken sünnet olan yüzünü kibleye çevirmektir." Şeyh'in bu sözünden (radiyallâhu anh) anladım ki ziyârette baş tarafında bulunmaklığımı istiyorlar. Ondan sonra baş tarafından ziyârete devâm ettim.

Bir gün yine ziyâretlerine gittim. Bir de baktım ki Hazret-i Şeyh benden istiğfârdan başka bir şey istemiyor. Ben de istiğfâra devâm ettim. O zamân mağfîret makâmının tahkîki bana tecellî eyledi. Ve bu tecellî kime olursa her kemâl ve her hayrın kabûlüne hâzırlık onun için hâsıl olur. Bunun için çok çok [50^a] istiğfâr okuyarak huzûr-ı Muhyiddîn'den çıktım. Ondan sonra çok istiğfârda bulunmaya başladım.

Fasıl-8

Bir gece Dimaşk Şâm'ının köylerinden Râviye köyünde kaldım. O köye Kabru Elest derlerdi. Gece yarısından sonra kalktım. Bu köyün yakınında medfûn Şeyh Ömer el-Habbâzî'yi⁴⁹³ buldum. Biz de onu sabahleyn ziyâret edecek idik. Ben ömrümde bunun kabrini ziyâret etmemiş idim. Şeyh Ömer el-Habbâzî'nin rûhâniyeti benim bulunduğum

⁴⁹³ Ebû Muhammed Celâleddin Ömer b. Muhammed el-Hucendî el-Habbâzî zamanın en üstün Hanefî fıkıh âlimlerindendir. 629/1232 yılında Hucend'de doğan Habbâzî 691/1292 yılında görev yaptığı Şâm'da vefat etmiştir. Bkz. Mahmud Rıdvanoglu, "Habbâzî", *DİA*, XIV, s. 342-343.

eve geldi. Ömer el-Habbâz zaîf ve uzun boylu idi. Arkasında siyah bir aba var idi ve bana bakıyor ve bana söz söylemiyordu. Biraz sonra Şeyh Müdrik el-Fezârî (radıyallâhu anh) geldi ki bu zât bu köyün yakınında medfûndur, geldikleri zamân ben uyanmış idim. Enli boylu ve esmer renkli bir zât idi. Giydiği elbise pâk renginde idi, başında sarık var idi. Bu zâtın hâli zamânımız ahâlisi gibi değil idi. [50^b] Güler yüzlü ve görüşmek ister bir hâlde değil idi. Eskiden göçmüş Arapların tabîatında idi. Ben bu zâtı evvelâ bu köye girerken yol üzerinde medfûn Mikdâd-ı Benü'l-esved zannettim. Sonra anladık Mikdâd-ı Benü'l-esved değilmiş, belki yol üzerindeki kabir Müdrik el-Fezârî'nin kabri imiş. Sonra Seyyide Zeyneb radıyallâhu anhâya mülâkâta muntazır oldum ve onu görmek istedim. Bu karyede ve toprağında Seyyide Zeyneb'i bulamadım. Zîrâ onun rûhâniyeti burada yok idi. Vâkıân burada Seyyide Zeyneb nâmında ve Sitte Zeyneb lakabıyla bir kız varsa da bu başka bir kadın idi. Seyyide Zeyneb radıyallâhu anhâ değil idi.

Fasıl-9

Bir gün Dâreyâ karyesinde Ebû Süleymân Dârânî'nin ziyâretine gittim. Enli boylu ablak yüzlü bir zât gördüm. Bu makâmda bende tevâzu' makâmı husûle geldi ve ona okuttum! Ben çok hatâ ve günâh işliyorum amelde kusûrum [51^a] çoktur, dedim. O da bana “Bunlar tamâmen cisimlerin muktezayâtıdır, biz ise cisimden kurtulduk bu yolda sözler bize gerekmez, rûhâniyetin makâmına dönersen bize lâıyk olursun.” dedi. Ben de âlem-i cismânîden tecerrüd eyledim. Âlem-i rûhânîye dâhil oldum, namâza durdum. Bana huşû' hâli galebe eyledi, vâridin şiddetinden kendime mâlik olamadım ve az daha cismâniyetten bi'l-küllîye alâkamı kesecek idim. Ama Cenâb-ı Hak “kavl-i sâbit”⁴⁹⁴ ile beni durdurdu. Sonra “tevhîd-i ayânî” hakkında Süleymân-ı Dârânî ile muhâvereye başladık. Anladım ki Ebû Süleymân bi'l-küllîye cismâniyetten ayrılmış hattâ dünyadaki cism-i insâniyetin muktezayâtını da unutmuş. Sonra sûret-i berzahîye görmek istedim, onu da göremedim. Gâlibâ kuyûda i'tinâsı olmadığından ve tevhîd-i mutlakta kemâl-i istiğrâkından benden gizlendi. Sonra bu ziyârette yanımda bulunanlardan biri sabahleyin bana Hazret-i Şeyh-i Ekber'in;

وَمَا الْفَخْرُ إِلَّا فِي الْجُسُومِ وَكَوْنِهَا
مَوْلِدَةُ الْأَرْوَاحِ نَاهِيكَ مِنْ فَخْرٍ

[51^b] beytini okudu.⁴⁹⁵

⁴⁹⁴ يُبَيِّنُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ [Allah iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sabit bir sözle sağlamlaştırmış.] (İbrahim, 14/27)

⁴⁹⁵ İbnü'l-Arabî, *Dîvân*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002, s. 312.

Bu beyti işitince anladım ki kemâl-i Muhammedî takdîme lâayık imiş. Ve makâm-ı kadîmde tevâzu‘-ı cismânî evlâ imiş. O zamân evvelki hâl ve tarîkatime rücû‘ eyledim. Bir arkadaşım lisânından bana bu beytin söylenmesi Şeyh-i Ekber’in beni korumasından ileri geldiğini anladım. Zîrâ beni tarîkatten ayırmak ve hakîkate mübâyin bulundurmak istemiyormuş. Sonra Kıtânâ karyesine gittik Şeyh Hasan Kıtânî rahimehullâhı ziyâret ettik ve onu kudret-i kadîm tecellîsinden büyük bir hâl sâhibi buldum ve yanımdakilere Şeyh’in mertebesini söyledim. Hattâ yanımdakilerin lisânından lisân-ı zâtıyla Cenâb-ı Hak *وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى* [Attiğin zaman sen atmadın, fakat Allah attı.] (Enfâl, 17/17) âyetini cereyân ettirdi. Ben de onlara bu âyet makâm-ı Şeyh Hasan hakkında, dediğime delîl de Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem bir gazâda bir avuç toprak aldı, düşmanın yüzlerine serpti. “Şâheti’l-vücûh” buyurdu onlar da münhezim oldular, gözlerine bu topraktan girmeyen bir düşman kalmadı. İşte [52^a] Resûlullâh’da olan bu hâl tecellî-i kudret âsârından idi. Hasan hazretleri de bu tecellîye Resûlullâh’ın vârisidir. Ama makâm-ı Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem tecellî-i ulûm-i ilâhîdir ve *قُلْ رَبِّ عَلَّمَا* [Rabbim! İlmimi artır, de.] (Tâhâ, 20/114) âyetiyle ilmin ziyâdeliğini taleb ile me’mûr oldular.

Sonra Şeyh Hasan kuddise sırruhû bu köy âhâlisinden beni ikiye musallat eyledi. Biri ben Şeyh Hasan zürriyetindenim diyordu, diğeri de başka bir kimse idi. Ben de inşâallâhu Teâlâ yed-i ilâhî ile her ikisinden Şeyh Hasan’ın intikâmını aldım.

Fasıl-12

Rabbim! Bana benimle tecellî eyledi. Ben de derhâl vücûd-ı masbûğ oldum. Bunun üzerine *صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً* (Bakara, 2/138) âyetini hâtırladım. Ya’ni “Allâh’ın boyasıdır, Allâh’dan daha iyi boyası olan kimdir. Biz o Allâh’a ibâdet edenlerdeniz.” demektir.

Nahcivânî tefsîrinde bu âyete şöyle ma’nâ verir:

[52^b] Millet-i hanîfiyye-i beyzâyâ mütâbaattan hâsıl olan tevhîdimiz ancak bizi Muhît olan Allâh’ın boyasıdır ki bu boya ile kalblerimizin boyanması safâ tecrîdine ve zülâl tevhîdine yol bulmamız içindir. Allah’dan daha iyi boyası olan kim vardır ki biz ona uyalım. Zîrâ gayrın vücûdu yoktur ve O’ndan başkaya da rücû‘ yoktur. Gayrı için vücûd olmayınca “Biz O’na âbidlerdeniz”, ukûs ve azlâl gibi, gayrısına değil, ya’ni zıllın zıl sâhibine ve âyîne göre görünen sûretlerin râiye âid olduğu gibi biz O’na âidler ve râci’leriz

demektir.⁴⁹⁶

Merhûm Ya‘kûb Han hazretleri sıbğatallâh âyetine صَبَغَنَا اللَّهُ صِبْغَةً أَيْ فَطَرَنَا اللَّهُ وَخَلَقَنَا عَلَى إِسْتِعْدَادٍ tefsîrini yazmıştır.

Bunun üzerine onun benimle boyası benim onunla boyamdan ahsen olduğunu bildim. Ben bundan bildim ki bu yolda bana tecellîsi beni medh sadedinde olmuştur. Ben de [53^a] “Boya benim boyamdır benim boyamdan ahsen hangi boya vardır? Dedim. Zîrâ vücûd benim boyamdır vücûddan ahsen ne vardır?” Sonra وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ kavlı-i ilâhîsini tezekkürde bulundum, bundan da bildim ki ibâdet ayn-ı şehâdetir. İbâdetin hakîkatî de لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ [Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır.] (Yûnus, 10/26) âyetinde olan hüsnâ ve ziyâdedir. Bunun üzerine beni senden alıp beni bana reddedince bana benden nidâ etti.

İşâretle anla, ibâreyi anlama. Zîrâ ibâre unvân-ı elfâzdır kulum! İndimde ol o hâlde anla. Zîrâ vücûdum vücûdudur buyurdu. Ben de o ayn-ı fakrımdır ve o benim kurbümdür ve o benim bu‘dümdür, dedim.

Fasıl-13

Ben mir’âtımdan fânî olduğum hâlde benim zâtıma nüzûl eyledi ve onun nüzûlü benim benden ayn-ı urûcum oldu. [53^b] Ve şuûn-ı mütevâliyede onun katı benim katımdır ve nüzûl de yoktur. Zîrâ nüzûl denilen şey; olan ile zâil olan bir emirdir. merâyâ safvet kesb edince mezâyâ zâhir olur ve mülûk reâyâdan ayrılıp ve cemî‘-i rusûm ve hudûdda vücûddan başka bir şey yoktur. Hatîb bu minberde suûd edince الْحَمْدُ لِلَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَاللَّهُ هُوَ dedi. Ve ey abdim! hudûsunla mir’ât-ı kadîme bak. Kendini orada görürsün o zamân senden kim söylediği sana zâhir olur, dedi.

Fasıl-14

Rabbim bana benim sûretimle zâhir oldu ve bana: “vücûd-ı mutlak benim ve sen benim kaydımsın ve şey de benim kaydımdır ve beni bilmeyenler bana suver-i mu‘tekadlarında ibâdet ederler. Başka bir şey yapamazlar. Ve onlar kitâbın bir kısmına inanırlar bir kısmını inkâr ederler. Hâlbuki onlar ve cemî‘ suverde bana ibâdetle kitâbın cümlesine îmân ve bütün gayr yükünden [54^a] kurtulmak ile me’mûrlardır, dedi.

Fasıl-15

⁴⁹⁶ Abdülkâdir Geylânî, *Geylânî Tefsiri* (trc. Dilâver Gürer, Ahmet Yılmaz), İstanbul: Geylânî İlim Araştırma ve Yayın Merkezi, 2012, I, s. 143-144. Nahcivânî’ye âit olan bu eser hâtâen Abdülkâdir Geylânî’ye atfedilerek basılmıştır. Ayrıntıları hakkında bkz. Necdet Tosun, Orkhan Musakhanov, “Tefsîru’l-Ceylânî’nin Abdülkâdir Geylânî’ye Nisbeti Meselesi”, *Tasavvuf Dergisi*, c. 33, s. 1-16.

Rabbim bana tecellî eyledi, derhâl şevk ve taraba geldim. Bu tecellîye “tecelliyyü’l-yedi’l-lâzım” denir. Bunun üzerine bana: “Sen benimle dâımsın ve bende seninle dâımım. Zîrâ sen indimdesin ve benim indimde olan fenâ bulmaz. Şu kadar varki bir sûret gider diğır sûret sâbit olur, ile’l-ebed böyle olur.” buyurdu. Bundan pek ziyâde ferahlandım ve pek ziyâde mesrûr oldum. Derhâl Rabbime “Ben senin sûretinle benim ve sen de benim suverim ile sensin.” dedim. Rabbime olan bu kavlim onun kavline tevâfuk eyledi ve ben hasta idim âfiyet buldum. Hastalığım enâniyyet idi âfiyetim o oldu. Sonra Rabbim bana: “Sen kendine bak” dedi. Kendime baktım. Suver-i zâhireden ve aklen suver-i bâtınadan başka bir şey görmedim. Bunun üzerine Rabbime baktım: [54^b] “Suverden başka bir şey görmedim” dedim. Rabbim de bana: “İşte o suver sensin” dedi. Sonra bana: “Bir daha bak” dedi. Bir daha baktım. Bütün suveri berk-i hâtıf gibi gördüm ve O’na: “Suver ne oldu” dedim. O da “Suver sensin” dedi. Ben de ona “Ben sana geldim” dedim. O da “Şâkirînden ol” dedi. Sonra sûre-i Mâide’de olan يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ تُبَدَّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ [Ey iman edenler! Size açıklandığı takdirde, sizi üzecek olan şeylere dair soru sormayın.] (Mâide, 5/101) buyurdu. Ebedî sükûna vardım. Ezeli sohbetle bulundum.

Fasıl-16

Rabbim bana: “Ey sûretin suveri bu senin için mutlaka ve mahsûra olan bir hâlettir ve sana mensûb olan şeylerle senin üzerine kâim olan benim. Şu hâlde tevekkül eyle. Her şeyi bana reddeyle” buyurdu. Ben de O’na: “Kendi kavlim ile değil onun kavliyle, “işte bu benim kuvvet ve havlimdir.” Ve o da: “Seninle ve sana mensûb suver-i maânî ile kâim sûretindir” dedim. [55^a] Sonra benim münâcâtımla bana münâcât eyledi ve bana kendi ve benim zâtımdan keşfte bulundu. Ben de o zamân mütekellim-i vâhidden başka bir şey bulmadım ve mütevahhid-i vâhidi gördüm ve bildim ki kelâm ve hitâbda tevbe-i mahz zan ve vehimden ileri geliyor. Sanki bu da o Cenâb’ın suverinden biri imiş. Böylece kapı açıldı, lüb meydâne çıktı, kışır yere düştü. 497 فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَلْبَابِ

⁴⁹⁷ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَلْبَابِ [Ey basiret sahipleri! İbret alın.] (Haşr, 59/2)

SONUÇ

Bu çalışmada Osmanlı döneminde yazılan *Gavsiyye* tercüme ve şerhlerini inceleyerek tespit ettiğimiz metinlerin çeviri yazılarını hazırladık. Tercüme ve şerhlerin müellif ve nüsha bilgilerini verdiğimiz birinci bölümde aynı zamanda metinlerin kısa bir değerlendirmesini yaparak aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaya çalıştık. Bu bölümde ayrıca risâlenin âdiyetine dâir bilgileri ve katalog kayıtlarındaki mevcut durumu tespiti gayret ettik. İlâveten *Gavsiyye*'nin üslup ve muhtevâsı üzerine yapılan tartışmalara değinerek günümüzdeki çalışmaları değerlendirdik. Her ne kadar araştırmamız Osmanlı dönemi tsavvuf literatürü ile sınırlı olsa da çalışmamıza katkı sağlayabileceği düşüncesiyle Farsça, Urduca ve Çağatay Türkçesinde *Gavsiyye* üzerine yazılmış eserleri de ulaşabildiğimiz kadarıyla inceledik. Nitekim bu inceleme sonucunda Ahmed Muhtar Belhî'ye ait eserin, Velî Mülûk Şâh'ın Farsça şerhinden hareketle yapılmış kısmî bir tercüme olduğunu tespit ettik.

Abdüllatîf el-Eyyûbî'nin *Tercüme-i Gavsiyye*'si ile Ahmed Reşîd'in *Avniyye fi Tercümeti'l-Gavsiyye*'si benzerlik taşıyan metinlerdir. *Avniyye*'de bulunan ilâve birtakım açıklamalar Ahmed Reşîd'in müstakil bir mukaddime ve zeyl ekleyerek *Tercüme-i Gavsiyye*'den istifâdeyle *Avniyye*'yi telif etmiş olma ihtimâlini akla getirmektedir. Bu çerçevede *Tercüme-i Gavsiyye* ile irtibatlı olabileceğini düşündüğümüz katalog kayıtlarında Abdüllatîf el-Eyyûbî'nin *Tercüme-i Gavsiyye*'si olarak kaydedilen bir nüshanın farklı bir tercüme olduğunu tespit ettik. Müterciminin kim olduğu mevcut nüshadan hareketle anlaşılamayan bu tercüme ile Abdullah Salâhî'ye atfedilen tercüme üslup ve ek açıklamalar bakımından birbirine benzemektedir. Bu durum iki risâlenin yakın dönemlerde telif edildiği ihtimâlini akla getirmektedir. Kime âit olduğu tespit edilemeyen bir diğer tercümeye ise *Gavsiyye* İbnü'l-Arabî'ye atfedilmekte ve metin vahdet-i vücûd merkezli yorumlanarak özellikle ittihâd konusunda açıklamalar getirilmektedir. Ahmed Muhtar'ın *Gavsiyye Tercümesi* ve *Şerhi* ise Hint coğrafyasından etkiler taşıması dolayısıyla içerik bakımından diğer tercümelere nispetle oldukça farklıdır. Hasan Cafer'in *Risâle-i Gavsiyye Tercümesi* de kısmî bir metin olmasına karşılık gerek açıklama biçimi gerekse kaynak kullanımı bakımından farklı bir üslup ortaya koyarak diğerlerinden ayrılır. Bütün bu metinler Osmanlı kültür coğrafyasında *Gavsiyye* etrafında teşekkül eden literatürü görmek ve

risâleye dönük ilgiyi tespit etmek açısından kaynak değeri taşımaktadır. Ayrıca konu bağlamında herhangi bir benzerlik taşımamakla birlikte Abdülganî Nablusî'nin *Münâcâtü'l-Hakîm* ve *Münâğâtü'l-Kadîm* adlı eserinin sırf üslûbundan hareketle *Gavsîyye* ismiyle tercüme edilmesi metnin yaygınlığına ilişkin güzel bir örnektir.

Sonuç olarak *Gavsîyye Risâlesi*, farklı sûfî çevreler tarafından rağbet görmüş, muhtelif bakış açılarına sahip müelliflerce kendi görüşleri çerçevesinde yorumlanabilmiş bir metindir. Yazılan her şerhte şârihin tasavvufî tutumuna, talep gösteren kesimlerin kabullerine göre farklı noktalara değinilmesi, muhtelif konular öne çıkarılarak *Gavsîyye Risâlesi*'ndeki unsurların belli bir bakış açısı üzerinden ortaya konulmaya çalışılması, farklı muhitler tarafından ilgi gören ve çeşitli tarîkat pîrleri tarafından şerh edilen *Gavsîyye* metninin, okuyucusunun ilgileri ile bağlantı kurmayı sağlayan bir muhtevâ ve üslûba sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum *Gavsîyye Risâlesi*'nin geçmişten günümüze hatırı sayılır bir süreklilik kazanmasına sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

- el-Aclûnî, İsmâil bin Muhammed, **Keşfü'l-Hafâ**, I, II, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- Afîfî, Ebu'l-Alâ, **Tasavvuf İslâm'da Manevî Hayat** (çev. Ekrem Demirli, Abdullah Kartal), İstanbul: İz, 2009.
- Akkuş, Mehmet, **Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Hayatı ve Eserleri**, Ankara: MEB, 1998.
- Aktaş, Serap *“Ahmed Sâfî Bey'in Sefînetü's-Sâfî Adlı Eserinde Bektaşîlik”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1999).
- Alaaddin, Bekri, **Abdülganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri** (çev. Veysel Uysal), İstanbul: İnsan, 1995.
- Ankaravî, İsmâil Rusûhî, **Minhâcü'l-Fukarâ** (haz. Safî Arpaguş), İstanbul: Vefa yay., 2008.
- el-Arabî, Muhammed Nûr, **Muhyiddin İbn Arabî'nin Gavsîyye Risâlesi Şerhi** (çev. Mahmut Kanık), İstanbul: İz, 2010.
- Ardıç, Necdet, **Risâle-i Gavsîye Şerhi**, yy, İrfan Sofrası Tasavvuf Serisi, ty.
- Ateş, Süleyman, “Hazarât-ı hams”, **DİA**, XVII, s. 115-116.
- , “Kutup”, **DİA**, XXVI, s. 498-499.
- Attâr, Feridüddin, **Tezkiretü'l-Evliya** (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul: Kabalcı, 2012.
- Aynî, Mehmed Ali, **İslâmın Büyük Velisi Abdülkadir Geylânî** (çev. Tahir Yücel), İstanbul: Büyüyen Ay, 2016.
- , **Les Grandes Figures de L'Orient Un Grand Saint de L'Islam Abd-Al-Kadir Guilânî**, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1938.
- Ayverdi, İlhan, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, I-III, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2006.
- Bebek, Adil, “İbn Azzûz”, **DİA**, XIX, s. 342-343.
- el-Belhî, Seyyid Abdülkâdir, **Esrâr-ı Tevhîd**, (çev. Neşen Çağıl), İstanbul: Pan, 2014.
- el-Belhî, Ahmed Muhtar, **Hazret-i İmâm Ali** (haz. Arzu Meral), İstanbul: Revak, 2012.
- , **İlhâmât-ı Kâdiriyye Tercüme ve Şerhi** (haz. Mustafa Okurkan), Sivas: Esform Ofset, 2010.
- , **Gavsîyye Risâlesi Tercüme ve Şerhi**, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 312, vr. 51^b-90^a.
- , **İlhâmât-ı Kâdiriyye Tercümesi**, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Abdülbâkî Gölpınarlı Blm, nr. 142, vr. 1^b-54^a.
- el-Beyhakî, Ebû Bekir, **Âdâb** (tahk. Ebû Adullâh es-Saîd el-Mendûh), Beyrut: Müessesetü'l-Kütübü's-Sekâfiyye, 1988.
- Bosnevî, Abdullâh, **Tecelliyâtü Arâisi'n-Nüsûs fî Manassâti Hikemi'l-Fusûs**, II, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1290/1873.

- Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, I, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- _____, **İbn Arabî Hazretleri** (haz. Tahir Galip Seratlı), Konya: Kardelen, 2011.
- _____, **Terceme-i Hâl ve Fezâil-i Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn-i Arabî** (nşr. Tüccarzâde İbrâhim Hilmi), İstanbul: Kütüphâne-i İslâm ve Askerî, 1316.
- Bursevî, İsmail Hakkı, **Allah'a Yakın Olmak Varlık Mertebeleri ve İnsan-ı Kâmil** (haz. Muhammed Bedirhan), İstanbul: Hayykitap, 2012.
- Can, Şefik, **H. Mevlânâ'nın Rubâîleri**, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001.
- Ceyhan, Semih, "Salâhî Efendi", **DİA**, XXXVI, s. 17-19.
- Cihangirî, Muhsin ve Muhammed İbrahim Mâlmîr, "er-Risâletü'l-Gavsiyye ez Muhyiddîn Abdülkâdir Geylânî yâ Muhyiddîn İbn Arabî est?", **Mecelle-i Danişkede-i Edebiyât ve Ulûm-i İnsânî**, Tahran: 1381, s. 313-330.
- Cürcânî, Seyyid Şerîf, **Ta'rifât**, Mısır: Matbaatü'l-Hayriyye, 1306.
- _____, **Ta'rifât Tasavvuf İstılahları** (çev. Abdülaziz Mecdi Tolun, haz. Abdulrahman Acer), İstanbul: Litera, 2014.
- Çakır, Adalet, **Mehmed Rif'at Efendi'nin Nefhatü'r-Riyâzî'l-Aliye'sinde Abdülkâdir-i Geylânî ve Kâdirîlik**, I-II, İstanbul: İSAM, 2012.
- Çakır, Mümine, "Bir Bektâşî Babası Kâdimî'nin Mektupları", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, sy. 59, 2011, s. 373-395.
- Demirci, Mehmet, "Hazret", **DİA**, XVII, s. 146-147.
- Dilçin, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara: TDK, 1983.
- Ergin, Hasan Cafer, **Temple Tarîkatı ve Tarîkatin Son Büyük Üstadı**, İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Blm, nr. 498.
- _____, **Melâmet Kalesinin Hazînedârı Niyâzî-i Mısırî** (haz. Mustafa Tatcı, Gülten Küçükbasmacı), İstanbul: H Yayınları, 2017.
- _____, **Risâle-i Gavsiyye Tercümesi**, İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Blm, nr. 632.
- Ertuğrul, İsmail Fennî, **Vahdet-i Vücûd ve İbn-i Arabî** (haz. Mustafa Kara), İstanbul: İnsan, 2008.
- _____, **Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn Arabî**, İstanbul: Orhâniye Matbaası, 1928.
- Ertuğrul, Mustafa, **Büyük Mutasavvıf Abdülkadir Geylânî**, İstanbul: Gayret Kitabevi, 1948.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı, **Divan** (kollektif), Ankara: DİB, 2013.
- Eyice, Semavi, "Dâvud Paşa Külliyesi", **DİA**, IX, s. 42-44.
- el-Eyyûbî, Abdüllatif, **Terceme-i Gavsiyye**, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1266; Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Blm, nr. 4814; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları Blm, nr. 1440, vr. 2b-13b; nr. 1496, vr. 1b-13a; nr. 1062, vr. 23a-39a; nr. 473, vr. 1b-30b; nr. 570, vr. 102b-108a; Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, Yazmalar Blm, nr. 39, vr. 1b-13a; Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Blm, nr. 2598.
- Fahreddîn-i Irâkî, **Lemaat** (Tercüme ve şerh: Ahmed Avni Konuk, haz. Ercan Alkan), İstanbul: İlkharf yay., 2011.

- _____, **Aşk Metafizigi**, (haz. Ercan Alkan), İstanbul: Hayykitap, 2012.
- Gaybî, Sun'ullâh, **Divân**, (der. Bilal Kemikli), Ankara: DİB, 2014.
- Gazzâlî, Muhammed, **İhyâu Ulûmi'd-Dîn**, I-IV, Beyrut: Dârü'l-Mârife, 2010.
- Geylânî, Hasan, "Risâle-i Gavsîyye" (tahk. Necip Mâil Herevî), **Resâilü İbn Arabî**, Tahran: İntişârât-ı Mevlâ, 1988, s. 23-46.
- Geylânî, Abdülkâdir, **Risaleler** (haz. Dilaver Gürer), İstanbul: İnsan, 2013.
- _____, **Füyûzat-ı Rabbaniye** (çev. Celâl Yıldırım), İstanbul: Bedir Yay., 2001.
- _____, **Hakk'ın Nuruna Mirac** (haz. Muhammed Bedirhan), İstanbul: Hayy, 2011.
- _____, **Geylânî Tefsiri** (trc. Dilâver Gürer vd.), I-VI, İstanbul: Geylânî İlim Araştırma ve Yayın Merkezi, 2012.
- Gîsûdirâz, Muhammed Hüseyin, **Cevâhiru'l-Uşşâk** (trc. Ahmed Hüseyin), Lahor: Progressive Books, 2000.
- _____, **Cevâhiru'l-Uşşâk** (haz. Nezir Muhammed Han), Haydarâbâd: Ahd-ı Âferîn, 1943.
- Gölpınarlı, Abdülbâkî, **100 Soruda Tasavvuf**, İstanbul: Gerçek yay., 1969.
- _____, **Melâmîlik ve Melâmîler**, İstanbul: Devlet Matbaası, 1931.
- _____, **Mesnevî ve Şerhi**, II, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2000.
- Gürer, Dilaver, **Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri**, İstanbul: İnsan, 2013.
- Hâdimî, Muhammed Mevlana Ebû Said, **Berîkatü'l-Mahmûdiyye fi Şerhi't-Tarîkatü'l-Muhammediyye**, I-II, Matbaatü'l-Halebî, 1348.
- _____, **Tarîkat-ı Muhammediyye Şerh-i Berika** (trc. Bedreddin Çetiner), I-V, İstanbul: Kahraman Neşriyat, 2015.
- el-Hakîm, Suad, **İbnü'l-Arabî Sözlüğü** (çev. Ekrem Demirli), İstanbul: Kabalcı, 2004.
- Harman, Ömer Faruk, "Bel'am b. Bâûrâ", **DİA**, V, s. 389-390.
- Herevî, Hâce Abdullah Ensârî, **Menâzilü's-Sâirîn** (haz. Abdurrezzak Tek), Bursa: Emin Yayınları, 2008.
- Herevî, Necip Mâil, "Mukaddime-i Musahhih", **Resâilü İbn Arabî**, Tahran: İntişârât-ı Mevlâ, 1988, s. XXXXIII-XXXVI.
- Hücvirî, **Hakikat Bilgisi Keşfü'l-Mahcûb** (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul: Dergâh, 2014.
- Hulûsi, Ahmed, **"Gavsîye" Açıklaması**, İstanbul: Kitsan, 2014.
- el-İsfahânî, Ebû Nuaym, **Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ** (tahk. Mustafa Abdülkadir Ata), I-XII, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1409/1988.
- İbn Azzûz, Muhammed Mekkî, "Seyfü'r-Rabbânî", **Sırru'l-Esrâr ve Mazharu'l-Envâr** (tahk. Ahmed Ferid el-Mezîdî), Lübnan: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007.
- İbn Kesîr, **Büyük İslam Tarihi** (çev. Mehmet Keskin), I-XV, İstanbul: Çağrı, 1994.
- İlhan, Azize, **Tasavvuf Dönemi Kaynak Eserlerinde Fakr Kavramı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2004).
- İmâm-ı Rabbânî, **Mektûbât-ı Rabbânî Tercümesi** (haz. Ali Kaya vd.), I-III, İstanbul: Yasin yay., 2010.

- Kara, Mustafa, “Bişr el-Hâfî”, **DİA**, VI, s. 221-222.
- _____, “Ebü’l-Hüseyn en-Nûrî”, **DİA**, X, s. 328-330.
- Karaismailoğlu, Adnan, “Şebüsterî”, **DİA**, XXXVIII, s. 400-401.
- el-Karamânî, Alî b. Muhammed, **Hakku’z-Zâhir**, yy, ty.
- el-Kârî, Ali b. Muhammed, **Mirkâtü’l-Mefâtîh Şerhi Mişkâtü’l-Mesâbih** (tahk. Sıdkı Muhammed Cemil el-Attar), I-X, Beyrut: Dârü’l-Fikr, 2002.
- Kâtip Çelebî, **Keşfü’z-Zünûn** (haz. Şerefettin Yaltkaya, Rıfat Bilge), I-II, İstanbul: Maarif Matbaası, 1941.
- el-Kefevî, Ebü’l-Bekâ, **Külliyât** (nşr. Adnân Derviş, Muhammed el-Mısrî), Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1998.
- Kelâbâzî, **Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta’arruf** (haz. Süleyman Uludağ), İstanbul: Dergâh, 2013.
- Kılıç, Hulusi, “Fîrûzâbâdî”, **DİA**, XIII, s. 142-145.
- _____, “Ebü’l-Bekâ el-Kefevî”, **DİA**, X, s. 298.
- Koca, Ferhat, “Fudayl b. İyâz”, **DİA**, XIII, s. 208-209.
- Koçyiğit, Yakup, **Hâdimâ’nin el-Berîka’da İzlediği Hadis Metodolojisi ve Hadis İlmindeki Yeri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2010).
- Konuk, A. Avni, **Mesnevî-i Şerîf Şerhi** (haz. Mustafa Tahralı vd.), I-XII, İstanbul: Kitabevi, 2008.
- _____, **Fusûsu’l-Hikem Tercüme ve Şerhi** (haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın), I-IV, İstanbul: İFAV, 2014.
- Kuşeyrî, Abdülkerim, **Kuşeyrî Risâlesi** (haz. Dilaver Selvi), İstanbul: Semerkant, 2012.
- _____, **Risâletü’l-Kuşeyriyye**, Kahire: Şirketü’l-Kudüs, 2008.
- el-Mâlih, Muhammed Riyaz, **Fihrisü Mahtûtâtî Dâri’l-Kütübî’z-Zâhiriyye**, I-III, Dimaşk: 1978.
- _____, **eş-Şeyhü’l-Ekber Muhyiddîn Arabî**, Abu Dhabi: el-Mecmaü’s-Sekâfî, 2007.
- Mâlmîr, Muhammed İbrahim, “Nakd-i Nüşahâ-yı Hattî vü Çâbî-yi Risâle-i Gavsiyye”, **Mecelle-i Danişkede-i Edebiyât ve Ulûm-i İnsânî**, Tahran: 1387, S. 186, s. 140-159.
- el-Mekkî, Ebû Tâlib, **Kûtu’l-Kulûb** (haz. Yakup Çiçek, Dilaver Selvi), I-IV, İstanbul: Semerkand, 2003.
- Muhyiddîn İbn Arabî, **Kutsal Sırlar** (trc. Vahdettin İnce), İstanbul: Kitsan.
- Musakhanov, Orkhan; Necdet Tosun, “Tefsîrû’l-Ceylânî’nin Abdülkâdir Geylânî’ye Nisbeti Meselesi”, **Tasavvuf Dergisi**, c. 33, s. 1-16.
- Mustafa Râsim Efendi, **Istılâhât-ı İnsan-ı Kâmil**, (haz. İhsan Kara), İstanbul: İnsan, 2013.
- Münzevî, Ahmed, **Fihrist-i Müşterek Nüşahâ-yı Hattî-yi Fârisî-yi Pakistan**, I-III, Lahor: 1984.
- Nablusî, Abdülganî, **Divânü’l-Hakâik ve Mecmûu’r-Rekâik** (tahk. Muhammed Abdülhâlık Zenâtî), Beyrut: Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2009.

- _____. **Gavsiyye Tercümesi**, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 886, vr. 44^b-55^a.
- _____. **Münâcâtü'l-Hakîm ve Münâğâtü'l-Kadîm**, Süleymâniye Kütüphanesi, Halet Efendi Blm, nr. 332, vr. 237^b-243^a.
- _____. **Münâcâtü'l-Hakîm ve Münâğâtü'l-Kadîm**, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm, nr. 1072, vr. 10^b-15^a.
- Nasr, Seyyid Hüseyin, **Gülşen-i Hakikat** (çev. Nurullah Koltaş), İstanbul: İnsan Yay., 2015.
- Nevşâhî Ârif, Rızâullah Şah, **Kitabşinâsî-i Âsâr-ı Fârisî-yi Çâp-şode der Şibh-i Kârre: (Hind, Pakistan, Bangladeş)**, I-IV, Tahran: Mîrâs-ı Mektûb, 2012.
- Niya, Bakır Sadri, **Ferheng-i Me'sûrât-ı Mûtûn-i İrfânî**, Tahran: İntişârât-ı Sohen, 2009.
- Nizami, K. A., "Gîsûdırâz", **DİA**, XIV, s. 94-95.
- Nureddin Ebû'l-Hasan, **Behcetü'l-Esrâr** (çev. Abdurrahman Hâlis Kerkükî), İstanbul: Onur Kitap, 2013.
- Öngören, Reşat, "Tasavvuf", **DİA**, s. 119-126.
- Özgüç, Süleyman, **Cabbârzâde Muhammed Ârif Bey ve "Atiyye-i Sübhâniyye" İsimli Eseri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2013).
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, III, İstanbul: MEB, 1993.
- Reşid, Ahmed, **Avniyye fi Tercemeti'l-Gavsiyye**, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları Blm., nr. 1346, vr. ; Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Blm., nr. 2855.
- Rıdvanoğlu, Mahmud "Habbâzî", **DİA**, XIV, s. 342-343.
- Schimmel, Annemarie, **Hallac & Kurtarın Beni Tanrıdan** (çev. Ahmetcan Asena), İstanbul: Pan, 2011.
- es-Sem'ânî, Abdülkerîm b. Muhammed, **el-Ensâb** (thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî vd.), II, Haydarâbad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1962.
- Serrâc, **el-Lüma' İslam Tasavvufu** (çev. Hasan Kamil Yılmaz), İstanbul: Erkam, 2012.
- Sirâceddin Abullâh Behlûl Şüttârî, **Sevânihu's-Sûfiyye Şerh-i Risâle-i Gavsiyye**, Müze ve Kütüphane-i Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî, nr. 10685.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer, **Gerçek Tasavvuf** (haz. Dilaver Selvi), İstanbul: Semerkand, 2013.
- Şahabî, Muhammed Sâdık, **Abdülkadir Geylani Hazretlerinin Menkıbeleri** (haz. Tahir Hafızalioğlu), İstanbul: Pamuk Yayıncılık, 2002.
- _____. **Menâkıb-ı Gavsiyye** (trc. Hafız Muhammed Ziyâüddîn), İstanbul: 1312.
- eş-Şa'rânî, Abdulvehhâb, **Tabakâtü'l-Kübrâ** (haz. A. Abdurrahîm es-Sayh, T. Alî Vehbe), I, Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, 2005.
- Tahralı, Mustafa "İbnü'l-Arabî'de Bir Hadîs-i Kudsi'nin Yorumu", **Nurlar Hazînesi**, İstanbul: İz, 1994, s. 11-42.
- _____. "Ahmed er-Rifâî", **DİA**, II, s. 127-130.

- Tan, M. Nedim, “Topçuzâde Mehmed Ârif Bey’in Yaptığı Tercümeleri: Miftâhu’l-vücûd ilâ nihâyeti’l-maksûd”, **Tasavvuf Dergisi**, İstanbul: 2014, S. 33, s. 207-223.
- et-Tâlibî, Abdülhay b. Fahreddin, **Îlâm bi-men fî Târihi’l-Hind mine’l-A’lâmi’l-Müemmâ bi-Nüzheti’l-Havâtır ve Behcetî’l-Mesâmi’** ve Nevâzır, I-VI, Beyrut: Dâr-ı İbn Hazm, 1999.
- Tosun, Necdet, **Türkistan Dervişlerinden Yadigar**, İstanbul: İnsan Yay., 2011.
- _____, **İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri**, İstanbul: İnsan, 2005.
- _____, “Veysel Karanî”, **DİA**, XLII, s. 74-75.
- Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Kabalcı, 2012.
- _____, **Dört Kapı Kırk Eşik**, İstanbul: Dergah Yay., 2010.
- _____, “Abdülkâdir-i Geylânî”, **DİA**, I, s. 234-239.
- _____, “Aynülkudât el-Hemedânî”, **DİA**, IV, s. 280-282.
- _____, “Devir”, **DİA**, IX, s. 231-232.
- _____, “Hallâc-ı Mansûr”, **DİA**, XIV, s. 377-381.
- _____, “Harakânî”, **DİA**, XIV, s. 93-94.
- _____, “Hitap”, **DİA**, XVIII, s. 163.
- _____, “Ricâlü’l-Gayb”, **DİA**, XXXV, s. 81-82.
- Üsküdârî, Hâşim Mustafa, **Dîvân-ı Hâşim Efendi**, İstanbul: 1252.
- Vâsıtî, Ebu’l-Ferec, **Tiryâku’l-Muhîbbîn**, Kahire: Matbaatü’l-Behiyye, 1305/1887.
- Vassâf, Hüseyin, **Sefîne-i Evliyâ** (haz. Mehmed Akkuş, Ali Yılmaz), I-V, İstanbul: Kitabevi, 2006.
- Velî Mülûk Şah, **Risâle-i Gavsîyye Tercemesi**, İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Blm, nr. 487.
- _____, **Risâle-i Gavsîyye**, Süleymânîye Kütüphanesi, H. Hüsnü Paşa Blm, nr. 775.
- Yahyâ, Osman, **Histoire et Classification de l’œuvre d’Ibn Arabî**, Damas: 1964.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Îlâh”, **DİA**, XXII, s. 64.
- Yazıcı, Tahsin, “Ebû Medyen”, **DİA**, X, s. 186-187.
- Yetik, Erhan, “Habîb el-Acemî” **DİA**, XIV, s. 370.
- Zeydan, Yusuf, **Abdülkâdir Geylânî Divanı** (haz. Mustafa Utku), Bursa: Sır, 2005

Çeviri Yazı Metinler İçin Kavram İndeksi

acz, 70, 95, 108, 117, 124, 154, 156, 157, 159, 181
adem, 88, 180, 181
ağyâr, 92, 134, 164
ahrâr, 68, 92, 107, 116
âlem-i ceberût, 61, 85, 127, 174
âlem-i ervâh, 165
âlem-i hakikat, 159, 163
âlem-i kübrâ, 145, 175
âlem-i lâhût, 61, 85, 127, 174
âlem-i melekût, 61, 85, 127, 173
âlem-i muhabbet, 129, 131
âlem-i mülk, 61, 84, 127
âlem-i nâsût, 127
âlem-i sûrî, 165
âlem-i uhrevî, 127, 165
âlim, 73, 99, 109, 119, 125, 163, 164
amel, 71, 84, 97, 103, 104, 109, 118, 125, 137, 155, 160, 163, 176
ârif, 64, 67, 73, 84, 92, 99, 107, 109, 111, 116, 119, 125, 133, 138, 143, 145, 149, 150, 155, 156, 159, 161, 164, 165, 166, 168, 182
ashâb-ı bekâ, 69, 94, 108, 124
ashâb-ı ma'siyet, 154
âsî, 70, 96, 108, 117, 124, 165
âşık, 64, 72, 89, 98, 109, 119, 122, 125, 129, 130, 132, 133, 137, 138, 141, 145, 150, 152, 163, 164, 168, 170
aşk, 72, 98, 109, 114, 118, 119, 125, 130, 131, 133, 163, 167
aşk-ı hakikî, 131, 142, 143
aşk-ı ilâhî, 133
aşk-ı meczâzî, 141
avâm, 70, 91, 92, 96, 107, 108, 115, 117, 123, 124, 142, 143, 151, 157, 162, 164, 169, 170
bahîl, 117, 124, 153
baîd, 70, 87, 95, 96, 108, 113, 117
bâkî, 91, 109, 117, 125, 128, 134, 141, 146, 160
Bâkî, 166
bekâ-billâh, 145, 149
binek, 62, 105, 106, 176, 177
bu'd, 107, 116, 124, 149, 150, 153, 177, 182, 187
bükâ, 97, 106, 109, 125
ceberût, 73, 99, 105, 109, 119, 125, 126, 127, 139, 164, 165, 173
cezbe, 132, 171
cihâd, 165, 176
cihâd-ı ekber, 165
dihk, 72, 97, 109, 125
ehassü'l-havâs, 158, 164, 169, 170
ehl-i âhiret, 94, 107, 116, 150
ehl-i bu'd, 69, 94, 124
ehl-i cehennem, 90, 115, 116, 123

ehl-i cennet, 66, 68, 90, 93, 94, 107, 116, 123, 141, 149
ehl-i dünyâ, 107, 115, 116, 150
ehl-i isyân, 70, 108, 124
ehl-i kurb, 69, 107, 123
ehl-i maâsî, 70, 95, 96, 124
ehl-i nâr, 68, 93, 94, 107, 108, 141, 149
ehl-i taât, 70
ehl-i tâat, 70, 95, 96, 108, 117, 124, 155
ekmel, 128
envâr, 96, 108, 111, 117, 118, 157
fâka, 63, 64, 87, 88, 106, 113, 114, 122, 135
fakîr, 61, 63, 66, 68, 85, 87, 90, 93, 105, 106, 107, 112, 115, 121, 122, 123, 141, 175, 180
fakîrlik, 123
fakr, 63, 64, 67, 87, 88, 91, 105, 106, 107, 113, 114, 116, 122, 123, 132, 135, 143, 146, 175, 187
fakr-ı dînî, 144
fakr-ı dünyevî, 144
fakr-ı hakikî, 64, 132
fakr-ı ma'nevî, 144
fakr-ı sûrî, 64
fakr-ı uhrevî, 144
fenâ, 92, 107, 109, 113, 141, 171, 178, 188
fenâ-fillâh, 145, 149
ferdâniyet, 74, 100, 119, 126, 168
fukarâ, 107, 116, 128
fukarâ-yı hakikî, 128
fukarâ-yı hakikiyye, 141
fukarâ-yı ma'nevî, 128
fukarâ-yı sûrî, 128
gâib, 71, 86, 97, 109, 125, 131, 159, 160
gavsîyet, 169
gayr, 61, 63, 65, 68, 71, 72, 74, 84, 85, 87, 88, 93, 94, 97, 98, 100, 105, 108, 109, 113, 115, 116, 117, 121, 123, 124, 125, 132, 141, 145, 149, 158, 159, 160, 162, 163, 164, 167, 179, 180, 181, 182, 186, 187
gölge, 130, 178, 180
gurûr, 83, 95, 98, 156, 161, 162
hakikat, 61, 85, 105, 112, 126, 127, 151, 174
hamd, 83
haserât, 123
hatarât, 67, 107, 108, 109, 123, 124, 151
hatîât, 142
havâs, 71, 92, 96, 108, 118, 124, 143, 157, 158, 162, 164, 169, 170
havâssu'l-havâs, 92
havâtîr, 73, 91, 94, 98, 115, 117, 142, 151, 162, 164, 170
havf, 117, 118, 149, 157
hevesât, 135, 151, 169

hicâb, 63, 64, 71, 72, 87, 89, 96, 98, 106, 108,
 109, 113, 114, 117, 118, 119, 122, 125, 132,
 149, 154, 157, 163, 164, 169, 177
 hicâb-ı nûrânî, 124, 158
 hicâb-ı zulmânî, 124, 158
 hitâb-ı celîl, 128
 hitâbullâh, 124
 hulûl, 133, 146
 hurkat, 66, 90, 107
 huzûzât, 158
 ilhâm, 61, 79, 84, 102, 130, 140, 154, 160, 173,
 181, 183
 ilm-i hakikat, 168
 ilm-i kül, 168
 ilm-i meâd, 168
 ilm-i meâş, 168
 insân-ı ekmel, 129, 130, 131, 145
 insân-ı kâmil, 85, 131, 145
 ismet, 72, 97, 109, 125, 162
 ittihâd, 63, 87, 106, 113, 114, 122, 133, 146
 kâbe kavseyn, 134, 152
 karîb, 108, 113, 117, 118
 kulûb, 84
 kurb, 94, 116, 124, 149, 150, 153, 157, 182, 187
 kurb-i ma'nevî, 132
 kutbiyet, 169
 küdürât, 70, 84, 115
 lahazât, 67, 69, 91, 94, 107, 108
 lâhût, 105, 126, 127, 129, 139, 159, 165
 maâsî, 108, 117, 124, 154
 mahbûb, 106, 114, 122, 129, 130, 131, 136, 137,
 146, 152, 153, 162, 164, 166, 168
 mahcûb, 122, 124, 140, 149, 155, 181
 makâm-ı gavsîyyet, 168
 mâsivâ, 60, 71, 74, 84, 88, 96, 100, 109, 110,
 115, 117, 118, 119, 120, 125, 126
 ma'siyet, 70, 95, 108, 124, 149, 153, 154, 155,
 157, 182, 183
 ma'sûm, 72, 97, 125, 162
 ma'sûk, 64, 72, 89, 98, 109, 119, 122, 125, 129,
 132, 137, 141, 152, 164
 matîyye, 62, 112, 121, 122, 177
 matlûb, 62, 86, 105, 112, 121, 130, 158, 177
 matrûd, 73, 98, 99, 109, 125
 melâike, 62, 86, 112, 121, 129, 176, 177
 melekût, 61, 73, 84, 99, 105, 109, 112, 119, 125,
 126, 127, 139, 156, 164, 165, 173
 merkûb, 62, 86, 105, 112, 121, 130, 177
 mertebe-i kutbiyyet, 168
 mertebe-i şeytânîyyet, 72, 98, 125
 mevt-i ihtiyârî, 136
 mevt-i ma'nevî, 136
 mevt-i sûrî, 136
 mi'râc, 74, 100, 101, 110, 120, 126, 143, 169,
 170
 mu'cib, 70, 108, 124
 mu'ciz, 124
 muhabbet, 64, 74, 89, 100, 106, 114, 119, 122,
 126, 128, 131, 133, 137, 145, 151, 152, 153,
 157, 158, 164, 166, 168, 180
 muhib, 106, 114, 130, 131, 137, 168
 mukarreb, 146
 mukarrebîn, 150, 153, 180
 musâhabet, 116, 123
 musallî, 159
 mutî', 108, 117, 124, 129, 157
 mücâhede, 73, 74, 99, 100, 109, 110, 119, 120,
 125, 126, 165, 167, 169
 mücâvere, 124
 mücâveret, 71, 96
 mülk, 99, 109, 119, 125, 164
 müstehzîn, 73, 98, 109
 müşâhede, 73, 88, 90, 99, 109, 110, 113, 119,
 125, 128, 135, 143, 149, 150, 158, 165
 müznib, 108
 namaz, 71, 74, 97, 100, 101, 109, 110, 118, 120,
 125, 134, 159, 170
 namâz-ı şeriat, 159
 namâz-ı tarikat, 159
 nâsût, 61, 84, 105, 112, 126, 127, 129, 139, 165,
 173
 nûr-ı likâ, 69, 94, 108, 117, 124, 151
 nübüvvet, 152, 166
 râkib, 86, 105, 112, 121, 130, 177
 raks, 65, 89, 106, 115, 122, 138
 recâ, 149
 ru'yet, 65, 89, 106, 122, 123, 139
 saâdet-i ezeliyye, 64, 88, 122, 135
 sâhib-i ilm, 72, 98, 109, 118, 125, 162
 saîd, 64, 88, 106, 114, 122
 sâim, 71, 97, 118, 125, 159
 salât, 71, 75, 97, 109, 110, 125, 126, 159, 170
 savm, 71, 97, 109, 118, 125, 135, 159, 160
 sefer-i bâtin, 63, 87, 106, 132
 sefer-i ma'nevî, 132
 sefer-i sûrî, 132
 sefer-i zâhir, 63, 87, 106, 113, 132
 semâ, 65, 89, 122
 seyr-i sülûk, 171, 174
 sıfat-ı hayvâniyye, 127
 sıfat-ı rabbâniyye, 128
 sıfat-ı rubûbiyyet, 132
 sıfat-ı ubûdiyyet, 132
 sohbet, 107, 143, 168
 şakî, 64, 88, 106, 114, 122, 135
 şefâat, 84
 şekâvet-i ezeliyye, 64, 88, 122, 135
 şeriat, 61, 85, 105, 126, 127, 151, 166, 173, 174
 şeytân, 73, 99, 109, 118, 119, 155, 162, 163,
 164, 165, 182
 tâat, 70, 95, 108, 117, 124, 128, 134, 135, 144,
 149, 150, 153, 154, 156, 157, 169
 tâât, 70, 95, 96, 108, 124
 tahalluk, 128, 167

tahliye-i sır, 132, 158
tâib, 72, 98, 109, 125, 162
tâlib, 62, 73, 86, 99, 105, 112, 121, 130, 153,
158, 167, 177
tarîkat, 61, 85, 105, 126, 127, 151, 173, 174
tasfiye-i kalb, 132, 143, 145, 158
tecellî, 85, 86, 134, 148, 151, 152, 159, 165,
167, 178, 184, 186, 187, 188
tecliye-i rûh, 132, 143, 145, 158
tekebbür, 157, 166
tevbe, 72, 73, 97, 98, 109, 118, 119, 125, 162,
164, 183, 188
teveccüh, 62, 86, 90, 91, 93, 105, 115, 117, 131,
146, 166
tezkiye-i nefis, 132, 143, 145, 158
ucb, 70, 83, 95, 108, 117, 124, 155
ülfet, 66, 90, 103, 107, 115, 123, 141, 158

üns, 60, 84, 103, 143, 158, 171
vâcibü'l-vücûd, 60, 128, 142, 146, 160
vahdâniyet, 74, 100, 119, 126, 168
vahşet, 60, 66, 84, 90, 107, 115, 141
vâkîf, 73, 82, 92, 99, 107, 109, 111, 119, 125,
163, 165
vâsılîn, 150, 153
velâyet, 152
vusûl, 64, 88, 100, 113, 114, 133, 134, 149, 158,
163, 164, 166, 168
zâhid, 92, 107, 116, 123, 145, 150
zuhûr, 131, 141, 146, 166, 174, 175, 176, 180,
182
zuhûrât, 127
zuhûr-ı tâm, 132, 175, 177
zulmet, 96, 108, 117, 124, 149, 157, 181
zünnâr, 93, 123, 156

Çeviri Yazı Metinlerde Geçen Âyetler İndeksi

Ahzâb, 33/72, 174, 175
Âl-i İmrân, 3/108, 66, 90
Âl-i İmrân, 3/14, 157
Ankebût, 29/69, 165
A'râf, 7/172, 65, 89, 106, 115, 122, 138
A'râf, 7/179, 128
A'râf, 7/19, 156
A'râf, 7/23, 156
Bakara, 2/138, 186
Bakara, 2/222, 183
Bakara, 2/30, 130
Bakara, 2/31, 172
Bakara, 2/35, 156
Bakara, 2/94, 136
En'âm, 6/103, 139
Enbiyâ, 21/107, 148
Enfâl, 17/17, 186
Hadîd, 57/3, 169
İhlâs, 112/4, 74, 126
İhlâs, 114/4, 109
İsrâ, 17/61, 156
İsrâ, 17/70, 177
Kasas, 28/56, 148
Kasas, 28/88, 146, 169
Kehf, 18/110, 160
Mâide, 5/101, 188
Mâide, 5/54, 145
Mü'min, 40/16, 62, 179
Necm, 53/17, 74, 100, 110, 126, 169, 170
Necm, 53/42, 170
Nisâ, 4/116, 183
Nisâ, 4/126, 172
Nûr, 24/35, 181
Sâd, 38/76, 156

Sâd, 38/82, 163
Sâffât, 37/96, 176
Şûrâ, 42/51, 172
Tâhâ, 20/114, 186
Târik, 86/11-17, 184
Teğâbün, 64/4, 173
Yûnus, 10/26, 187
Yûnus, 10/62, 117